

5. Els cent mil fills de Sant Lluís

5.1 Les raons de la invasió francesa

Josep Fontana ha formulat la hipòtesi que una de les raons de la invasió francesa fou la d'evitar una revolució al seu país, ja que així es mantenia ocupada la principal força revolucionària: l'exèrcit²¹⁹. Una hipòtesi que ens sembla força versemblant si tenim en compte que als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals, la documentació referida a Policia i Fronteres d'aquests anys està plena d'informes sobre el perill de contagi liberal d'Espanya a França, com assenyalava el Ministre de l'Interior el 4 de desembre de 1822: "les révolutionnaires compteront plus sur la seduction que sur leurs propres forces pour agiter la population et pour ébranler la fidélité de Soldat"²²⁰. Quan s'establí el cordó sanitari, que després es convertí en l'exèrcit d'observació, es feia un seguiment exhaustiu dels oficials i es rellevaven els dubtosos de fidelitat a Lluís XVIII²²¹.

²¹⁹ FONTANA: "Per què...", pàg.33: "la revolució que els francesos havien anat a combatre a Espanya era la que temien que s'estigués covant a França. Que havien traspassat els Pirineus per conjurar els seus propis fantasmes". Per aquest tema resulta imprescindible la consulta de SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil.... Vegeu, també, Ulrike SCHMIEDER: "Las grandes potencias y la restauración española, 1823/24" dins Trienio, núm.19 (1992), pàg.143-164 i Carlos SECO SERRANO: "Introducción" a Album de un soldado durante la guerra de 1823, reedició, Madrid, 1985 (París, 1829), pàg.15-54.

²²⁰ ADPO, lligall 4MP-259. La por al contagi liberal de França per part d'Espanya, és present en molts dels informes del prefecte dels Pirineus Orientals, vegeu com exemple, els informes dels lligalls 4MP-151, 1MP-318 (informe del cònsol de Barcelona, de 21 de maig de 1822, dient que les Societats Patriòtiques de Barcelona havien proposat l'aliança dels liberals dels dos països); 4MP-652 (donant ordres per barrar el pas a la publicació feta a Espanya "L'observateur Espagnol", i que segons el Ministre d'Interior, de 16 d'octubre de 1823, malgrat les precaucions "cette feuille continue a pénétrer dans le Royanne").

²²¹ En una carta del sub-prefecte de Foiz de 15 de juny de 1822, s'assenyalava que alguns oficials del cordó sanitari simpatitzaven amb les idees liberals (ADPO, lligall 4MP-160).

La divisió d'opinions a França, respecte a la invasió d'Espanya, era analitzada pel vice-cònsol de Perpinyà, José María Ruiz Sainz²²², que assenyalava que el comerç i les classes productives i industrioses estaven en contra de la intervenció, mentre la noblesa, el clergat i els funcionaris hi estaven a favor. Pel que feia a l'Exèrcit deia que hi havia diversitat d'opinions, ja que la majoria de caps eren pro-intervencionistes i els oficials estaven dividits entre els que ja ho eren abans de la Restauració i que n'estaven en contra (pel record de la guerra del francès) i els nous que n'estaven a favor. Pel que feia als soldats, la seva descripció era molt crua: "casi todos reclutas, y a causa de los reemplazos que aquí están en práctica, salidos de la infima clase del Pueblo, estan imbuídos por lo que cada día les dicen, en que la guerra de España será un mero paseo militar y el Ejército recibido bajo arcos de triunfo".

És evident que, a més de la política interior francesa, una de les causes fonamentals que provocaran la invasió fou el mal exemple que significava la revolució espanyola dins el període de la Restauració europea²²³. En aquest context la situava el comte Darú en el seu discurs pronunciat a la Càmera dels Pars de França²²⁴ i posava el dit a la llaga a l'afirmar que "el defecto principal de

²²² Informe de 25 de febrer de 1823 a l'AHN, Estado, lligall 6.228. Un aspecte que deixava de banda aquesta anàlisi era que els mateixos absolutistes francesos estaven dividits sobre l'oportunitat política de la 'invasió, tot i que tots estaven d'acord en afavorir el retorn a l'absolutisme a Espanya.

²²³ SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.19-48 i 149-180. Vegeu, també, J. FIEVÉE: De l'Espagne et des conséquences de l'intervention armée, París, 1823.

²²⁴ Discurso pronunciado por el señor conde Darú par de Francia, en la sesión de la cámara de Pares de 3 de febrero de 1823, Barcelona, 1823 (hem consultat l'exemplar servat, curiosament, a l'ACPVP-MV i amb una anotació final: "Monsieur Fellerán ha hecho un discurso mucho [...] frente a este, en favor nuestro"). Per aquest noble, Ferran VII no era un rei a defensar ni protegir perquè "hecho por tierra inmediatamente después que la patria consiguió su libertad; libertad en la que él no tuvo ninguna parte" i a més, la Constitució tenia el suport de la majoria de la nació espanyola. Els principals interessats en una guerra entre Espanya i França eren, segons Darú, les altres potències absolutistes ja que la guerra causaria un greu perjudici a França i la debilitaria: "Bien conozco que lo que desean vuestros enemigos es el impedirlos que recobréis y despleguéis todo vuestro poder; pero lo que no concibo es que vosotros mismos os manifestéis como espantados de un estado de cosas que os asegurarían la prosperidad, el honor y una tranquilidad verdadera". Per això deia que: "En tanto la España no os ataque, vuestro derecho se limita solo a preservaros del contagio de sus principios [...]. Nosotros no estamos autorizados, ni por nuestro interes, ni por el derecho público, para constituirnos árbitros de estas disensiones domésticas" i afegia

la Constitución de las Cortes no es otro que el haber sido adoptada por los pueblos de Turín y de Nápoles". El duc d'Angulema també havia justificat la invasió per raons de política interior i exterior²²⁵.

A més de les raons de la política interior de França o de la política exterior de les potències absolutistes, hi havia, també, raons econòmiques per part de França com ho demostra l'excel·lent estudi de Rafael Sánchez Mantero²²⁶: "a partir de 1823, el comercio francés, que durante el trienio anterior había acusado una sensible disminución en cuanto a sus intercambios con España, registraría un espectacular incremento". Aquest historiador situa l'ocupació "en el momento en el que se plantea la batalla comercial entre las potencias más industrializadas con el objeto de buscar mercados para sus productos"²²⁷. Però, no tot eren avantatges, i així ho planteja Fievec²²⁸, per qui una entrada massiva de l'Exèrcit francès a Espanya podria provocar la unió dels

que així es legitimava una forma per la qual "todas las naciones tendrán derecho a intervenir en vuestros negocios". Deia que "la España, por su situación geográfica, por la inferioridad numérica de su población, por el embarazo en que la pone la separación de sus colonias, la suspensión absoluta de todo comercio y los defectos de su ley constitucional nada puede emprender y nada deja de envidiar". Finalment, deia que en cas de guerra calia saber molt ver quina seria l'alternativa.

²²⁵ "La facción revolucionaria que ha destruido en vuestro país la autoridad Real, que tiene a vuestro Rey prisionero, que pide su deposición, que amenaza su vida y la de su Real familia ha traído hasta la frontera sus culpables esfuerzos. No ha perdonado medio alguno para corromper el Exto. de S.M. Cristianísima, para escitar alborots en la Francia como antes había realizado las sublevaciones de Nápoles y del Piamonte por el contagio de sus doctrinas y de su ejemplo" (Manifest del Duc d'Angulema, cap de les tropes franceses, fet el 2 d'abril de 1823 (un exemplar al volum XXI de los "Papeles Reservados de Fernando VII" (PRFVII), Archivo del Palacio Real (APR), fol.17-18).

²²⁶ SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.11-17 i 115-148 per aquesta qüestió (pàg.14 per les dues cites).

²²⁷ Com manifestava el fabricant egarenc Joaquim Sagrera: "la guerra con que nos hallamos amenazados causa en mi mucha impresión y me hace meditar en lo porvenir fatales resultados contra las nuestras fábricas, pues que uno de los principales objetivos de la Francia será la destrucción de ellas, por el daño que les hacemos, pues al presente no entra un palmo de paño francés" (text recollit per BENAUL: "La llana", dins Història econòmica de la Catalunya contemporània, vol.3, pàg.101).

²²⁸ FIEVEE: De l'Espagne..., pàg.56 i 79.

reialistes i liberals per tornar a fer fora els francesos i, ahora, expressava la seva por al fet que aquesta entrada provoqués una guerra europea, en la qual intervingués Anglaterra.

5.2 L'entrada de l'exèrcit francès i la tornada de Joan Romagosa

El dia 20 de març el rei i el govern marxaven cap a Sevilla, on arribaren el dia 10 d'abril, i el 22 de març ho feien els diputats de les Corts que hi arribaven l'11 d'abril²²⁹. L'objectiu d'aquest desplaçament era evitar que govern i Corts caiguessin aviat en mans franceses en cas d'invasió. La nit del 7 al 8 d'abril el duc d'Angulema²³⁰, al front del gruix de l'Exèrcit francès d'invasió (conegut amb el nom d'"els cent mil fills de Sant Lluís"), entrà a Espanya pel Bidasoa²³¹. L'exèrcit francès anava precedit per les tropes reialistes que s'havien refugiat a França, davant l'ofensiva de Mina a Catalunya i Torrijos a Navarra, i que nosaltres calculem en uns 12.500 homes com a màxim (la meitat d'ells catalans), lluny dels 35.000 que dona la historiografia pro-reialista²³². El 9 d'abril

²²⁹ Per aquest periple, vegeu les memòries que el mateix Ferran VII va escriure: Itinerario de nuestro viaje a Sevilla en el año 1823, precedidos de las causas que lo motivaron, a l'AP, PRFVII, t.69 (reproduït per Miguel ARTOLA: Memorias de tiempos de Fernando VII, Madrid, 1957, pàg.444-473) i el relat que en fa BAYO: Historia..., III, pàg.68-155.

²³⁰ Angulema havia publicat un manifest justificant la invasió el 2 d'abril de 1823 i, entre d'altres coses, deia: "Españoles. La Francia no está en guerra contra vuestra patria. Voy a pasar los Pirineos al frente de cien mil franceses, más solamente a fin de reunirme con los Españoles amigos del orden y de las leyes, para ayudarles a libertar a su Rey cautivo, para levantar el Trono y el Altar, para arrancar a los sacerdotes de la proscripción, a los propietarios del despojo y al pueblo entero de la dominación de algunos ambiciosos que proclamando la libertad solo preparaban la esclavitud y la ruina de los Españoles" (un exemplar al volum XXI, fol.17-18 dels PRFVII, APR).

²³¹ Informació sobre la campanya d'aquest exèrcit a Jean-Claude CLAUDEL DE CONSERGUES: Observaciones varias sobre la revolución de España, Perpinyà, 1823 i GEOFFROY DE GRANDMAISON: L'expédition française d'Espagne de 1823, París, 1928 i SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.57-81 (73-75 per Catalunya). Informació molt concreta sobre Girona a Carles RAHOLA: "Estudis sobre la invasió francesa del 1823" dins Revista de Catalunya, núm.1 (1924), pàg.22-34 i Baró de DAMAS: "Memòries...", pàg.201-227.

²³² Segons la versió reialista (FERRER, TEJEDA i ACEDO: Historia..., II, pàg.85-86 i 101), acceptada sense crítica per historiadors actuals de tot tipus (CARRERA PUJAL: Historia política..., II, pàg.158; COMELLAS: Los realistas..., pàg.199-200 i ARTOLA: La España..., pàg.812), l'exèrcit reialista estaria format per uns 35.000 homes, xifra que ens sembla del tot desorbitada. BARDINA: Orígenes..., pàg.422, l'eleva fins els 40.000 perquè hi hagi més espanyols que

Angulema formà a Oyarzún la "Junta Provisional de Gobierno de España e Indias" presidida per Eguía²³³ que es convertiria en l'autoritat "legítima" dels invasors fins a l'arribada a Madrid i que, un dies abans, justificà també l'entrada dels francesos²³⁴.

El 18 d'abril, entrava, per Puigcerdà, el Mariscal Moncey (duc de Conelagio) comandant el quart cos de l'exèrcit francès d'invasió (21.099 soldats d'infanteria, 4.376 cavalls i 24 canons)²³⁵, acompanyat de les tropes reialistes del baró d'Eroles i de Joan Romagosa (amb uns 6.000 reialistes)²³⁶. Un dels llocs on els francesos trobaren una resistència més forta fou a Catalunya: "en

francesos (35.000). Aquesta xifra en realitat intentaria encobrir la importància del desplegament francès i la debilitat del reialisme armat, ja que situaria la força invasora meitat i meitat entre francesos i reialistes espanyols (COMELLAS: Los realistas..., pàg.186). De fet, diferents fonts coetànies utilitzades per SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.51, xifren en 12.500 el nombre d'integrants dels "Exèrcits de la Fé". Pel que fa a les forces franceses sembla haver-hi coincidència que el seu nombre real se situaria al voltant dels 95.000 homes (SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.51 i GEOFFROY: L'expédition..., pàg.89).

²³³ Vegeu l'ordre de la seva creació a BAYO: Historia..., III, pàg.94-95.

²³⁴ Amb data de 6 d'abril publicà un manifest "A los Españoles", que deia: "la Europa conmovida de vuestras aflixiones, y fatigada del grito de la sedición, se interesa vivamente en poner término a vuestros males; y un generoso nieto de San Luis, al frente de un ejército lleno de lealtad y de gloria, entra por vuestras fronteras a auxiliar vuestros esfuerzos y a llenar los votos de las naciones. No son aquellos estandartes que amenazaron un tiempo vuestra libertad; es la bandera de la paz sostenida por guerreros valientes, destinados a bendar las heridas que os ha abierto el desorden y la anarquía; a reunir baxo su benéfica sombra los hijos del valor que vienen a elevar el Trono y el Altar, y a libertar a nuestro desgraciado Rey y su real familia del cautiverio en que los tienen una porción de vasallos rebeldes" (Baiona, 6 d'abril de 1823). Aquesta Junta estava formada per Francisco de Eguía, Antonio Gomez Calderón i Juan Bautista de Erro (un exemplar al volum XXI, fol.36-37 dels PRFVII, APR). Sobre la tasca d'aquesta Junta, fins a l'instal·lació a Madrid, vegeu Circulars de la Junta Provisional de Gobierno de España e Indias, Madrid, 1823 (un exemplar al volum XXIV dels PRFVII-APR). La historiografia pro-reialista, profundament nacionalista espanyolista, ha intentat justificar de mil formes aquesta "entrada" (segons ells), vegeu FERRER i altres: Historia..., II, pàg.101 i COMELLAS: Los realistas..., pàg.184-186.

²³⁵ Les dades a GEOFFROY: L'expédition..., pàg.89; SOBRAQUES: "Memòires...", pàg.206-207 i SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.49-50 i 182-183. Vegeu també MINA: Memorias..., II, pàg.8 i 11 i GALLI: Memorias..., pàg.140-141, que xifren en 20.000 infants, 2.500 cavalls i 7.000 reialistes les tropes que creuen la frontera. Les tres divisions d'aquest quart cos de l'exèrcit francès estaven comandades pels generals Curial (5ena), baró de Damas (9ena) i Donnadiou (10ena) i estaven formades per 36 batallons d'infanteria i 22 esquadres de cavalleria.

²³⁶ GALLI: Memorias..., pàg.140-141, parla de 7.000 reialistes i Bernard DRUENNE: Siege et prise de la Seo de Urgel (1823), Lleida, 1969, pàg.267, situa en entre vuit i nou mil homes els reialistes a les ordres d'Eroles a França. Cal assenyalar que les relacions entre reialistes i francesos no foren gaire bones i les topades entre uns i altres sovintejaren força, vegeu SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.83-114.

esta provincia fué donde se refugió el honor militar de la nación"²³⁷. En canvi, les columnes franceses entraren a Navarra i Biscaia (sense ocupar però Sant Sebastià, Pamplona o la Corunya) i, en poc temps, ocuparen Madrid (23 de maig de 1823) on crearen l'11 de juny una nova "Regencia del Reyno"²³⁸. Després continuarien fins a Cadis sense excessius problemes²³⁹. El 13 de maig, més d'un mes després de l'entrada dels francesos, es feia públic al corregiment i amb tota

²³⁷ Frase de Ach. de VAULABELLE: Historia de la Restauración de los Borbones en Francia, Madrid, 1861, vol.2, pàg.130, citada per SANCHEZ MONTERO: Los Cien Mil..., pàg.74-75. MIÑANO: Examen..., pàg.194, assenyala que "la masa de la nació que había combatido a todo trance a los extranjeros en 1808 los recibia con los brazos abiertos en 1823" i pàg.233: "los franceses avanzaban sin hallar casi ninguna oposición por parte de las tropas, y sin que los pueblos hiciesen la más mínima demostración de estar descontentos con su llegada; antes bien daban muestras de regocijo y de satisfacción", apreciacions exegerades si tenim en compte l'important resistència que oferí Catalunya. Per la campanya de Catalunya vegeu els llibres esmentats més amunt i als quals caldria afegir-hi J.M.R.: Memorias..., vol.II; MINA: Memorias..., vol.II i GALLI: Memorias.... La recerca en curs d'Irene Castells sobre les resistències a la invasió francesa l'any 1823 contribuirà, sens dubte, a clarificar aquesta qüestió.

²³⁸ La Regència estava formada pel duc de l'Infantado, Juan de Cavia (bisbe d'Osma), Antonio Gomez Calderón i el baró d'Eroles, i com a secretari actuava Francisco de Calomardes. Les secretaries estaven ocupades per Victor Samian Saez (Estat), Juan Bautista Erro (Hacienda); José Asnarez (Interior), José Garcia de la Torre (Gràcia i Justícia), Luis de Salazar (Marina), José de San Juan (Guerra). La actuació d'aquesta Junta i de la Regència vegeu Jean SARRAILH: La contre-révolution sous la Régence de Madrid, Burdeus, 1930; CONSERGUES: Observaciones..., capítols XIII i XIV: "D'après les ages dispositions du gouvernement, le sort du cultivateur ne sera pas d'ailleurs aggravé per le paiement de cette prestations en denrées, il est déchargé d'impôts insolites en argent, que les Corts lui avaient imposés" (pàg.225) i BAYO: Historia..., III, pàg.96-151. Poden resseguir-se les primeres activitats de la Regència i les activitats de l'exèrcit francès a Catalunya, mitjançant El Realista, periòdic madrileny que, en el seu núm.1 (23 de maig de 1823) deia a la seva editorial: "amantes tan ardientes de la libertad razonable a que propende naturalmente todo ser que piensa, como enemigos implacables del imperio de las pasiones y de la anarquía, realistas desde que tenemos uso de razón, monárquicos por convencimiento".

²³⁹ Podem resseguir l'activitat de les tropes franceses i espanyoles mitjançant MIÑANO: Examen..., pàg.202-301. Aquest autor assenyala com a causa de la ràpida penetració dels francesos a Espanya al fet que les Corts i el ministeri van abandonar precipitadament Madrid sense consultar el caps de l'Exèrcit i les Diputacions (pàg.209). De totes maneres la visió de l'ocupació francesa com un "paseig" que ha estat la tradicional (vegeu Las Glorias Nacionales, t.IV, pàg.588; FERRER i altres: Historia..., II, pàg.112 i COMELLAS: Los realistas..., pàg.199), caldria qüestionar-la si tenim en compte que tardaren vuit mesos per ocupar completament la península, com encertadament assenyala SALES: "La crisi...", pàg.176-177. També FONTANA: La fi..., pàg.206-207, assenyala aquest fet: "els exèrcits que manava el duc d'Angulema van trigar sis mesos a arribar a Cadis i en els mateixos moments que iniciaven el setge d'aquesta ciutat no dominaven cap plaça important al nord del país". BAYO: Historia..., III, pàg.83, assenyala que en la poca resposta de l'exèrcit espanyol cal cercar-hi les intrigues del govern francès, promentent una mena de reforma de la Constitució als sectors moderats del liberalisme i el suborn econòmic d'alguns caps militars liberals.

solemnitat la declaració de la guerra a França (Reial Decret de 23 d'abril) mitjançant un ban: "por el cual se declara la guerra a Francia, habiendo sido invadido el territorio español por las tropas del Gobierno francés sin formalidad alguna"²⁴⁰.

5.3 L'arribada dels francesos al corregiment

A començaments de juliol arribaven els francesos al corregiment de Vilafranca comandats pel mateix Moncey i les tropes reialistes dirigides per Pedro Sarsfield²⁴¹. El mes de juliol els liberals intentaren les darreres opcions per guanyar la guerra: cobrament dels impostos normals i extraordinaris "manu militari", i reorganització de l'exèrcit per afrontar la batalla decisiva²⁴². Mentre, l'exèrcit francès, abandonant provisionalment les places fortes en mans dels liberals, empenyia el gruix del seu exèrcit cap al sud²⁴³.

El 5 de juliol el quarter general d'operacions de l'exèrcit liberal es va establir a Vilafranca²⁴⁴. El 9 de juliol era Manso qui establia el seu quarter general a la Vila, i a continuació

²⁴⁰ "Actes...Vilafranca", sessions de 14 i 16 de maig de 1823. Vegeu també la circular de l'Alcaldia de Vilafranca als pobles del corregiment amb data de 13 de maig de 1823 (un exemplar al lligall 2.237 de l'AHMVG). Més informació al lligall 245 de l'AHMVG: "se ha publicado en esta villa con la debida solemnidad el real Decreto por el que S.M. por las razones que se expresan, ha declarado la guerra a Francia" (Vilanova, 21 de maig de 1823). Un exemplar a la declaració del rei a ACA-RA, Registre 1.421, expedient 33 (caixa 24).

²⁴¹ Vegeu-ne una biografia a Galeria Militar Contemporánea, Madrid, 1846, vol.I, pàg.211-219 i LE BRUN: Retratos políticos..., pàg.130-131. Expulsat de Barcelona, junt a Eroles, s'oferí a l'Exèrcit francès per comandar alguna divisió dels cent mil fills de Sant Lluís. El mes de setembre de 1823 fou nomenat cap de l'Estat Major i segon comandant general de l'exèrcit reialista de Catalunya i governador interí de Barcelona. L'any 1829 fou nomenat governador militar i polític de Tarragona.

²⁴² Les autoritats provincials demanaren que els milicians més "instruidos y acreditados" del corregiment es dirigessin a Vilafranca (cartes del comandant de línia del Penedès amb data de 14 i 18 de juny de 1823 al lligall 2.237 de l'AHMVG). El 4 de juliol el comandament de la tercera divisió de l'exèrcit liberal estava a l'Ordal (SERRAMALERA: La vida..., pàg.31).

²⁴³ ESCCLASSANS: Estudi..., pàg.86, SOLE CARALT: La Bisbal..., pàg.334 i JMR: Memorias..., II, pàg.321. Per l'ocupació francesa del corregiment vegeu el mapa

12.

²⁴⁴ I el cap interí del seu Estat Major era Evaristo San Miguel (Diario de Barcelona, de 7 de juliol de 1823; MINA: Memorias..., II, pàg.37-75 i GALLI:

ho feia Milans²⁴⁵. La presència de les tropes de Francisco Milans a Vilafranca, a mitjan juliol, va comportar exigències de subministraments desorbitants pels pobles del corregiment²⁴⁶. Aquesta pressió, però, no havia refredat del tot els ànims dels milicians voluntaris de Vilafranca i Vilanova que es mostraren, a començaments de juliol, disposats a resistir a l'exèrcit francès i a posar-se sota les ordres de l'Exèrcit, tot responent a una crida del Cap Polític de Tarragona²⁴⁷. A més, els liberals més radicals formaren guerrilles integrades per "los individuos de la qual tindran cada dia lo haber" i amb l'objectiu de "hostilizar al enemigo", com la del sitgetà Francesc-Xavier Ribera (sub-tinent de milicians de Sitges)²⁴⁸. A començaments de juliol els ajuntaments de Vilanova, Sitges, Ribes, l'Arboç i el Vendrell (amb l'absència del de Vilafranca que no hi assistí malgrat ésser-hi convocat) es reuniren per formar una federació, en cas de ser atacats pels francesos.

El dia 10 de juliol, després de la topada entre l'Exèrcit liberal i el francès a Martorell i Molins de Rei, la línia del front restà establerta al riu Anoia, i el gruix de les tropes liberals es trobava acampat als afores de Vilafranca, comandat per Manso, Llobera i Milans²⁴⁹. Manso i el seu exèrcit es retiraren cap el Baix Penedès i el Tarragonès, però el dia 13 la tropa de Llobera marxà cap a Igualada i la de Milans, el dia 14, cap a Sant Sadurn on topà amb les tropes franceses²⁵⁰. Aquests moviments liberals no tingueren èxit i els Ajuntaments de Capellades i

Memorias..., pàg.209).

²⁴⁵ MINA: Memorias..., II, pàg.38-42.

²⁴⁶ A l'Ajuntament del Vendrell, per exemple, se li exigiren 10.000 racions de pa i 70 quarteres de civada, a més de 20.000 rals que després quedaren en 5.500 ("Manual d'Acords. 1782-1840", sessions d'11, 12 i 14 de juliol de 1823. Vegeu, també el lligall "Defensa. Bagatges. 1810-1935" de l'AHV).

²⁴⁷ Diario de Barcelona, de 9 de juliol de 1823.

²⁴⁸ Pregó de 7 de juliol de 1823 a "Registro de pregones...". SERRAMALERA: La vida..., pàg.31.

²⁴⁹ Carta de l'Alcaldia de Vilafranca a la de Vilanova de 10 de juliol de 1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG). MINA: Memorias..., II, pàg.40-44. El 12 de juliol l'Ajuntament de Vilafranca anunciava, al de Vilanova, que l'entrada dels francesos a la vila era imminent, ja que les tropes liberals tenien intenció de retirar-se cap a Tarragona.

²⁵⁰ Cartes del batlle de Vilafranca al de Vilanova de 12, 13 i 14 de maig de

Igualada ja preparaven un pla de retirada²⁵¹. El dia 16 de juliol entraven els francesos a Igualada, on restà un destacament del quart cos al comandament del superintendent Moutoyon Blanchet²⁵², mentre un altre restà a Capellades²⁵³. Els francesos, però, no es decidien a continuar l'ofensiva cap el sud del corregiment, on estaven les tropes de Milans i Manso, i estigueren fins a finals de mes a Igualada, des d'on intentaven convèncer Manso de la seva rendició.

El 21 de juliol s'instal·là a Manresa una Reial Audiència nomenada per Eroles i de la qual era regent José Cheriff i que funcionà de forma paral·lela a la liberal instal·lada a Barcelona fins el mes de novembre²⁵⁴. Manresa es convertirà en la capital dels reialistes a Catalunya fins a l'ocupació de Barcelona i des d'allà s'intentarà procedir a la restauració de l'absolutisme a Catalunya sota la direcció d'Eroles (capità general del Principat). Un dels primers passos fou el nomenament d'Alcaldes Majors dels corregiments de Figueres, Vic i Puigcerdà, ja ocupats per les tropes franceses i reialistes; l'inici de la repressió, i el segrestament de béns dels "secuaces anarquistas constitucionales". Malgrat el seu domini, les noves autoritats absolutistes no estaven del tot tranquil·les²⁵⁵, ja que els generals Milans i Llobera intentaven atacar Manresa. L'atac

1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG). MINA: Memorias..., II, pàg.41-42.

²⁵¹ Amb concentració a Sant Quintí i amb l'ordre de demolar les fortificacions i no deixar cap arma ni munició en mans dels enemics (vegeu AARC, lligall "Història de Capellades", carpeta "Circulars").

²⁵² On s'hi establí fins al mes d'agost de 1824 (vegeu la ressenya sobre aquesta presència a l'article de Antoni CARNER: "Quince de los cien mil se quedaron en Igualada" dins Igualada, núm.2.199, de 10 de maig de 1975).

²⁵³ On vivia de les contribucions que cobrava als pobles veïns de Sant Quintí, Sant Pere, Lavid, etc. (AARC, lligall "Història de Capellades núm.1", carpeta "Circulars" i carta de l'Ajuntament de Vilafranca al de Vilanova amb data de 25 de maig de 1823 al lligall 2.237 de l'AHMVG).

²⁵⁴ La tasca realitzada per aquesta Reial Audiència pot seguir-se a partir de la documentació de l'ACA-RA, Registre 1.421. Aquesta Audiència estava formada per José Mⁿ de Cherif (regent), Francisco Mⁿ de Batlle, José Cabeza, Ramón de Lladós, Antonio Moner, Raymundo Soler i Francisco Javier de Aguiló (oidors), Ignacio Andreu y Sans (fiscal), Juan Daura y Camarasa (secretari). Estudiarem amb profunditat, a la nostra tesi doctoral, la tasca realitzada per aquesta Audiència reialista.

²⁵⁵ Com ho demostra el fet que el batlle reialista d'Igualada envià una carta als municipis veïns dient-los "que la seguridad del Trono, de Su Magestad y de la Religión, y de las vidas y propiedades de los vecinos y habitantes de este

fracassà i les tropes liberals tornaren a retirar-se cap a l'Alt Penedès primer i el Baix Penedès després. Malgrat tot, per les muntanyes del corregiment rondaven algunes partides de liberals que s'havien llançat a la muntanya (canviaven les tornes)²⁵⁶.

El 25 de juliol els francesos entraven a Sant Sadurn²⁵⁷ i a Vilafranca²⁵⁸, mentre Milans es replegava sobre Montblanc i Valls amb la intenció d'atacar Reus. La Milícia voluntària s'havia anat retirant cap el sud, i el dia 28 ja estava a Altafulla, des d'on el cap de la Milícia de Vilanova informava al seu Ajuntament dels tractes que Manso tenia amb els francesos²⁵⁹. Aquesta companyia de milicians prengué part en la batalla d'Altafulla sota les ordres de Milans. El resultat de la batalla obligà les tropes liberals a retirar-se cap a Tarragona, on els milicians de Vilanova i Sitges formaren una companyia comandada per José Oliver²⁶⁰.

La situació de desbandada al bàndol liberal era força estesa²⁶¹, malgrat que el 26 del mateix mes s'havia fet públic, a Catalunya, el decret de les Corts de 2 de juliol, donant plens poders a les autoritats militars per fer i desfer corporacions civils i eclesiàstiques, empresonar persones, desfer ajuntaments, canviar caps polítics, intendents i altres autoritats civils provincials, i quintar els

Partido, de la Provincia, y de todo el reino, exigen imperiosamente que estén todos a la mira de armarse y sostener su defensa y de la Religión y sin perder un solo momento avisar a este Ayuntamiento de la menor novedad y movimiento enemigo" (AHC, carpeta, núm.1, document 128).

²⁵⁶ A Vilafranca, per exemple, es formà un batalló corregimental que s'endinsà a la muntanya per resistir als francesos i reialistes, i estava format per 400 homes (una part important eren de Vilanova) i manat per Joan Roig, Francesc Javier Solà i Joan Felip Pascua (COROLEU: Historia..., pàg.259).

²⁵⁷ Carta de l'Ajuntament de Vilafranca al de Vilanova amb data de 25 de juliol de 1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG).

²⁵⁸ Les seves autoritats municipals es retiraren cap el Vendrell on anaren a parar, també, les de Sitges (on es concentraren 267 milicians voluntaris del corregiment) i, més tard, cap a Tarragona (MINA: Memorias..., II, pàg.67-68).

²⁵⁹ Carta de Josep Vilar al batlle de Vilanova amb data de 30 de juliol de 1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG).

²⁶⁰ MINA: Memorias..., II, pàg.71 i COROLEU: Historia..., pàg.258.

²⁶¹ Tal i com deixava clar una ordre del general Josep Manso, datada el 27 de juliol: "tendrá V.I. presentes mis insinuaciones sobre retirar a esta plaza el armamento y vestuario de los Milicianos de Villafranca, Villanueva, Sitges y demás pueblos que no quieren seguir defendiendo la causa de la Nación con las armas en la mano" (lligall "Correspondència. 1823" de l'AHS).

solters i viduus²⁶². En una data tan tardana com el 2 d'agost de 1823, quan el francesos dominaven bona part de Catalunya i Espanya, les Corts declaraven segrestats els béns dels que seguissin les banderes franceses²⁶³. El trànsit pels camins i les carreteres del corregiment era cada cop més difícil, i una munió de bandolers i saltejadors hi actuaven constantment, aprofitant la disbauxa del moment²⁶⁴. L'ocultació i el mercat negre començaven a funcionar²⁶⁵.

Des d'Igualada, el general Moncey (28 de juliol de 1823) demanava a Manso la rendició de les places liberals sota el seu comandament adduint que el rei estava presoner²⁶⁶. El general Manso, procliu des de feia dies a un pacte amb els reialistes i partidari d'una reforma de la Constitució que otorgués més poder al Rei i menys a les Corts, mantingué encara una postura digna i contestà des del Vendrell (31 de juliol de 1823)²⁶⁷ que no estava disposat a rendir les places. A començaments d'agost, bona part del corregiment de Vilafranca estava en mans dels

²⁶² Un exemplar a l'ACA-RA, Registre 1.421, expedient 266 (caixa 23).

²⁶³ ACA-RA, Registre 1.421, expedient 316 (caixa 24).

²⁶⁴ Per exemple a la que unia Vilanova amb Sitges hi actuava una partida d'una desena d'homes que es dedicaven a assaltar i robar els transeünts. Carta del batlle de Vilanova al de Sitges amb data de 24 de juliol de 1824, al Lligall "Correspondència. 1823" de l'AHS. Apareix una partida reialista pels volts de Vilanova que, en realitat, sembla més una partida de bandolers que s'aprofita del desgavell general del país que altra cosa (carta del capità de la MNV-V al batlle de la vila amb data de 30 de maig de 1823 al lligall 2.237 de l'AHMVG). Un pagès de Santa Fé manifestava com a causa del seu no desplaçament "per la moguda de tropas" (carta del masover de Santa Fe a Maria Ferret propietària de Sitges, de 12 de juliol de 1823 a l'AHS, "Fons patrimonial família Ferret"). Les morts accidentals o en accions co-laterals de la guerra, eren força corrents com per exemple Magí Albornà, pagès d'Espitilles, que morí d'un tret el 10 de juliol de 1823 (Arxiu Parroquial de Santa Margarida i els Monjos, llibre d'òbits vol.4).

²⁶⁵ Com assenyalava l'ajuntament de Vilanova: "sabense que alguns particulars que tenan farina la amagan pera fer algun monopoli de que quant antes resultarian los majors perjudicis [...]. Mana tots los que disponguian de farinas que immediatament la tingan a vendra als forners qualsevol cas presentian fins ca la tinguin acabada pues de lo contrari y en cas de ocultació o monopoli los contrabentors a mes de perdrà tota la farina pagaran la multa proporcionalment" (ban de 13 de juliol a "Registro de pregones..." a l'AHMVG).

²⁶⁶ Una reproducció de la carta a MINA: Memorias..., II, pàg.53.

²⁶⁷ Diario de Barcelona, de 6 d'agost de 1823. Algunes d'aquestes dades a partir del seu expedient personal a l'AGMS. Mina deixà escrit a les seves memòries que no tenia clar si aquesta correspondència entre Manso i Moncey podria ser "verdadera o si se fraguó para adormecer y salvar (como communmente se dice) las apariencias" (MINA: Memorias..., II, pàg.54).

francesos i reialistes, comandats pel general reialista Pedro Sarsfield i el francès Montgardè (amb uns sis mil soldats francesos i un miler de reialistes). Manso tornà a Tarragona d'on hagué de sortir perquè la ciutat estava encerclada pels francesos i es dirigí a Torredembarra. Davant d'aquesta situació, Josep Manso, tal i com feren altres "il·lustrissims" caps militars liberals²⁶⁸, decidí de fer una crida per la rendició de les places²⁶⁹. Reuní els caps militars a les seves ordres a Torredembarra el dia 4 d'agost, però la seva proposta no fou acceptada per una part de l'oficialitat que optà per continuar lluitant i que va resisitir l'atac francès fins a finals d'agost alhora que es formà una guerrilla que fustigà, lleument, l'avanç francès pel corregiment²⁷⁰.

Manso, un cop va arribar a un acord amb els francesos, s'instal·là al Vendrell i fou recompensat amb el nomenament de governador de Vilafranca primer i de Tarragona després (la seva casa a Barcelona fou incautada i els seus béns venuts)²⁷¹. Manso justificà, més tard, la seva actuació amb aquestes paraules: "sin esperanza alguna y con la evidencia de tener que sucumbir despues de sacrificar inútilmente la espresada división en el momento en que el Ejército francés avanzase sobre la provincia de Tarragona, pensó este General en sacar el mejor partido de las

²⁶⁸ L'actitud entreguista de molts generals espanyols ha estat criticada per ARGUELLES: De 1820 a 1824, pàg.199-200: "aunque el ejército francés pasó el Bidasoa el 7 de Abril; aunque los generales españoles que tenían mayores y más eficaces medios de defensa, ninguna resistencia le opusieron para detenerle siquiera en su marcha sino capitulaciones desconocidas en las leyes militares, reprobadas por el derecho público de los pueblos cultos [...] y en fin tan funestas deserciones causaron la más espantosa desorganización en todos los ramos del servicio público".

²⁶⁹ Aquesta crida, amb data de 4 d'agost de 1823, fou impresa a Vilafranca pels reialistes i distribuïda per tota la seva Divisió. Una reproducció a CLOPAS: El invicto..., pàg.162-163. Vegeu, GALLI: Memorias..., pàg.213. Una crítica a la decisió de Manso a MINA: Memorias..., II, pàg.53-58.

²⁷⁰ Diario de Barcelona, de 24 d'agost de 1823. El text dels que decidiren de continuar lluitant fet a Tarragona el 5 d'agost a MINA: Memorias..., II, pàg.58-62. Alguna notícia a VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.267. En canvi, el batalló d'Hostalrich fou enviat al seu fort i una part de la cavalleria del Príncep que hi havia al Vendrell es passà al reialistes (Diario de Barcelona, de 24 d'agost de 1823).

²⁷¹ ACA-RA, Ragistre 1.423, caixa 25. Les peripècies de Manso per treure la seva dona de Barcelona i per poder escapolir-se de la recerca dels liberals ha estat relatada pel seu ajudant, coronel Antonio BUXERES: Necrologia..., pàg.27-31.

circumstàncies²⁷². Per contra, Mina criticava la seva decisió: "de tal modo minó el suceso de Manso en Cataluña, y tal maña se darían para atraerse partidarios, que a muy poco tiempo de él el ejército contaba más enemigos en el pueblo que las filas facciosas-francesas; los somatenes desde entonces le causaban más daños que los otros enemigos"²⁷³.

El 3 d'agost els francesos entraven a l'Arboç²⁷⁴, el 4 a Vilanova²⁷⁵ i el 5 a Sitges²⁷⁶. A Vilafranca, un cop va marxar el general Moncey al capdavant de tres mil soldats francesos, s'instal·là la segona comandància general de l'exèrcit reial de Catalunya, el cap de la qual era Pedro Sarsfield²⁷⁷. El jutge de Primera Instància Gutiérrez (que havia estat assignat per aquest càrrec pel govern liberal l'any 1822 i que no havia arribat a pendre possessió del seu càrrec, ja que, segons ell, es dedicà "a fomentar y fortificar la opinió a favor de los Reales decretos y justa causa") fou nomenat Alcalde Major de Vilafranca²⁷⁸. A principis de setembre els francesos i els reialistes ja eren amos del corregiment de Vilafranca, on havien posat com a cap militar el general Josep Manso. El general Eroles instal·là el seu quarter general, a finals de setembre, a Vallmoll amb la intenció d'atacar Lleida en una ofensiva, iniciada des de Tarragona i Fraga per envoltar aquesta ciutat²⁷⁹. La pressió sobre Tarragona era cada cop més forta i els francesos estaven acantonats a Altafulla, el Vendrell, Valls i Vallmoll. La vila de Valls encara fou conquerida

²⁷² Extret de "Campanas, ...", fol.6v (Expedient personal, AGM-S).

²⁷³ MINA: Memoiras..., II, pàg.64.

²⁷⁴ VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.267. El dia 3 Moncey assistí a la missa a Vilafranca, on fou rebut amb tots els honors per la Comunitat de Preveres (Libro de Acuerdos..., fol.408-409): "el Sr. Párroco ab hàbits telar isquia a rebrerlo en la Pica de Aigua neneita del Portal major ahon entrarà, presentant-li una Azafata de plata ab aigua beneita..." (vegeu Annex XXI).

²⁷⁵ GARI: Descripción..., pàg.226; VIRELLA: Les classes..., pàg.35.

²⁷⁶ SERRAMALERA: La vida..., pàg.33-34.

²⁷⁷ Diario de Barcelona, de 8 d'agost de 1823.

²⁷⁸ Segons l'informe de la Comunitat de Preveres de Vilafranca, amb data de 26 d'agost de 1823 (Libro de Acuerdos..., fol.409-410).

²⁷⁹ Informació a AHMI, lligall 39, expedient 6.

esporàdicament el 24 de setembre. Les tropes de Milans, estacionades a Tarragona, "se ocupaban en recorrer los pueblos de la inmediación y conducir presos a la plaza para estrecharles el pago de contribuciones y recoger en las poblaciones toda clase de artículos que necesitaba la tropa"²⁸⁰.

La resistència dels liberals era cada cop més feble i els reialistes i els francesos, a començaments de setembre, eren amos de Catalunya amb l'excepció d'algunes places fortes que restaven en mans de l'exèrcit liberal i que anirien caient al llarg dels mesos de setembre i octubre (Figueres, el 26 de setembre; Lleida, el 18 d'octubre i la Seu, el 21 d'octubre), i les últimes en caure foren Barcelona, Hostalric i Tarragona, l'1 de novembre²⁸¹. El dia 30 de setembre el rey havia signat un decret prometent "un olvido general, completo y absoluto de todo lo pasado, sin excepción alguna, para que de este modo se restablezcan entre todos los españoles la tranquilidad, la confianza y la unión, tan necesarias para el bien común, y que tanto anhela mi paternal corazón"²⁸². L'endemà, dia 1 d'octubre el rei signava un altre decret anul·lant l'obra del Trienni, "son nulos y de ningún valor todos los actos de gobierno llamado constitucional, de cualquiera clase y condición que sean, que ha dominado a mis pueblos desde el 7 de Marzo hast el día 1o de Octubre de 1823", i afegint que "apruebo todo cuanto se ha decretado y ordenado por la junta provisional de gobierno y por la regencia del reino"²⁸³.

²⁸⁰ MINA: Memorias..., II, pàg.63-88 (la cita a la pàg.88). També, Diario de Barcelona, de 18 de setembre de 1823.

²⁸¹ Els caps i oficials de l'exèrcit i la Milícia, que es van negar a transigir amb els francesos segons un decret de 15 d'agost de 1837, "han merecido el bien de la patria y son acreedores a su gratitud" (ACD, lligall 52, expedient 8). Sobre la rendició de Barcelona, podem contraposar les versions de MINA: Memorias..., vol.II a les de Pedro SAIZ CASTELLANOS: Suplemento a las Anotaciones sobre las campañas de Mina en Cataluña de 1822 y 23, Madrid, 1836.

²⁸² Els textos dels decrets de 30 de setembre i d'1 d'octubre de 1823 han estat reproduïts per BAYO: Historia..., III, pàg.152-162. El canvi ha estat justificat per la historiografia tradicionalista, vegeu com exemple FERRER i altres: Historia..., II, pàg.131.

²⁸³ El decret arribà a Catalunya de forma oficial el 8 d'octubre de 1823 (ACA-RA, registre 1.422, expedient 31).

Al corregiment es publicava una còpia de la "Gaceta Extraordinaria de Madrid" del dia 3 d'octubre, manant que "mañana se cante un solemne Te Deum y que haya tres noches de iluminación general"²⁸⁴. El dia 9 d'octubre l'Ajuntament d'Igualada manava fer "iluminacions ab tot lo esplendor posible, en los frontis de sas casas; y el que non farà serà considerat per de sentiments contraris a la llibertat de Sa Magestat"²⁸⁵. El dia 10, francesos i reialistes feien festa grossa a Altafulla pel decret del Rei²⁸⁶. El 27, Espoz i Mina acceptà l'armistici i entregà els últims baluards liberals (Barcelona, Hostalric i Tarragona) als francesos²⁸⁷. Aquests restaren fins l'any 1828 a Catalunya a les places de Figueres, la Seu, Lleida, Barcelona, Hstalric, Girona i Cardona, amb un total d'uns set mil homes²⁸⁸.

A primers de novembre, se celebraren arreu misses per festejar el triomf dels reialistes i el retorn al poder absolut de Ferran VII²⁸⁹. El Trienni liberal acabava igual que havia començat: amb la celebració de misses de gràcies i l'exigència que se seguissin pagant els delmes i els censos senyorials, amb una única però important diferència, la brutal repressió sobre el bàndol perdedor.

²⁸⁴ Un exemplar a l'AHMSSA, caixa 457.

²⁸⁵ AHMI, lligall 38, expedient 02.

²⁸⁶ Diario de Barcelona, de 12 d'octubre de 1823. El 20 d'octubre, Joan Sabat, que estava a Londres recaptant ajuda pels liberals espanyols, manifestava en una carta que "supongo que la causa de la libertad está ya sin esperanza en España, por la traición y cobardía de sus infames generales y de la Regencia sedienta de sangre y ayudada de las bayonetas de los franceses, quienes como pobres esclavos engañados están fabricando cadenas para sí, así como para España, sólo para dar gusto a una raza déspota de Borbones, enemigos de la libertad nacional, quienes no hace muchos años andaban rodando en este país pidiendo quizás pan y quienes son la verdadera causa de las anteriores y actuales aflicciones de la desgraciada y degradada España" (Volum LXXII, fol.200 dels PRFVII-APR).

²⁸⁷ Una crítica a la manera com Mina portà la rendició a SAIZ CASTELLANOS: Suplemento..., Madrid, 1836.

²⁸⁸ Les dades a SANCHEZ MANTERO: Los Cien Mil..., pàg.83-100. A Espanya s'hi van quedar 45.000 soldats els anys 1823-1824 i, entre 1825 i 1828, 22.000. L'esperit patriòtic que es respirava a Barcelona pot reseguir-se amb el manuscrit editat per OLLÉ: Successos..., pàg.39-45.

²⁸⁹ Vegeu l'ordre del Governador de Vilafranca, Josep Manso, datada el 8 d'octubre de 1823 a Torredembarra (Lligall "Correspondència.1823", a l'AHS). A l'Arboç el dia 7 de novembre (VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.268. Tenim una transcripció de la que es celebrà a Albinyana (Arxiu Parroquial d'Albinyana).

El que havia començat sense sang, festa acabava com una tragèdia²⁹⁰. Per una part de la població, però, l'arribada dels francesos significava que "se acabaren las discordias que se comenzaran lo any passat"²⁹¹. Per altres començava un període ple de perills: "tots los dies se veien grans robos, i per los camins també hi havia robos, i fins assassinos, com també en molts pobles continuaven los grans assassinats dels pobres lliberals. I les tropes llicenciades que no volien servir al tirano baró los mataven per los camins, com anaven a ses cases"²⁹².

Segons Josep Fontana, i jo hi estic plenament d'acord, les causes que provocaren la caiguda del règim liberal foren: la invasió francesa, la divisió dels liberals i la creixent indiferència, quan no l'oposició, vers el sistema liberal per part d'importants sectors del món rural, malgrat que el reialisme fos derrotat militarment²⁹³.

²⁹⁰ Vegeu, també, aquesta qüestió a FONTANA: La fi..., pàg.196. El caire festiu i no agressiu del començament del Trienni ha estat reconegut, fins i tot, per historiadors pro-reialistes com COMELLAS: Los realistas..., pàg.19. Vegeu l'Apèndix II i els Annexos XX i XXII sobre alguns aspectes de la repressió absolutista. Ferran VII va fer cas omís, fins i tot al nou Consell d'Estat que li proposava que possibilités la convivència i redrecés l'economia (PRFVII-APR, vol.XXIV, fol.181-202 del dia 20 de novembre de 1823).

²⁹¹ Text reproduït per CODINA: "Guerrillers...", pàg.153.

²⁹² Reprouït per Carles MARTÍNEZ: "Accions guerrilleres a Castelldefels i Gavà durant el segle XIX" dins DDAA: Guerrillers..., pàg-267-314, pàg.290 pel text.

²⁹³ FONTANA: La crisis..., pàg.39-41 i La fi..., pàg.205-206.

V ANÀLISI DEL MOVIMENT REIALISTA

1. Organització i acció

1.1 Les partides reialistes

La partida era una de les formes d'organització del reialisme, la més estable i militaritzada, però no l'única. Les partides (grups de persones armades) sovint estaven dirigides per un cap que, generalment, era el nexa d'unió entre els dirigents absolutistes i la base social del reialisme. Actuaven com a caps: homes d'un cert prestigi social local, professionals, bandolers, aventurers i elements del clergat¹. Hi havia tres tipus de partides: aquelles comandades pels caps més destacats del reialisme (Romagosa al nostre corregiment), força nombroses (entre quatre-cents i dos mil homes) i més properes a un exèrcit que a una partida pròpiament dita ja que a l'organització militar hi unia un desplaçament continuat dels seus efectius; unes altres intermèdies (entre cent i tres-cents homes) encapçalades per caps locals (la de l'Estudiant, d'en Camapanera o del "noi de Piera) i que tenien un àmbit d'actuació comarcal; finalment, aquelles altres més petites (entre vint i cinquanta homes) i més properes al bandolerisme que a l'actuació política (la d'en Xaxerreres i la d'en Brugaire). Dins les partides grans i intermèdies ens sembla que podem distingir entre aquells homes que estigueren enrolats durant tota la guerra i aquells altres que ho feren en determinades èpoques de l'any per guanyar-se la via (sobretot jornalers) o per proximitat geogràfica (pagesos). La proporció entre uns i altres, pel que hem explicat al llarg del treball, sembla que seria del 35% enrolats permanentment i el 65% esporàdicament.

¹ Continua sent força vàlida la classificació realitzada per TORRAS: Liberalismo..., pàg.123-129. Per les partides al corregiment vegeu el mapa 11.

Pel que fa a la partida de Joan Romagosa, la qual sempre es mogué entre els quatre-cents i els dos mil homes, podem distingir entre els enrolats aquells que no tenien terra, ni pròpia ni amb una cessió emfitèutica, i que fàcilment s'enrolaven i formaven part del contingent més estable de les partides, a canvi d'un sou garantit, que anava d'una pesseta els soldats a tres pessetes els capitans. Sols que podien pagar-se a partir de dues fonts d'ingressos les ajudes dels amics (sectors de la noblesa, exiliats a França i pagesia benestant reialista dels pobles) i les requises als enemics (contribucions, segrestaments, ...). En aquest cas la seva participació era una forma de guanyar-se la vida, combatien a canvi d'un sou. L'altre component de les partides tenia un caire més inestable i estava format per aquells petits pagesos o emfiteutes que no podien deixar la seva terra massa temps seguit i que acostumaven a actuar en el marc del corregiment, però que difícilment seguien el seu cap quan aquest se n'allunyava, ja que els petits propietaris eren més sensibles a la repressió de les forces liberals. En aquest cas podem parlar de protesta contra el liberalisme, ja que entenem la seva participació esporàdica a les partides com una forma d'oposar-se al sistema liberal².

Les dificultats ens arriben a l'hora de destriar el component popular i espontani del reialisme (de protesta); el component mercenari; el component de banditatge, i el component elitista, organitzat i contrarevolucionari que s'inscriu dins d'un pla conspiratiu. Les dificultats, però, no poden fer-nos oblidar l'existència dels tres components i la seva interrelació, sense la qual, possiblement, no s'explicarien ni uns ni altres. Tan simplificador és considerar el reialisme com un moviment purament contrarevolucionari, purament mercenari, com considerar-lo un

² L'anònim reialista J.M.R. ha mistificat aquesta situació: "tan pronto aparecian en un punto como en otro [...], tomando tan pronto el fusil como la azada" (*Memorias...*, vol.I, pàg.217). L'anàlisi de les partides com a respostes espontànies plantejades de forma completament aïllada a les trames absolutistes, ens sembla fora de lloc (vegeu, per exemple, COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.49-60 i RODRIGUEZ GORDILLO: *Las proclamas...*, pàg.41-42). Però, la historiografia actual, em sembla que l'ha oblidat massa fàcilment, quan la seves referències són constants al llarg de la literatura coetània, tant reialista com liberal.

moviment popular. I és precisament aquesta qüestió la que ens marca les diferències vers la imatge típica dels moviments pre-industrials, caracteritzats essencialment per l'espontaneïtat³. Al nostre parer, deixant de banda el petit percentatge que representaven les élits contrarevolucionàries i els bandolers, les files reialistes foren omplerts al 50% pels camperols i jornalers mercenaris, i pels camperols i artesans que protestaven contra el nou règim liberal.

A més de la partida de Romagosa, al corregiment de Vilafranca, voltaven altres partides reialistes no tan nombroses, però que mantingueren una presència constant al corregiment: la de "l'Estudiant" que actuà per la zona del Baix Penedès i Alt Camp; la d'en Campanera per la zona de l'Alt Penedès i l'Anoia, i la del "noi de Piera" per l'Anoia i el Baix Llobregat. I d'altres més petites que s'aprofitaren del conflicte político-militar per realitzar les seves activitats bandoleres, com la d'en Xaxareres i d'en Brugaire. No hi ha cap mena de dubte que les ensenyances de la guerra del francès, tan properes en el temps, foren aprofitades per l'organització i l'acció de les partides reialistes. Però, cal desmitificar l'excessiva correlació que, sovint, s'estableix entre les partides patriòtiques del 1808 i les partides reialistes del 1822. En les primeres hi participaren tant homes que després militarien a les files liberals (com el brigadier Josep Manso o el coronel Antoni Franch d'Igualada, per exemple), com d'altres que ho farien a les files reialistes (com Joan Romagosa)⁴.

³ George RUDE: "Los movimientos de masas en el periodo pre-industrial" dins Protesta popular y revolución en el siglo XVIII, Barcelona, 1978, pàg.19. El marc socio-polític i l'experiència no deixaven gaire marge de maniobra als sectors de les classes populars del camp català perjudicades per la implantació del sistema liberal i capitalista. Per tant, ens sembla fora de lloc la distinció entre lluites polítiques i apolítiques, en els termes en què entenem ara aquests conceptes, perquè tenien uns objectius prou clars: aturar la degradació moral i material que significava la implantació del liberalisme.

⁴ Podem comprovar aquesta tesi amb l'article de KASPERS: "Los guerrilleros de la Francesada....".

1.2 Els sometents⁵

A més de les partides hi havia, com hem dit, una altra forma d'acció i organització important del reialisme, tot i que de caire temporal: el sometent local, on hi trobem una part molt important de la base social del reialisme. Ja hem vist com a la zona del Baix Penedès, Alt Camp i sud-est de l'Anoia els sometents foren força importants, sobretot la primavera de l'any 1822. El sometent es mobilitzava per accions molt concretes i localitzades: atacar una partida de l'Exèrcit o de la Milícia, ocupar alguna població veïna o donar suport a alguna partida de la zona, tot assegurant la seva reraguarda. Aquí cal destacar el paper que hi jugà bona part del clergat secular, donant suport ideològic i moral al reialisme. Però, cal recordar que la direcció del sometent local estava, quasi sempre, a mans de la pagesia benestant de cada poble⁶.

El sometent, resultat d'una pràctica històrica a les societats de l'Antic règim i assumit com a organisme de defensa de la comunitat rural davant les agressions exteriors i interiors, fou utilitzat tant pels reialistes com pels liberals per emprendre accions puntuals i locals. Al corregiment de Vilafranca fou més utilitzat pels reialistes, fins el punt que les autoritats liberals prohibiren de tocar a sometent als pobles i manaren de treure les campanes dels campanars, ja que s'havia convertit en un símbol de la rebel·lió. Cal recordar que, en les darreres experiències històriques, la guerra Gran i la guerra del Francès, el sometent havia complert un paper clau en el refús dels enemics.

La importància del sometent és prou clara al llarg d'aquest conflicte, ja que era una manifestació més del poder de les classes dominants a nivell local. Així, a la Bisbal del Penedès, el

⁵ Vegeu el treball laudatori d'A. DELVILLAR: El somatén, su origen, su historia, su organización, su espíritu, Barcelona, sense any d'edició (possiblement, dels anys trenta).

⁶ Sobre el paper de la pagesia benestant en la revolta reialista vegeu TERRADES: El Cavaller..., pàg.305-398 i MILLAN: "La resistència anti-liberal...", pàg.27-58.

sometent era controlat pels reialistes i aquesta població fou una de les que més homes aportaren al moviment reialista⁷. En canvi, a Santa Coloma de Queralt, estava controlat pels liberals i això va contribuir que aquesta vila fos una de les defensores del liberalisme a la zona⁸. La diferència entre una opció o una altra cal explicar-la en funció de l'opció que prengueren les classes dominants i de la situació econòmica i social de cada poble.

1.3 Les accions del reialisme

Les partides reialistes, fins i tot quan eren nombroses, realitzaven accions de tipus guerriller i, en moltes ocasions, sobretot tractant-se de partides petites, les seves activitats ens recorden els grups de bandolers⁹. Els objectius d'aquestes actuacions eren els de dotar-se de diners, queviures i armament, així com, indirectament, d'adquirir prestigi social. Aquest tipus d'actuacions va permetre als reialistes de mantenir en peu de guerra l'Exèrcit i la Milícia al Principat durant força temps (fins a l'arribada d'Espoz y Mina). Però, al mateix temps, els va impedir de guanyar la guerra per ells mateixos havent de recórrer a l'ajuda de l'Exèrcit francès. Sovint, l'actuació de les partides reialistes comptava amb la col·laboració, en uns casos, i la passivitat, en d'altres, de les autoritats municipals com hem assenyalat al llarg del treball¹⁰. Les continuades contribucions que exigien pel seu manteniment foren un factor més d'empobriment de les economies camperoles del corregiment¹¹.

⁷ ARMBP, lligall 82. Vegeu l'Annex XXIII.3.

⁸ AHMI, lligall 34, expedient 9. Els liberals es feliciten que a Santa Coloma s'impedís de tocar el sometent i així s'impedí un aixecament reialista.

⁹ Vegeu els mapes 9, 10 i 11. Pel bandolerisme vegeu l'estudi d'Erik J. HOBSBAWM: Bandidos, Barcelona, 1976, pàg.15-33.

¹⁰ Vegeu aquesta qüestió, també, a ARDIT: Revolución..., pàg.284-286.

¹¹ Ramon Del Río Aldaz, pel cas de Navarra, ha demostrat que el volum de les imposicions reialistes i el de les autoritats liberals foren meitat i meitat (RÍO ALDAZ: Origenes..., pàg.144).

Una acció que es repetia sovint, com hem vist, era l'ocupació de ciutats i viles importants i destacades pel seu liberalisme (casos de Vilafranca o el Vendrell). No sempre, però, aconseguiren els seus objectius, com ho demostren els casos de les viles de Capellades i de Santa Coloma de Queralt que refusaren tots els intents d'entrada dels reialistes. Durant les ocupacions, se seguia un ritual que anava de la destrucció o afusellament de la placa de la Constitució a la imposició d'una contribució extraordinària en diners i espècies (sovint a càrrec de les arques municipals i de les cases liberals, cosa que dificultava la posterior recaptació liberal). El que caldria discutir és si s'atacava als liberals per ser rics o als rics per ser liberals. En tot cas, sembla que una i altra cosa anaven força lligades i els contrarevolucionaris aconseguiren desviar els aspectes socials de la revolta vers el problema polític en moltes ocasions¹², tot i que, en d'altres, la base reialista actuà indiscriminadament contra liberals i absolutistes, pel fet de ser rics. Un altre aspecte que es repetia era la crida a la insurrecció i a la captació de voluntaris per engrossir les seves files i, en algunes ocasions, la constricció obligatòria. També sovintejaven les destruccions dels arxius municipals, notariais i judicials, ja que, per un important sector dels reialistes, aquests arxius eren signes del poder liberal i instruments dels quals es valien la burgesia i els terratinents per explotar la pagesia, sense que això signifiqui oblidar els interessos personals dels que tenien causes pendents amb la justícia¹³.

Un altre tipus d'acció força comú era, com hem vist, la de donar cops de mà, o atacs sorpresa a les columnes de milicians o de l'Exèrcit. Aquestes accions es realitzaven en llocs que els eren favorables (el cas més clar és el de Bonastre del maig de 1822). Aquestes actuacions, a

¹² Vegi's, per exemple, l'assalt i robatori de la casa del diputat a Corts Josep Melchor Prat, la nit del 20 al 21 de maig de 1822 (AHMI, lligall 35, expedient 7).

¹³ Vegeu TORRAS: Los alzamientos..., pàg.363-364.

més de prestigi social i desgast de l'enemic, acostumaven a donar armes i vestimenta, de les quals estaven força mancats, als components de les partides. També trobem, encara que en poques ocasions, el segrest d'algun hisendat o terratinent pel qual es demanava un rescat (tot i que aquesta pràctica adquirirà més importància a la primera guerra carlina).

A l'interior dels pobles reialistes, les partides, esporàdicament i el clergat, permanentment, agitaven la població per tal que prenguéss part a l'aixecament. El clergat secular, que participà poc directament a les partides (a diferència del regular, molt més actiu en aquest sentit), serà el principal instigador del reialisme i l'encarregat de mantenir-ne viva la flama, àdhuc en els temps més difícils¹⁴. En canvi, a les viles liberals, les accions no-militars més clàssiques dels reialistes foren l'embrutada o destrossa de la placa de la Constitució i la penjada de fulls anònims per les parets de les places més importants. Com que la majoria de la població no sabia llegir, es penjaven aquests fulls en indrets cèntrics (sobretot allà on es trobaven els jornalers per anar a treballar) on una persona podia llegir en veu alta el seu text. Aquests fulls estaven sempre redactats en català i versificats, per tal que fos més fàcil la seva assimilació i propagació. Cançons i romanços completaven els estris reialistes (i liberals) de propaganda.

¹⁴ A Navarra, en canvi, serà el clergat secular qui participi més activament a les partides reialistes (RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.147-168.

2. Geografia i base social del reialisme

Pei que fa a la quantificació de les forces reialistes al corregiment de Vilafranca ens manquen dades precises, però pensem que no ens equivoquem gaire si comptabilitzem en uns set-cents cinquanta homes els enrolats a les partides de forma més o menys permanent i uns mil dos-cents més que participarien a través del sometent (vegeu el quadre 2), ja que cal considerar que la partida de Joan Romagosa, a més d'homes del corregiment n'enrolava d'altres indrets de Catalunya. Si aquestes dades les contraposem a les de milicians voluntaris que hem facilitat i dupliquem la xifra per situar els liberals actius al corregiment, trobarem que liberals i reialistes aconseguiren de mobilitzar unes dues mil persones cada bàndol (aproximadament un 13% dels homes d'entre 15 i 40 anys).

quadre 2

LES PARTIDES REIALISTES AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

Partida de	1822					1823	
	maig	juny	juliol	agost	setembre	octubre	primavera
ROMAGOSA	500	1.500	2.000	1.000	1.500	2.500	-
CAMPANERA	50	100	50	-	-	-	300
L'ESTUDIANT	50	200	100	100	50	-	50
NOI DE PIERA	300	200	200	-	-	-	-
FELIX GÜELL	-	-	50	-	-	-	-
GELIDA	50	-	-	-	-	-	-
XAXARRERES	-	-	20	-	-	20	-
BRUGAIRE	-	-	-	-	-	25	-
total	950	2.000	2.420	1.100	1.550	2.545	350

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades facilitades al llarg del treball.

2.1 La geografia

Les fonts de què disposem per fer aquesta aproximació són força minses i poc representatives, però ens sembla útil de fer-hi un esforç¹⁵. Primer caldrà recordar que les partides sols representen una part del reialisme i que, dins de les partides, hi trobem una part que només hi participa esporàdicament. Els pocs llistats que hem localitzat es refereixen només als que s'han enrolat permanentment a les partides, deixant de banda els esporàdics i el sometent, per això aquestes dades poden ser orientatives, més que representatives. En tot cas, no podem caure en el parany que tots els que no estaven enrolats amb els reialistes eren partidaris del liberalisme, doncs podríem dir, igualment, que tots els que no eren milicians voluntaris eren partidaris del reialisme.

Segons les dades del "Cuaderno", a la subzona central i meridional de l'Anoia, i septentrional de l'Alt Penedès, les persones enrolades a les partides reialistes representaven, en el conjunt d'aquesta àrea geogràfica, el 2% dels seus veïns (0,4% dels habitants i 3% dels homes d'entre 16 i 40 anys), és a dir una participació més aviat minsa¹⁶. La major participació, superior al 5% d'enrolats per veí, la trobem a les àrees intermèdies en les quals l'agricultura comercial tenia un pes important però no definitiu (Vallbona, Castellolí, Collbató, Piera, Masquefa, Pierola, Orpí, Terrassola i Tous). Mentre que, a les àrees on les activitats comercials i industrials tenien un pes

¹⁵ ADB, lligall 39: "Cuaderno..."; AHMI, lligalls 31-35; AHV, "Copiador de las correspondencias. 1822"; ROMAGOSA: Diario...; Diario de Barcelona, febrer de 1825/gener de 1826. En una circular del Cap Polític de Tarragona, Jacobo Gil de Avallé, de 13 de novembre de 1822, es demanava als Ajuntaments que, en compliment de l'ordre de 10 de maig de 1822, enviessin la llista nominal "de todas las personas de este pueblo que se hallan con los facciosos", sota pena de multa, però no sabem on són (la circular al lligall 2.237 de l'AHMVG). I en els treballs de TORRAS: Liberalismo..., pàg.99-129; SOLÉ CARALT: La Bisbal..., pàg.332-333; GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.164-168. Hem sintetitzat les dades de què disposem pel corregiment de Vilafranca a l'Annex XXIII i als mapes 13 a 17.

¹⁶ Recordem que aquests percentatges són indicatius i que per molts llocs no disposem de dades. Ens sembla però, que cal calcular el percentatge de reialistes, no pas sobre el conjunt de la població, com s'ha vingut fent fins ara, sinó sobre el nombre d'homes d'entre 16 i 40 anys, és a dir mobilitzables. Per això cal tenir present que els homes entre aquestes edats estava entre el 15 i el 20% de la població (almenys al corregiment de Vilafranca, el primer terç del segle XIX). Vegeu l'Anex XXIII.1 i el mapa 13.

important (Igualada, Capellades, Pobla de Claramunt, Gelida, entre d'altres), la presència d'enrolats a les files reialistes, en proporció als veïns, fou minsa, inferior al 0,5%. Igual que succeï en aquells municipis on el pes de l'agricultura d'autoconsum era molt important (Espoia, Fiol, Rubió, entre d'altres) on el nombre d'enrolats per veí no passà mai de l'1% (compareu els mapes 3 i 13).

Les dades del martirologi reialista¹⁷, tot i que orientatives, confirmen la hipòtesi que les àrees intermèdies del corregiment de Vilafranca serien les zones que aportarien més homes al reialisme. Tot i que aquí, caldria distingir entre una àrea intermèdia que aconseguí superar els efectes de la crisi, com la comarca de l'Alt Penedès (0,06% de morts respecte a la població), i una altra àrea que no ho aconseguí, el sector més septentrional del Baix Penedès (0,15%) i l'Alt Camp (0,13%); en canvi ni l'Anoia (0,01%), ni el Tarragonès (0,01%) ni el Garraf (0,00%) tindrien una aportació important¹⁸.

¹⁷ Diario de Barcelona, del 3 de març de 1825 al 22 de desembre de 1826 (vegeu l'Annex XXIII-5 i mapa 14). Aquestes dades ja han estat treballades per TORRAS: Los alzamientos..., pàg.108-109 i Liberalismo..., pàg.102-117. Són unes dades molt minses respecte al total de morts (ja que molts parents no reclamaren, d'altres no tenien qui els reclamés la pensió, o si ho feren no els foren concedides pensions) i, per altre banda, la relació entre nombre de morts i gent enrolada no té perquè coincidir, ja que depèn de les topades, de la sort, etc. per aquest motiu uns municipis poden estar sobrerepresentats i uns altres subrepresentats, per exemple mentre considerem ben representat l'Alt Camp, pensem que tant el Baix Penedès com l'Anoia estan subrepresentades ja que subministraren un important contingent reialista que no es veu reflectit en aquestes dades. La utilitat de les dades però es veu incrementada ja que, entre el 20 de març de 1836 i el 25 de gener de 1841, el mateix Diario de Barcelona publicà la llista dels familiars de liberals morts a la primera guerra carlina i que rebien pensió (vegeu l'Annex XXIII.5 i el mapa 15).

¹⁸ Segons les dades que ens proporciona TORRAS: Liberalismo..., pàg.108-109: les comarques que donarien una relació més alta entre percentatge de morts reialistes i població a Catalunya, serien l'Alt Camp (1,72) i el Baix Penedès (1,41), en una situació intermèdia hi hauria l'Alt Penedès (0,77) i l'Anoia (0,67); en canvi al Garraf el reialisme seria inexistent (0,00). Basant-se en aquestes dades, TORRAS: Liberalismo..., pàg.112, explica la poca participació d'aquestes comarques pel fet que el viticultor era un tipus social intermediari entre la pagesia tradicional i el treballador urbà, pel seu lligam al mercat. Això faria que fossin zones de reclutament per la duresa de la crisi (cosa que no es demostra amb aquestes dades), però no àrees d'oposició unànime i dura a la Constitució. De totes formes, hem vist que zones amb presència majoritària de la viticultura com el Baix Penedès i l'Alt Camp, no sols donaren homes a les partides, sinó que aportaren un suport social important amb el sometent.

Per altra banda, aquells municipis en què el cadastre per contribució agrícola era inferior al 55% del total, el nombre d'enrolats era d'un 0,4% dels veïns i en aquells que aquesta contribució superava el 75% era del 0,8%; en canvi aquells municipis on la contribució agrícola representava entre el 55% i el 75% del total, el percentatge de reialistes era del 3,2% dels veïns. En d'altres paraules, els municipis que pagaven per cadastre agrícola més del 65% del total (mitjana del corregiment) tenien una participació d'1/43; en canvi, els que pagaven per cadastre agrícola menys del 65% aquesta participació era de menys d'1/60.

Això confirma la tesi que fou en els pobles agrícoles on el reialisme trobà la part més important del seu suport social, sense oblidar els municipis manufacturadors, com Carme i Piera, que patiren una forta crisi a començaments de segle. No hem de pensar, però, que a totes les àrees intermèdies de la comarca l'enrolament reialista fos important, però sí que l'enrolament més important es produí a aquestes àrees. Localitats intermèdies que donaren ben pocs homes al reialisme foren les de Cabrera d'Anoia, Ódena, La Llacuna i Monistrol, entre d'altres. També cal ser prudents a l'hora d'afirmar que, a les àrees més industrialitzades i comercials, l'enrolament reialista fou molt minso, ja que, si bé això és cert en termes generals, en casos concrets en aquestes localitats podia ser prou important com en el cas de Carme. Aquest municipi, dedicat a la manufactura del paper i del tèxtil, es veié afectat directament, per la crisi de principis de segle i aportà força homes a les partides reialistes, un 7% dels veïns¹⁹. Per contra, aquelles localitats manufacturadores que començaven a superar la crisi que venia de finals del XVIII, com Capellades, Sant Quinti o la Pobla de Claramunt, aportaren molt pocs homes al reialisme i foren defensores acèrrimes del liberalisme²⁰.

¹⁹ Aquesta aportació dels municipis manufacturadors s'accenturà amb la guerra dels malcontents. Vegeu l'Annex XXIII.6 i el mapa 16.

²⁰ Vegeu l'Annex XXIII i els mapes 13 i 14.

A l'hora d'analitzar la base geogràfica i social del reialisme, no podem, però, limitar-nos a l'estudi de les partides, ja que aquestes eren, tan sols, una part del moviment. Cal que ens apropem, com hem assenyalat, a l'actuació del sometent, i aquest abastà un camp social i geogràfic més ampli que els de les partides cosa que ens permet apreciar l'heterogeneïtat que presentava el reialisme. En aquest cas ens haurem de servir de notícies de caire qualitatiu més que quantitatiu, però sembla clar que a la zona del Baix Penedès, de l'Alt Camp i meridional de l'Anoia, els tocs de sometent i els suports a les partides foren importants.

A l'Anoia els pobles de Piera i Vallbona s'aixecaren en diverses ocasions al toc de sometent i hem assenyalat en el treball una constant agitació en aquest sentit. Les dades del "Cuaderno" semblen confirmar aquesta hipòtesi pel que fa a Vallbona (on hi figuren divuit reialistes, quasi la meitat del homes d'entre 16 i 40 anys, tot i que algunes informacions parlen de cinquanta homes aixecats en sometent) i menys pel que fa a Piera (vint-i-un reialistes, quasi un 10% dels homes d'entre 16 i 40 anys). A l'Alt Camp, tenim l'exemple de Montagut on marxaren 18 homes a les partides (és a dir, una tercera part dels compresos entre els 16 i 40 anys).

Al Baix Penedès la participació en el reialisme es realitzà tant per mitjà de les partides com per mitjà del sometent. A la zona pre-litoral de la comarca (Albinyana, la Bisbal del Penedès, Rodonyà, Llorenç del Penedès, Masllorç, ...), tot i la dispersió de les dades de què disposem, podem afirmar que la participació fou molt important (d'entre un 5 i 20% dels veïns), encara que esporàdica. El cas de la població de la Bisbal del Penedès n'és una bona mostra: amb sis-cents quaranta-cinc habitants (uns cent quaranta homes entre els 16 i els 40 anys) aportà prop d'un centenar de reialistes²¹. Una altra mostra és la d'Albinyana, que amb set-cents vuitanta-cinc habitants subministrà seixanta-quatre voluntaris reialistes (un 8% de la població, i un 40% dels

²¹ SOLE CARALT: La Bisbal..., pàg.355-356. Vegeu l'Annex XXIII-C.

homes d'entre 16 i 40 anys) dels quals, divuit continuaren enrolats a l'Exèrcit un cop finalitzada la guerra²². Possiblement els seixanta-quatre reialistes donaren suport esporàdic a les partides quan actuaven per la zona i en una dinàmica de sometent local, en canvi els divuit que continuaren enrolats, probablement, eren els que formaven les partides estables i que seguien els seus caps allà on anessin. Aquests divuit, són els que normalment trobem a les llistes de fugats, representen el 28% dels reialistes i l'11% dels homes d'entre 15 i 50 anys.

És a dir, pel que fa al corregiment de Vilafranca, la geografia del reialisme vindria determinada per la incidència de la crisi de principis de segle i la presència d'un context social, econòmic i cultural penetrat per les relacions socials capitalistes i sotmès a les seves pressions, però no totalment transformat. Això coincidiria, en bona part, amb l'àrea caracteritzada per un desenvolupament intermedi que ara sofria un empobriment ràpid i important (vegeu els mapes 3 i 4). Pel que fa al conjunt de Catalunya, i per les dades de què disposem, sembla que succeí el mateix²³.

²² "Desde el primer levantamiento de Cataluña se decidieron en tomar las armas en defensa del Trono y del Altar sesenta y cuatro Realistas, y en la actualidad [1824] estan sirviendo en los Ejercitos diez y ocho de los mismos" (Censo de 1824. Albinyana (arxiu particular), cedit per Manuel Bofarull que en tenia una transcripció. Vegeu l'Annex XXIII-4). Aquestes dades s'aproximen força a les que proporciona el reialista Josep Nin "Xaconin" que era d'aquest poble i que s'enrolà el dia 3 de maig de 1822 i ens deixà un dietari escrit amb les seves peripècies a les files reialistes: "vaig sortir de Albiñana per anar en los realistas, y per lo primer dia tinguérem un gran estrago y cansament" (La llibreta..., pàg.71). Les dades de població i d'homes de 15 a 50 anys les agafem d'aquest mateix cens. Albinyana tindrà una important participació a la primera guerra carlina ja que hi aportà quaranta quatre homes, una quarta parts dels d'entre 15 i 40 anys (Arxiu Municipal d'Albinyana, "Carlistas indultados. 15 de Diciembre de 1840").

²³ A més de les dades generals de TORRAS: Liberalismo..., pàg.99-129 i les reflexions de FRADERA, J.M. i GARRABOU, R.: "Presentació", pàg.19-20, vegeu, a nivell comarcal, ANGUERA: Comportaments..., pàg.50-68, CLARA: "Sobre...", pàg.372-377; DDAA: Guerrillers al Baix Llobregat, especialment la "Introducció" de Mercè RENOM, pàg.45-50, Gemma TRIBO: "Els malcontents a Molins de Rei: una reflexió sobre la insurrecció de 1827", pàg.550-552, GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.48-60; GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.164-168, RUBÍO RUIZ: "Apropament al Trienni...", pàg.161-171 i SANCHEZ AGUSTÍ: Bandolers..., pàg.103-172. A la resta de l'estat aquesta hipòtesi sembla confirmar-se, vegeu ARDIT: Revolución liberal..., pàg.282 i BENITEZ: Carlismo..... Per Jaume Torras: Liberalismo..., pàg.105, el bloc insurreccional a Catalunya coincidiria força amb "las tierras ásperas y poco pobladas de los altiplanos del centro de Cataluña",

Encara que ens cal matisar de nou: no totes les zones empobrides per la crisi de principis de segle prengueren l'opció del reialisme. Si utilitzem l'indicador demogràfic (vegeu el mapa 4), podem veure que la comarca del corregiment de Vilafranca que va créixer menys, durant les quatre primeres dècades del XIX, va ésser la del Garraf (un 30%, quan la mitjana de la zona arribà, aproximadament, al 50%). Doncs bé, aquesta comarca, afectada seriosament per la crisi de començaments de segle, fou, junt a la de l'Alt Penedès, la que aportà menys homes al reialisme. Si aquesta anàlisi la trasludem a nivell de pobles, ens trobem amb el mateix, és a dir, no sempre l'aturada en el ritme del desenvolupament econòmic comportà suport al reialisme. Exemples clars d'això, en són, a la nostra zona, Sant Martí Sarroca o l'Arboç. Això ens indica que, a més de les condicions econòmiques, cal apropar-se als instruments d'interpretació del món, és a dir, a la cultura i la ideologia, o com li vulgueu dir.

A nivell econòmic-social, podem dir que els pobles que donaren més homes al reialisme, en termes generals, foren aquells en els quals l'agricultura representava un percentatge important de llur riquesa (entre un 60 i 80%), i les que tenien un alt percentatge (al voltant d'un 70%) de jornalers agrícoles entre els seus homes adults²⁴.

Ens sembla criticable la visió que analitza la geografia del reialisme en funció del radi d'influència dels monestirs més importants de Catalunya²⁵. Així, s'explicaria que Olesa de

tot i que, com ell mateix reconeix, en aquest model no encaixa la important participació de les comarques viti-vinícoles del pre-litoral, entre elles el Penedès. Per Torras, "la mayoría de los combatientes incluidos en la muestra que manejamos venian de comarcas que encajan dentro de la categoría intermedia [...] en ellas perduran formas antiguas de explotación de la tierra -y de los hombres-, pero sometidos a la presión transformadora de intercambios generalizados y expuestos a la corrosiva vecindad de los incipientes núcleos fabriles que salpicaban su territorio". FONTANA: "Crisi camperola...", ha estat el primer en destacar aquest aspecte pel que fa al carlisme. Pel que fa al corregiment de Vilafranca, l'Alt Camp i el Baix Penedès són les comarques que percentualment aporten més homes al reialisme, als malcontents i al primer carlisme (vegeu els mapes 16-17).

²⁴ No sempre, però, succeí així, doncs l'estudi de RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.

²⁵ ARTOLA: La España..., pàg.783, assenyala, com a centre dels aixecaments a

Montserrat (amb un de cada tretze veïns enrolats) i Monistrol de Montserrat (amb un de cada nou veïns enrolat) tinguessin una presència destacada a l'hora de fornir una base humana al reialisme; però no ens explicaria perquè Esparreguera (un de cada cent veïns enrolats), que està a la mateixa zona, hi tingué tant poca participació. El mateix podem dir de la influència dels monestirs de Santes Creus i de Poblet, sobre el Baix Camp i la Conca de Barberà, on malgrat la seva influència viles com Vila-rodonà o Santa Coloma de Queralt es mantingueren plenament liberals. És evident que l'agitació del clergat, sobretot del regular, és un factor a considerar, però no es pas l'únic. Aspectes com la desestructuració de l'artesanat i la manufactura tradicional possiblement expliquen perquè les prédiques dels monjos de Montserrat tingueren èxit a Olesa i Monistrol, però no a Esparreguera²⁶. O la crisi viti-vinícola de la zona pre-litoral del Baix Penedès, l'Alt Camp i l'Anoia, amb poca capacitat d'adaptació i transformació, pot resultar més convincent a l'hora de buscar causes d'aquest enrolament que no pas les prédiques eclesiàstiques, tot i que cal considerar-les.

Podem establir, sense un caire rigid, una tipologia geogràfica pel que fa al comportament respecte a la lluita política del primer terç del segle XIX al corregiment de Vilafranca, comparant les dades del martirologi reialista i les del liberal²⁷. La comparació d'aquestes dades ens dóna una imatge robot de la geografia dels comportaments polítics en aquest primer terç del segle XIX. Per un costat, aquelles zones on la participació i col.laboració amb els reialistes fou més intensa: el

la província de Tarragona, al monestir de Poblet.

²⁶ Aquesta crisi de la indústria tradicional pot explicar, segons el nostre parer la important participació en el reialisme de viles com Manresa, Cervera o Solsona. O la de les viles de Sant Quintí, Sant Pere de Ribes, Igualada, Capellades o Torrelavit a la guerra dels malcontents (vegeu l'Annex XXIII.6 i mapa 16).

²⁷ Pels liberals, l'Annex XXIII.5 i mapes 14 i 15, amb dades del Diario de Barcelona, de 20 de març de 1836 a 25 de gener de 1841 (referits a la primera guerra carlina) i que coincideixen força amb els municipis que disposaven de Milícia Voluntària durant el Trienni (mapa 6).

Baix Penedès, l'Alt Camp i zones concretes de l'Anoia (eix Piera-Vallbona)²⁸; per un altre zones on el suport al liberalisme fou més important: el Garraf, les capitals de comarca (Vilafranca, El Vendrell i Igualada) i algunes viles (Altafulla, l'Arboç, Vila-rodona i Capellades); finalment, aquelles zones que podríem qualificar d'indiferents o de divisió profunda, com l'Anoia i l'Alt Penedès. Noensem, però, que es pugui parlar d'un enfrontament generalitzat entre camp i ciutat, com a explicació de la geografia del reialisme i del liberalisme al corregiment de Vilafranca.

La divisió i l'enfrontament social que provocà la implantació de la nova societat liberal, afectà tot el territori (comarques i municipis)²⁹. A això, caldria afegir-hi les rivalitats entre pobles, com per exemple entre Sitges i Ribes o entre el Vendrell i la Bisbal del Penedès. Així, per exemple, a les zones qualificades com a reialistes (la part septentrional del Baix Penedès i l'Alt Camp), hi hagué defensors de les idees i praxi liberals, d'igual manera que, dins les zones "liberals" (les viles més importants), hi hagué defensors de les idees reialistes i voluntaris a les partides tant al Vendrell (com ho demostra que unes trenta persones s'enrolessin voluntàriament a les files reialistes) com a Vilafranca (amb l'ajut que reberen per fer l'entrada del 4 d'agost de 1822).

Senyalem, també, que la geografia del moviment reialista té molt en comú amb la geografia dels malcontents³⁰ i del primer carlisme³¹. De la comparació de les dades dels reialistes i

²⁸ TORRAS: Liberalisme..., pàg. el situa a la zona pre-litoral del camp de Tarragona, Penedès, Anoia, Valès La Selva i Gironès) i cap als altiplans de l'interior.

²⁹ TORRAS: Liberalismo..., pàg.118. I això encara es notarà més a mesura que avancem en el temps amb els malcontents, el primer carlisme i els matiners (vegeu l'Annex XXIII i els mapes 12 a 17). En aquest sentit ens sembla poc adequada la imatge d'una Catalunya liberal (la costa) i una Catalunya reialista (la muntanya) habitual a les històries de Catalunya, vegeu, per exemple, VICENS VIVES: Industrials..., pàg.227-230 i Ferran SOLDEVILA: Història dels catalans, pàg.2.576. La dinàmica camp-ciutat tot i que pot explicar alguns enfrontaments polítics, no pot ser l'única explicació, com sembla deduir-se de l'historiografia pro-reialista (vegeu per exemple RODRIGUEZ GORDILLO: Las proclamas..., pàg.34-36).

³⁰ Vegeu l'Annex XXIII.6 i el mapa 16. Vegeu TORRAS: La guerra...; ANGUERA: Els malcontents..., i RUBIO: "Apropament a la base...", pàg.103-116.

³¹ Vegeu MUNDET: La Primera..., especialment les pàg.399-402 i "La base social...", pàg.81-102; ANGUERA: "Sobre els components...", pàg.53-80 i

carlins de la Bisbal del Penedès en surt reforçada aquesta constatació, dels seixanta-cinc reialistes localitzats, vint-i-quatre ens els trobem a la primera guerra carlina, i tant sols sis a la dels matiners³². En canvi, respecte al carlisme posterior (sobretot amb el de la tercera guerra i el del segle XX) els aspectes en comú ens semblen mínims a excepció de la retòrica ideològica i el nom. En aquest sentit estem en desacord amb la hipòtesi que proposa Millán d'analitzar el carlisme com un fenomen de llarga durada que representaria una alternativa reaccionària dins el capitalisme³³, malgrat que estiguem d'acord amb d'altres punts de les seves anàlisis.

Per últim, cal dir que no hem trobat cap relació entre la pertinença o no dels pobles reialistes/liberals i llur caire senyorial o reial durant l'Antic Règim, ja que, per exemple, si bé un poble molt reialista com la Bisbal del Penedès era de domini senyorial, també ho era el municipi de Capellades, que es distingí pel seu exacerbada liberalisme. Tampoc podem establir una correlació directe entre pobles que mostraren una conflictivitat antisenyorial i pobles liberals, ja que si bé aquest fou el cas de Vilanova del Camí, Montbuí, Vilafranca o Igualada, no ho fou en el cas de la Bisbal del Penedès, Orpí o Albinyana (compareu els mapes 5 i 13). Tampoc no trobem relació directa entre zones de fort liberalisme/reialisme amb posicions polítiques posteriors com poden ésser el tradicionalisme català o el republicanisme. Tot això sembla indicar que ens trobem davant

"Components..."; FONTANA: *La fi...*, pàg.215-229 i 269-278; LLADONOSA: "El carlisme...", pàg.17-52 i *Carlins...*, especialment les pàg.301-337; GELABERTÓ: *Revolució liberal...*; PASCUAL: "La guerra..."; RENOM: "Introducció", pàg.51-61. Pel Penedès vegeu, Ramon ARNABAT: "La primera guerra carlina als arxius judicials del Penedès" dins *Miscel·lània Penedesenca*, XX (1995) (en premsa). Per a la resta de la Península i la seva comparació amb Europa, remitem els lectors al treball col·lectiu: *Carlisme i moviments absolutistes*, Vic, 1989.

³² Vegeu l'Annex XXIII-9. Vuit reialistes són també amb els malcontents, setze amb els primers carlins i sis amb els matiners. Vuit malcontents són amb els primers carlins. En canvi sols tres malcontents són amb els matiners. No trobem cap personatge que participi en les quatre guerres, però sí que en trobem que participen en tres (reialistes, malcontents i carlins): set.

³³ Vegeu, sobretot, el seu darrer treball sobre el carlisme, "Per una història social...", pàg.13-50. Tesi més d'acord amb la nostra hipòtesi a FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.33; el mateix Millán: "La resistència...", pàg.27 i URQUIJO: "Historiografia...", pàg.435.

d'un moviment social específic pel que fa a les expressions polítiques que adopta i molt determinat per la conjuntura històrica, i que té poc a veure amb la conflictivitat social tant anterior com posterior³⁴. Ens sembla, doncs, criticable, la imatge típica i tòpica de les "dues Espanyes" que s'anirien reproduint al llar de la història contemporània del nostre segle i que han fet seves tant la historiografia progressista com la reaccionària com ja hem vist.

2.2 La base social

Malgrat la importància qualitativa del clergat i l'important paper jugat pel monestir de Santes Creus al corregiment de Vilafranca, no sembla que fos aquest grup social el majoritari dins el reialisme³⁵. El clergat disposava d'una organització jeràrquica important i d'una certa ascendència sobre la població rural, menys de la que normalment se li otorga però no despreciable i basada més en la seva funcionalitat i utilitat que en raons ideològiques, com ja hem assenyalat. A més, el clergat, configurava un col·lectiu unit no sols per interessos materials sinó també ideològics, potser el més unit dels que defensaren les banderes del reialisme. Un important sector de la noblesa donà un suport econòmic important a la causa reialista, i al corregiment de Vilafranca en tenim els exemples del marquès d'Alfarràs i del baró de Canyelles, però tampoc fou el sector majoritari del reialisme. De totes formes, clergat i noblesa, serien els grups més ben representats dins el reialisme en proporció al seu pes demogràfic.

³⁴ Una opinió semblant a RENOM: "Introducció", pàg.31, i GELABERTÓ: "La revolució liberal...", pàg.93.

³⁵ Crec que, per tant, cal matisar l'afirmació de Pierre VILAR: "La fi dels elements feudals i senyoriais a Catalunya al segle XVIII i XIX" dins L'Avenç, núm.1 (1977): "els moviments obrien abans que res, a l'acció dels frares dels convents amenaçats de "desamortització" dels seus béns, els quals persuadiren els camperols que el seu vell sistema de vida, on l'Església semblava assumir una mena de seguretat social, era amenaçat en els fonaments".

No disposem de dades del corregiment de Vilafranca per analitzar els dirigents intermitjos i inspiradors de la revolta que formaren les Juntes Corregimentals dels reialistes, però sembla que no hi hauria gaires diferències amb les d'altres indrets, analitzades per Jaume Torras³⁶, és a dir: alguns hisendats locals, algun noble (com el marquès d'Alfarràs o el Baró de Canyelles), algun advocat, algun notari (com el jutge de primera instància de Vilafranca Lucas Gutierrez), algun militar inactiu i sectors del clergat.

Pel que fa als caps de partida, la seva procedència es prou diversa, com podem comprovar en l'estudi fet per Jaume Torras³⁷. El tipus de cap que predomina, al corregiment de Vilafranca, és el d'aquella que amb un prestigi important guanyat durant la guerra del francès, formà una partida al seu voltant, generalment a partir del sometent local (Romagosa, Campanera o l'Estudiant), és a dir, semi-professionals. També cal considerar els militars sense feina com el caporal de mossos d'esquadra, "noi de Piera" o bandolers com Xaxareres i Brugaire.

El cas més característic seria el de Joan Romagosa (de qui ja hem parlat): fill de pagès i carboner d'ofici, de trenta-dos anys el moment d'aixecar-se, aconseguí el grau de capità de cavalleria a la fi de la guerra del francès. Acabada la guerra reialista el rei li reconegué el títol de Mariscal de Camp. Del maig de 1825 fins l'agost de 1827 fou governador militar de Mataró, però a causa de la desconfiança creada arran de l'aixecament dels malcontents el rei l'envià de governador militar a Ciutat Rodrigo. L'any 1834 fou nomenat pel pretendent Carles, Capità general dels Exèrcits de Catalunya. El 16 de setembre poc després d'arribar a Catalunya fou fet

³⁶ TORRAS: Los alzamientos..., pàg.318-320 que analitza la de Cervera formada per tres hisendats, tres pagesos, un advocat, dos artesans i tres eclesiàstics; la de Mora, Urgell. Vegeu també RUBIO: "Apropament..." i CLARÀ: "Sobre...", pàg.372-377.

³⁷ Vegeu TORRAS: Los alzamientos..., pàg.320-339 i Liberalismo..., pàg.123-129: sobre els 93 que va localitzar (tot i que sols sobre 39 tingués dades precises), el 38% eren eclesiàstics, el 15% pagesos benestants, i el 23% militars.

presoner a Selma i afusellat el 18 a Igualada. Sense tanta importància, però molt semblants, són els casos dels caps de partida, que acabarien convertint-se en lloc-tinents seus, Joan Rafi (de Vilabella), Campanera (de la Bisbal), Jaume Junqué (de la Bisbal) i José Elias Courten (un suís que servia a l'exèrcit espanyol).

El paper de la pagesia benestant ens sembla clau en aquests aixecaments³⁸ i pensem que pot ser força generalitzable a Catalunya la reflexió d'Ignasi Terrades³⁹ sobre els Vilà de Vidrà que, "malgrat ésser reialista, segueix un camí per la seva explotació agrària que seria aprovat per molts liberals de l'època. Si bé la seva ideologia política es manifesta després del 1822 més reaccionària, la seva actitud econòmica continua sent liberal moderada, i s'inscriu en el desenvolupament imparable del capitalisme internacional a la primera meitat del segle XIX". No confondre liberalisme polític i capitalisme ens sembla del tot adient, de la mateixa manera que cal no confondre anti-liberalisme amb feudalisme. La preeminència política i econòmica que les classes benestants locals havien aconseguit a Catalunya, és un factor a tenir en compte, però no estem d'acord amb Millán que otorga un paper quasi exclusiu en la mobilització reialista a la pagesia benestant⁴⁰. Dificilment podrien mobilitzar la comunitat rural pels seus interessos si aquests no coincidissin, encara que fos parcialment, amb el d'altres col·lectius de la mateixa comunitat.

³⁸ Tenim un estudi força detallat per Catalunya en el treball de TERRADES: El Cavaller..., pàg.305-397. Aquesta opinió és compartida per la majoria d'estudiosos del reialisme, vegeu per Catalunya GELABERTÓ: "Revolució...", pàg.95; FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.17; FELIU: La clerecia..., pàg.58 i 163 i RUBIO: "Apropament...", pàg.106-107. També, ARDIT: Revolució..., pàg.284-186, pel País Valencià. Per la resta de l'estat, BARREIROS: Liberales..., pàg.76-78 i 84-87; MORAL RUIZ: "Carlismo y rebelión rural...", pàg.212 i 246. AGIRREAZKUENAGA i URQUIJO: "Algunes...", pàg.212 i 246; Vicente FERNANDEZ BENÍTEZ: "Oligarquias rurales y revolución liberal en Cantabria (1820-1840)", dins Aportes, núm.6 (1987), pàg.29-37 i Carlismo..., pàg.15, 77-87 i 121. Aquest fet és comú a tot Europa com podem comprovar a través dels treballs de DAVIS: "La Santafede...", pàg.81; FRITZPATRICK: "L'ultrareialisme...", pàg.118-123 i DELLA PERUTA: "La rebel·lia...", pàg.68-69, tots dins Carlisme.... Sobretot, MILLAN: "La resistència...", pàg.41-48 i "L'Anti-liberalisme...".

³⁹ TERRADES: El Cavaller de Vidrà, Barcelona, 1987, pàg.318.

⁴⁰ MILLAN: "La resistència...", pàg.43.44.

Pel que fa a la composició de les partides, cal destacar que, a la zona de l'Anoia⁴¹, els jornalers (majoritàriament agrícoles, però també del sector tèxtil) representaven un 82% del total dels reialistes enrolats a les partides (noranta de cent deu). Aproximadament, un 8% (nou) eren rabassers i tenien, segons el "Cuaderno", "vinya a primeras cepas" i, el 10% restant (onze), tenien alguna propietat, generalment petita (una casa o una peça de terra). Per tant, la immensa majoria de les partides reialistes les formaven jornalers i rabassers (90%). Cosa perfectament lògica si analitzem la composició social de la societat anoienca del primer terç del XIX, potser que l'única nota discordant sigui el fet que els jornalers de la indústria tèxtil i paperera hi són poc representats (excepte en els casos de Carme i Piera), malgrat la importància que aquests sectors tenien en aquesta comarca.

En aquesta zona es produí un enrolament de caire individual, a excepció feta de Piera i Vallbona que adquirí un marcat caire col·lectiu⁴². Un enrolament que, probablement, responia més a necessitats biològiques (guanyar-se un mitjà de subsistència) que no pas ideològiques (no oblidem, però, que d'enrolats a sou n'hi havia als dos cantons). Recordem que tenien garantit el pa i l'aigua a més d'un sou d'entre quatre i sis rals, en una època en què els jornals havien baixat i el preu del pa havia pujat. Això explicaria que el major nombre d'accions i formacions de partides es fes entre març i maig i durant la tardor, i que decreixés a l'hivern i a l'època de la sega⁴³. Això

⁴¹ Segons les dades que ens proporciona el "Cuaderno" (ADB, 39) i la informació dispersa recollida a l'AHMI, lligalls dels anys 1821-1823 (vegeu l'Annex XXIII.1).

⁴² El mateix sembla el cas d'Olesa, amb trenta-set reialistes al "Cuaderno....", molt propera a aquestes dues viles. Vegeu l'anàlisi que en fa Gemma TRIBÓ: "Els malcontents a Molins de Rei: una reflexió sobre la insurrecció de 1827" dins Guerrillers..., pàg.537-570, que dedica les pàg.548-552 als aixecaments reialistes i assenyala (pàg.552) que un 43% del total dels reialistes erent petits propietaris.

⁴³ Vegeu ARDIT: Revolución liberal..., pàg.285. També COMELLAS: Los realistas..., pàg.56-57.

dóna al moviment un marcat caire estacional, lligat al cicle agrícola, cosa que és un bon indicador del seu caire, majoritàriament camperol.

Que les partides reialistes les formessin majoritàriament jornalers, es devia, al nostre parer, al fet que aquests tenien poc a perdre amb la repressió liberal, ja que no posseïen ni casa, ni terres. En canvi, altres sectors de la pagesia, que posseïen casa o terra pròpia o en cessió emfitèutica, tenien molt a perdre si s'absentaven per molt de temps del seu territori, perquè la repressió, com hem vist, se centrava en els seus béns i en els seus familiars.

quadre 3

COMPOSICIÓ SOCIAL DELS VOLUNTARIS REIALISTES DE LA BISBAL

<u>de famílies</u>	<u>nombre</u>	<u>percentatge</u>
pageses benestants	6	8,6%
pageses mitjanes	4	5,7%
pageses petites	19	27,1%
pageses pobres	26	37,1%
jornaleres	15	21,4%
total	70	

<u>edat</u>	<u>nombre</u>	<u>percentatge</u>
menys de 26 anys	4	10,0%
entre 26 i 36	28	72,0%
més de 36 anys	7	18,0%
total	39	

<u>estat civil</u>	<u>nombre</u>	<u>percentatge</u>
casats	27	69,0%
solters	12	31,0%
total	39	

Font: Elaboració pròpia a partir dels noms que facilita SOLE CARALT: La Bisbal..., pàg.332-333 (Annex XXIII.C) i del Cadastre localitzat a l'AJ-AHCVP, P.XVIII, caixa LV (1794) i de la llista de Contribució de l'any 1834, localitzada a l'AHMBP, lligall 44).

Si analitzem la composició social del moviment reialista al Baix Penedès (vegeu el quadre 3), podem apreciar unes similituds i unes discordances amb la del moviment reialista de l'Anoia.

Quant a les similituds, el fet que la majoria dels components de les partides pertanyien a famílies jornaleres i pageses pobres, un 58% del total. Pel que fa a les diferències, el fet que hi tinguessin un pes específic els sectors intermedis de la pagesia, ja que representaven un 33% de la partida de Joan Romagosa. Aquí cal fer esment que la partida d'en Romagosa era molt flexible i així, al nucli central format, majoritàriament, per jornalers i pagesos pobres, s'hi afegien sovint, per a actuacions a la comarca i al toc de sometent, altres sectors de la pagesia de pobles de la part septentrional del Baix Penedès i l'Alt Camp⁴⁴. Amb les dades que hem localitzat pel Vendrell i Albinyana (vegeu l'Annex XXIII), la majoritària presència de pagesos pobres es torna a manifestar, ja que dels vint-i-tres noms localitzats, dels quals disposem de dades de divuit, un 72% són pagesos pobres (als quals caldria afegir-hi un pastor) i un 22% són artesans i menestrals (fusters, carboners i moliners). La importància dels sectors intermedis de la pagesia, de l'artesanat urbà i la menestralia rural es veuria incrementat si poguéssim conèixer la participació a través dels sometents. En tot cas, el que si que podem dir, i que coincideix amb d'altres estudis fets a Catalunya⁴⁵, i que coincideix amb els malcontents i el primer carlisme, és que els jornalers i els pagesos pobres (rabassers, parcers, ...) formaren la massa del moviment reialista a Catalunya⁴⁶.

Pel que fa a l'edat, i referint-nos, en aquest cas, a enrolats de la Bisbal del Penedès (l'única de la qual disposem d'aquestes dades i només per a 47 persones), la majoria (un 72%) tenia entre 26 i 36 anys, mentre que els que en tenien menys de 26 representaven un 10% i l'edat mitjana dels

⁴⁴ Ramon del RÍO ALDAZ ha plantejat, verbalment, que la incorporació mitjançant el sometent podria no ser lliure, sinó forçada per les classes dominants locals.

⁴⁵ TORRAS: Liberalismo..., pàg.119-123; RENOM: "Introducció", pàg.32 i FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.23. Pel País Valencià, vegeu ARDIT: Revolución liberal..., pàg.283-285 i MILLAN: "La resistència...", pàg.27. La coincidència amb la base social d'altres comarques de Catalunya, a partir de la bibliografia citada a la nota 22 i per Espanya Del MORAL: "Carlismo y...", pàg.208.

⁴⁶ Vegeu, per exemple, SANTIRSO: Revolución liberal....

participants era de 31 anys. Les dades d'Albinyana confirmen aquesta tendència, ja que el 62% tenen entre 26 i 36 anys (quadre 3). Per últim, i pel que fa a l'estat civil (quadre 3), podem assenyalar que una majoria (69%) eren casats, mentre que dels d'Albinyana la meitat eren casats i l'altra fadrins. Pensem que aquestes dades poden no ésser representatives per altres partides que actuaven més aïllades, però sí per les d'aquest tipus que actuaven, sovint, amb els sometents locals.

CONCLUSIONS

Hi ha alguns temes que semblen estar clars entre els estudiosos del reialisme¹. Pel que fa a la composició social de les partides, es destaca el predomini dels jornalers (agrícoles, sobretot, però també manufacturadors a alguns indrets), dels pagesos pobres i d'alguns menestrals, junt al paper vital que hi jugaren tant sectors de la pagesia benestant com de la mitjana. Pel que fa a la geografia, sembla coincidir, en termes generals (a l'igual que succeí amb els malcontents² i el primer carlisme³), amb les zones empobrides arrel de la crisi de començaments de segle, encara que, com hem assenyalat, no totes les comarques afectades per la crisi reaccionaren igual⁴.

Per això, ara, cal plantejar-se altres interrogants: el reialisme fou un moviment absolutista?, com afirmen alguns historiadors, o fou una revolta camperola?, com diuen altres; o bé foren les dues coses alhora? o, potser, cap de les dues?, gel suport popular al reialisme es degué a la crisi material i a la política econòmico-social dels liberals durant el Trienni?, ges degué

¹ Vegeu els treballs de TORRAS: Liberalismo..., RIO ALDAZ: Orígenes..., MILLAN: Rentistas..., FERNANDEZ BENITEZ: Carlismo y rebeldia... i ARNABAT: Els aixecaments...

² TORRAS: La guerra..., i "Societat rural..."; Antoni MARTÍ COLL: Mataró i els Agraviats, Mataró, 1973; Daniel RUBIO: "La guerra de los Agraviados (Malcontents). 1827" dins Congrés Internacional d'Història dels Pirineus, Cervera, 1988; TRIBÓ: "Els malcontents..."; ANGUERA: "Els Malcontents...", i Els malcontents...; Ramón del RÍO ALDAZ: "Ultras y mercenarios: las fuerzas paramilitares en los años previos a la guerra carlista en Navarra (1828-1832)", dins Gerónimo de Ustariz, núm.8 (1993), pàg.55-72. Pel corregiment de Vilafranca vegeu l'Annex XXIII.7 i el mapa 16).

³ Aquesta qüestió ha estat assenyalada per FONTANA: "Crisi camperola...", pàg.15; als treballs recollits a El carlisme i la seva base social i a El carlisme a les comarques de Tarragona. Pel País Basc, FERNANDEZ ALBADALEJO: La crisi..., pàg.367-369 i FERNANDEZ PINEDO: Crecimiento..., pàg.285-294 i 463-466. SANTIRSO: Revolución liberal..., discrepa d'aquesta interpretació i assenyalava que tingué més importància l'evolució geogràfica de la guerra que altres aspectes i el seu estudi demostra que la geografia del carlisme evolucionà paral·lelament als fronts de guerra. Refusen el qualificatiu de pre-carlisme, per referir-nos als aixecaments realistes, que li otorga l'escola tradicionalista (FERRER i altres: Historia..., II, pàg.5-7 i COMELLAS: Los realistas..., pàg.66).

⁴ Aquest és un aspecte que ha estat assenyalat per TORRAS: Liberalismo..., pàg.102-123.

al filtre ideològic-cultural amb el qual determinats sectors del món rural analitzaven aquesta situació i els canvis que s'hi produïen?, ges degué al paper que hi van fer uns sectors de la pagesia benestant i del clergat?, ges degué a la necessitat de guanyar-se un jornal en un temps de crisi? o potser, a totes quatre coses?; o es degué a la ignorància de les classes pageses catalanes?, com ha vingut afirmant la historiografia liberal, o, potser, a una fe inalterable i a l'estimació del rei al llarg del temps?, com planteja la historiografia filo-carlina tradicional.

Per trobar una resposta a aquests interrogants cal una recerca que contempli diferents òptiques i permeti aproximar-nos el màxim a la complexitat del reialisme. Una recerca forçosament localitzada (que no localista) que defugui d'interpretacions massa generals i homogènies, i que, en canvi, ens apropi a l'heterogeneïtat del reialisme, ja que un aspecte destacat d'aquest és, precisament, la seva complexitat i heterogeneïtat, tant quant a la composició com a les motivacions⁵. Quant més avançades estiguin aquestes recerques, millor comprendrem el reialisme i més fonament tindran les generalitzacions i comparacions amb d'altres moviments semblants a l'Europa del darrer decenni del segle XVIII i la primera meitat del segle XIX⁶.

Per respondre el perquè importants sectors del món rural participaren en el reialisme, passant de la indiferència o l'expectació a l'oposició oberta al sistema liberal (a l'anti-liberalisme), és necessari analitzar el desenvolupament del Trienni i la manera com interpretaren aquest desenvolupament els diferents sectors socials a nivell descentralitzat. Pensem que la relació dialèctica entre revolució i contra-revolució no es pot oblidar perquè hem de recordar que, malgrat que l'agitació contra-revolucionària fou present des d'inicis del Trienni, la participació popular en el reialisme no fou important fins dos anys després de proclamada la Constitució⁷. En

⁵ Vegeu TORRAS: Los alzamientos..., pàg.431-432.

⁶ Dels quals n'hi ha una mostra força representativa en el treball col·lectiu, ja citat: Carlisme i moviments absolutistes, pàg.59-150.

el treball hem apuntat alguns elements que podien provocar aquest canvi d'actitud, a més de qüestions conjunturals (com les sequeres, l'epidèmia o la crisi econòmica)⁸, com la política tributària⁹ i la forma en que es realitzà la desamortització eclesiàstica i civil¹⁰. Això ha de fer-nos pensar que el reialisme no fou, tant sols, una resposta contra-revolucionària elitista i abstracte, sinò també, una resposta a la concreció pràctica del liberalisme i una forma de guanyar-se la vida en una situació de crisi econòmica i social.

⁷ Vegeu AROSTEGUI: "El carlisme...", pàg.56; SEBASTIÀ: "Crisis...", pàg.405-413; FERNANDEZ BENITEZ: "Moviments...", pàg.242; GARCIA ROVIRA: "Guerra carlina...", pàg.245; LLADONOSA: Carlins..., pàg.317 i GONÇALO MONTEIRO: "Societat rural...", pàg.130. La necessitat de contextualitzar aquest fenòmens a RUDE: La multitud..., pàg.30.

⁸ Vegeu BARBASTRO: "Móviles...", pàg.77-96. També, MORAL RUIZ: "La presión...", pàg.49, assenyala que la causa principal de l'enrolament de jornalers a les partides fora mercenària per la dificultat de guanyar-se el sou.

⁹ Les reformes tributàries liberals com una de les causes de l'enrolament reialista han estat assenyalades per molt contemporanis, com J.F. LLAUDER en el seu "Dictamen sobre los medios de extinguir la facción" (reproduït parcialment a CARRERA y PUJAL: Historia política..., II, pàg.141); Ramon de BORONAT, en una carta adreçada a la Diputació de Barcelona (1822, ADB, lligall 22): "pagamos mucho más que antes de la Constitución, que la contribución general ya el gobierno manda que se exiga como en el año 1817, tiempo en que no teniamos Constitución, se nos ha rebajado, es verdad, el medio diezmo, pero se nos ha substituido [por] el derecho de registro, y consumos, dos cosas insuportables". FONTANA: Política..., pàg.70 també assenyala la relació entre política hisendística liberal i revolta reialista; MORAL RUIZ: "La presión...", pàg.48 i 67, assenyala que la política tributària, junt a l'estructura agrària tradicional, serà un dels nexes d'unió entre els pagesos i la noblesa i el clergat contra el liberalisme, també a Política..., pàg.203 i 208; També, GUTIERREZ POCH: "La propiedad de la tierra...", pàg.297, assenyala junt a l'empobriment del petit camperol "el cambio de fiscalidad" com a explicació de "las participaciones campesinas en los levantamientos realistas de 1822 y en el movimiento carlista". Aquest tema està present a totes les revoltes anti-liberals de l'Europa de la primera meitat del XIX. Vegeu al respecte Franco DELLA PERUTA: "La rebel·lió camperola a la Itàlia del Risorgimento", pàg.64-65 i DAVIS: "La Santafede...", pàg.78, tots dos dins de FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme...

¹⁰ Alvaro FLOREZ ESTRADA, l'any 1836, quan criticava la forma com s'havia realitzat la desamortització eclesiàstica durant el Trienni i es volia seguir fent el 1836, deia: "De Galicia se me escribe [...] que los que se filian en las banderas de la Conspiración son, por lo general, naturales de los pueblos cuyas tierras pertenecian a los conventos, y que la causa primordial no es otra más que el temer de que los nuevos compradores de aquellos bienes han de subir la renta" (reproduït a la reedició dels seus escrits feta per Miguel ARTOLA: Obras, Madrid, 1958, vol.I, pàg.374). Vegeu, també, CLAVERO: "Revolució...", pàg.20, qui assenyala que "la mateixa oposició pagesa, en comptes d'impulsar una evolució d'un altre signe com la francesa, va accentuar l'efecte d'estranyament encara més decidit d'interessos pagesos; la mateixa imatge liberal d'un carlisme contrarevolucionari servia per a aquest propòsit. S'aconseguia de mantenir encara la pagesia fora de l'univers del dret."

Si el conjunt de canvis econòmics, socials i polítics (motivat per, o atribuït a, la pràxis liberal) que erosionaven les condicions de vida (materials i culturals) de determinats sectors del món rural era interpretat (com és interpretat qualsevol procés social) en funció d'una determinada ideologia o cultura¹¹, encara s'agreujava més la distància entre els responsables dels esmentats canvis i els que patien els seus efectes. I la batalla ideològica, a una part important del món rural, sembla que la guanyà el bàndol reialista, ja que, malgrat els intents, els liberals no aconseguiren penetrar de forma important a la cultura popular del món rural, com ells mateixos reconeixien¹².

Però, no sols els aspectes econòmics influïren en l'adopció de postures. És indubtable que aspectes socials, com les quintes o les rivalitats tradicionals-històriques a l'interior de un municipi (moltes d'elles producte del procés de diferenciació social al seu si) o entre municipis i pobles (com el cas de Sitges vers Sant Pere de Ribes; de Vallbona i Piera vers Capellades i Igualada, o de

¹¹ Ideologia i cultura que faciliten els instruments que s'utilitzen per interpretar la realitat i orientar l'actuació en ella, independentment de si els han elaborat les classes dominants, les classes subalternes, o totes dues. Aquest és un aspecte que coneixem ben poc i, en canvi, és clau per entendre els processos socials d'aquest període, ja que, l'actuació individual i social ve condicionada més pel que es "creu", pel que se "sent" que passa, que pel que "realment" passa. Vegeu THOMPSON: "La economia...", pàg.63-134; GINZBURG: El queso..., pàg.13-28; FONTANA: La fi..., pàg.270 i TORRAS: Liberalismo..., pàg.7-31. Aquest aspecte és negligit específicament per BARREIROS: Liberales..., pàg.92: "al no poder ser sometida a una comprovación cuantitativa adquiere en estas obras un valor solo relativo", aspecte que qüestionem plenament.

¹² TERRADAS: El món..., pàg.146 i 153 ("es rebien cops, sense poder-ne discernir clarament l'origen"), més endavant (pàg.152) diu: "el malestar davant els fenòmens econòmics no controlables a través del procés de producció agrari; la revolta contra un liberalisme ofensiu al sentit interpersonal de l'ètica (capitalitzada per la religió); la transformació de la tributació senyorial en fiscalitat estatal, paral·lela a la transformació de les prelacions rendistes (allunyades del procés de producció) en iniciatives empresarials incloses en el mateix procés de producció, amb la tensió corresponent entre les prioritats familiars (del mateix patrimoni) i les eclesiàstiques (de l'Església institucional) de la religió... Tot això hauria d'explicar l'obvietat de força malentesos, ambivalències i ambigüitats del carlisme o tradicionalisme". Vegeu, també, LLADONOSA: Carlins..., pàg.317. Es en aquest sentit que és interessant l'hipòtesi plantejada per Ignasi Terrades, segons la qual el carlisme seria una expressió "del malestar impersonal del capitalisme", és a dir una manifestació contra uns canvis que, no se sap massa perquè, però provoquen o coincideixen amb un daltabaix del món rural de les masies, on molts aspectes de l'economia, fins ara controlats des de la masia, escapen al seu control, com la caiguda dels preus, els problemes de distribució o d'altres.

la Bisbal vers el Vendrell), també van condicionar determinades opcions¹³. Un cop iniciada la guerra civil, la divisió en dos bàndols polítics es convertiria en la contradicció principal i tots els altres enfrontaments es canalitzarien a través d'aquests bàndols¹⁴.

Per entendre l'enrolament col·lectiu en algunes localitats rurals ens caldrà estudiar més a fons el paper que desenvolupà la comunitat rural¹⁵. Una comunitat rural més estratificada del que generalment diu la historiografia romàntica, però amb un pes important encara a determinades

¹³ Exemples de com rivalitats o bàndols tradicionals o nous es reflectiren en els conflictes polítics de la primera meitat del XIX a CARBONELL: "Els comunals...", pàg.131-132); "La diferenciació econòmica en el si de la pagesia i les distintes aliances plantejades donarien lloc a la formulació de projectes polítics alternatius, interessats els uns en el perfeccionament de la propietat -que era la clau de volta de del programa liberal-, i els altres denunciant-ho en una reacció que no era solament d'ofuscada adhesió al passat", també a la tesi de llicenciatura, pàg.278; Gaspar FELIU: "Els plets del baró de Maldà" dins ICHMC, I, pàg.185-192 (pàg.192 per aquesta qüestió): "segurament l'anàlisi dels interessos locals en conflicte ajudaria a entendre les diferents posicions adoptades per pobles veïns durant els enfrontaments finals de l'Antic Règim i especialment les guerres carlines". GELABERTÓ: "Revolució liberal...", pàg.85-98 (pàg.87 i 93 per aquesta qüestió) i ARDIT: Revolución..., pàg.279. Aquest fet ha estat assenyalat també per DAVIS: "La Santafede...", pàg.77. Cal no oblidar la contraposició ciutat-camp i viceversa: "Més dihen més lo pinta/ volensa regalar/ per passar boina vida/ vivint sense treballar" (La llibreta..., pàg.101).

¹⁴ Vegeu al respecte l'opinió semblant de FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlisme..., pàg.1; RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.249-252 i LLADONOSA: Carlins..., pàg.317. Vegeu, també, TERRADAS: El Cavaller..., pàg.306. I, pel corregiment, GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.167.

¹⁵ Sobre la comunitat rural a Catalunya vegeu Ramon PLANES: "La comunitat pagesa: aplevament i diferenciació social, segles XVI-XVIII" dins L'Avenc, núm.115 (1988), pàg.25-30 i Llorenç FERRER: "La diferenciació social pagesa", dins Orígenes..., pàg.81-100 i "Notes sobre la formació dels grups socials a la Catalunya central" dins Ramon GARRABOU (ed.): Terra, treball i propietat, Barcelona, 1986, pàg.321-343. Una visió general sobre el tema en el procés de la revolució burgesa a SOBOUL: Problemas..., pàg.47-78 i VALENZI: "Sulla...", pàg.679-686. També Pedro RUIZ TORRES: "Privilegi i desigualtat en el món rural (1780-1870)" dins Afers, núm.11/12 (1991), pàg.89-100 i RÍO ALDAZ i DE LA TORRE: "Actitudes...", pàg.345-358. Un article excel·lent i que recull el doble procés que viu la comunitat rural en aquest període de canvi a Manuel ARDIT: "Señores y vasallos en el siglo XVIII valenciano" dins SARASA i SERRANO: Señorio y feudalismo..., vol.II, pàg.249-274 i Angelo TORRE: "Microanálisi, potere e vita religiosa nel Fiamonte di Antico Regime", dins AGIRREAZKUENAGA: Storia locale e microstoria, due visioni in confronto, Bibao, 1993, pàg.69-81, a la pàg.80: "Mi pare invece che questi esempi, che io ho cercato sopra di fare, vadano verso una concezione più articolata della comunità, cioè come una unità in tensione al suo interno e in tensione con l'esterno". Sobre la comunitat rural i els conflictes socials al seu si vegeu Jesús MILLAN: "Poderes locales, conflictividad y cambio social en la España agraria. Del Antiguo Régimen a la sociedad burgesa" dins Noticiario de Historia Agraria, núm.6 (1993), pàg.25-36 i "Moviments de protesta i resistència a la fi de l'antic règim, 1714-1808: cap a una integració de les actituds i de les trajectòries socials", ponència presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 (text mecanografiat).

zones, i que jugà un paper decisiu, com ja hem vist, a l'hora de prendre les opcions en aquests enfrontaments polítics i socials que dividiren el país. Aquí és on cal situar el paper del sometent¹⁶, les xarxes clientelars que s'haguessin pogut establir¹⁷ i la protecció de les autoritats municipals¹⁸. En aquest context de la comunitat rural cal considerar el paper de l'Església, sobretot el de la parròquia més que la religió o l'església, en diferents aspectes de la vida quotidiana com les festes, el crèdit i els pòsits, l'assistència, l'almoina, etc.¹⁹, independentment de la influència que el clergat i la religió tinguessin sobre la comunitat²⁰.

Cal no oblidar, malgrat la dificultat de la seva anàlisi, les causes individuals que expliquen part de la heterogeneïtat del moviment: la fugida de les lleves, especialment important l'hivern de 1823 al corregiment de Vilafranca²¹; les repressions sobre els familiars dels reialistes enrolats i

¹⁶ Vegeu TORRAS: Liberalismo..., pàg.97-98. Pel cas portuguès, on s'anomenen "Ordenances", vegeu MONTEIRO: "Societat rural...", pàg.144.

¹⁷ Vegeu RÚJULA: Rebeldia campesina...; URQUIJO: "Historiografía...", pàg.436-437.

¹⁸ Com demostren les queixes del Comandant d'Armes de Vilafranca i de Vilanova, que els pobles del corregiment no avisen de la presència de facciosos a les seves rodalies (oficis en aquest sentit als lligalls 2.237 i 2.239 de l'AHMVG). D'això, precisament, s'havia queixat Torrijos en diferents ocasions (vegeu la reproducció d'una carta d'aquest per ARTOLA: La España..., pàg.797).

¹⁹ Eva SERRA: "Pròleg" a PUIGVERT: Una parròquia..., pàg.22 i 27. Vegeu, Joaquim M. PUIGVERT: "Parròquia, rector i comunitat pagesa" dins L'Avenç, núm.115 (1988), pàg.44-51, TORRAS: Liberalismo..., pàg.20 i "El món rural" dins ICHMC, vol.I, pàg.152; FIGUEROLA: Església..., pàg.35-65. També assenyalen aquesta qüestió DAVIS: "La Santafede...", pàg.80-81 i FRITZPATRICK: "L'ultrareialisme...", pàg.116.

²⁰ Aquesta influència ha estat relativitzada, opinió que compartim, per ANGUERA: "Sobre...", pàg.69-70; DEL RIO ALDAZ I DE LA TORRE: "Actitudes...", pàg.353-356 i BARREIROS: Liberales..., pàg.95. I ha estat sobrevalorada per altres, com TERRADAS: El món..., pàg.133-155; FELIU: La clerecia..., pàg.57 i MILLAN: Rentistas..., pàg.396-404. Gaspar FELIU: "La qüestió..." (seguint a VILAR: Catalunya..., III, pàg.635), planteja una hipòtesi: la possible relació entre desaparició del delme i l'aparició del reialisme, en el sentit que els serveis que el clergat ofería a la comunitat rural s'acabessin i això coincidís amb una mala conjuntura econòmica.

²¹ N'hem vist alguns exemples en el treball. En tenim notícies d'altres indrets de la Península: BARREIRO: Liberales..., pàg.75-77; FERNANDEZ BENITEZ: Carlismo..., pàg.14 i 111-123 i RIO ALDAZ: Orígenes..., pàg.281. Sembla que aquest aspecte tingué més importància a la primera guerra carlina, vegeu ANGUERA: "Sobre las limitaciones...", pàg.73 i "Componentes...", pàg.91; MORAL RUIZ: "Carlismo...", pàg.249. A Europa la seva importància també ha estat assenyalada per DELLA PERUTA: "La rebel.lia...", pàgs.63-64. La millor oferta econòmico-social de les partides reialistes-carlines enfront de l'exèrcit regular a ANGUERA: "Componentes...", pàg.41; RIO ALDAZ: Orígenes..., pàg.281; FERNANDEZ

l'odi que aquestes generaven²² i l'encobriment d'activitats delictives²³. Però més important que aquestes fou l'allistament a sou de gent sense feina²⁴. No sembla, en canvi, que a Catalunya tingués massa incidència el reclutament forçós per part de les partides reialistes, cosa que, en canvi, tingué més importància en d'altres indrets de la península²⁵. En uns casos, doncs, les necessitats individuals i, en d'altres les collectives, portaren a un bon nombre de jornalers, menestrals i pagesos al reialisme impulsat per sectors de la noblesa i del clergat²⁶.

De totes maneres, encara som molt lluny d'esbrinar quants foren reialistes per convicció ideològica (com a projecte contrarevolucionari); quants ho foren per problemes econòmics i socials i per guanyar-se la vida; quants ho foren per protestar contra la implantació del sistema liberal (antirevolucionaris), i quants ho foren per força²⁷. Per no saber, no sabem ni quants foren

BENITEZ: Carlismo..., pàg.111. Sobre la problemàtica de les quintes d'aquest període es imprescindible la consulta dels treballs de Núria SALES: "Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX", dins Recerques, núm.1 (1970), pàg.144-169.

²² GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.167; ANGUERA: Components..., pàg.91-93 i "Sobre...", pàg.74; RIO ALDAZ: Orígenes..., pàg.249-252.

²³ El lligam entre reialisme i bandolerisme durant el trienni ha estat assenyalat per TORRAS: Liberalismo..., pàg.96-97; FERNANDEZ BENITEZ: Carlismo..., pàg.139-151 i ARDIT: Revolución..., pàg.274 i "Bandolerisme i delinqüència a les acaballes de l'Antic Règim (País Valencià 1759-1843)" dins Recerques, núm.3 (1973), pàg.137-151. També a Itàlia es dona, vegeu DELLA PERUTA: "La rebel·lia...", pàg.70-71. Com seria al corregiment de Vilafranca el cas d'en "Xarreres", un saltejador de camins del Garraf que durant el Trienni aprofità la conjuntura per aparèixer com a reialista i maquillar les seves accions (l'AJ-AHCVP, processos del segle XIX).

²⁴ ARDIT: Revolución..., pàg.284-285; LLADONOSA: Carlisme... i ARNABAT: Els aixecaments..., pàg.62.

²⁵ Vegeu FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.15 i DEL RIO: Orígenes..., pàg.212, 217 i 434 i BARREIRO: Liberales..., pàg.90. Més important sembla ser aquesta pràctica a la primera guerra carlina, vegeu PASCUAL: "Carlisme...", pàg.73-80 i SANTIRSO: Revolución liberal... El Indicador Catalan, núm.236 i 259 de 3 i 26 d'octubre de 1822, parla de reclutament forçós a Guimerà, fet pel batlle i a l'Urgell a diferents pobles, no sembla, però, ser la tònica, molt més propera a l'enrolament voluntari, com demostren els casos que hem explicat del corregiment de Vilafranca on, després de l'ocupació del poble, els reialistes fan una crida i repleguen els que s'hi apunten (ho hem vist al Vendrell, a Esparraguera, a Vilafranca, a Santa Sadurn entre d'altres). Una altra forma d'enrolament era a través dels somatens com hem vist. També parla d'incorporació forçosa ANGUERA: "Economia...", pàg.106, referint-se a la Junta de Cornudella.

²⁶ Una observació semblant a URQUIJO: "Historiografia...", pàg.434-437.

²⁷ Com encertadament ens ha recordat ANGUERA: "Las limitaciones...", pàg.73.

els reialistes durant el Trienni, ni quants foren els liberals, encara que pel corregiment de Vilafranca nosaltres hem situat en un 3% de la població (uns dos mil homes) els que participaren activament a un i altre bàndol.

Pel que fa a un dels interrogants que ens plantejàvem: les causes de la important participació popular en el reialisme (mai majoritària, a excepció d'alguns indrets molt concrets, igual que succeí amb el liberalisme), pensem que s'ha d'entendre com la resposta (individual en uns casos i col·lectiva en d'altres) d'uns grups socials, davant l'empitjorament de les seves condicions materials d'existència provocades, tant per la crisi econòmico-social que patia el país, com pels canvis que s'estaven produint²⁸, i l'extensió de les relacions socials capitalistes que venia produint-se des d'abans²⁹.

Però, aquesta resposta no es donà a tot arreu d'igual forma i nosaltres pensem que estava relacionada amb una cosmovisió que els sectors socials que participaven en el reialisme utilitzaven per a comprendre el món en què vivien i formular les seves esperances i les seves il·lusions³⁰. Una resposta defensiva en el sentit que prevalien els elements defensius enfront dels alternatius (aturar

²⁸ Una interpretació semblant a TORRAS: Liberalismo..., pàg.30-31 i IZARD: "Recuperar la memoria...", pàg.484-487. Les causes econòmiques com a motiu fonamental o molt important dels aixecaments reialistes les trobem de forma abundant a la historiografia catalana més general: Història de Catalunya (AEDOS), vol.II, pàg.165-183; Història dels Països catalans (EDHASA), pàg.165-183; Història de Catalunya (Oikos-Tau), pàg.421-430; Història de Catalunya (Salvat), 5, pàg.133-148; Història de Catalunya (Rovira i Virgili), X, pàg.26-54. També en l'historiografia més especialitzada ARDIT: Revolución..., pàg.88 i 94; BARREIROS: Liberales..., pàg.90-95; FELIU: La clerecia..., pàg.56-58; GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.157-162; LLADONOSA i VALL-LLEBRERA: "El carlisme...", pàg.41-42; RUBIO: "Apropament...", pàg.108; FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.8-10 i 100; RIO ALDAZ: Orígenes..., pàg.301-307 i 435-436; TORRAS: Liberalismo..., pàg.36-50; FONTANA: "Crisi cameprola...". Sembla que les mateixes raons mobilitzaren els pagesos europeus, vegeu DELLA PERUTA: "La rebel·lia...", pàg.64-67 i 71-73; DAVIS: "La Santafede...", pàg.81-85.

²⁹ Vegeu MILLAN: "Radicalismo...", pàg.75-90.

³⁰ Aquí se'ns plantejen, però, nous interrogants: per què s'expressà d'aquesta forma tant radical la resposta a la crisi?; per què no es produí abans si la crisi ja s'havia manifestat?. Vegeu Jesús MILLAN: "Contrarevolució i mobilització a l'espanya contemporània", dins L'Avenc, pàg.16-23 (pàg.21 per aquesta qüestió) i FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.10).

el canvi i guanyar-se la vida, bàsicament). Una resposta que abastava diferents col·lectius socials, units per la seva oposició a la praxi del liberalisme que comportava, o ells així ho interpretaven, un empitjorament de les seves condicions d'existència.

Una resposta que, al corregiment de Vilafranca, canalitzaren, en part, els pagesos benestants³¹ i els sectors ultres, i que comptà amb la protecció de les autoritats locals dominades per aquests grups³². Igual que a les ciutats o viles la canalitzà la burgesia i la burocràcia en la direcció oposada? Què tenen a veure les expressions radicalitzades de la ciutat-liberal i del camp-reialista? Són dues cares que expressen el mateix malestar: la crisi dels sectors més baixos de la societat? Nosaltres apuntem la hipòtesi de que sí³³.

³¹ Sobre el paper dels pagesos benestants en el reialisme en tenim mostres per tota la geografia hispana: FERNANDEZ BENÍTEZ: "Moviments populars...", pàg.237; FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.17 i, sobretot, MILLAN: "La resistència antiliberal...", pàg.41-48 i "Per una història...", pàg.13-50. No estem d'acord, però, amb la tesi de Millan que dona a Catalunya un paper quasi exclusiu a la pagesia benestant en la mobilització reialista, però tampoc estem d'acord amb aquells que parlen, exclusivament, d'una mobilització espontània de les classes pageses, com GARRALDA: "Los voluntarios...", pàg.4 o Antonia RODRIGUEZ EIRAS: "Alzamientos realistas ...", pàg.200.

³² Vegeu FELIU: La clerecia..., pàg.58 i 163; ANGUERA: "Components...", pàg.90 i "Sobre...", pàg.73; ARDIT: Revolución..., pàg.284-286 i FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.15 i 121.

³³ Aquesta es la hipòtesi que semblen apuntar, també, ARTOLA: La España..., pàg.795; MORAL RUIZ: "La presión...", pàg.49-50 i Anna M. GARCIA ROVIRA: "Guerra carlina i revolució liberal. Unes reflexions" dins FRADERA i altres: Carlisme..., pàg.245-257. A Altafulla (ROVIRA: Altafulla..., pàg.25) i a Sitges, per exemple era força clar que molts milicians eren treballadors a sou dels seus caps: "confabulando con los legos principales ricos que han obligado a muchos de sus jornaleros a tomar las armas contra los realistas (y al contrario no hay jornal)". Em sembla important, distingir també dins la Milícia els seus caps, sovint els fills de les famílies acomodades del municipi o vila (pagesos benestant, comerciants, fabricants, artesans) i la seva base social. Sovint se'ns presenta els reialistes com forçats o enganyats, mentre els milicians serien voluntaris i conscients, no sembla, però, sempre així: els anys 1828-1829 trobem les declaracions d'uns quants milicians voluntaris que diuen que ho eren per: "avantatjes que donava", "per salvar la reputació de la família" "perquè els deixessin de perseguir" (respostes donades pels milicians voluntaris vilafranquins, Antoni Vidal i Verdaguer, Salvador Casas i Ràfols i Joaquim Freixes, els anys 1828 i 1829 a l'AHCVF-AJ, Processos del segle XIX, caixes XXVIII (1828) i XXX (1829). D'altres dos (Joan Pros i Manuel Freixa) de Vilanova deien l'any 1825 que ho havien estat "solo para eludir vejaciones" (AHN, Consejos, lligall 6.895).

Anem per l'altre interrogant que ens plantejavem. És cert que el reialisme era un moviment d'aparença absolutista, ja que les expressions exteriors d'aquell eren capitalitzades pels sectors ultres (sectors de la noblesa i del clergat) i utilitzaven determinats símbols de caràcter ambigu: rei i religió; però, això no pot fer-nos arribar a conclusions precipitades i al nostre parer errònies, de pensar que el reialisme, com a tal moviment, fos homogèniament i totalment absolutista. Ja hem dit que aquesta era la posició del clergat i la noblesa, però no era, necessàriament, la dels pagesos i menestrals que hi estaven enrolats. Ja que aquests podien estar-hi per protestar o per guanyar-se la vida, o per totes dues coses.

Tal com hem dit, el que unia el sector ultra i l'oposició d'una part de la pagesia era la lluita contra un enemic comú: la praxi del liberalisme espanyol d'aquells anys. Per tant, caldria distingir, com ho fa Claude Mazauric³⁴, entre lluita antirevolucionària popular (com a forma de resistència i protesta contra una situació de canvi) i contrarevolució de les velles classes dominants (amb un projecte polític alternatiu). En el reialisme, s'hi barrejaren la resposta contrarevolucionària de les velles classes dominants; la resposta antirevolucionària d'alguns sectors de les classes populars, i l'allistament com a forma de supervivència. Com ho demostra el fet de que l'actuació de la contrarevolució i l'agitació dels grups privilegiats fos present al llarg del Trienni i, en canvi, el suport popular (voluntari o mercenari) no fou important fins l'any 1822, com ho mostren tots els

³⁴ Claude MAZAUURIC: "Autopsie d'un échec, la résistance à l'anti-Révolution et la défaite de la Contre-Révolution" dins François LEBRUN i Roger DUPUY: Les resistances à la Révolution. Actes du Colloque de Rennes (1985), Paris, 1987, pàg.237-244 (aquest llibre recull altres aportacions interessantíssimes sobre aquest tema). Una aplicació a Catalunya d'aquest esquema per a la Guerra Gran a Lluís ROURA: "La sociedad catalana y la Guerra entre España y la Convención: ¿Una lucha contra la revolución?" dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.13 (1989), pàg.60-61. Altres aproximacions a aquesta diferenciació dins els moviments contrarevolucionaris a FONTANA: "Crisi camperola...", pàg.7-17; MONTEIRO: "Societat...", pàg.129 i Luisa ACCATI: "Vive le roi sans taille et sans gabelle: una discussione sulle rivolte contadine", dins Quaderni Storici, núm.21 (1972), pàg.1.071-1.103.

estudis sobre el Trienni³⁵, cosa que, de passada, confirma que no hi hagué un seguiment cec dels sectors populars a les consignes del clergat o les classes benestants locals.

L'adscripció al reialisme de sectors de les classes populars s'iniciarà quan aquests sectors comprovïn, a la pràctica, que aquest liberalisme abstracte (com bé recordaran els pamflets reialistes) perjudica els seus interessos, materials i morals, immediats, i quan la crisi econòmica i social sigui tant greu que això es converteixi en una alternativa. Per aquest motiu, les crítiques al liberalisme dels pamflets reialistes adreçats al poble aniran més a les conseqüències pràctiques que a la seva doctrina teòrica (objecte d'atac per part dels ideòlegs del reialisme) que, en molts casos, ni es critica³⁶.

Més que d'un reialisme, doncs, potser caldria parlar d'un moviment molt heterogeni³⁷ on la gent que en formava part tenia diferents objectius a aconseguir: protestar, subsistir, fugir,

³⁵ Per tant, no esteriem d'acord amb l'afirmació que fa Pere PASCUAL: "Carlisme i societat rural, la guerra dels Set Anys a la Conca d'Òdena (La visió d'un pagès, Martí Vidal, de Gallardes", dins Recerques, núm.10 (1980), pàg.51-91, a la pàg.53, quan diu que el camperolat s'oposà a les reformes liberals perquè no les entenia. Nosaltres pensem que fou el contrari, és a dir, que s'hi oposà perquè la seva aplicació pràctica els perjudicava a curt termini.

³⁶ Vegeu ARNABAT: "Liberals...". Serveixi com exemple la crida del cap Joan Romagosa als seus homes: "desde que quería mandar la Constitución [no ha] habido más que un rubatorio manifiesto, y sin seguir ni un artículo de la expresada Constitución, lo que [ha] seguido [es] el ir contra Dios, ir contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos" (discurs de Joan Romagosa (7 de maig de 1822), publicat al Diario de Barcelona, núm.144 (suplement), del dia 26 de maig de 1822). Aquest aspecte es recollit per RODRIGUEZ EIRAS: "Alzamientos...", pàg.202, encara que a la pàg.212 afirma que: "no se puede dudar que aquellos levantamientos facciosos respondieron a un muy íntimo sentimiento religioso", afirmació amb què no estem gens d'acord. ANGUERA: "Componentes...", pàg.89, assenyalà que les crítiques polítiques són ambigües però les socials són molt concretes. Vegeu, sinò, i pel reialisme, els versos de les pàg.59 i 69 de Diversió.... Pels dirigents podeu comprovar-ho amb els documents que aporten RODRIGUEZ: Las proclamas... i GARRALDA: "Fundamentos...". Una opinió semblant a la nostra a REVUELTA: La política..., pàg.365-366.

³⁷ La idea del reialisme com a moviment heterogeni està present a molts estudis, així FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.17 parlen d'un "coctel explosiu"; ARDIT: Revolución liberal..., pàg.300 parla de "receptáculo de tensiones sociales"; RÍO ALDAZ: "Rebel.lió...", pàg.188 i 189 parla de "diversidad de objetivos" i d'"utilización mútua" entre pagesos i absolutistes; FERNANDEZ BENÍTEZ: "Moviments...", pàg.2-4,15,54,142,161 i 238-239 parla d'"enemic comú", "coincidencia negativa" i del terme "facción" com a més apropiat per representar aquesta diversitat. Finalment, MILLAN "Antiliberalisme...", pàg.35-51, ens parla també de diversitat de components i objectius, però dominats clarament per les classes benestants locals. Pel que fa al primer carisme també

oposar-se al règim liberal, mantenir els privilegis econòmics i socials, etc. I, entre aquesta multitud de causes no sembla que tingués massa importància el "desencís"³⁸ ja que, al nostre parer, els jornalers, menestrals i pagesos que donaren suport al reialisme no semblaven estar massa encisats pel liberalisme. Sembla més lògic pensar que, a començaments del XIX, la preocupació principal era més la rebaixa dels impostos i de la renda, i l'estabilitat a la terra que no pas la propietat³⁹.

En tot cas, cal deixar ben clar que la majoria dels pagesos incorporats al reialisme no volien retornar al sistema senyorial⁴⁰. Pel que fa al corregiment de Vilafranca, el poble de la Bisbal

hi ha opinions semblants, FONTANA: "Crisi camperola...", pàg.8-13, diferència entre el partit carlí i la seva base social; ANGUERA: "Sobre...", pàg.74, parla de diferents nivells d'oposició, d'heterogeneïtat social però d'enemic comú; AGIRREAZKUENAGA i URQUIJO: "Algunes...", pàg.175-176, parlen d'afectats negativament pel canvi; LLADONOSA: "El carlisme...", pàg.44, parla de confluència de "diversos tipus de resistències negatives al nou ordre liberal"; TERRADES: El Cavaller..., pàg.305, parla d'"un moviment social complex" i URQUIJO: "Historiografia...", pàg.435, parla d'"un movimiento de reacción ante la crisis del Antiguo Régimen, oposición en la que se reúnen diversos grupos con intereses diferentes". Aquesta idea es compartida per historiadors europeus dels moviments contrarevolucionaris com GONÇALO MONTEIRO: "Societat rural...", pàg.148, parla per exemple, "d'espai on es podien expressar diferents tensions socials".

³⁸ La teoria del desencís per explicar la participació popular en els aixecaments reialistes la trobem explicitada a TORRAS: Liberalismo..., pàg.30-31 i 52 on parla de "frustració"; MORAL RUIZ: "La presión...", pàg.49; BARBASTRO: "Móviles...", pàg.77-78; GIL NOVALES: "Contrarrevolución...", pàg.382; CAPDEVILA: "La Milicia...", pàg.171: "La reforma agrària duta a terme pel liberalisme explicaria la lluita armada de la pagesia en contra del constitucionalisme [...] els interessos dels pagesos foren sacrificats i àmplies capes de camperols s'aixecaren en contra d'una revolució burgesa que s'estava fent a les seves expenses", i KASPER: "Los guerrilleros...", pàg.61-101. També, de forma indirecte, a REVUELTA: La política..., pàg.367: "El campesinado inculto, hambriento y sometido a vasallaje en los grandes monasterios, o en gran parte de España, era materia inflamable para la revolución de carácter social. Si los liberales hubieran enfocado su reforma en en este sentido, tal vez las partidas realistas no se habrían visto nuridas y apoyadas por la España agraria".

³⁹ Tal i com ha assenyalat MILLAN: Rentistas..., pàg.442.

⁴⁰ Aquesta no identificació de reialista i pro-feudal és assenyalada també per TORRAS: Liberalismo..., pàgs.25 i 30; RÍO ALDAZ: "Rebel·lió...", pàg.192; FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.18; FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.161; GIL NOVALES: "Contrarrevolución...", pàg.384. Aquesta identificació que considerem errònia a TUÑÓN DE LARA: La España..., vol.I, pàg.109 i VILAR: "La fi...", pàg.74 i 79. I no sols per les classes popular, TERRADES: El Cavaller..., pàg.318, ens mostra com la pagesia benestant podia donar suport al reialisme i no per això deixar d'explotar la terra amb un sistema capitalista, de la mateixa opinió MILLAN: "Per una història...", pàg.39-50. Tot i que, com assenyalava SEBASTIÀ: "Crisis...", sobretot, pàg.411-413: "los campesinos tratan de salvar la enfiteusis, su vinculación con los medios de producción. Y con ello se oponen a las pretensiones de la Milicia Urbana, cuyas peticiones, si triunfan, significarían la expulsión de los campesinos por los nuevos compradores, pues elevarían las rentas del suelo de tal forma que acabarían arrojados de sus tierras" (pàg.411-412). És a dir, podien defensar determinats aspectes de la

del Penedès n'és una bona mostra. Amb una dilatada lluita anti-senyorial abans del Trienni, recolza el moviment reialista i el primer carlisme massivament, però això no li va impedir, l'any 1824, de pleitejar amb el seu senyor jurisdiccional pel monopoli del molí d'olí⁴¹. Personatges carlins, sobretot de la pagesia benestant, no han tingut cap problema de consciència a l'hora de comprar béns desamortitzats, pleitejar en favor de l'abolició del sistema senyorial o explotar les seves terres amb formes capitalistes, per ells el reialisme era una forma conjuntural de defensar els seus interessos⁴².

Si bé és cert que la implantació del liberalisme i la difusió de les relacions socials capitalistes, obriran nous enfrontaments polítics i socials i que aquests perduraran un bon grapat d'anys, la línia divisòria entre els bàndols oposats no serà sempre la mateixa, i les resistències populars al domini capitalista adoptaran altres formes. Per exemple, a la zona reialista del Baix Penedès, l'oposició pagesa al desenvolupament o a les conseqüències del desenvolupament capitalista adoptarà, a finals del XIX, les posicions republicanes⁴³. Canvien les etiquetes però

societat senyorial perquè era l'única forma d'evitar la proletarització del camperolat més pobre i mantenir el seu lligam amb la terra, mitjançant l'emfiteusi.

⁴¹ Mostres de la resistència anti-senyorial de la Bisbal el segle XVIII a ARNABAT: "Notes..." i per la de l'any 1824, vegeu AJ-AHCVE, processos del segle XIX, caixa XXIII. Cert que els dirigents d'una i altra protesta podrien no ser els mateixos, però, en aquest cas, molts dels que participaren en una protesta o ferien, després o abans, a la guerra reialista. A altres indrets de Catalunya hi ha exemples semblants, com demostren els estudis d'Elisa BADOSA: "Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet del Bages (1711-1835)", dins DDAA: 1er. Col.loqui d'Història Agrària, València, 1983, pàg.411-424. Per la resta de l'estat vegeu ARDIT: Revolución..., FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., RÍO ALDAZ: Orígenes...; MILLAN: "Antiliberalisme...", pàg.29. Per Itàlia, DAVIS: "La Santafede...", pàg.80.

⁴² Vegeu els exemples que dona TERRADAS: El Cavaller..., pàg.313-318 on assenyala que "malgrat esser reialista" el propietari del Cavaller, "segueix un camí per la seva explotació agrària que seria aprovat per molts liberals de l'època" (pàg.318) i El món..., pàg.146-151, on pagesos benestants carlins defensen les seves propietats, acollint-se als decrets de les Corts de Cadis i del Trienni (pàg.150). MILLAN: "Per una història...", també ha insistit en aquesta qüestió.

⁴³ Ramon ARNABAT: Els treballadors de Vilafranca al darrer terç del segle XIX, Vilafranca del Penedès, 1991. Aquesta hipòtesi també l'apunta MILLAN: "Contrarevolució...", pàg.17; GELABERTO: "Revolució...", pàg.93; FONTANA: "Crisi camperola...", pàg.16. FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.160, a més creu que

l'oposició i l'enfrontament es manté. Potser no hi havia tantes diferències de fons entre les classes populars de la ciutat que engrossien les columnes mòbils de la Milícia sota la bandera de la llibertat i els voluntaris reialistes que eixamplaven les partides sota la bandera del Rei i la Religió⁴⁴. Potser, a finals del XIX, els seus descendents entonaren junts l'himne de Riego⁴⁵. Potser, les classes benestants del camp i de la ciutat aconseguiren de mobilitzar i enfrontar, sota diferents banderes però amb l'objectiu comú de defensar els seus respectius privilegis, als sectors més desvalguts de la societat⁴⁶.

Crítiquem, per tant, la típica i tòpica imatge de les "dues Espanyes" que s'anirien reproduint al llarg de la història contemporània del nostre país i que han utilitzat historiadors conservadors⁴⁷ i progressistes⁴⁸. La nostra crítica es fonamenta en el fet que, almenys al corregiment de Vilafranca, la geografia del moviment reialista no té cap relació directa amb el caire senyorial o reial dels pobles durant l'Antic règim (pobles reialistes com la Bisbal foren de domini senyorial laic, però també ho era Capellades que fou liberal). Tampoc no podem establir correlació directa entre pobles que tingueren conflictivitat antisenyorial i pobles liberals, ja que, si

tant el reialisme com el carlisme són l'expressió conjuntural de conflictes socials vells. Una idea de la continuïtat de la lluita pagesa al llarg del segle XIX en diferents contextos i amb diferents formes i aparences es troba a Jordi ROMEU: "Aproximació metodològica a la qüestió rabassaire" dins La història i els joves historiadors, Barcelona, 1982, pàg.315-320.

⁴⁴ Quina relació personal podem trobar entre les files dels milicians exaltats i dels voluntaris reialistes?. A la Pobla de Claramunt, un del municipis més liberals durant el trienni, es reclutaren 50 voluntaris reialistes, el mateix nombre que de milicians durant el Trienni. Unes xifres sospitoses com a mínim.

⁴⁵ De fet hem pogut resseguir alguna família carlina de la Bisbal del Penedès, com els Junqué, i si l'avi fou un destacat dirigent reialista i carlí, el seu net seria el cap dels republicans a finals de segle XIX.

⁴⁶ Una idea semblant la trobem a GARCIA: "Guerra...", pàg.250-252.

⁴⁷ FERRER i altres: Historia..., II, pàg.5-9 i GAMBRA: La primera..., pàg.141-143.

⁴⁸ TUÑON DE LARA: La España..., pàg.108-109 i VILAR: Historia..., pàg.81 i a la "Introducció" a MALUQUER DE MOTES: Prehistòria i Història Antiga fins al segle III, pàg.35. La nostra crítica d'aquesta idea la comparteixen també GELABERTÓ: "La revolució...", pàg.93; RENOM: "Introducció" a Guerrillers..., pàg.31 i sembla que FONTANA: La fi..., pàg.272-273.

bé aquest fou el cas de Vilanova del Camí, no ho fou en el cas d'Albinyana, que tingué lluita antisenyorial i fou reialista. I, finalment, tampoc no trobem relació directe entre zones liberals i zones republicanes, ni entre zones reialistes i zones conservadores al final del XIX. En canvi, si que considerem com un procés unitari el que va del reialisme a la primera guerra carlina, passant pels malcontents⁴⁹.

Pel que fa a un altre interrogant dels que ens plantejavem, doncs, podem dir que el reialisme no va ésser exclusivament, ni un reacció ideològica contra el liberalisme⁵⁰, ni un moviment absolutista o subaltern fruit de l'agitació de les velles classes dominats⁵¹, ni una via intermèdia entre revolució i contrarevolució⁵², ni un moviment camperol amb una alternativa

⁴⁹ Opinions semblants a FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.23; MILLAN: "La resistència...", pàg.27; MORAL RUIZ: "Carlismo...", pàg.208; URQUIJO: "Historiografía...", pàg.436. En aquest sentit podem considerar la possibilitat que algun reialista participés, a més, en els aixecaments dels malcontents i la primera carlinada, com el cas de Pau Mañé de la Bisbal del Penedès. És dir, que la mateixa generació o com a màxim dues van viure i/o participar a quatre d'aquestes guerres entre 1822 i 1849. Pel corregiment de Vilafranca es poden comparar els mapes 12 a 17.

⁵⁰ CUENCA: "La Iglesia...", pàg.30: "De ahí que su oposición al gobierno liberal, tanto en la guerra de la Independencia, como en la segunda época constitucional y durante la primera guerra carlista, fuera primordial y fundamentalmente ideológica, si bien con el transcurso del tiempo, esta actitud se reforzó y dobló con razones de clase". Aquesta és la tesi que han defensat els historiadors filo-carlins com FERRER i altres: Historia..., II, pàg.5; GAMBRA: La primera..., pàg.9; DEL BURGO: "Antecedentes...", pàg.20; GARRALDA: "Los voluntarios...", pàg.12; BULLON DE MENDOZA i ASIN ESPARZA: Carlismo... Per Catalunya, ens pot servir d'exemple el treball de BOSCH DORCA: La contrarrevolución... i, pel corregiment de Vilafranca SOLÉ CARALT: La Bisbal..., pàg.318-385. També altres historiadors allunyats ideològicament del carlisme, donen aquest sentit al reialisme, com DEL RÍO: "Rebelión reialista...", pàg.188-189; BARREIRO: Liberales..., pàg. 87-88; AGUIRREAZKUNENAGA: "La vía...", pàg.177; MILLAN: "Per una història..." i SANTIRSO: Revolución liberal... i "El primer carlisme...".

⁵¹ Com assenyalaven els liberals de l'època. Idea defensada per MILLAN: "Contrarrevolución...", pàg.20, "La resistència...", pàg.41-52 i "Antiliberalisme...", pàg.112-115, que qualifica els moviments anti-revolucionaris com "un fruit (localitzat) de l'agitació ultra feta per sectors relativament benestants i molt sovint urbans". Una tesi semblant a LLADONOSA VALL LLEBREA: "El carlisme...", pàg.44-46 que planteja que hi ha una subordinació total a les classes benestants i els enrolats a les partides actuarien com una "legió mercenària"; MARTINEZ: Revolución..., pàg.60 i MINA: Fueros..., pàg.224-230. En aquesta mateixa direcció apunten els recents treballs de RÍO ALDAS: "Revolución burguesa..." i SANTIRSO: Revolución liberal... i "El primer carlisme...".

⁵² BARDINA: Orígenes...; SUAREZ: "La formación..." i La crisis...; COMELLAS: Los realistas...; RODRIGUEZ EIRAS: "Alzamientos..." i RUIZ ALEMÁN: El

pròpia⁵³, ni traïcionat pels seus dirigents com diu l'escola revisionista carlina⁵⁴, ni un precedent del "nacionalisme"⁵⁵. Tampoc fou, al nostre parer, una "revolta primitiva"⁵⁶ o una "jacquerie"⁵⁷, tot i que pugui tenir-ne diverses coincidències, però pensem que cal contextualitzar-lo en aquest període de trànsit de la vella a la nova societat. Tot i que es impossible d'explicar sense tenir en compte totes aquestes variables interrelacionades: agitació i suport econòmic de les classes dominants locals, defensa d'uns interessos propis per part dels pagesos, cultura amb aspectes comuns, contrarevolució de les velles classes dominants (noblesa i clergat), i situació de crisi econòmica i social que portà gent al reialisme com una forma de subsistir⁵⁸.

levantamiento... Idea compartida, durant els anys cinquanta i seixanta, per VICENS VIVES: Industrials..., pàg.219 i SOLDEVILA: Història dels catalans, pàg.2.572.

⁵³ Com planteja la reflexió d'IZARD: "Rifes...", pàg.26-29 i "Recuperar...", pàg.485-487, on defensa aquesta tesi. En el mateix sentit SEBASTIÀ: "Crisis...", pàg.406, on es pregunta: "¿Las guerras carlistas serán, en esencia, otra cosa que la negativa a aceptar esa proletarización?".

⁵⁴ Vegeu CLEMENTE: Las guerras..., especialment les pàg.84-87 i 96-97 i Los orígenes..., pàg.17-19; OLCINA: "El partit carlí...", pàg.141-152 i El carlismo..., pàg.23-27. Per Catalunya, LLORENS: Solsona... i MUNDET: La primera..., pàg.10 i 13.

⁵⁵ Com han plantejat alguns historiadors com GRABALOSA: Carlins..., pàg.11; MUNDET: La primera..., pàg.29; PEÑARRÚBIA: "El carlisme...", pàg.281-301. Idees agafades per altres historiadors com VICENS VIVES: Industrials..., pàg.218-219; SOLDEVILA: Història dels Catalans, pàg.2.576; Josep TERMES: "Corrents de pensament i d'acció catalanista" dins Catalunya i Espanya el segle XIX, Barcelona, 1987, pàg.183. Opinions semblants a la nostra a FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.19; ANGUERA: "Sobre las limitaciones...", pàg.65 i MORAL RUIZ: "Carlismo...", pàg.227 i "La presión...", pàg.49. Però, el més important és que, fins i tot al País Basc i Navarra on s'havia donat sempre per sobreentès aquest component foralista del reialisme i el primer carlisme, ha estat qüestionat amb els estudis d'AROSTEGUI: "El carlismo...", vol.3, pàg.71-135; MINA: Fueros..., pàg.224-230, i RÍO ALDAZ: Orígenes..., pàg.300-301 i "Camperols foralistas...", pàg.25-44.

⁵⁶ Tesi que defensa ARDIT: Revolució..., pàg.275. Tot i que el reialisme pugui tenir diverses coincidències amb una revolta camperola de tipus primitiu, pensem que el reialisme com a moviment social s'ha de contextualitzar en aquest període de trànsit entre la vella i la nova societat. Vegeu, també, FERNANDEZ BENÍTEZ: El carlismo..., pàg.162.

⁵⁷ Com la defineix SEBASTIÀ: "Crisis...", pàg.404-405 per la definició.

⁵⁸ Idees semblants a la nostra a FERNANDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.161-162: no hi ha una alternativa pròpia dels sectors populars reialistes, però això no significa submissió absoluta als sectors reaccionaris, el mateix que diuen TORRAS: Liberalismo..., pàg.30; RUIZ DEL MORAL: "Carlismo...", pàg.212-213 i ANGUERA: "Componentes...", pàg.88-93.

Podem entendre, doncs, el reialisme com un moviment social complex i heterogeni, tant pel que fa a la seva composició social com als seus objectius⁵⁹. Per un costat fou una eina de la contrarevolució de les velles classes dominants, per una altra va permetre expressar, a una part de la pagesia, la seva oposició a la forma com s'instaurava el liberalisme i es trencava amb el seu passat, amb la seva "economia moral"⁶⁰ i, finalment, va ser un mitjà de subsistència per a jornalers sense feina. Un moviment, predominantment rural (geogràficament i social)⁶¹ i amb forta incidència a les àrees empobrides i als sectors més pobres de la societat, el qual els sectors dominants perjudicats pel liberalisme saberen aprofitar pels seus interessos. Un moviment amb característiques pre-industrials, però, enfrontant-se a una situació nova: la generalització de les relacions socials capitalistes⁶². O, potser, caldria parlar més de diversos moviments que conflüen

⁵⁹ Aquesta idea la trobem, amb diferents noms a ARDIT: Revolución..., pàg.300 on parla de "receptáculo de tensiones sociales"; FERNANDEZ BENITEZ: Carlismo..., pàg.2-4, 15, 54 i 142 on parla de "facció" per encabir aquesta diversitat de grups i d'interessos i de "coincidència negativa" (pàg.161); FRADERA i GARRABOU: "Presentació", esmenten el terme "còctel explosiu"; LLADONOSA: "El carlisme...", pàg.44, parla de "confluència de diversos tipus de resistències negatives al nou ordre liberal"; MILLAN: "Antiliberalisme...", pàg.35-51, ens parla de diversitat de components i objectius, tot i que "subordinats" a les classes benestants locals; RIO ALDAZ: Orígenes..., parla d'objectius comuns i d'utilització mútua entre reialistes i camperols. Pel carlisme, AGIRREAZKUENAGA i ORTIZ: "Algunes puntualitzacions...", pàg.175-176, parlen d'afectats negativament pel canvi; ANGUERA: "Sobre las limitaciones...", pàg.74, parla de diferents nivells d'oposició, d'heterogeneïtat social i d'enemic comú. Vegeu també, MONTEIRO: "Societat rural...", pàg.148 que parla d'un "espai on es podien expressar diferents tensions socials".

⁶⁰ Aquesta coincidència ha estat assenyalada per SEBASTIÀ: "Crisis...", pàg.412: "la beligerancia guerrillera, compartida por el campesino desposeído con el fraile o el cura, que tampoco aceptaban la proletarización". Malgrat no tenir una alternativa pròpia, això no va significar una submissió absoluta als sectors reaccionaris. Una opinió semblant a TORRAS: Liberalismo..., pàg.30 i FERNANDEZ BENITEZ: Carlismo..., pàg.161-162. Una opinió contrària a la nostra a MARTINEZ: Revolución..., pàg.131-134.

⁶¹ No exclusivament, com ja hem dit i demostren el cas de Cervera a Catalunya o de Piera al corregiment de Vilafranca. Vegeu sobre aquest tema, tot i que referit al carlisme, URQUIJO: "Historiografía...", pàg.436 i RÚJULA: "Levantamientos urbanos...".

⁶² Cal tenir present també, la diferència entre el tramet político-moral-sociològic de la societat liberal-capitalista i la societat en procés de transició al capitalisme, en la qual s'enquadra el reialisme que aquí estudiem. Entenem com a període de transició al capitalisme el que se situaria a Europa, a grans trets, entre mitjan segle XVIII i mitjan XIX, caracteritzat per profundes transformacions a tots els nivells de la societat (vegeu George RUDE: La multitud en la historia, Madrid, 1971, pàg.17-22 i "Los movimientos..."). Això

en el seva oposició a la forma com s'implantava el liberalisme i s'estenien les relacions socials capitalistes. Les bases reialistes⁶³ es movilitzaren per nostàlgia del passat (l'important desenvolupament econòmic de la segona meitat del XVIII i les seves formes de vida social) i per esperances del futur (tot l'utòpiques i il·lusòries que vulguem, però per ells perfectament creïbles)⁶⁴. Tanmateix es movilitzaren, sobretot, per problemes del present i per la forma de comprendre'ls, tal i com ho han fet tots els moviments socials, posant més o menys èmfasi en la nostàlgia del passat o en les esperances envers el futur.

fa que aquests moviments, malgrat les semblances amb el passat o algunes continuïtats cap el futur, tinguin uns trets característics propis (vegeu sobre aquest tema Philippe VIGIER: "Mouvements paysans dans la cadre de l'agriculture et de la société rurale traditionnelles" dins Les mouvements paysans..., vol.1, pàg.17-35). També consideren necessari distingir aquest període de transició pel que fa als moviments socials pagesos, GARRABOU: "La conflictivitat...", pàg.91-94; FRADERA i GARRABOU: "Presentació", pàg.16-17 i SOBOUL i altres: "Raportt...".

⁶³ Quan parlem de bases tenim clar que on arrelà amb més força el reialisme fou a Catalunya, el País Valencià, el País Basc i Navarra (aquí sense tanta força com s'havia dit, com ho ha demostrat RIO ALDAZ: Los orígenes...), en canvi, estudis d'altres zones mostren el poc suport popular al reialisme, també cal dir-ho del liberalisme, vegeu, sobretot, BARREIROS: Liberales..., pàg.87-90.

⁶⁴ RUDE: "Los movimientos...", pàg.14.

LIBERALS I REIALISTES

DURANT EL TRIENNI LIBERAL

AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Volum II

Apèndixs,

Annexos,

Mapes,

Fonts i Bibliografia

A P È N D I X S

INDEX

I LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

1. El marc socio-econòmic	3
1.1 Caracterització general	3
1.2 La viti-vinicultura	4
1.3 La indústria	5
1.4 Els grups socials	6
2. La conjuntura econòmica	9
2.1 Les herències del segle XVIII	9
2.2 La crisi política i econòmica de principis del segle XIX	14

II EL RETORN DE L'ABSOLUTISME. 1823-1824

1. El restabliment dels Ajuntaments	23
2. Tornar a pagar delmes, impostos i allotjaments	30
3. La repressió política i social	34

Apèndix I

LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA¹

1. El marc socio-econòmic²

1.1 Caracterització general

El corregiment de Vilafranca havia tingut un creixement demogràfic molt important al llarg del XVIII (2% anual), sobretot a la zona costanera (el Garraf -2,7%- i Baix Penedès -2,5%-). Aquest creixement estava lligat al desenvolupament econòmic, tant agrícola com industrial, que experimentà a partir de la segona meitat d'aquell segle. A finals del XVIII i els dos primers decennis del XIX, aquest creixement s'aturà (un 0,5% anual entre 1787 i 1822) degut a les guerres i les diferents crisis de subsistència que es produïren. A partir del tercer decenni del segle XIX el creixement demogràfic tornà a endegar-se al corregiment de Vilafranca (0,9% anual de 1822 a 1842), ara el creixement més important es localitzava a la zona del pre-litoral (Alt Penedès amb el 3%) i de l'interior (Anoia amb el 3%). Durant la primera meitat del XIX es produiria una redistribució de la població del corregiment de Vilafranca que es concentraria a tres punts: Vilafranca i el seu pla (desenvolupament de la viti-vinicultura); Igualada i la vall de l'Anoia (desenvolupament industrial) i Vilanova-Sitges (desenvolupament viti-vinícola i comercial).

¹ Aquest corregiment abastava les tres comarques del Penedès (Alt i Baix Penedès i Garraf), la part meridional de l'Anoia, la part septentrional del Baix Llobregat i algunes poblacions del camp de Tarragona (del Tarragonès i de l'Alt Camp). A aquest territori, que heretava la vella vegueria de Vilafranca i la sots-vegueria d'Igualada, se li va retallar, l'any 1719, la franja costanera que anava de Vilanova al Gaià, per incorporar més pobles de reialenc al corregiment de Tarragona. Però, quan nosaltres parlem de corregiment de Vilafranca ho farem referint-nos a tot aquest territori (fins i tot els pobles segregats). Així, el nostre marc geogràfic resta emmarcat (vegeu el mapa 1) pel perímetre que va de la desembocadura del Gaià fins a Pont d'Armentera, torçant en línia recta cap a Querol i Miralles i seguint cap a la vall de l'Anoia a l'alçada de Jorba i Rubió, després segueix vorejant Montserrat, fins arribar al riu Anoia i passant pels massissos del Garraf, fins arribar a la costa, després de seguir aquesta per Sitges fins el punt de sortida. Per més informació vegeu Joan MERCADER: "Los comienzos de la Planta corregimental en las comarcas del Penedés y Conca d'Odena" dins Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de estudios del Penedés y Conca d'Odena, Martorell-Igualada, 1952, pàg.69-86 i Albert VIRELLA i BLODA: La unitat del Gran Penedès i el problema dels seus límits sud-occidentals, Vilafranca, 1980 i "El Penedès: quelcom més que una comarca. De la Vegueria i del Provincialisme", dins Miscel·lània Penedesenca, vol.II (1979), pàg.255-280. La seva superfície era de 1.967 km² (el 6% de la total de Catalunya) i la seva població, a començaments del XIX, era d'uns 80.000 habitants (un 8% de la catalana).

² Les dades d'aquest capítol que fan referència al corregiment de Vilafranca són manllevades del meu treball inèdit: Vi, aiguardent, draps i paper. Economia i societat al corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX (premi Penedès del concurs Sant Ramon de Penyafort, Vilafranca, 1995) i que està a la disposició d'aquest tribunal per a la seva consulta. Aquest treball ha estat elaborat a partir de tres fonts bàsiques: documentació d'arxiu del període (privada i pública); informes i estudis coetanis del període (Miñano, Laborde, Madoz, Zamora, Barba i Roca, Caresmar, Papiol,...) i treballs monogràfics actuals sobre el corregiment de Vilafranca durant aquest període.

A finals del XVIII el corregiment de Vilafranca (com a conjunt) era una zona amb un important desenvolupament econòmic³, amb unes àrees plenament transformades i modernitzades on la producció pel mercat tenia ja un pes específic (Sitges i Vilanova i els seus "hinterlands", les grans viles, com Vilafranca, i els principals nuclis manufacturers com Igualada, Esparreguera, Capellades i Sant Pere de Riudebitlles). Més esteses eren, però, les àrees intermèdies, caracteritzades per la coexistència i la pugna entre les velles i noves relacions socials, per un costat aquells pobles on la producció de vins i aiguardents i la seva comercialització ocupava un lloc tan important com la producció per l'autoconsum (l'Alt i Baix Penedès i una part de l'Anoia) i, per l'altre, aquells on l'activitat manufacturera era important (Sant Quintí, l'Arboç, Piera o el Vendrell). Per últim, hi hauria una àrea que només vivia aquests canvis molt de retruc i seguia les formes tradicionals de vida i produïa, bàsicament, per l'autoconsum (una part de l'Anoia i del Baix Penedès i alguns pobles de l'Alt Camp).

1.2 La viti-vinicultura

La producció i comercialització viti-vinícola jugà un paper clau al corregiment de Vilafranca durant la segona meitat del segle XVIII i tot el segle XIX⁴. La vinya va facilitar l'absorció de l'important creixement demogràfic del segle XVIII, va impulsar l'especialització i comercialització agrícola, va augmentar el poder de compra de la pagesia i, indirectament, va ajudar a l'expansió de l'indústria tèxtil (tant proporcionant una demanda creixent i aportant capitals, com contrarestant -amb les seves exportacions- les importacions de cotó de l'estranger)⁵.

La vinya que, amb l'excepció del Garraf, ocupava posicions testimonials en els conreus del corregiment a mitjan segle XVIII, inicià la seva expansió per la zona costanera on, a finals de segle, ocupava més de les tres quartes parts de les terres conreades. En la primera meitat del segle XIX l'expansió s'accelerà al pre-litoral i mitjan segle la vinya ocupava ja el 60% de les terres conreades i era present a quasi tots els municipis del corregiment de Vilafranca. Expansió que es realitzà a costa de les terres ermes i boscoses, però també dels cereals. El contracte de rabassa morta va permetre a molts jornalers convertir-se en rabassers o combinar les dues situacions (que era el més normal) i ampliar les terres que treballaven els petits pagesos i els menestrals. En la segona meitat del segle XVIII i la primera del segle XIX el contracte de rabassa coneixerà la seva màxima expansió al Penedès i, posteriorment, anirà perdent protagonisme i desnaturalitzant-se.

³ Seguint la proposta que fa per tot Catalunya Pierre VILAR: Catalunya dins l'Espanya Moderna, Barcelona, 1986 (1966), vol.III, pàg.625-656. Vegeu el Mapa 2.

⁴ A finals del segle XVIII, una quarta part de les exportacions de vins i aiguardents catalans sortia dels ports penedesencs i era la seva principal font de riquesa

⁵ Cal no oblidar, com assenyala Josep FONTANA: La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868, Barcelona, 1988, pàg.61 que "la vinya ha estat un dels fonaments essencials del creixement econòmic de Catalunya". Vegeu, en la mateixa línia, Jordi MALUQUER DE MOTES: "La revolució industrial a Catalunya", dins L'Avenç, núm.73 (1984), pàg.18-34 (pàg.23 per aquesta qüestió) i "Les relacions entre agricultura i indústria en el desenvolupament capitalista català del vuit-cents. Algunes hipòtesis" dins 1er. Col.loqui d'Història Agrària, València, 1983, pàg.119-212 i Jordi NADAL: "La indústria cotonera", dins Història econòmica de la Catalunya contemporània, vol.3, pàg.13-85 (pàg.24 per aquesta qüestió).

El vi produït al Penedès era, en general, de mala qualitat i una bona part es transformava en aiguardent per a la seva comercialització i exportació, tant al mercat nord europeu com americà⁶. Com han assenyalat Jaume Torras⁷ i Emili Giralt⁸, el litoral s'especialitzà en vins de qualitat que s'exportaven tal qual, mentre el pre-litoral produïa vins de mala qualitat que es convertiren en aiguardent per a la seva exportació. Aquest fet explicaria el gran nombre de fàbriques d'aiguardent que trobem al corregiment, sobretot al pre-litoral (al voltant de Vilafranca i el Vendrell) i, també, a l'interior (als voltants d'Igualada). A partir de la crisi de finals de segle, l'exportació s'orientà preferentment al vi, passant l'aiguardent a una posició secundària.

És indubtable que al corregiment de Vilafranca el mercat colonial jugà un paper molt important en l'expansió viti-vinícola i en el desenvolupament econòmic, però, cal no oblidar com sovint passa, que el mercat europeu absorbia la meitat de les exportacions viti-vinícoles de la comarca⁹. L'exportació viti-vinícola va fer desenvolupar la indústria botera i va generar una important activitat marinera i comercial, convertint Vilanova, Sitges i Altafulla, en centres portuaris i comercials. L'especialització viti-vinícola va generar un tràfec comercial caracteritzat per l'exportació de productes viti-vinícoles, papers i algun teixit i l'importació de cereals, peix salat i fusta que, des de la costa, es distribuïen per l'interior del corregiment via Vilafranca. L'activitat comercial es completava amb els intercanvis comercials terrestres amb la resta de Catalunya i la Península: es venia vi, aiguardent, paper i teixits de llana i cotó i es comprava blat, oli, llana i draps vells. Aquesta important activitat productiva i comercial es realitzà malgrat la deficient xarxa de camins i carreteres.

1.3 La indústria

Les principals activitats industrials del corregiment, a més de la fabricació de botes i d'aiguardent, i de la molta del gra i de l'oli, eren les tèxtils i papereres que també destinaven una part important de la seva producció al mercat americà. Aquesta activitat estava localitzada a tretze municipis del corregiment i concentrada a les conques de l'Anoia i el Riudebitlles, tot aprofitant el corrent dels rius i els salts d'aigua. Respecte al tèxtil, l'activitat domèstica (cardar i filar) era, en molts casos, simplement un graó d'una cadena de producció que permetia ocupar dones i nens a canvi d'un reduït jornal. Aquesta activitat industrial domèstica, com assenyalava Jaume Torras¹⁰, patiria les conseqüències de l'expansió de la viti-cultura, molt intensiva en mà

⁶ Vegeu Agustí SEGARRA: Aiguardent i mercat a la Catalunya del segle XVIII, Vic, 1994, especialment les pàg.223-253.

⁷ Jaume TORRAS: "Aguardiente y crisis rural. Sobre la coyuntura vitícola, 1792-1832" dins GARCIA SANZ, A. i GARRABOU, R : Historia agraria de la España contemporánea, Barcelona, 1985, vol.1, pàg.151-173 (pàg.155 per aquesta qüestió).

⁸ Emili GIRALT: "La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII" dins Estudios de Historia Moderna, II (1952), pàg.157-176 (pàg.166 per aquesta qüestió), "L'elaboració del vi abans de la Fil·loxera" dins L'Avenç, núm.31 (1980), pàg.50-57 (pàg.54 per aquesta qüestió). Vegeu també Carlos MARTINEZ SHAW: "La fabricació d'aiguardent" dins L'Avenç, núm.32 (1980), pàg.38-44 (pàg.38 per aquesta qüestió).

⁹ Vegeu SEGARRA: Aiguardent..., pàg.242-249.

¹⁰ Jaume TORRAS: "Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en

d'obra, ja que provocaria una manca de braços per aquesta indústria, alhora que, a l'augmentar la circulació monetària permetria l'adquisició de llana de més qualitat fora del circuit local, provocant una reorganització (concentració) fabril i geogràfica d'aquesta indústria.

En el segle XVIII la principal activitat industrial del corregiment era la indústria llanera, les draperies, situades a la zona de l'Anoia (amb centre a Igualada i Capellades) i, en menys nombre, a l'Alt Penedès (Sant Quintí i Sant Pere de Riudebitlles), que en conjunt donaven feina directa i indirecta a més de 4.000 persones. Al principi del segle XIX la indústria llanera del corregiment estava en plena crisi i prenia cada cop més força la indústria del cotó que, tot i aprofitar-se de les xarxes de treball domèstic, necessitava menys mà d'obra ja que tendí a la concentració del treball a la fàbrica (sobretot a partir dels anys trenta degut a la instal·lació dels vapors a Igualada i Vilanova i la Geltrú). En el primer terç del segle XIX entre la indústria llanera i la cotonera feien anar més de 2.000 telers i ocupaven més de 9.000 persones¹¹.

L'altre sector industrial important al corregiment era el paperer, localitzat a la mateixa àrea que la indústria tèxtil (conques dels rius Anoia i Riudebitlles)¹². La seva expansió es va produir en la segona meitat del segle XVIII, gràcies a una demanda estable de caràcter oficial i al proteccionisme de que disfrutà. La crisi de finals de segle afectà aquesta indústria dificultant el comerç Atlàntic i encarint els costos. L'única sortida era la mecanització de la producció, cosa que van fer les fàbriques més importants de la zona, mentre la resta no aconseguiren superar la crisi i malvisqueren durant força anys.

També era important l'activitat artesanal i menestral al corregiment, tenint la seva màxima expressió a Vilafranca on espardenyers, soguers, teixidors, sabaters, ferrers, serrallers, etc. representaven un 40% de la població activa. A Vilafranca i a Esparreguera els gremis mantenien un control important de la producció i això originà més d'un conflicte amb tots aquells que volien anar pel seu compte. En canvi, a Vilanova i Igualada els gremis no tenien gaire importància, per no dir gens.

1.4 Els grups socials

Al corregiment de Vilafranca, a l'igual que a la resta de Catalunya, la propietat estava molt desigualment distribuïda. Entre finals del segle XVIII i primera meitat del segle XIX, el col·lectiu de mitjans propietaris es reduí força, polaritzant-se encara més l'estructura de la propietat. Els grans propietaris (més de 25 hectàrees) controlaven entre la meitat i les dues terceres parts de la terra malgrat representar una desena part dels propietaris; els mitjans propietaris (entre 5 i 25

el siglo XVIII" dins la Revista de Historia Económica, vol.II, núm.3 (1984), pàg.113-127.

¹¹ L'Anoia, amb centre a Igualada i Capellades, es convertirà en un puntal de la filatura cotonera catalana del XIX, però, en canvi, perdrà importància pel que fa al tissatge. El segon terç del XIX apareixerà amb força un nucli industrial cotoner a Vilanova i desapareixerà la resta d'indústria tèxtil del corregiment.

¹² El darrer terç del segle XVIII el corregiment de Vilafranca tenia el 40% dels molins paperers catalans i malgrat la crisi de començaments del XIX, el nucli Anoia-Riudebitlles, es va mantenir com un eix bàsic de la indústria paperera catalana el segle XIX.

hectàrees) que representaven entre una desena i una cinquena part dels propietaris controlaven una quarta part de les terres i, els petits propietaris (menys de 5 hectàrees) posseïen menys d'una quarta part de les terres, malgrat ser entre el 70% i el 80% dels propietaris. Aquesta concentració de la propietat s'accentuava al voltant dels principals nuclis de població (amb participació important del capital urbà local), a la zona costanera i a les zones viti-vinícoles. Les dades de riquesa fiscal reproduïxen les jerarquies de la propietat: el 7% (els més rics) tenien el 33% de la renda fiscal i el 66% del total (el menys rics) no arribaven a una tercera part.

A començaments del segle XIX l'estratificació social s'aproximava força a aquesta: un 8% de la població formava part de les classes benestants: els privilegiats, la noblesa, 0,3% i el clergat, 3,7% (amb una important presència als municipis de més de 5.000 habitants i a les comarques de l'Alt Camp i de l'Alt Penedès); els empleats i militars, 1% (a l'Anoia, a l'Alt Penedès i al Garraf); els nous sectors emergents (amb presència destacada als municipis de més de 5.000 habitants) com els comerciants, 2% (al Garraf), els professionals liberals, 0,3% (a l'Alt Penedès), els fabricants, 3% (a l'Anoia i al Baix Llobregat) i la pagesia benestant: 2% (a l'Alt Penedès). Un 24% formaria part del que anomenem classes mitjanes, amb una important presència als municipis d'entre 2.000 i 5.000 habitants: artesans i menestrals, 14% (a l'Alt Penedès, al Garraf, a l'Anoia i a l'Alt Camp); alguns dels mariners i pescadors, 5% (al Garraf i Tarragonès) i pagesia mitjana, 5% (a l'Alt i Baix Penedès i a l'Anoia). Un 68% de la població configuraria el que anomenem classes pobres que trobem majoritàriament en municipis de menys de 2.000 habitants: petits pagesos, 18,5% i jornalers, 45,5% (a l'Alt i Baix Penedès, a l'Alt Camp i al Baix Llobregat), i criats, 4% (al Garraf, a l'Anoia i a l'Alt Camp).

La major part de la noblesa amb terres i dominis al corregiment vivia fora d'aquest i només un sector de la petita noblesa i dels ennoblits hi vivien. El clergat formava, en canvi, un col·lectiu força important (més de mig miler de persones) que es caracteritzava, en aquest tombant de segle, per les grans dificultats que tenia per mantenir uns nivells de vida acceptables a la seva condició de privilegiats. Problemes agreujats, com veurem, a començaments del segle XIX.

Els sectors burgesos estaven formats, al corregiment de Vilafranca, pels comerciants i els fabricants rics (sobretot a l'Anoia) i els pagesos benestants (hisendats) que, molts cops, estaven emparentats entre ells, formant una classe social que amalgamava els sectors benestants de la societat, quan no era la mateixa persona la que compaginava aquestes tres facetes. D'aquest grup social sortiran els pocs il·lustrats penedesencs. Comerciants i/o hisendats seran els que portaran la veu cantant durant aquests anys i es convertiran en els sectors més benestants de les viles de la comarca, alhora que accediran al poder polític municipal, a partir del darrer terç del segle XVIII. Els hisendats o grans propietaris agrícoles cedien la majoria de la seva terra perquè els la treballessin altres pagesos.

Dins la pagesia trobem tres grups, els pagesos mitjans o auto-suficients, és a dir, aquells que treballen sobretot terra pròpia i alguna terra cedida i que aniran perdent efectius (en favor de la petita pagesia) i terres (en favor dels grans propietaris) al llarg del segle XIX, els petits propietaris, parciers i rabassers (més del 80% dels pagesos) que anaven a jornal algunes èpoques de l'any i que, malgrat les dificultats, aconseguiran mantenir la petita explotació pagesa força estable durant aquest segle; i, finalment, els exclusivament jornalers que, en alguns llocs,

combinaven treball a la manufactura i a l'agricultura, i eren el sector més nombrós de la població del corregiment, sempre al voltant de un 40% de la població (cal entendre que aquí s'hi inclouen, sovint, els rabassers i parcers no propietaris).

Els menestrals formaven un altre col·lectiu social important, sobretot a les viles intermèdies (entre 2.000 i 5.000 habitants), que podien arribar a representar una tercera part de la població activa. En alguns casos, aquests menestrals eren petits propietaris de terres que conreaven directament o amb cessions a rabassa o parceria i, en d'altres, eren rabassers o parcers de propietaris més importants.

2. La conjuntura històrica¹³

2.1 Les herències del segle XVIII: una societat senyorial

Allunyats de la imatge típica d'un segle XVIII català caracteritzat exclusivament pel creixement econòmic, pensem que hem de contemplar aquest segle, a més, com el del manteniment de l'explotació senyorial i de l'accentuació de la diferenciació social de la pagesia, com va assenyalar Pierre Vilar¹⁴. Això no va impedir, però, l'aparició de noves formes d'extracció de l'excedent i que nous grups socials anessin ocupant posicions avantatjoses socialment, com és el cas de la pagesia benestant que es va anar consolidant, tant front a la noblesa com a la resta de la pagesia.

El domini eminent de la major part de les terres del corregiment de Vilafranca era de la noblesa que, a més, contava, amb un important domini jurisdiccional que consolidava el seu poder. Predominava la jurisdicció senyorial que controlava les tres quartes parts dels pobles i del territori, però menys de les dues terceres parts de la població¹⁵. Només una quarta part dels pobles eren de jurisdicció reial (una cinquena part de l'extensió i una tercera part dels habitants del corregiment). Aquest domini territorial i jurisdiccional permetia a la noblesa emportar-se importants ingressos senyorials que, en el segle XVIII, continuaven provenint d'una complexa i diversificada trama de drets, tant de tipus jurisdiccional com econòmic¹⁶.

¹³ En aquest apartat, tots els aspectes relacionats amb el corregiment han estat explicats al treball ja citat: Vi, aiguardent,..., i s'obviarà les citacions.

¹⁴ Pierre VILAR: Catalunya..., i "La fi dels elements feudals i senyorials a Catalunya els segles XVIII i XIX" dins L'Avenç, núm.1 (1977), pàg.74-80. El manteniment d'un règim senyorial fort amb importants detraccions a la pagesia i la creixent diferenciació social dins d'aquesta que ha estat assenyalat, també, per Ramon GARRABOU: "Pròleg" a R.GARRABOU (ed.): Terra, treball i propietat, Barcelona, 1986, pàg.7-21 i R.GARRABOU, E.TELLO i E.VICEDO: "De rentistas a propietarios: a cuestión de los patrimonios nobiliarios en el último ciclo de la renta feudal en Cataluña (1720-1840)" dins DDAA: Señorío y feudalismo en la Península Ibérica. Siglos XII-XIX, Saragossa, 1993, IV, pàg.567-604 i Eva SERRA: "El règim feudal català abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe" dins Recerques, núm.10 (1980), pàg.17-32. Vegeu també, Montserrat DURAN: "El règim senyorial català a l'època moderna: continuïtat i decadència" dins Manuscrits, núm.1 (1985), pàg.29-38.

¹⁵ Dins la jurisdicció senyorial cal destacar l'equilibri entre la eclesiàstica i la laica pel que fa a la població i el territori, tot i que era major el nombre de pobles sota jurisdicció senyorial secular (42%) que sota jurisdicció eclesiàstica (28%). Dins la jurisdicció eclesiàstica cal destacar el predomini de l'abadenc (16% dels pobles) sobre l'eclesiàstica secular (12% del total), tant pel que fa a pobles i extensió, com a població.

¹⁶ Jaume TORRAS: "Sobre la renta señorial en Cataluña a fines del siglo XVIII", dins Gonzalo ANES i altres: La Economía Agraria en la Historia de España, Madrid, 1979, pàg.323-327; Montserrat CAMINAL, Esteban CANALES, Àngels SOLÀ i Jaume TORRAS: "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1835)", dins Recerques, núm.10 (1978), pàg.51-72; VILAR: Catalunya..., pàg.485-550, GARRABOU, TELLO i VICEDO: "De rentistas...", i Montserrat DURAN: "L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)" dins Recerques, núm.17 (1985), pàg.7-42. Antoni SEGURA: "L'arrendament de drets senyorials, la conflictivitat social entorn de les institucions senyorials i la propietat de la terra a Catalunya" dins Orígens del món català contemporani, Barcelona, 1986, pàg.13-55 (pàg.17 per aquesta qüestió).

L'evolució d'aquests ingressos al corregiment de Vilafranca (vegeu el quadre 1) és va caracteritzar, pel que fa als ingressos nominals, per un augment considerable la segona meitat del segle XVIII, una estabilització a començaments de segle i una davallada després de la guerra del francès. En canvi, els ingressos reals (deflectats al preu del gra), després d'un creixement important el segon terç del segle XVIII, van patir un descens que s'accentuà a començaments de segle. Aquesta regressió es degué a diferents causes: canvis en l'estructura productiva, alça dels preus, sotracos bèlics i polítics i resistències pageses al pagament dels drets senyorials. L'arrendament d'aquest drets, com assenyala Vilar¹⁷, va permetre que una part de les exaccions senyorials no anés a parar a mans dels senyors, sinó als perceptors dels arrendaments (al corregiment de Vilafranca: comerciants, hisendats i menestrals, sobretot), possibilitant així una acumulació de capitals procedents de la terra i amb certes possibilitats d'ésser invertits en empreses comercials i industrials.

quadre 1
INGRESSOS I CONFLICTIVITAT SENYORIAL AL PENEDEÈS. 1755-1830

període	ingressos		conflictes senyorials
	nominals	reals	mitjana mòbil centrada
1755-59	67	97	300
1760-64	72	89	1000
1765-69	77	79	450
1770-74	100	100	100
1775-79	109	106	150
1780-84	112	92	650
1785-89	110	96	550
1790-94	120	82	350
1795-99	151	79	500
1800-04	160	92	150
1805-09	155	87	700
1810-14	-	-	-
1815-19	135	78	-
1820-24	127	106	-
1825-29	79	67	-
1830-34	61	60	-

Font: ARNABAT: "Resistència i protesta..."

El delme que era un dels drets senyorials més importants malgrat la seva procedència religiosa, es caracteritzava al corregiment de Vilafranca per la gran diversitat de situacions, fins i tot dins d'una mateixa parròquia¹⁸. Aquesta diversitat es manifestava tan pel que fa als estaments

¹⁷ VILAR: *Catalunya...*, pàg.484-485 i Carlos MARTINEZ SHAW: "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la expansión" dins Roberto FERNANDEZ (ed.): *España en el siglo XVIII*, Barcelona, 1985, pàg.55-131 (pàg.65-76 per aquesta qüestió).

¹⁸ Vegeu Esteban CANALES: "Los diezmos en su etapa final" dins Gonzalo ANES

que el cobraven: l'estat, els senyors laics i els eclesiàstics i, fins i tot, algun particular; com pel que fa al seu valor que podia anar d'un novè a un quinzè. Aquesta diversitat era produïda per les diferents correlacions de força que s'havien anat donant i que havien anat configurant unes prestacions que diferien del terme mig del delme, que era d'un desè quan es va establir. Per últim, cal considerar que els beneficiaris del delme i la primícia no eren tan sols els seus posseïdors sinó un conjunt d'altre gent: apoderats, arrendataris, delmadors, col·lectors, i, indirectament, els que treballaven per aquells, com carreters, collidors, garvelladors, boters, ... etc.

Pel que fa als ingressos de l'estament eclesiàstic al corregiment de Vilafranca, al llarg del segle XVIII, procedien en un 41% dels delmes, un 39% dels censos, el 14% dels censals i un 6% dels lluïsmes. A començaments del XIX els ingressos provinents de censos i censals representarien el 27% del ingressos bruts i el delme i la primícia el 73%. Però, cal considerar que, mentre els censos eren nets, la recollecció del delme i la primícia tenien un cost important i proper al 30%. Així, dels ingressos nets, el delme i primícia representarien el 68% i els censos el 32%¹⁹.

Un altre aspecte a considerar, i que desconeixem força, és el del pes de la rendes feudals sobre la pagesia catalana²⁰. Manuel Barba i Roca²¹ havia calculat, pel corregiment de Vilafranca, un producte líquid net pel pagès, d'entre el 13% i 5% del producte brut, depenent del tipus de

(ed.): La economía española a fines del siglo XVIII y comienzos del siglo XIX. I Agricultura, Madrid, 1982, pàg.105-187 i "Diezmos y revolución burguesa en España" dins Angel GARCIA SANZ i Ramon GARRABOU (eds.): Historia agraria de la España contemporánea. I Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850), Barcelona, 1985, pàg.245-274.

¹⁹ L'estudi d'Esteban CANALES: "Las rentas...", pàg.303, sobre el clergat barcelonès demostren, igual que les nostres, que a finals de l'Antic Règim els principals ingressos de l'Església provenien dels delmes i primícies i dels censos i censals i que els rectors de poble sols s'emportaven una tercera part d'aquestes rendes. Vegeu també les dades que proporciona pel Baix Camp Salvador J. ROVIRA GOMEZ: "Les rendes...".

²⁰ Gaspar FELIU: "El negocio de los arrendamientos de rentas señoriales: examen de un libro de cuentas", dins Revista de Historia Económica, III, núm.1 (1983), pàg.31-54, assenyala que l'arrendament de drets senyorials (forma més corrent de gestionar-los) permetia obtenir uns beneficis d'entre el 35 i el 40% del capital invertit, això significa que els ingressos senyorials caldria multiplicar-los per 1.35 o per 1.40 (i afegir les despeses de recollecció que acostumen a situar-se en una tercera part del recaptat) per conèixer millor les deduccions reals que patien el pagesos pels drets senyorials arrendats, cosa que implicaria un augment de la detracció feudal que podria representar un increment del 170% sobre els obtinguts pels perceptors de drets.

²¹ Manuel BARBA i ROCA: "Carta a Francisco de Zamora. Vilafranca, 26 de juny de 1790", dins Manuscrit 1.680, fol.59v-60 (Biblioteca del Palacio Real de Madrid). No hi ha dubte que la pressió senyorial variava força d'un lloc a un altre, fins i tot dins del mateix corregiment. Per exemple, pel que fa al lluíisme en uns indrets significava el 2% del valor de la transacció i en d'altres el 33%. Potser, fos el baró de Canyelles qui carregava més als seus pagesos amb rendes senyorials, doncs cobrava el delme i la tasca a la setena cada una, és a dir, només aquests dos drets senyorials significaven al pagès una detracció del 28% de la seva collita (les dades a l'AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XIX). En una aproximació força rigorosa Gaspar FELIU: El funcionamiento del régimen señorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell, Lleida, 1990, assenyala que els drets senyorials representarien, al segle XVIII, una mitjana d'un 12% sobre el producte brut del pagès i entre un 15 i un 25% del producte net. Per Guillermo OLIVER: Memorias económico-políticas. escritas en diversas épocas y con diferentes motivos para la prosperidad de España, Tarragona, 1820, pàg.61-63, les detraccions feudals s'emportaven el 19% del producte brut.

terra, dels anys i del tipus de conreador (propietari o no), un cop deduïts un 21,5% de llavor, un 39% de despeses de conreu, un 10% del delme, un 9% d'impostos i un 7% de censos. A aquestes deduccions s'hauria d'afegir, en el cas dels no-propietaris o sub-emfiteutes, les parts de la collita (generalment entre una quarta i una tercera part del total). La renda senyorial era, en tot cas, una feixuga carga pel pagès i un obstacle important al desenvolupament capitalista de la producció²².

Aquests drets senyorials van provocar una resistència creixent de tots aquells que havien de pagar-los, sobretot, a partir del darrer terç del segle XVIII i el primer del segle XIX²³. Al corregiment de Vilafranca la conflictivitat senyorial augmentà considerablement entre 1780 i 1808 (un 60% del total entre 1759 i 1808). Era una conflictivitat generada al voltant de l'aplicació dels drets econòmics (97% del total) i, dins d'aquests, dels que estaven directament relacionats amb el domini directe (28% del total), els censos i lluïsmes (16%) i el delme i primícia (16%)²⁴. Aquests conflictes enfrontaren, d'una banda, senyors territorials i jurisdiccional (tant laics com eclesiàstics) junt a aquells que es beneficiaven directament o indirecta d'aquest conjunt de drets (com els arrendataris de drets senyorials: alguns sectors de la pagesia benestant, comerciants, artesans i menestrals), i, d'altra, els que posseïen el domini útil: la pagesia benestant i mitjana,

²² Com assenyala el mateix OLIVER: Memorias..., pàg.66: "Así pues si los capitales y el trabajo empleados en la agricultura sufren tan enormes quebrantos, ¿como se emplearán en este importante objeto?, ¿como podrá jamás vigorizarse la agricultura?, ¿como podrá cooperar a sostener las pesadas cargas del Erario?, ¿como podrán soportar aun mayores gravámenes sus productos en la circulación y en la exportación y competir con los del extranjero?". Una opinió semblant a Jaume CARESMAR: Discurso sobre la agricultura, comercio e industria con inclusión de la consistencia y estado en que se halla cada partido o vequeria de este Principado (1780), pàg.75 (Biblioteca de Catalunya, Junta de Comerç, manuscrit núm.143 bis). Vegeu també Angel GARCIA SANZ: "Crisi de la agricultura tradicional y revolución liberal (1800-1850)" dins GARCIA SANZ i GARRABOU (ed.): Historia agraria de la España contemporánea, Barcelona, 1987, vol.I, pàg.9-99 (pàg.66 per aquesta qüestió).

²³ Per aquesta qüestió al corregiment vegeu Ramon ARNABAT: "Notes..." i "Conflictes senyorials al corregiment de Vilafranca. 1759-1788" dins Pedralbes, núm.8-I (1988), pàg.621-631. Per Catalunya, Albert COTS: Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya: 1751-1837, tesi de llicenciatura, inèdita, Universitat de Barcelona, 1984; "Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya (1751-1808)" dins Estudis d'Història Agrària, núm.4 (1984), pàg.241-268 i "Institucions senyorials i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyorials" dins I Congrés d'Història Moderna de Catalunya (ICHMC, a partir d'ara), vol.I, pàg.292-303. Exemples més concrets a Gaspar FELIU: "Els plets del baró de Maldà" dins I CHMC, vol.I, pàg.185-192; Montserrat CARBONELL: "Plets i lluita antisenyorial. El ducat de Cardona a les acaballes del antic règim" dins Pedralbes, núm.3 (1983), pàg.265-278; J.PORTELLA A. LL. SANZ: "Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca", dins Recerques, núm.17 (1985), pàg.141-151; Elisa BADOSA: Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835), dins 1er. Col.loqui..., pàgs.411-424 i Josep FONTANA: La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868, Barcelona, 1988, pàgs.127-130. Una visió general, pel conjunt de l'estat a Esteban SARASA i Eliseo SERRANO (Ed.): Señorio y feudalismo en la península Ibérica, vol.II, pàg.249-443 i vol.II-175. Per Catalunya esperem la publicació de les Actes del congrés Dinàmica Associativa i Moviments Socials (Lleida, novembre de 1994), amb un àmbit dedicat a aquest tema.

²⁴ Aquesta conflictivitat, però, es concentrà a vuit localitats que obsorvien les dues tercers parts dels conflictes. Eren pobles en procés de transformació i creixement econòmic i, generalment, de jurisdicció reial, ja que un 59% dels conflictes es donen en aquests municipis.

sectors de l'artesanat i la menestralia, "doctors" i ajuntaments. No sembla, però, que es tractés d'un enfrontament directe, sinó difús, ja que les línies d'enfrontament travessaven els diferents grups socials. La resistència s'efectuava sense enfrontar-se directament, sinó indirectament, a l'autoritat senyorial, seguint la tradició, és cert, però també seguint l'experiència de la que li havia donat més resultat²⁵.

La resistència anti-senyorial arribarà als seus nivells màxims després de la guerra del francès, com ens recorda el rector de Vila-rodona²⁶: "desde que han venido los Franceses, tanto más malamente pagan estas gentes, lo que tienen obligación, y cada año han rebaxado, de suerte que jo temo que en lo venidero nada paguen por la Primicia." Sembla clar, doncs, que la guerra del francès va significar un punt de no retorn en el pagament dels delmes i les primícies. N'és una bona mostra les queixes que, uns pagesos del Penedès (de Gelida, de Masquefa i de Lavern), havien fet arribar a la Reial Audiència²⁷. Ens trobem davant una refutació global del feudalisme que s'equipara amb la barbàrie per ser de "sumo gravamen de las familias agricultoras que es la mejor y más apreciable parte de los vasallos [por] una multitud infinita de prestaciones de toda clase a que está sujeto el infeliz labrador, con increíble daño de la agricultura"²⁸. Per això, els pagesos demanaven que es delimités el que era un cens i que era una prestació feudal, ja que algunes prestacions tenien un caire temporal i no podien eternitzar-se i, menys, exigir-se en un període de crisi com el que seguia a la guerra del francès. Emfiteutes propietaris, sub-emfiteutes, rabassers i parcers, estaven interessats en la desaparició dels delmes i altres detracions feudals ja que tots ells en podien sortir beneficiats en funció del repartiment pactat de fruits, més encara el propietari per un seguit de drets que pagava pel seu mas²⁹. Tot sembla indicar, però que la gran beneficiada i la que més va impulsar la resistència anti-senyorial va ser la pagesia benestant.

0

²⁵ FONTANA: *La fi ...*, pàg.127-130 i Gonzalo ANES: "Tradición...", pàg.XXXIV i XLI-XLIV. L'utilització de la via del plet judicial per defensar els seus interessos era una excepció per part dels pagesos, que veien com aquesta via era molt costosa i poc fructífera. En canvi, les fonts judicials ens forneixen, indirectament, d'informació sobre altres formes de resistència al pagament de determinats drets senyorials, com la defraudació, la negativa a pagar drets de productes nous o de productes que durant un temps no s'han pagat, etc (Vegeu ARNABAT: "Resistència i protesta...", comunicació presentada al congrés: *Dinàmica...* (en premsa). La documentació utilitzada a l'AJ-AHCVP, processos del segle XVIII i XIX (1759-1808).

²⁶ Carpeta "Delmes i drets d'estola. 1820" a l'ADiocB. Carta de Vicente Morer, rector de Vila-rodona amb data 24 de desembre de 1820.

²⁷ Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Reial Audiència (RA), "Cartas Acordadas", Registre 1.272 (1816), fol.1.047-1.051. Aquest document ja l'ha treballat Josep FONTANA: *La quiebra de la monarquía absoluta, 1814-1820*, Barcelona, 1983 (1971), pàg.265-268. Totes les cites que venen a continuació estan extretes d'aquest document.

²⁸ La crítica no és limitava a aquestes prestacions sinó que s'estenia a la pràctica senyorial de "mudar los nombres a tales prestaciones apellidándolas todas con la palabra Censos, que solo han tratado de generalizar, para, a la sombra de este nombre y su verdadera significación, nada odiosa, antes muy justa, ocultar la falta de verdadero y legítimo título", en previsió de que pogués tornar a proclamar-se la Constitució i salvaguardar els seus ingressos senyorials disfressats de censos.

²⁹ Vegeu l'estudi quàntic que han fet Josep COLOMÉ i Francesc VALLS: *La viticultura*, en premsa, pàg.49-56 del text mecanografiat.

2.2 La crisi política i econòmica de principis del segle XIX

A nivell general, es pot dir que el creixement econòmic del segle XVIII xocà amb les traves de l'estructura social i política de l'Antic règim, i concretament amb la monarquia absoluta com a forma d'Estat, agreujant la situació les guerres amb França i Anglaterra de finals del segle XVIII i la pèrdua progressiva de la major part de les colònies americanes a començaments del segle XIX³⁰. La pèrdua colonial (i per tant del seu important mercat) frenà el desenvolupament dels sectors més avançats de l'economia: l'agricultura comercialitzada (viticola, sobretot) i la manufactura tèxtil i paperera que en conjunt representaven, als anys vint, més de les tres quartes parts de les exportacions catalanes³¹: "se hallaban más o menos paralizadas, por faltarles la expedición para las Américas, y ser rivalizadas en la península por las extranjeras que se introducen de contrabando"³². Fontana arriba a afirmar que "van ser la fallida de l'imperi i l'emancipació americanes les que van fer inevitables la crisi del règim i la revolució liberal"³³, ja que, segons aquest historiador, l'única possibilitat de generar creixement econòmic dins del marc de la vella societat, sense necessitat de canviar-la, era el manteniment de l'imperi colonial.

Les dificultats del comerç exportador, no van significar mai la seva total desaparició, però sí que van provocar una reestructuració del sector exterior. Aquest es reestructurà a partir de dos eixos: exportació de vins i aiguardents cap el mercat antillà i Atlàntic (ara amb el sistema de mercat lliure) i importació de matèries primeres per a l'indústria tèxtil³⁴. En aquest context, la burgesia catalana exigí mesures proteccionistes per a la seva producció manufacturera, per tal d'assegurar-se així el mercat interior³⁵, no tant en funció d'una estratègia predeterminada sinó per les circumstàncies³⁶. Al corregiment de Vilafranca la crisi repercutí directament en els sectors

³⁰ Hom pot recórrer a obres de caràcter general com les de Josep FONTANA: La quiebra..., La crisis..., i "La crisis del Antiguo Régimen..."; ARTOLA: Antiguo Régimen..., i Emilià FERNANDEZ DE PINEDO: "Coyuntura...".

³¹ Vegeu, sobretot, FRADERA: Indústria..., pàg.15-136. També, Josep M. DELGADO: "Comercio colonial y crecimiento económico en la España del siglo XVIII: la crisis de un modelo interpretativo" dins Manuscrits, núm.3 (1986), pàg.23-40; Josep FONTANA: "Colapso y transformación del comercio exterior español entre 1792 y 1827: Un aspecto de la crisis de la economía del Antiguo Régimen" dins Moneda y Crédito, núm.115 (1970), pàg.3-33. Vegeu dades pel conjunt de l'estat a Leandro PRADOS DE LA ESCOSURA: De imperio a nación, Madrid, 1988, pàg.69-94 i 250-251 i 260-261.

³² Vicente de FRIGOLA: Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña mandada formar por el señor intendente general de éste ejército y Principado..., Barcelona, 1824, pàg.1-7.

³³ Josep FONTANA: "La crisi colonial en la crisi de l'Antic Règim" dins L'Avenç, núm.93 (1986), pàg.6-12 (pàg.7 per la cita). Sobre l'hisenda del XIX, vegeu els treballs de Josep FONTANA: La quiebra..., Hacienda y estado... i La revolución liberal....

³⁴ FRADERA: Indústria..., pàg.37-54 i 137-194.

³⁵ Vegeu Josep FONTANA: "La primera etapa de la formació del mercat nacional a Espanya" dins Homenaje a Jaime Vicens Vives, Barcelona, 1967, vol.II, pàg.143-161.

³⁶ Això ha estat assenyalat per FRADERA: Indústria..., pàg.195-229. Vegeu OLIVER: Memorias..., pàg.69: "gComo podrá, pues, nuestra industria, con tan gran desventaja, competir con la extranjera; como podremos dejar de franquear absolutamente la vinculación y exportación de nuestros géneros y de prohibir la

viti-vinicola, tèxtil i paperer, és a dir, els tres sectors més dinàmics de l'economia penedesenca a finals del segle XVIII i els que proporcionaven directament i indirecta major riquesa i treball a la comarca³⁷. A la viti-vinicultura la sotragada es concretà en la disminució de la comercialització i, per tant, en la baixada dels preus del vi³⁸. La guerra del francès no vafer més que agreujar la situació, tot dificultant, no sols la comercialització, ja força malmesa, sinó fins i tot la producció. Les dificultats dels pagesos viti-vinicòles i dels jornalers augmentaren i es concretaren en el famós "any de la fam" (1812), que tingué continuïtat amb la sequera de l'any 1817³⁹. La misèria i la resistència pagesa van fer augmentar l'impagament de censos i censals en el primer terç del segle XIX: "los emfiteutas que fan censos a S.Rda Comunitat, se resisteixen al pago de ells, perquè no sels vol fer gràcia de una o dos pencions"⁴⁰.

Un altre conflicte que apareixerà amb força durant els anys 1814-1820, es generarà al voltant dels tancaments de les propietats particulars, en les quals, fins llavors, se'n feia un ús

introducción a lo menos de los más dañosos, del extranjero; como podrá Cataluña, y singularmente Barcelona, restaurar y fomentar su industria con la carestía del trabajo o de la mano de obra que siempre sigue en razon directa del alimento común?". Vegeu també, Alexandre SANCHEZ (ed.): Protección, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comisió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840), Barcelona, 1990, especialment les pàg.19-31.

³⁷ Tot i que alguns autors com PRADOS DE LA ESCOSURA: "Comercio exterior y cambio económico en España", dins Josep FONTANA (ed.): La economía española al final del Antiguo Régimen. III. Comercio y colonias, Madrid, 1982, pàg.229-230, De Imperio..., pàg.88-94, han relativitzat la incidència d'aquesta pèrdua (sols representava el 6% del PIB i el 30% de les exportacions), caldria matisar que la seva incidència va variar molt geogràficament i productivament. Així, en el cas del corregiment de Vilafranca, estariem més d'acord amb les valoracions de FONTANA: "La primera etapa..." i "Colapso y transformaciones..." i "La crisi colonial...", i FRADERA: Indústria..., pàg.298-301, que destaquen la importància que aquest mercat tenia per Catalunya i per determinats sectors: viticultura, tèxtil i paper.

³⁸ Vegeu pel cas de l'Anoia Francesc VALLS: "Algunes consideracions entorn de la crisi del món rural en la crisi de l'Antic Règim" dins, El món rural a l'època de la revolució liberal, Cervera, 1991, pàg.253-273 (pàg.260-261 per aquesta qüestió). Vegeu per Catalunya MALUQUER: "La revolució...", pàg.26; PASCUAL: Agricultura..., pàg.5-20 i Josep M. DELGADO i Josep M. FRADERA (ed.): El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX, Barcelona, 1986.

³⁹ En tenim diverses notícies, per exemple les Notas històriques dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Panadés i de la família Miret, full 1 v. (Ms.B-104, Arxiu Històric Municipal de Barcelona): "se continuaren en Vilafranca rogativas per pluja, en 16 de Mars se tragué lo cor de S, Felix y se tornà a treurer 20 abril, vuyt dia[s] antes de eix dia los Trinitaris portaren la Verge dels Dolors de son convent al sepulcre, y a ultim del mateix mes se exposà lo S.S. Sagrament". En el mateix sentit el manuscrit Fragments del diario de Josep Bonet y Riquel, de Villafranca del Panadés, 1800-1817, fol.4 (Ms.1.268 de la Biblioteca de Catalunya). La sequera significava manca de gra i manca de jornals. Una mostra més d'aquesta crisi serien els nombrosos processos que hem localitzat a l'Arxiu Judicial de Vilafranca sobre impagament de censos i censals durant els primers decennis del segle XIX (AJ-AHCVP, "Processos segle XIX", caixes I-XLIII (1801-1840).

⁴⁰ Queixa de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Vilafranca: Libro de Acuerdos o Consells celebrados por la Rvda. Comunidad de Presbíteros de Santa María de Vilafranca del Panadés, Obispado de Barcelona. 1801-1826 (AdiocB), fol.293-335 (anys 1815-1819). Tots els exemples que venem a continuació extrets d'aquesta font. La Comunitat es mostrà partidària de perdonar els censos de 1813-1815, però exigint, per via judicial, els altres endarreriments, Libro de Acuerdos..., fol.297 (5 de setembre de 1815).

públic regulat (servituds). Terratinents, nobles i pagesos benestants, demanaran bans, que seran generosament concedits pel Capità General de Catalunya, per poder tancar les seves terres i evitar així que hi pugui entrar ningú per fer-hi llenya, carbó, fems o recollir-hi fruits⁴¹. Les classes acomodades s'enfrontaven a les més pobres, la nova racionalitat capitalista a les velles costums.

La crisi també era perceptible a l'indústria tèxtil del corregiment de Vilafranca, situada a la conca de l'Anoia i amb centre a Igualada, que produïa per valor de 6.000.000 rals de bilió i donava feina a 2.500 persones (la majoria, un 66%, dones). A Igualada, l'any 1820, el 33% de les màquines i el 50% dels telers estaven aturats i, per tant, un nombre important de jornalers i menestrals estaven sense feina. Una de les causes d'aquesta crisi era, segons l'Ajuntament d'Igualada, "el escandaloso contrato y la libre importación que se hacía"⁴².

La pèrdua de les colònies significava una disminució en els ingressos de l'Estat absolutista, cosa que provocà un augment dels impostos per fer front a la creixent despesa administrativa i al deute públic acumulat. La crisi es reproduïa tant a les administracions provincials com locals⁴³. En aquestes darreres s'intentà solventar el creixent dèficit provocat per la llarga guerra del francès⁴⁴, venent una part del seu patrimoni i imposant nous repartiments entre la població, ja que els mitjans habituals⁴⁵, basats en l'arrendament de propis i determinats serveis (venda de vi i aiguardent, carnisseria, etc.) i els arbitris, eren insuficients per fer front al deute. Fins la consolidació de la revolució liberal l'arrendament d'activitats econòmiques (la fleca i el forn, el molí d'oli o el de cereals) o les explotacions monopolístiques (venda carn o de vi i licors) eren la principal font d'ingressos dels ajuntaments catalans i van patir una davallada molt accentuada. Ens pot servir d'exemple el cas de l'Arboç on els ingressos municipals procedents de l'arrendament de propis passaren de representar un índex 100 el 1815-19 a un índex 25 el 1835-39, passant per un índex 57 l'any 1820-1824⁴⁶.

En aquest context cal situar la davallada dels preus dels cereals que s'inicià cap a l'any 1817 i afectà bona part d'Europa⁴⁷. Nosaltres compartim les tesis de Josep Fontana⁴⁸ al considerar

⁴¹ Un grapat d'exemples al Manual 62 del notari Marià ABELLA, fol.414-450 (1815-1819), a l'AN-AHCVP.

⁴² AHMI, lligall 28, expedient 1. Per tot aquest apartat.

⁴³ Vegeu, sobre la crisi de les hisendes locals l'excel·lent estudi de Jordi CASAS ROCA: La configuració de la Hisenda Municipal liberal a Catalunya, 1813-1855, tesi doctoral inèdita, Universitat Pompeu Fabra, 1994. També, tot i que centrats a Navarra, els estudis Joseba de la TORRE: Lucha antifeudal y conflictos de clases en Navarra, 1808-1820, Bilbao, 1992, especialment les pàg.18-25.

⁴⁴ Vegeu DDAA: La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat, Bellaterra, 1981.

⁴⁵ Els únics estudis de conjunt que coneixem per aquest tema i en aquest període són els de CASAS: La configuració..., pàg.801-808 i M. Jesús ESPUNY i José SARRION: "La hacienda y los bienes de propios de los municipios catalanes de comienzos de la revolución liberal", dins DDAA: El món rural català..., pàg.85-122.

⁴⁶ Elaboració pròpia a partir d'ACA "Diversos Locales. Arxiu Històric de l'Arboç)", vol.21 s/n.

⁴⁷ Per Espanya Josep FONTANA: "La crisis agraria de comienzos del siglo XIX y sus repercusiones en España" dins GARRABOU i GARCIA SANZ: Historia agraria..., vol.I, pàg.105. Pel conjunt de l'estat vegeu les dades que ofereix SARDÀ: La

aquesta crisi com una etapa de transformació de l'economia europea, però afegim que aquesta crisi, com totes, va ser viscuda de manera molt diferent per uns i altres sectors socials i econòmics. En l'estat espanyol, concretament en el cas català, la caiguda dels preus s'estengué a més del blat, als altres productes comercialitzats com l'oli, el vi i l'aiguardent, provocats, en aquest cas, per la pèrdua dels mercats colonials⁴⁹.

quadre 2

EVOLUCIÓ DELS PREUS DEL VI, DE L'OLI I DEL BLAT AL PENEDEÈS

període	Europa*		Espanya		corregiment		
	blat	blat oli	blat	oli	blat	oli	vi
1814-1818	100	100	100	100	100	100	100
1819-1823	55	63	66	57	71	71	44
1824-1828	50	60	49	44	68	37	41
1829-1833	64	56	42	38	50	36	50

* Les dades d'Europa fan referència als períodes, 1813-17, 1818-22, 1823-27 i 1828-32.

Font: Les dades d'Europa i d'Espanya estan extretes de FONTANA: "La crisi agrària...", pàg.113 i 117 i les del corregiment d'ARNABAT: Vins...

Entre 1814-1818 i 1819-23 els preus agraris (del blat, de l'oli, del vi i de l'aiguardent) van caure al voltant d'un 40%⁵⁰. Al corregiment de Vilafranca hem pogut comprovar una evolució semblant (vegeu el quadre 2), tot i que la caiguda és del 30% pel blat i l'oli i del 56% del vi⁵¹. Però

política monetària..., pàg.282-284. Vegeu, també, Ramon del RÍO ALDAZ: "La crisi agrària de comienzos del siglo XIX en Navarra: una aproximación" dins Manuscrits, núm.10 (1992), pàg.395-413.

⁴⁹ FONTANA: "La crisi...", pàg.115. Vegeu una visió d'aquesta crisi a l'àmbit que estudiem en l'excel·lent treball de VALLS: "Algunes consideracions...", pàg.253-273.

⁴⁹ Josep FONTANA: "Colapso y transformación", pàg.13-33; FONTANA (ed.): La economía española al final del Antiguo Régimen, vol.III, Madrid, 1982 (a destacar la introducció de Josep FONTANA i els treballs de Leandro PRADOS DE LA ESCOSURA, pàg.173-189 i Josep M. DELGADO, pàg.97-170). Pels preus al conjunt de l'estat vegeu KONDO: La agricultura..., pàg.171-204, especialment les pàg.199-201 pel cas català.

⁵⁰ Vegeu les dades que faciliten Enric VICEDO: "Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX" i Antoni SEGURA: "El mercat de cereals i llegums a Barcelona, 1814-1868", tots dos dins Recerques, núm.14 (1983), pàg.167-198 i 199-213. Vegeu també, les dades que facilita KONDO: La agricultura..., pàg.175, segons les quals a Europa l'index passaria d'una base 100 el 1808-1812 a 82 el 1828-1832, mentre que a Espanya en el mateix període passaria de 100 a 50 i a Catalunya de 100 a 68 (pàg.238-247).

⁵¹ Altres exemples d'aquesta davallada a la zona que analitzem són els de Castellolí, on d'un index 100 el 1817-18 passa al 42 el 1824-27, segons les dades que facilita FONTANA: "La crisi...", pàg.118, i a Sant Pere de Ribes, on d'un index 100 el 1817-18, es passa al 45 el 1824-26, segons les dades que facilita TORRAS: "Aguardiente...", pàg.168. Altres preus, pel que fa al vi a Josep COLOMÉ i Francesc VALLS: La viticultura catalana durant la primera meitat del segle XIX. Notes per a una reflexió (inèdit), agraeixo als autors la possibilitat de la seva consulta.

les repercussions d'aquesta baixada dels preus afectaren desigualment els diferents grups socials⁵².

Tal com abans hem assenyalat l'economia de la comarca depenia, en bona part, de la comercialització de vins i aiguardents i, això feia especialment sensible la gran massa de la pagesia als canvis de conjuntura, perquè no disposava d'uns excedents acumulats per enfrontar-s'hi. La petita pagesia (petits propietaris, rabassers i parcers) no tenia accés als grans mercats i per tant, havia de vendre al mercat local, generalment monopolitzat per la pagesia benestant i els fabricants d'aiguardent. Les dificultats d'exportació portaren a aquest sector a una dura crisi al voltant dels anys vint, precisament quan s'iniciava la segona experiència liberal, el trienni liberal (1820-1823)⁵³. El preu del vi, després d'un període de fortes oscil·lacions, que anà des de finals del segle XVIII a la guerra del francès, tingué un període d'alça ràpida amb un increment del 80% entre 1814 i 1818. Després seguí la davallada per la crisi que estem comentant i que es prolongà fins els anys quaranta, amb un descens, en el període 1819-1823, d'un 43-56%. Les causes d'aquesta davallada foren, segons Jaume Torras, "la coyuntura depresiva y [...] el colapso del comercio colonial"⁵⁴.

Les conseqüències d'aquesta conjuntura es deixaren sentir sobre els diferents sectors socials. La burgesia optà per conquerir i, alhora, integrar el mercat interior que, fins llavors, era força fragmentat i això havia de permetre intercanviar el gra de l'interior per les manufactures de la perifèria. Per tant, exigia que s'eliminés el contraban i es protegís la producció manufacturera autòctona contra les importacions (assumpte que provocà enfrontaments amb els sectors comercials andalusos que vivien de l'exportació de llurs "caldos" a Anglaterra que, al mateix temps, era una de les principals exportadores a Espanya). A més, la burgesia, exigia eliminar les traves que frenaven el lliure comerç interior i garantir la lliure disponibilitat dels mitjans de producció: terra, treball i capital⁵⁵. Aquestes exigències feren qüestionar l'aliança tàcita que aquest grup social havia mantingut amb la monarquia absoluta.

El clergat, per la seva banda, no s'adaptava a la nova situació en la qual, la monarquia absoluta (reforma de Garay de l'any 1817) li exigia un augment de la seva contribució a les

⁵² Com a exemple, TORRAS: Los alzamientos realistas en Cataluña, pàg.42, assenyalava que, mentre el preu de venda dels cereals havia baixat un 53% de 1817 a 1822, el preu de la farina sols ho havia fet un 31%. És a dir, havia baixat més el que el pagès venia que el que comprava..

⁵³ Un aspecte molt important a tenir en compte, respecte al comerç vinícola, eren les grans oscil·lacions que, en el preu de venda, es produïen al llarg de l'any perquè la major part de pagesos havien de vendre el vi tot just després de la collita, i això significava una gran oferta al mercat que feia baixar els preus, mentre, els pagesos benestants i els comerciants emmagatzemaven les seves existències per poder concórrer al mercat, quan l'oferta fos més baixa i, per tant, poder vendre a un preu més alt. Aquestes diferències de preu al llarg d'un any podien arribar al 130%, vegeu TORRAS: "Aguardiente...", pàg.167. A més, les diferències dels preus d'un any a l'altre eren, també, molt grans, ja fos per la irregularitat de les collites, o per la irregularitat de la demanda, molt lligada a la situació internacional, ja que la major part s'exportava. Les oscil·lacions no sols es produïen al llarg de l'any sinó entre diferents municipis d'una mateixa comarca o entre comarques veïnes, en una tercera part, aproximadament. Aquestes grans oscil·lacions beneficiaren especuladors, acumuladors i pagesos benestants, i perjudicaren, clarament, la major part de la pagesia viti-vinícola.

⁵⁴ TORRAS: "Aguardiente...", pàg.169.

⁵⁵ FERNANDEZ DE PINEDO: "Coyuntura...", pàg.161-166.

despeses de l'Estat (directa i indirecta) i els pagesos augmentaven els seus impagaments. La situació s'agreujava si, com en el cas de Vilafranca, les autoritats civils (governador i batlle de Vilafranca), feien un pregó demanant a la població que: "tots los que fan y prestan censos: que no los paguan, fins que els percibidors [estaments eclesiàstics] dels dits censos, ensenyian el recibo de haber pagat la contribució Real"⁵⁶. Fins i tot alguns rectors, com el de Lavit, es negaven a pagar el novè⁵⁷: "no he querido pagar el Noveno decimal de los frutos percibidos, pues que éstos anualmente debían producir para mi manutención seiscientas libras líquidas y doscientas libras para el Vicario Perpetuo del Pla son ochocientas libras líquidas"⁵⁸. Els ingressos del clergat al corregiment descendiren força des de la guerra del francès, sobretot els de tipus senyorials que de 1820 a 1830 es reduïren a la meitat, reducció que també patiren, però en menor quantia, altres ingressos provinents de la cessió de la terra (un 30% pel mateix període). El conjunt d'ingressos (un cop deduïdes les despeses de recollecció) es reduí, en els deu anys esmentats, un 30%. Sembla que aquesta davallada va afectar sobretot als rectors i les comunitats de preveres, com la de Vilafranca que l'any 1817 es queixava de "los ahogos a que se hallan reducidos, por estar del todo agotados sus fondos y sin atender los más criticos apuros de no poder continuar el pago de las mensualidades mucho tiempo ha vencidas, a causa de verse privado del caudal por haberse vendido por real orden sus más principales y preciosas fincas, y no cobrar las pensiones resultantes, no quedando otro recurso que el de las pensiones de los censales tan difíciles de cobrar en unos tiempos los más calamitosos"⁵⁹.

Pel que fa a la pagesia i tenint en compte que del total de la producció, una part important havia de sortir en espècies per a pagar les rendes senyorials, una altra part s'havia de guardar per llavor (en el cas dels cereals) i per l'autoconsum de la família camperola⁶⁰. El producte que restava anava al mercat per obtenir diners per poder atendre les necessitats bàsiques que no facilitava la pròpia explotació i sobretot per pagar els impostos. La part que anava al mercat en una agricultura comercialitzada com la viti-vinicola era molt important i podia aproximar-se a les dues terceres parts de la collita, mentre que en el cas dels cereals seria d'una tercera part. La caiguda dels preus no afectà els pagaments en espècie, però sí que afectà greument el pagament d'impostos que s'havia de fer en metàl·lic i l'adquisició d'altres béns al mercat. Ja que, tot i que la pressió fiscal directa es mantingués constant en termes monetaris (que no va ser el cas, sinó que tingué una alça del 40% entre 1817 i 1822⁶¹), si els preus queien, la càrrega efectiva que pesava sobre el pagès s'incrementava. És a dir, que a una pressió fiscal estable (en termes monetaris), el

⁵⁶ Libro de Acuerdos..., fol.335 (4 d'agost de 1818).

⁵⁷ Rafael Caldes, rector de Lavit, en la carta que informa de l'estat dels ingressos per primícia del període 1801-1805, a l'ACPVP-MV, armari de correspondència sense classificar.

⁵⁸ Més amunt ja hem fet esment de les continuades queixes de la Comunitat de Preveres de Vilafranca davant l'impagament de censos per part dels seus enfiteutes i censalistas, cosa que provocava, indirectament disputes entre els estaments eclesiàstics per apoderar-se de les poques rendes disponibles, com el que enfrontà els rectors de la Granada, Avinyonet i Sant Pere Molanta amb la Comunitat, l'any 1816, per cobrar les primícies. Vegeu, per exemple, Libro de Acuerdos..., fol.304v. (21 de juliol de 1816)

⁵⁹ Libro de Acuerdos..., fol.319v (13 d'abril de 1817).

⁶⁰ Vegeu FONTANA: "La crisis...", pàg.50-52.

⁶¹ Vegeu Ramon ARNABAT: "La política tributària durant el trienni liberal (1820-1823). L'exemple de la subdelegació de Vilafranca", dins Miscel·lània Penedesenca, X (1987), pàg.151-188.

pagès havia de respondre venent un 40% més del volum de productes, en el període 1817-1823, que els venuts cinc anys abans, per compensar la caiguda dels preus.

La resposta pagesa davant d'aquesta situació fou variada: queixes contra aquest increment real dels impostos (en tenim un bon exemple durant el Trienni liberal), negació a fer-los efectius, convertir-se en assalariats de liberals i absolutistes, eludir el pagament de les rendes senyorials (més fàcils d'estafar i acció menys perillosa que l'impagament dels impostos, ja que els constrenyiments militars eren freqüents)⁶². Durant el Trienni liberal (1820-1823) algunes veus reclamaren la contribució en espècies: "a los campesinos catalanes les es sumamente sensible y gravoso el cumplir con los pagos comunes en dinero (...) para el fomento de la agricultura, convendría reducir todas las pechas del labrador a cantidades cotativas en frutos"⁶³. Però, en lloc d'això (a excepció feta de l'any 1823, en que es permeté de pagar impostos en espècies, quan ja era massa tard), es reduí el delme a la meitat, per facilitar el pagament de l'increment tributari monetari, cosa que agreujà més la situació. Sembla que l'opció predominant fou la resistència al pagament dels drets o de parts dels drets senyorials, provocant, com hem vist, la disminució dels ingressos senyorials provinents de l'arrendament de drets (vegeu el quadre 1), tant en termes nominals com reals.

La pagesia petita i mitjana, sobretot la de les àrees d'agricultura comercialitzada, veia frenat el seu progrés i, davant la davallada dels preus, l'única perspectiva era, molts cops, la misèria. La crisi, com totes, contribuï a augmentar la diferenciació social dins la pagesia del corregiment, tot concentrant la riquesa i dispersant la pobresa. L'endeutament, les vendes a carta de gràcia i els censals que eren una sortida a curt termini contribuïren a la seva misèria a mig termini. Malgrat tot, aquesta pagesia trobà canals de protesta i resistència i fins i tot formulà una crítica global al sistema, com en el cas dels pagesos de Gelida, Masquefa i Lavern que ja hem comentat.

La noblesa, un cop la revolució entrà de ple a la via moderada (1837), es dividí entre un sector més partidari d'acceptar un liberalisme moderat com a mal menor a canvi de mantenir molts dels seus privilegis i, sobretot, la propietat de la terra; i un altre sector contrari a qualsevol reforma, ja que entenien que un cop es fes un pas en aquesta direcció, després ja no es podria frenar la transformació. Tots actuaren units, però, a l'hora d'exigir la restitució de totes les seves prerrogatives, territorials i jurisdiccionals, que els hi negaven els pobles acollint-se a les lleis de les corts de Cadis⁶⁴. Quant a la monarquia a mesura que avanci el procés revolucionari reflectirà la divisió de la noblesa, entre partidaris de l'Antic règim i partidaris de les reformes liberals.

⁶² FONTANA: "La crisi...", pàg.123-125.

⁶³ Citat per TORRAS: Los alzamientos..., pàg.169. Una contextualització a la comarca a Ramon ARNABAT: Els aixecaments reialistes i el trienni liberal (1820-1823). El cas del Penedès i l'Anoia, Barcelona, 1991 i "Algunas notas sobre el Trienio liberal en la Cataluña viti-vinicola (El Penedés)" dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.22 (1993), pàg.119-156.

⁶⁴ Vegeu les sol·licituts presentades per diferents nobles de Catalunya al Consell d'Estat i localitzades a l'AHN, secció de Consejos, lligalls 3.142 i 3.588. Vegeu per aquesta qüestió GARRABOU, TELLO i VICEDO: "La rentas..." Vegeu també la síntesi que fa Gonzalo ANES: "La agricultura española desde comienzos del siglo XIX hasta 1868: Algunos problemas" dins Pedro SCHWARTZ (ed.): Ensayos sobre la economía española a medianos del siglo XIX, Madrid, 1970, pàg.235-263, especialment pàg.236-248.

La greu situació econòmica va facilitar, doncs, la fallida de l'estat absolutista, ja que, davant la creixent despesa (deguda sobretot a la reorganització de l'Exèrcit i la Marina) i l'increment del Deute Públic, es mostrà incapaç de frenar aquest dèficit, ja fos retallant les despeses o bé augmentant els ingressos tributaris (un cop malmesa la, fins llavors, "miraculosa" font de les colònies). El monarca i determinats sectors de la noblesa intentaren tirar endavant una tímida reforma tributària per pal·liar la greu crisi de l'estat absolutista espanyol. Malgrat els intents, aquesta reforma no s'arribà a realitzar plenament, però portà el descontentament d'importants sectors de la noblesa, del clergat i, alhora, de la pagesia. Paral·lelament la recaptació tributària caigué en picat.

La crisi que s'inicià a la segona dècada del segle XIX cal inserir-la, doncs, dins d'un procés d'esgotament de l'agricultura senyorial espanyola i europea. Pel que fa a Espanya, des de finals del segle XVIII, quedà clar que l'agricultura no podia créixer més dins d'aquest marc i, per tant, no podia seguir el creixement de la població⁶⁵. El conflicte que s'anava produint entre unes exaccions tributàries en augment i una economia agrària de cop empobrida pels baixos preus, és un tema clau per entendre la participació de sectors de la pagesia als aixecaments anti-liberals de la primera meitat del XIX i, dins d'ells els aixecaments reialistes. Una part important dels habitants de les zones rurals del corregiment de Vilafranca van patir una degradació de les seves condicions de vida entre la darrera dècada del segle XVIII i el primer terç del segle XIX, motivada, en part, per la sobreproducció viti-vinicola, les dificultats de comercialitzar la producció, la concentració de la indústria fabril i la disminució de la indústria rural, i la dependència creixent dels crèdits per subsistir. És en aquesta conjuntura històrica, i en aquest marc estructural que més amunt hem intentat descriure, on cal inserir els aixecaments reialistes i cercar algunes de les causes i motivacions dels que en formaren part.

⁶⁵ En aquest sentit, diu FONTANA: "La crisi...", pàg.127.: "el papel de la crisi europea iniciada en 1817 no es otro que el de agravar las contradicciones internas y precipitar la erosión del viejo sistema". Vegeu, també, FERNANDEZ DE PINEDO: "Coyuntura...", pàg.161-166.

Apèndix II

EL RETORN DE L'ABSOLUTISME I LA FI DEL TRIENNI

1. El restabliment dels ajuntaments pre-constitucionals

Els ajuntaments liberals foren destituïts i reemplaçats pels que hi havia abans del Trienni, com manava l'ordre de 31 de juliol de 1823 del baró d'Eroles: "Interesando al Rey al mejor servicio que el Ayuntamiento de ésta Villa quede instalado radicalmente, recayendo su nombramiento en personas de conducta, probidad y sobre todo conocidamente afectas a la persona del Rey Nuestro Señor [...] debiendo cesar en el instante los que actualmente se hallen desempeñando dichos empleos"⁶⁶. Si es donava el cas que algun regidor d'abans del Trienni hagués servit a la Milícia o als liberals, s'anava enrera: 1819, 1818, etc., fins trobar un regidor "net".

La restauració dels ajuntaments absolutistes es va anar fent ràpidament als pobles del corregiment, seguint les ordres de Sarsfield: "ha dispuesto que el Ayuntamiento actual de ésta villa sea relevado por el que existia en lero. de marzo de 1820; en su consecuencia dispondrá V. que luego, tenga el debido cumplimiento esta determinación instalando el expresado ayuntamiento del año 20 y dándome después aviso de quedar verificado"⁶⁷. No sempre les noves autoritats pogueren dur a terme els seus objectius pel que fa a la renovació dels Ajuntaments, ja que en casos com Vilanova, de majoria liberal, era difícil trobar homes qualificats que no haguessin estat regidors o milicians durant el Trienni⁶⁸, així davant la proposta de nous regidors feta per l'Ajuntament vilanoví per l'any 1825, el corregidor de Tarragona manifestava que "no hay uno que no pertenezca por sus opiniones al sistema revolucionario"⁶⁹.

Nombrosos ajuntaments instal·lats per les autoritats reialistes l'any 1823 o seleccionats per la Reial Audiència per l'any 1824, comptaren amb l'oposició frontal dels dirigents reialistes locals que consideraven algun dels seus membres com a constitucionals. Un dels casos que més enrenou provocà al corregiment de Vilafranca fou el d'Igualada, on l'Alcalde Major Agustín Pelaez (jutje de primera instància durant el Trienni) fou acusat pels reialistes de perseguir-los i protegir els

⁶⁶ AHMI, lligall 39, expedient 6, document 199. Un exemplar de l'ordre de la Regència de 30 de maig de 1823 a l'ACA-RA, Registre 1.423, expedient 1.074 (caixa 38).

⁶⁷ Carta de Pedro Sarsfield, des de Vilafranca, el dia 9 d'agost de 1823 al comandant militar de Vilanova (AHMVG, lligall 1). Vegeu, també, ACA-DL-AHA, vol.12 (29 d'agost de 1823).

⁶⁸ Per exemple en la seva proposta per regidors per l'any 1824, els ajuntaments havien de presentar una terna per cada lloc a cubrir i la Reial Audiència decidia, doncs, pel càrrec de regidor segon es proposava a Francisco Font que havia estat regidor l'any 1821 i milicià, i com a substitud a Manuel Garriga, comerciant que també havia estat milicià (carta de l'ajuntament de Vilanova a Pedro Sarsfiel, datada a 15 d'agost de 1823 -AHMVG, lligall 1. Vegeu també, COROLEU: *Historia...*, pàg.259).

⁶⁹ ACA-RA, Registre núm.1423 (1824), fol.639, expedients 1.441 i 1.442 de la caixa 40.

liberals: "decidido protector de varios sujetos marcados por su adhesión al abolido sistema constitucional y perseguidor de los voluntarios realistas", i de no haver-se sotmès al procés de purificació⁷⁰. Finalment el fiscal de la Reial Audiència proposava que se l'enviàs lluny d'Igualada. La lluita dels reialistes igualadins contra l'Ajuntament reposat l'any 1823 fou a mort, ja que l'acusaven de ser continuador dels Ajuntaments liberals malgrat haver-se restablert el de 1820 doncs tres dels sis regidors d'aquell any havien estat regidors contitucionals: Antonio de Padró, Joaquím Fontanilles i Jaume de Vilar⁷¹.

A Vilafranca⁷², l'ajuntament d'abans de la Constitució havia estat reposat per Pedro Sarsfield el 5 d'agost de 1823 i, posteriorment, el general Moncey nomenà tres persones més (Antoni Rius, Raimon Estalella i Josep Martorell) per ocupar les vacants dels regidors que eren fora de la vila (Cristòfol Milà, Pere Batlle i Francesc Vallès). El 17 de setembre, Marià Llorens (regidor perpétuo), Pau Marrugat (sindic personer) i Pau Janer (capità dels voluntaris reialistes) dirigien una queixa a la Reial Audiència perquè "tanto los exponentes como todos los demás vecinos realistas de ésta Villa y los de los Pueblos comarcanos, y otros del corregimiento nos hallariamos con el maior descontento, y miramos con escándalo el que se haya confiado el empleo de Regidor del espresado Ayuntamiento a varios sugetos que lo obtienen contra los expresamente prevenido por S.A.S. la Regencia del Reyno [...]. Efectivamente, despues de una lucha tan cruel como la que nos acarrearón algunos revolucionarios, es preciso mucha vigilancia y procurar sobre todo que los Magistrados y empleados públicos sean personas bien marcadas por su adhesión a la sagrada persona de su Magestat y al Gobierno Real pues que solamente éstas pueden ser a satisfacción de los amantes del Rey y de la Religión y contribuir a la felicidad pública", en cas contrari, deien, "ninguna prosperidad podrán prometerse los Pueblos, pues quedarían bajo el mismo yugo de los constitucionales, sus opresores, de quienes se podría temer que procurarían favorecer a sus secuaces ya con informes, ya con certificaciones a su favor, ya con otras cosas de su dependencia, de todo lo que de precisión deberían seguirse muchos desordenes, dicensiones y desgracias".

Per evitar aquests problemes es demanava la purificació dels regidors reposats de l'any 1820 que havien estat constitucionals (Pedro Garcia, Marià Almirall, Joan A. Llorens, Pere Batlle, Cristòfol Milà, Jaume Caballol i Francesc Vallès). La Reial Audiència, després d'escoltar l'informe governatiu de José Cabeza de Batlle (18 d'octubre), decidia desposseir del càrrec els esmentats i deixar com a regidors: Joan Morgades, Marià Llorens, Francesc Batlle i Pau Marrugat. A Vilafranca, com en d'altres llocs, aquestes polèmiques tenien a veure amb l'enfrontament, que s'agreujà durant el Trienni, entre diferents sectors de les classes dominants locals.

L'ajuntament de Vilanova fou acusat pel mestre d'escola Josep Cortacans i dos caputxins de ser liberal i de mantenir en els seus càrrecs de mestre i secretari de l'Ajuntament a Manuel Passarell (destacat reialista i habitual de la tertúlia patriòtica de Vilanova)⁷³. A Vilanova, dels

⁷⁰ ACA-RA, R.1423, registres 3 i 20 (caixa 24), 194 (caixa 27), 293 (caixa 29), 559 (caixa 33), 881 i 885 (caixa 36), 1.214, 1.217 (caixa 39), 1.401 (caixa 40), 1.502 i 1.556 (caixa 41).

⁷¹ ACA-RA, Registre 20 (caixa 24).

⁷² ACA-RA, Registre 1.422, expedient 73 (caixa 21).

⁷³ ACA-RA, Registre 1.422, expedient 41 (caixa 20), Registre 1.423, expedient

catorze regidors pre-constitucionals de l'any 1820, deu haver estat seriosament compromesos amb el règim liberal (Joan B. Vilaseca, Josep Soler i Rigual, Pau Sala, Joan Planas, Josep Solà, Joan Serra, Bonaventura Roig Jacas, Francesc Font, Josep Ballester i Agustí Miró)⁷⁴, per això s'hagueren de revisar les actes municipals fins l'any 1814 per trobar catorze regidors sense taca constitucional. Les mateixes acusacions es van repetir contra els ajuntaments de Capellades, Sant Sadurní, Torredembarra⁷⁵, Sant Vicenç de Calders⁷⁶, el Vendrell⁷⁷ i la Llacuna⁷⁸. Sovint la discussió estava entre els ajuntaments nomenats per Sarsfield (de caire més reialista) i els que teòricament s'havien de reposar de l'any 1820 (on sempre hi havia algun liberal)⁷⁹.

A Sant Sadurní quan els reialistes ocuparen la vila substituïren la corporació municipal per la que hi havia abans del 7 de març de 1820. Aquest canvi no agradà als reialistes, ja que quatre dels regidors reposats (Pacià Grau, Pere Carbó, Valentí Puigmartí i Ramon Cendra) eren, segons ells, "reputados como constitucionales exaltados y contrarios a los realistas"⁸⁰. Els reialistes sadurninencs, aprofitant la presència de les tropes reialistes a la vila (comandades pel tinent reialista Pere Solà) i amb el vist i plau de Pedro Sarsfield (28 d'agost de 1823) canviaren els quatre regidors constitucionals per quatre reialistes (Joan Singla, Manuel Savat, Josep Vias i Josep Santacana). Segons els destituïts, l'Ajuntament fou "removido por una vandada del pueblo, que tumultuariamente se presentó en la casa de la villa, y quiso elegirse otro ayuntamiento de su facción y antojo".

Els perjudicats recorregueren al Governador polític i militar de Vilafranca, primer, i a la Reial Audiència, després, argumentant que la capacitat dels destituïts era molt superior a la dels actuals regidors: "ni las razones que tal vez el espíritu de partido, y de venganza hubiesen pretendido colorarse el atentado a la sombra de una supuesta voluntad del pueblo, o de que debería complacerse en las actuales circunstancias, o de que convendría al mantenimiento del orden y la utilidad de la villa el que subsistiese la estrepitosa elección de los cuatro consejales, podría hacer jamás que siguiesen por más tiempo dentro de este Ayuntamiento; porque entonces

79 (caixa 25) i 574 (caixa 40).

⁷⁴ Segons l'informe del batlle reialista, Magí Torrents (24 de desembre de 1823): "El Bayle Dn. Juan Bautista Villaseca fué Capitán de la 3ª Compañía del Batallón de la Milicia voluntaria; que Dn. Pablo Sala se creía ser adicto al odioso Sistema Constitucional; que Dn. Francisco Font fué de la Sociedad Patriótica, y que habiendo sido miliciano por ocho días en marzo de 1821 dexó de serlo por no tomar las armas, que el Dr. Dn. Josep Ballester y Matons fué también de la Sociedad patriótica pero que no perseveró en ella, ni concurrió a ninguna asonada, como tampoco el antecedente". L'informe del rector hi afegia els noms de Bonaventura Roig (constitucional exaltat); Josep Soler i Rigual (constitucional exaltat i "sentimientos impios"); Joan Serra ("era de la Junta Secreta"); Josep Solà Mateu (constitucional); Joan Planas ("constitucional exaltado [...] [que] ha comprado fincas de un colegio suprimido") i Agustí Miró ("viejo, pero constitucional") (ACA-RA, Registre 1.422, expedient 41 (caixa 20)).

⁷⁵ Aquí els voluntaris reialistes consideraven massa tou l'Ajuntament (ACA-RA, Registre 1.423, expedient 1.441 (caixa 41)).

⁷⁶ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 420 (caixa 31).

⁷⁷ ACA-RA, Registre 1.423, expedients 489 (caixa 32) i 1.412 (caixa 40).

⁷⁸ ACA-RA, Registre 1.422, expedient 39.

⁷⁹ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 1.074 (caixa 38).

⁸⁰ ACA-RA, Regsitre 1.423, expedients 452 (caixa 31), 727 (caixa 34), 1.108, 1.112 i 1.144 (caixa 39).

al paso que en cierta manera se entronaría el despotismo, pasarían a ilusorias las órdenes de su Majestad"⁸¹.

La Reial Audiència donà finalment (26 d'agost de 1824) la raó als regidors destituïts i manà al Governador de Vilafranca que reposés els regidors, però aquest s'hi negà, argumentant que aquest fet provocaria aldarulls a la vila i que la única forma d'assegurar la tranquil·litat pública seria estacionant tropa. Els reialistes contratacaren amb una carta signada per l'Ajuntament, els voluntaris reialistes, cinquanta caps de casa de la vila i el rector, on es demanava "suspender la execució que tampoco podía por otra parte verificarse por haberse ausentado uno de aquellos cuatro individuos" i, afegien que "jamás un pueblo fiel y constante al Trono y al Altar podía pensar que la intriga de unos pocos hombres perversos seductores de los incautos, enemigos declarados del Trono y del Altar, pudiesen conseguir de un Tribunal tan sagrado sus deseos"⁸². Finalment, la Reial Audiència, seguint els consells del governador de Vilafranca, decidí donar marxa enrera i esperar la renovació de final d'any per realitzar els canvis.

A l'Arboç, el batlle i dos dels sis regidors reposats (Pau Borell i Joan Huguet) havien estat milicians i regidors constitucionals, cosa que provocà la protesta dels reialistes arboçencs (encapçalats per Pau Masalleras i Jaume Colomer que deien representar "más de sinquenta realistas de la villa del Arbós"). Aquestes persones foren denunciades per alguns veïns de la vila, com el pagès Antoni Badia que afirmava de Pau Borrell que: "me digo que los Capellans y frares eran uns embusteros que pujaban a la trona contan quatre embusterias pera engañar a la gen, y quan eran al confesionari induhian als homens que se casen y fesen de Cabecillas que sino los Constitucionals los matarian a dits Frares y Capellans"⁸³.

Els reialistes deien en la seva queixa que "está mal contento el Pueblo que no se les haya dado armas y que en la Providencia del Governador que dió, no se hubiese sacado al Regidor Pablo Borrell que aunque no era miliciano, ya porque es mayor de sinquenta años y ya porque lo era su hijo; pero es tan Constitucional como el más adicto y contrario a la Iglesia y sus ministros" y demanaven "para la mayor tranquilidad de esta población, se digne mandar remover de Regidor

⁸¹ Carta de 17 d'agost de 1824.

⁸² Carta de 7 de novembre de 1824. Les acusacions contra els regidors destituïts eren que "los hijos de Valentin Puigmartí llebaban gorros de milicianos [i] cometieron cinco asesinatos en la riera de Pas de Pilar", "Que Pedro Carbó, Valentin Puigmartí, Ramon Cendra y Paciano Grau eran de los principales que contribuían a las juntas secretas y reuniones en donde no se trataba de otra cosa que la persecución de los realistas"; "oyó por boca de Ramon Cendra que el cura párroco de ésta con un predicot de misa matinal engañaba a los feligreses y que ya lo arreglarían como que despues al poco tiempo fué el indicado párroco víctima de la tiranía [...]. El indicado Cendra le dixo no existia el purgatorio por el estilo que nos predicaban los curas y frayles".

⁸³ 10 de setembre de 1823 (ACA-DL-AHA, caixa II, núm.69). Malgrat la presència de tres testimonis acusatoris (Antoni Badia, Jaume Vendrell i Macari Ventura, tots pagesos), se'n presentaren més de deu de favorables (Josep Vidal, sastre; Joan Domenech Trabal, pagès; Manuel Vilalta, ferrer; Pere Anton Mas, comerciant; Francesc Berenguer, esperdenyer; Pere Trabal, serrador; Bernat Ribes, ferrer). Dels regidors reposats més de la meitat a favor de Pau Borell. El rector, en canvi, declarà contra l'acusat per ser constitucional i criticar els frares i capellans. Més informació a l'ACA-RA, Registre 1.423, expedients 1.020 (caixa 38), 1.219 (caixa 39) i 1.505 (caixa 41). Vegeu, també, VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.268.

a Pablo Borell y de Síndico Juan Huguet. Proveher de armas a los realistas y quitar las que conservan los milicianos pues se burla el pueblo de los exponentes por no haber desarmado a los milicianos y armado a los realistas"⁸⁴. Quan el jutge, Joan Barata, decidí obrir una sumària, els reialistes arboçencs es queixaren ja que "no puede el exponente acabar de comprender el que para cualificar la conducta y opinión política y moral de cualquiera en los tres últimos años, tenga de recurrirse a testigos quando esto está expresamente prohibido en la ordre de 27 de junio último, y solamente debe hacerse por informes reservados de personas bien marcadas por su adhesión a la sagrada persona de Su Magestad y al Gobierno real"⁸⁵. Finalment, el mes de novembre, aconseguiren que el general Manso ordenés la seva substitució⁸⁶: "respeto a que las dicensiones ocurridas en el Arbós han nacido de haver sido el Alcalde y dos Regidores, Milicianos, sin embargo de no haver tomado las armas y constarme su buena conducta y amor al orden, dispondrá V.S. que se mande su relevo por convenir los mismos y manifestar contribuir este movimiento a la tranquilidad de todos"⁸⁷. L'any 1824, però, la Reial Audiència manava restituir el regidor Pau Borrell, perquè el seu substitut, Josep Domingo, havia demanat plegar⁸⁸.

Molts dels proposats per ocupar càrrecs municipals demanaven l'exoneració del càrrec per motius personals, alguns, fins i tot al·legant que havien estat milicians o constitucionals⁸⁹. A la Reial Audiència arribaren les renúncies de 40 persones del corregiment de Vilafranca proposades per a ocupar càrrecs municipals l'any 1825, el 55% d'elles procedents de les viles de Sitges (7), Vilanova (4), Altafulla (3), Vila-rodona (3), Igualada (3) i Torredembarra (2). Les raons adduïdes per escapar-se del càrrec municipal eren diverses, predominant les que manifestaven incompatibilitat entre els seus negocis o el seu ofici i el càrrec (55%) o raons d'edat i malaltia (25%).

Cal no oblidar els que addueïent raons polítiques, els quals representaven un 10% del total que demanaren exoneració del càrrec. Jaume de Vilar (batlle d'Igualada reposat pels reialistes l'any 1823) al·legà que tenia un fill que havia estat milicià⁹⁰, Francesc Casanovas i Joan Romaní, de la Pobla de Claramunt, demanaven ser exonerats per haver estat milicians⁹¹, Benet Rubinat demanà no ser nomenat regidor de Vilanova perquè havia estat vocal de la Junta Provincial i de la Diputació l'any 1814 i diputat de Catalunya el 1820 i de Tarragona el 1822⁹². Altres addueïent que havien estat regidors durant el Trienni, com Josep Calba (batlle reposat de Vilanova l'any 1823)⁹³ i

⁸⁴ Instància de Pau Masalleras y Jaume Colomer, amb data de 12 de setembre de 1823 (ACA-DL-AHA, caixa II, núm.69), vegeu també ACA-RA, Registre 1.423, expedient 665 (caixa 41).

⁸⁵ Carta de 19 d'octubre de 1823 de Pau Masalleras y Jaume Colomer (ACA-DL-AHA, caixa II, núm.70).

⁸⁶ Informació àmplia sobre la forta disputa que ocasionà aquest fet, a l'ACA-DL-AHA, lligall II (núm.69 i 70).

⁸⁷ Circular de Martín Ullman, governador de Vilafranca, comunicant la decisió del General Manso, amb data de 8 de novembre de 1823 (ACA-DL-AHA, caixa II, núm.69).

⁸⁸ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 1.020 (caixa 38).

⁸⁹ En tenim una mostra a l'ACA-RA, Registre 1.423, caixes 39-42, d'on procedeixen les dades que oferim a continuació.

⁹⁰ ACA-RA, Registre 1.423, R.3 (caixa 24).

⁹¹ ACA-RA, Registre 1.208 (caixa 39).

⁹² ACA-RA, Registre 922 (caixa 37).

Tomàs Ballester Nin que manifestava que no volia ser batlle de Vilanova perquè "ha servido en el pasado Gobierno llamado constitucional"⁹⁴.

El cert era que tant als ajuntaments, com entre l'oficialitat dels voluntaris reialistes, s'hi trobaven alguns personatges que havien tingut una participació important als ajuntaments constitucionals i a la Milícia durant el Trienni, com passava a Igualada o Vilanova. Això motivà la reacció de les autoritats reialistes, esperonades pels cossos de voluntaris reialistes dels pobles, i que es concretà en les ordres del "Superintendente General de Policia del Reyno" de 29 d'octubre de 1824 on s'ordenava que "se separe inmediatamente de las filas realistas a todos los conocidos por liberales, o que hayan sido nacionales; que respecto a los citados Ayuntamientos, se diga a Gracia y Justicia tome las medidas más enérgicas para precaver un mal de tal consecuencia separando tambien de las citadas corporaciones los desafectos"⁹⁵. La persistència d'una part del personal polític de les classes dominants locals, era constatable a nivell municipal, com en el cas dels Padró d'Igualada que ja havien participat en el govern municipal de l'absolutisme, ho feren durant el Trienni i després durant la restauració absolutista, fins el punt que Josep Antoni de Padró havia estat cap de la Milícia local i després cap dels Voluntaris Reialistes⁹⁶.

Les autoritats municipals constitucionals havien de respondre de la gestió econòmica i fer-se càrrec de les despeses que la reposició de les seves disposicions causessin. Als regidors d'Igualada de l'any 1823 que van ordenar de demuir el convent dels caputxins, se'ls manà que "debe ser reedificado a costa de los que tan injustamente lo mandaron demoler"⁹⁷. A l'ajuntament constitucional de Masquefa de l'any 1823 se li manava que es fes càrrec de les joies i béns que s'havien pres de l'església⁹⁸. Al de Vilafranca que respongués per les darreres contribucions extraordinàries que cobrà l'any 1823⁹⁹.

De forma paral·lela a la restauració del govern municipal es realitzà la destrucció dels símbols liberals i de la documentació municipal generada durant el Trienni, cosa que també podria ser desitjada pels liberals per evitar la seva repressió. Com assenyalava Coroleu, referint-se a Vilanova "éste municipio [ajuntament] dió comienzo a su administración condenando a la hoguera todos los documentos que halló en el archivo municipal pertenecientes a las dos épocas constitucionales"¹⁰⁰. A molts municipis es cremaren les actes municipals, en d'altres (els més importants) s'envià còpia a les noves autoritats catalanes per tal d'adoptar mesures repressives¹⁰¹.

⁹³ ACA-RA, Registre 41 (caixa 24) i 483 (caixa 32).

⁹⁴ Carta de Joaquin Gutierrez de Pando a Josep Pasarell amb data de 21 d'agost de 1824. Cosa que serà denegada (carta de 16 de setembre de 1824). Les dues cartes a l'AHMVG, lligall 1.

⁹⁵ Circular que fou vehiculada amb data de 12 de novembre de 1824 pel governador del corregiment de Vilafranca, Josep Olzinellas (un exemplar a l'ACA-RA, expedient 1401 (caixa 41)).

⁹⁶ Vegeu TORRAS i RIBÉ: Evolució social..., pàg.179-184, i MARTINEZ POCH: "El Trienni...", pàg.176. Pel corregiment de Vilafranca vegeu l'Annex II.

⁹⁷ AHMI, llibre d'actes. Dia 20 d'octubre de 1823.

⁹⁸ AJ-AHCVP, P.XIX, caixa XXI (1824).

⁹⁹ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 87 (caixa 25).

¹⁰⁰ COROLEU: Historia..., pàg.259.

¹⁰¹ Algunes d'aquestes actes foren enviades a la seu del govern reialista a

Els seguí el canvi de nom de la plaça més important de molts pobles, que passà d'anomenar-se de la Constitució a dir-se del Rei. La placa de la Constitució també fou retirada o bé emblanquinada en uns casos i en d'altres, afussellada, trencada o llançada al mar¹⁰². A Sitges "persudido quedó el Bayle real y los regidores que con aquel blanqueado el símbolo ya no existía, tal como había hecho el Ayuntamiento de Villanueva y Geltrú, hasta que recibió nueva orden del Caballero Gobernador del Corregimiento de fecha 22 de agosto, ordenando se quitara aquel símbolo que subsistía, y la lápida se quitó al efecto inmediatamente, y el día 26 el Bayle de acuerdo con los regidores hicieron poner en su lugar una inscripción que decía: PLAZA DEL REY en el lugar de que había"¹⁰³. A Vilanova, l'Ajuntament decidí, en una data tant tardana com l'u de novembre de 1824, que "a la noche se inutilizase la lápida de la Constitución y que sus pedazos se arrojasen a la mar donde más no pudiesen parecer" i, efectivament, la nit del dos al tres de novembre es llançaren al mar les pedres de la placa de la Constitució al peu de la muntanya de sant Cristòfol "en términos que nada absolutamente quedó de aquel odioso símbolo del Libertinaje"¹⁰⁴.

Les noves autoritats locals dictaren ordres per fer que els milicians tornessin i entreguessin les armes i així no ser considerats sospitosos de desafectes. Així ho van fer a Igualada, Vilanova, Sant Sadurní i Sitges¹⁰⁵. Per fer retornar els fugitius a les seves cases, l'Ajuntament d'Igualada publicà un ban amb data 21 d'octubre de 1823 en el qual manava als caps de casa que denunciessin els membres de la seva família que s'havien ausentat de la vila, sota pena de multa¹⁰⁶.

Catalunya per a la repressió absolutista. Actualment algunes d'aquestes actes o de les seves còpies estan servades a l'ADB, lligalls 84 i 85. En concret, del corregiment, hi ha les de Vilafranca, Sant Sadurní, Igualada i Capellades. Continua, però, sent una incògnita on van anar a parar els documents de les Diputacions de Tarragona i Lleida, ja que les de Barcelona i Girona es van conservar força bé. Pel que fa a la de Tarragona, la nostra hipòtesi és la de que es troben a Anglaterra, ja que per uns informes de l'any 1825 de l'Ajuntament de Sitges, sabem que "algun tiempo antes de entrar las tropas aliadas a la ciudad de Tarragona, un bergantín inglés fue detenido en aguas de Tarragona y conducido a Sitges, por una embarcación de guerra francesa", allà van fer baixar els passatgers i registraren el vaixell, però no van trobar els papers de la Diputació, i pasatgers i vaixell prengueren rumb a Anglaterra (AHS, "Oficios militares. 1823-1824" de 25 de juny de 1825 i "Oficios militares. 1825" de 10 de juny de 1825).

¹⁰² Vegeu el cas de l'Arboç a VIAPLANA: Notes històriques..., pàg.267-268.

¹⁰³ AHS, "Correspondencia. 1824".

¹⁰⁴ Lligall 2.408 de l'AHMVG

¹⁰⁵ Per Igualada vegeu AHMI, lligall 38, expedient 2. Per Vilanova, bans de 17 d'octubre i 7 de desembre de 1823 a "Registro de pregones...", també crida de 6 de desembre de 1823 de l'Ajuntament de Vilanova (lligall 2.236 de l'AHMVG). Una de semblant a la caixa 457 de l'AHMSSA. Reial Ordre de la Junta provisional de 25 d'abril de 1823 (ACA-RA, R.1422, expedient 3).

¹⁰⁶ AHMI, lligall 39, expedient 3.

2. Tornar a pagar delmes, impostos i allotjaments

Una de les primeres mesures que van emprendre les autoritats reialistes va ser la d'exigir, de nou, el pagament del delme sencer: "se mana a tothom sens distinció de persona que pàguian delma y primisia dels fruits qe estaban subxectes a dit pago lo añ 1819 als mateixos dueños y señors que se pagaban en dit añ de 1819 baix las penas establertas en dita època a cualsevol, que lo defraudia"¹⁰⁷. Això s'intentava justificar¹⁰⁸ dient que permetria "reducir las contribuciones directas al mínimun posible, quedando garantido el presupuesto de gastos del estado [...] pues el restablecimiento del pago de los diezmos, al paso que es inculcar la observancia de uno de los preceptos de la Iglesia, que los anarquistas osaban atacar, proporciona fondos al Erario que disminuye la imposición de contribuciones quanto importa la novena parte de los mismos diezmos y la totalidad de las Casas Diezmeras".

Els estaments eclesiàstics (seculars i regulars) endegaren una forta ofensiva per intentar tornar a cobrar els censos i censals que s'havien deixat de pagar durant el Trienni¹⁰⁹, i per posar ordre a les seves files recluent i aïllant el clergat de tendència liberal¹¹⁰. Pel que fa al corregiment de Vilafranca, els carmelites descalços de Vilanova exigiren el retorn dels seus béns alienats durant el Trienni¹¹¹ i el mateix van fer els monestirs de Santes Creus i de Poblet que endegaren una forta ofensiva per intentar recuperar els objectes expoliats¹¹². Aquest darrer demanava a la Reial Audiència per tal de "recuperar de algunos particulares, los muebles, alajas y demás propio del referido Monasterio [...] que retienen escandalosamente algunos vecinos de los Pueblos inmediatos a dicho Monasterio", que obliguessin a les autoritats locals a fer tornar als veïns els béns que havien pres. Afegia que això era molt difícil perquè "el parentesco, connexiones de amistad, relaciones particulares y el temor no deja obrar a las justicias". L'Ajuntament de Sitges,

¹⁰⁷ Ban de 4 de setembre de 1823 de l'ajuntament de Vilanova a "Registro de pregones..." (AHMVG, lligall 469). En el mateix sentit, en ban de 27 d'agost de 1823 del batlle reial d'Igualada (AHMI, lligall 37, expedient 7): "se mana que baix las penas més rígidas y terminants, tots y cada un dels vehins y habitants de esta Vila y son terme pàguian ab la mayor lealtat y escrupulositat, lo Delme y primicia de tots los fruits que hagen produït y produescan sas terras a la mateixa cuota y de las mateixas espècies y conformitat que los pagavan en lo dia 1r. de Mars de 1820". Una exaltació del decret reimplantant els delmes sencers a CLAUSEL DE COUSSERGUES: Observaciones varias sobre la revolución de españa, Perpinyà, 1823, pàg.137-138. Una circular de la Intendència de l'Exèrcit d'Operacions de Catalunya de 31 d'octubre de 1823, també recordava que, segons la circular de 6 de juny de 1823, "los diezmos y primicias se paguen integramente desde esta año inclusive en los mismos términos que se hacía antes del 7 de Marzo de 1820" (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

¹⁰⁸ Circular de la Junta Reialista, des de Girona, el mes de maig de 1823 (un exemplar a la caixa 457 de l'AHMSSA).

¹⁰⁹ A la caixa XXI (1824) de l'AJ-AHCVP, p.XIX, n'hi ha una bona mostra de tots els colors i de totes les institucions eclesiàstiques. També a AJ-AHCVP, p.XIX, caixa XXIV (1823, XVI (1827-1828).

¹¹⁰ Per aquest tema vegeu CONEJERO: "El clero...", pàg.37-47. Documentació d'arxiu a l'ADiOCB, secció "Expedientes y Informes" corresponents als anys 1824-1829 i AAT, secció Vària, caixa 24 "Documentos del pontificado de Jaume Creus".

¹¹¹ ACA-RA, Registre, 1.423, expedient 160 (caixa 26).

¹¹² ACA-RA, Registre 1.422, expedient 49 (caixa 20), Registre 1.423, expedients 54 (caixa 25), 145 (caixa 26), 218 (caixa 28), 1.141 (caixa 39).

per exemple, era condemnat pel Reial Acord (l'any 1824) a pagar el delme sencer de l'any 1823, però quan el va voler fer efectiu, els hisendats de Sitges es negaren a pagar-lo¹¹³. L'estat absolutista continuava reclamant per a ell el nové i l'excusat i demanava la màxima rigorositat a l'Església en fer els seus pagaments¹¹⁴.

També la noblesa intentà recuperar els seus drets senyorials, com en el cas del marquès de Serdanyola, senyor de Gelida i Llorenç d'Hortons, que reclamava a la justícia perquè alguns pagesos no li pagaven delme i censos¹¹⁵. El delmadors de les parròquies de Subirats (Sant Sadurní, Sant Pau d'Ordal, Ordal i Lavern), continuaven queixant-se que "en el año 1820 se conjuraron los vecinos y cosecheros de éstas cuatro parroquias y acordaron el desojo de la propiedad cesando en el pago de los censos y diezmos, que la misma resistencia se obtiene con respecto al año 1823, igualmente que por lo que mira a la cosecha de granos de este año", i demanant que "paguen los que percibían antes del 7 de marzo de 1820 y han dejado de percibir en el propio año 20 y en el de 1823 [...] y así mismo [...] que cumplan con el pago del diezmo de granos de la cosecha de este año"¹¹⁶. L'impagament dels delmes i, sobretot, la del mig delme deixat de pagar l'any 1823 devia continuar sent força generalitzat a Catalunya, ja que la Reial Audiència es veïe obligada a dictar diferents normes per fer-lo efectiu: "satisfagan el medio diezmo, que no pagaron, en las dos próximas cosechas de este año y del de 1825 a partes iguales, y con las debidas precauciones para que no se confunda este pago con el corriente: que recolectada esta mitad, se escija por la Real Hacienda lo correspondiente a escusado y noveno"¹¹⁷.

El baró de Vallmoll (comte de Pereal.lada) es queixava de que "entre sus vecinos algunos se niegan a satisfacer los laudemios, censos, tascas y demás derechos dominicales" i demanava que "en atención a que las cosas debian volber el ser y estado en que estaban antes del siete de marzo de mil ochocientos veinte [...] tubiese a bien mandar a las Justicias y Ayuntamientos de los pueblos que componen la baronía de Vallmoll que satisficieren y mandaren a los vecinos de estos pueblos satisfacer lo que adeudaban a mis egregarios principales por razón de tascas, censos y otros derechos dominicales"¹¹⁸. Per intentar paliar aquesta situació alguns nobles, com el marquès d'Alfarràs que "tiene en varios pueblos de él [Principado], en su alodio y dominio directo diferentes casas, tierras y otras fincas, a la prestación de censos, tascas y otros derechos dominicales", sol·licità a la Reial Audiència que "como para su conservación sea oportuno y necesario obligar a sus poseedores a confesarlas, o cabrearlas, y a pagar los derechos dominicales que deven prestar por razón de ellas"¹¹⁹. El mateix van demanar els ducs de

¹¹³ AHS, "Oficis militars. 1823-1824". La polèmica entre Sitges i el cabildo de Barcelona durà força temps (ACA-RA, Registre 1.423, expedients 320 (caixa 29), 397 (caixa 30), 566 (caixa 33), 1.036 (caixa 38) i 1.072 (caixa 38)).

¹¹⁴ Circular del Tresorer Interí de l'Exèrcit, datada a Girona el 28 de juliol de 1823 (un exemplar localitzat a l'ACPVP-MV).

¹¹⁵ AJ-AHCVP, p.XIX, caixa XXVII (1828). Una visió general d'aquest intent de la noblesa de rcuperar les seves rendes senyorials a Francisco J. HERNANDEZ MONTALBAN: "Absolutismo y crisis del Régimen Señorial (1814-1833)", dins Señorio y feudalismo en la Península Ibérica, vol.II, pàg.533-566.

¹¹⁶ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 677 (caixa 34).

¹¹⁷ Ordre de 29 de juliol de 1824 (ACA-RA, Registre 1.423, expedient 535 (caixa 32)).

¹¹⁸ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 610 (caixa 33).

¹¹⁹ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 924 (caixa 37).

Medinaceli i Cardona¹²⁰.

La resistència dels pagesos al pagament de drets senyorials, ja fos a la noblesa o a l'església fou continuada al llarg de la dècada omminosa i seguí comptant amb la indiferència o suport dels ajuntaments¹²¹, com demostren els judicis que es conserven referents al corregiment de Vilafranca¹²² i les queixes que aquests adreçaren a la Reial Audiència¹²³. També continuaren les disputes entre senyors per fer-se amb el domini d'alguns municipis, com la que protagonitzaren el cabildo de Barcelona i el baró de Querol (Josep Sayol) pel domini sobre Sant Martí Sarroca¹²⁴.

En d'altres aspectes es respectaven les normes de les Corts del Trienni com, per exemple, la prohibició d'entrar als camps de propietat particular¹²⁵. La pràctica dels ajuntaments de fer repartos força més equitatius en la distribució de les contribucions continuà a les viles del corregiment, provocant més d'un enrenou entre els sectors tradicionalment beneficiats de la corrupció absolutista. Així va passar a Vilafranca l'any 1824 quan l'ajuntament va fer una derrama entre tots els veïns rics per retornar els diners als prestamistes que havien deixat els 6.000 duros de contribució imposats pel darrer govern liberal, i que compta amb el suport del corregidor, Martín Ullmas¹²⁶.

La tornada del règim absolutista també anà acompanyada de l'exigència d'allotjament i subministrament per a les tropes. Amb la diferència que ara, normalment, eren pagades puntualment per l'Exèrcit francès. L'ordre de la Regència del Regne de 19 de juliol, manava als Ajuntaments que "suminstren las raciones a las tropas francesas en cualquiera parte que se hallen, con preferencia si cabe a las españolas, pues prescindiendo de que en dicha resolución estan marcados los medios para los reembolsos, es degradante que a unas tropas que han dejado sus hogares para venir a libertar a S.M. y a sus pueblos de una guerra civil no se les facilite todo lo que exijan bajo documentos legales"¹²⁷. Els pobles aprofitaren la conjuntura per treure benefici i preferien subministrar a les tropes franceses abans que a les espanyoles, ja que aquelles pagaven al comptat. A més, sovint, posaven un preu més alt als subministraments fets als francesos que els fets als espanyols, com amargament es queixava en una circular el baró d'Eroles, on demanava "que el pago de los bagages que se subministre a las tropas francesas sea a los mismos precios que se señalan en los reglamentos que rigen en materia para las tropas españolas"¹²⁸.

¹²⁰ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 435 (caixa 32).

¹²¹ D'això es queixava el duc de Medinaceli, ACA-RA, Registre 1.423, expedient 358 (caixa 29).

¹²² Exemples a totes les caixes d'aquest període, XXI-XXX (1824-1829) a l'AJ-AHCVP, P.XIX. Vegeu, també, el cas d'Altafulla a ROVIRA: Altafulla..., pàg.101.

¹²³ En tenim forces mostres a l'ACA-RA, Registre 1.423, caixes 25-41.

¹²⁴ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 806 (caixa 36).

¹²⁵ Ban de 12 de setembre de 1823 de l'ajuntament de Vilanova a "Registro de pregones..." (AHMVG).

¹²⁶ ACA-RA, registre 1.423, expedient 87 (caixa 25).

¹²⁷ Circular de José de Ayala de 24 de desembre de 1823 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

¹²⁸ ACA-RA, Registre 1.422, expedient 17. Circular sense data, però del mes de juliol de 1823 (un exemplar a l'AHMSSA, caixa 457). A l'AHMSSA, caixa 239 es conserven alguns rebuts de l'Armada francesa (document núm.13).

Per complir aquestes ordres, l'ajuntament d'Igualada tornà a cobrar als pobles del seu Partit la quota setmanal que abans pagaven als milicians liberals¹²⁹. No sempre, però, els francesos pagaven bé i ràpid, per aquest motiu l'Ajuntament de Sitges, el mes de setembre de 1823, demanava a l'Intendent francès que pagués els subministraments que la vila havia fet als francesos¹³⁰ i el general Manso envià una circular als ajuntaments de Canyelles, Ribes i Sitges, perquè es fessin càrrec de les despeses del trànsit de 1.300 soldats de Capellades a Sitges, el mes de desembre de 1823¹³¹. Alguns pobles, com el de La Pobla de Claramunt, no estaven massa disposats a ajudar l'exèrcit espanyol i francès: "se hace absolutamente imposible el afrontar unas tan crecidas cantidades de los citados artículos, por la escasez que hay de los mismos y de los caudales para comprarlos"¹³². La resistència al pagament d'impostos i bagatjes també la trobem a Altafulla¹³³.

La resistència d'alguns pobles al pagament d'aquests subministraments obligà el general Manso, governador militar del corregiment, a publicar un ban (12 de desembre de 1823) exigint el pagament de les contribucions de l'any que finalitzava: "se hace reprehensible la indiferencia con que miran el cumplimiento de esta sagrada obligación varios pueblos de ésta provincia"¹³⁴. Les noves autoritats s'estrenaren exigint els dos primers terços de la contribució de l'any 1823, i més tard de tot l'any, ja que "los deseos que ha manifestado ese pueblo a favor del Gobierno legítimo de su Majestad y lo que ha hecho para restablecerlo, me hacen esperar que dará puntual y exacto cumplimiento al referido pago que tanto urge para socorrer las necesidades del estado, y si por desgracia saliesen fallidas mis esperanzas, me sería preciso valerme de medios que le serían muy desagradables"¹³⁵.

¹²⁹ AHMI, lligall 38, expedient 5). Pel cas de Sant Sadurni vegeu els repartos fets el mes de juliol a la caixa 457 de l'AHMSSA.

¹³⁰ AHS, "Oficis militars. 1823-1824" (12 de setembre de 1823).

¹³¹ AHMS, "Defensa. Oficis militares. 1823".

¹³² AHMI, lligall 38, expedient 5. La resistència al pagament d'aquests tributs, que deixaren de pagar la meitat dels municipis del partit, va fer intervenir directament al cap de l'exèrcit francès, el mariscal Moutoyo Brachnt queixant-se a les autoritats d'Igualada i recriminant-los que malgrat haver canviat de regidors, els problemes continuaven.

¹³³ ROVIRA: Altafulla..., pàg.99-100.

¹³⁴ Un exemplar al lligall 2.407 de l'AHMVG.

¹³⁵ Circular de 19 d'octubre de 1823 (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

3. La repressió política i social

La repressió contra la població liberal arribà a límits aberrants tot i que estava perfectament planificada per aconseguir depurar l'Administració i l'Exèrcit i aterroritzar els liberals¹³⁶. Les dades amb que treballava la policia era la d'uns 150.000 espanyols addictes a la Constitució, dels quals 16.509 eren catalans¹³⁷. Una xifra força important si tenim en compte que mancaven per comptabilitzar alguns partits judicials i que es feia referència als que més fermament defensaren la Constitució.

La repressió governamental no es va fer esperar i es crearen les Juntes de Purificació per a tot el personal militar i de l'administració¹³⁸. Les purificacions eren necessàries per accedir als càrrecs públics (notaris, metges, cirujans, advocats, etc.)¹³⁹ ja que oferien els certificats on es

¹³⁶ Vegeu Josep FONTANA: "Repressión política y violencia civil en 1823-1833: propuestas para un interpretación", dins M.GONZALEZ PORTILLA i altres (ed.): Industrialización y nacionalismo, Barcelona, 1985, pàg.313-327. Vegeu, també, Marc BALDÓ: "Els inicis de l'ominosa dècada al País Valencià: aspectes d'una conmutarrevolució, 1823-1827" dins Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, núm.0 (1978), pàg.121-161. Segons FONTANA: La fi..., pàg.215, a Catalunya hi hagué els anys 1823 i 1824, 2.044 assassinats per qüestions polítiques. Per fer-nos una idea del què diem potser caldria recordar les paraules que el governador del Consell de Castella, Villela, va dirigir a l'embaixador francès i rescatades per Fontana: "le constaba que de los nueve millones de habitantes que tenía España, había de tres a cuatro millones de liberales [...], pero que valía más vivir en España con un millón de personas como es debido, que con diez millones de revolucionarios" (FONTANA: "Represión...", pàg.319, reproduïdes en català a FONTANA: La fi..., pàg.212). L'anònim redactor del Ensayo imparcial..., pàg.155 deia que "no bajan de ocho cientos mil los individuos que han estado alistado a la Milicia Nacional, a los cuales si se añaden los empleados, los militares, los individuos de sociedades secretas, los secularizados y los compradores de bienes nacionales, se verá que llegan a un millón los que podían considerarse comprometidos con el régimen constitucional y forman con sus familias la mitad de la población total de la Península".

¹³⁷ Les dades a l'AHN, Estado, lligall 12.276. La circular de 4 d'octubre de 1824 del superintendent general de policia demanant als seus delegats provincials demanant-los "que se formen y le remitan dos indices, uno d ehombres y otro de mugeres, de todas las personas existentes en sus provincias que merezcan algunas de las notas que abajo se dirán, cualquiera que sea su sexo, su estado y su edad: Adicto al sistema Constitucional, Voluntario nacional, tenido por liberal moderado o exaltado, comprador de bienes nacionales i secularizado" (reproduïda a MIÑANO: Examen crítico..., pàg.429).

¹³⁸ En són un exemple els "Índice que comprenden los Militares, Eclesiásticos, Letrados y empleados civiles que han pertenecido a Sociedades prohibidas..." o la "Lista de Militares que han sido masones", servats als volums LXVI i LXVII dels PRFVII-APR. També podem destacar la persecució dels diputats liberals que votaren per la formació de la Regència l'any 1823 (ANH, Estado, lligalls 6.173, 6.305 i 8.939). MIÑANO: Examen crítico..., pàg.310-311, assenyala que l'objectiu de les purificacions fou "el despedir a los que fueron empleados despues del 7 de marzo de 1820, y a un gran número de anteriores, [y] colocar en los puestos que dejaban a los de su bando, es decir, hablando en general, a hombres incapaces de desempeñar sus destinos". El cap de la Junta de Purificació de Barcelona va ser Joan Romagosa.

¹³⁹ Nombrosos exemples a AJ-AHCVP, P.XIX, caixa XVIII (1828). Vegeu també l'AHN, Estado, lligall 3.141-2, on hi figura com "impurificado por perverso y esaltado constitucional", el vilanoví Antonio Amat, administrador de correus, així com els informes sobre els jutges sent qualificat el vilafranquí Manuel

manifestava ser "un hombre de bien, de buena fama y rectas costumbres y que nunca ha dado prueba alguna de afección al sistema de la libertad"¹⁴⁰. El governador del corregiment de Vilafranca Josep de Olzinellas també hagué de passar-hi malgrat ser un reialista convençut¹⁴¹.

Els reialistes, quan tornaren als seus pobles, intentaren prendrés la justícia per la seva mà i provocaren constants alderulls. La formació dels cossos de voluntaris reialistes encara agreujaren més la situació, ja que mantenien constants enfrontaments amb tothom per defensar el seu dret a la intervenció políticai social sense comptar amb les noves autoritats, a les qual acusaven sovint de "negres" o filo-liberals¹⁴². Com assenyala Miñano "ga quien se le ocurrió jamás sostener el absolutismo por medio de instituciones populares, y armando los pueblos? [...]. Los voluntarios realistas habian heredado de los voluntarios nacionales, sus predecesores, el derecho de alborotar los pueblos, de subyugar las autoridades, de ser intolerantes, y de fomentar toda clase de desórdenes"¹⁴³.

Aquests cossos actuaven de manera semblant a la màfia i alguns dels seus caps s'hi enriquiren descaradament, com el tinent d'Igualada, Juan Casanovas (teixidor) que va ser acusat per diferents soldats de quedar-se amb diners seus¹⁴⁴. També el capità de reialistes d'Igualada

Barba i Roca com a "neutro" i el jutge de primera instància d'Igualada, Juan Barata, d'"adicto a la constitución".

¹⁴⁰ Aval del rector d'Alela, Cristoval Vallès, al pagés d'aquesta vila Jaume Torras, el dia 1 d'octubre de 1823 (L'exemplar localitzat a l'ACPVP-MV).

¹⁴¹ Una còpia del seu expedient militar a l'ACA-RA, Registre 1.423, expedient 493 (caixa 32), molt més complert que el que se serva a l'AGM-S (Secció 1N, divisió 1N, lligall 0-168). Natural de Sant Pere de Riudebitlles, aconseguí el grau de capità l'any 1802 i el de tinent coronel el 1808 quan fou nomenat governador de Vilafranca fins l'any 1820. Participà activament en la guerra del francès comandant les tropes de l'exèrcit que actuaren pel corregiment de Vilafranca.

¹⁴² Vegeu com exemple l'incident entre els voluntaris reialistes d'Igualada i l'Alcalde Major, Carlos Parés el mes d'octubre de 1823 (AHMI, lligall 39, expedient 9). La creació dels cossos de Voluntaris Reialistes es va fer per una Reial Ordre de la Regència de 14 de juny de 1823 (ACA-RA, Registre 1.422, expedient 7). Vegeu sobre aquest tema Juan-Sisinio PEREZ GARZON: "Absolutismo y clases sociales. Los Voluntarios Realistas de Madrid (1823-1833)" dins Anales del Instituto de Estudios Madrileños, núm.XV (1967), pàg.295-310; Ramon del RIO: "La formación del cuerpo de voluntarios realistas en Navarra (1823-1828)" dins Museo Zumalacárregui. Estudios Históricos, núm.2 (1992), pàg.209-237 i "Ultras y mercenarios: las fuerzas paramilitares en los años previos a la guerra carlista en Navarra (1828-1832)" dins Instituto Gerónimo de Uztariz. Boletín, núm.8 (1993), pàg.55-74; GALLEGO: "Los Cuerpos..." i Federico SUAREZ: "Los Cuerpos de Voluntarios Realistas. Notas para su estudio" dins Anuario de Historia del Derecho Español, núm.XXVI (1956), pàg.47-88.

¹⁴³ MIÑANO: Examen crítico..., pàg.301. En el mateix senti s'expressava el reialista moderat, anònim autor de l'Ensayo imparcial..., pàg.159-160: "Como la gente pudiente habia tomado alguna parte u otra en el régimen constitucional, ya alistándose en la milicia, ya comprando fincas, la infima clase fue la única que se encontró exenta de tachas, o porque no habia hecho en el anterior sistema más papel que el de siempre, o porque la gente baja mo se notan ni resaltan las manchas. Ello es que el pueblo bajo fue el que levantó el grito por todas partes, y nunca se ha podido decir con más razón que el populacho era soberano de hecho, que lo fue entonces en España [...] las oleadas de la plebe, especialmente cuando obra por si sola, se parecen a los fuegos fatuos que siguen al que huye y huyen delante de quien les sigue".

¹⁴⁴ AHMI, lligall 39, expedient 10.

Ramon Valls s'apropià d'un cavall del tinent coronel Antoni Franch ("miliciano voluntario de los más distinguidos por su exaltación a favor del sistema democrático") i se'l vengué per cinc unces d'or¹⁴⁵. La disbauxa que provocà l'acció espontània i revengista dels voluntaris reialistes, obligà les autoritats a prendre mesures. Així el baró d'Eroles publicà una circular (9 de març de 1824) fent-se ressò d'"algunos desórdenes cometidos por los Voluntarios Realistas en diferentes pueblos, ya procediendo por sí a la prisión de varias personas y ya a otros actos arbitrarios usurpando las facultades de la autoridad y aun desobedeciéndola en muchos casos" i amenaçant-los que "si tales individuos voluntarios Realistas no conocen sus verdaderas obligaciones, y no se atemperan al loable objeto de su formación, lejos de considerarles unos fieles vasallos, podrá decirse con verdad, siguiendo en el desarreglo e insubordinación que hasta aquí, que se han convertido en otros tantos enemigos"¹⁴⁶.

En la repressió reialista confluïren, com sempre, persecució política i venjança personal. En general, els milicians i els seus caps foren els primers i els principals objectius de la repressió dels voluntaris reialistes. Exemples de venjança personal podrien ser la denúncia del blanquer Josep Fargas pel seu aprenent Bartolomé Bernabé¹⁴⁷ o la denúncia feta per Joan Mir (espartenyer) contra la dona de Felip Xibert que era amb les tropes de Milans, per quedar-se amb les mesures de l'oli¹⁴⁸. Un altre exemple de venjança personal, encoberta de lluita política, va ser l'agressió que patí Fèlix Junyent a mans d'uns reialistes vilafranquins¹⁴⁹. Els que havien participat en les partides o hi tenien fills foren els que més reclamaren els llocs oficials.

Un cas clar de persecució política va ser el procesament del boticari Antoni Bausili Torelló (regidor d'Igualada l'any 1820 i comandant de la Milícia) per unes paraules contra el nou règim. L'informe de l'Ajuntament no deixava dubtes: "es uno de los más exaltados llamados constitucionales, y su casa ha sido, en dicho tiempo la reunión de las tramas más perversas, insultos a los buenos y pacíficos vasallos del Rey Nuestro Señor, que Dios guarde, y los escarnios y mofas a los que frecuentavan los Divinos oficios"¹⁵⁰. L'acusat hagué de refugiar-se a Reus durant uns anys. Un altre exemple és el del tinent general retirat Antoni Franch que hagué de exilar-se a Cambrils durant dos anys¹⁵¹.

Malgrat tot, cal deixar constància que algunes veus s'alçaren dins el camp absolutista per limitar aquesta repressió, com per exemple, al nostre corregiment, el general Josep Manso, governador del corregiment de Vilafranca, que publica un ban el 17 d'agost de 1823, reclamant pau i concòrdia, en la línia del duc d'Angulema: "Cesen pues los ominosos adgetivos de serviles y liberales, que tanto mal nos han hecho; corrased un denso velo a lo pasado, y a nadie se le juzgue sino por sus operaciones ulteriores. Todos somos españoles, sea uno el interés; una la causa, y el móvil general y esclusivo de nuestras operaciones, la salvación de la Patria víctima de los

¹⁴⁵ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 559 (caixa 33).

¹⁴⁶ Un exemplar a l'ACA-RA, Registre 1.423, expedient 868 (caixa 36).

¹⁴⁷ AHMI, lligall 39, expedient 9.

¹⁴⁸ AHMI, lligall 38, expedient 3.

¹⁴⁹ AJ-AHCVP, processos s.XIX, caixa XXI (1824).

¹⁵⁰ Vegeu-ne exemples a l'AHMI, lligall 39, expedient 5 i 9.

¹⁵¹ Informació sobre la repressió absolutista post-trienni a Igualada a MARTINEZ: Revolució..., pàg.116-124.

Partidos, quando si alguno es lícito que exista és el de Español"¹⁵².

En la mateixa línia s'havia manifestat l'ajuntament d'Igualada en un ban fet públic el dia 2 d'agost: "Se mana que ninguna persona, puga de paraules ni obras directas ni indirectamente ofendieren a altre, que del contrari serà castigat ab lo major rigor [...]. Tots devem procurar y treballar ab tota eficacia a la conservació del ordre, tranquilitat pública, pau y perfecta unió entre tots nosaltres, olvidant enterament tot lo pasat"¹⁵³. També l'Ajuntament de Vilanova¹⁵⁴ manava que "no se tinguian per las plazas y carrers conversacions, que essistian ningun partit y que se evítian paraulas contràrias a las pacífiques y bon ordre, o dirigides a fer mal a ninguna persona, sia de la clase que sia".

El clergat va ser un dels sectors que més es distingí en la repressió dels liberals, com ho demostra el fet que Josep Avellà hagués d'adreçar varies circulars als rectors, demanant-los-hi calma (una de 20 d'agost i una altra de 25 de novembre de 1823)¹⁵⁵. Deia Avellà que "ha llegado a mi noticia que algunos, bien que muy pocos, olvidados no solo de lo que ecsige la prudencia y el decoro sino tambien de lo que nos manda el mismo Dios, han profanado la cátedra del Espiritu Santo, mezclando en sus sermones cuestiones impropias, espresiones bajas y especies puramente políticas, y que lejos de procurar el perdón de las injurias y el olvido de los resentimientos para cimentar la unión y la fraternidad entre todos los españoles, como lo ecsigen el bien de la Religión, del Rey y de la Patria, han ecsitado al odio y a la venganza [...] ¿Será posible que caigamos ahora en los mismos escesos que vituperabamos antes, y que bajo pretesto de vindicar la Religión y el rey de los innumerables insultos que han sufrido procuremos aumentar el número de sus enemigos con sátiras mordaces y espresiones irritantes, que lejos de convertir y edificar no sirven sino para desacreditar al que las profiere y para avivar el fuego de la discordia?". Una actitud força diferent mantenia el frare Tomàs Bou, dominic de Solsona: "veniu tambe vosaltres estraviats, que vos habeu deixat seduir incautos dels mestres del error; deposau vostra obstinació, y la duresa de vostre cor; entregau a la Iglesia los llibres que han estat la pedra de vostre escandol, portaulos als Pastors [...] confesseu que no hi ha altre nom sobre la terra ab que pogau salvarvos, que lo de Jesu-Christ"¹⁵⁶.

El control de la població era un altre dels reptes del nou estat absolutista i per això es crear el cos de Policia (8 de gener de 1824)¹⁵⁷. Aquest control es concretà a nivell local amb diferents mesures com la necessitat de registrar els forasters que residissin a la Vila per tal de detectar els fugitius de la repressió reialista vinguts d'altres indrets¹⁵⁸. Com en els temps del

¹⁵² AHMI, lligall 38, expedient 2. Un ban semblant, data a 11 d'octubre de 1823, el trobem a la caixa 457 de l'AHMSSA (reproduït a l'Annex XXVI).

¹⁵³ Document a l'AHMI, lligall 38, expedient 2.

¹⁵⁴ Ban de 16 d'agost de 1823 a "Registro de pregones..." (AHMVG).

¹⁵⁵ Exemplars servats a l'ACPVP-MV.

¹⁵⁶ Jesu crucificat... i en el mateix sentit s'expressava a la Carta del Pagès de la Montanya a son Fill, en que li solta algunas dificultats del dia, Vic, 1826 (BC, fullets Bonsoms 1.752): "Muchísimos que eran buenos el año 1820, por haberse familiarizado con impíos durante la Constitución son ahora tan malvados como ellos".

¹⁵⁷ Reial Ordre de 15 de juny de 1823 (ACA-RA, Registre 1.422, expedient 10). Vegeu Juan Francisco FUENTES: "Datos para una historia de la policia política en la década ominosa", dins Trienio, núm.15 (1990), pàg.97-124.

Trienni, els hisendats dels pobles fugien a la ciutat per evitar-se maldecaps o persecucions en els seus pobles¹⁵⁹.

La restauració de l'absolutisme no fou una bassa d'oli, ja que els anys del Trienni havien deixat la seva empremta. N'és un exemple la vila de Sitges, on els actes oficials de les noves autoritats foren boicotejats per la majoria de la població. La celebració del Te-Deum en un important conflicte que enfrontà reialistes i liberals. Previ a la celebració de la missa els liberals feren propaganda perquè la gent no hi anés i encengués lluminàries a les cases. L'Ajuntament reialista és dividí en dos bàndols, un encapçalat pel batlle Bonaventura Sans i l'altre pel regidor Miquel Ballester. Les cofradies també es dividiren i així, mentre tres d'elles guarnien els seus altars, les altres cinc no ho feien, cosa per la qual el batlle els imposà una multa de 25 lliures. El dimenge dia 12 d'octubre sols anaren al Te-Deum el batlle, dos regidors, el secretari, els empleats municipals, els caps i soldats francesos i els voluntaris reialistes. Quan sortiren de la missa l'ex-tinent de milícies Lluís Soler i Vidal (comerciant) i altres ex-milicians feren mofa dels assistents, els hi cantaren el "Trágala" i llançaren crits de "Visca la Constitució" pels carrers¹⁶⁰. D'aquests incidents va seguir un procés criminal contra 24 sitgetans que foren empresonats: vuit regidors (es nomenà un nou consistori), l'ex-tinent de la Milícia, els vuit administradors de les cofreries, i set ciutadans més que van ser obligats a fer-se càrrec de les despeses ocasionades per la seva presència a la presó. Encara, el desembre de 1823 una partida d'homes cantava pels carrers de Sitges el "Trágala" i cridava "Viva Riego!", "Viva la Constitució!" i "Mueran los serviles!". Entre aquests hi havia els ex-milicians i homes de brega, Agustí Camps "Mustela" de 30 anys, casat i pagès; Lluís Camps moliner de 26 anys i casat; Tomàs Comas "el Notari" mariner de 33 anys; Lluís Llopis "el Fortuna" aprenent de boter de 21 anys; Francesc Escofet jornaler de 22 anys; i Jaume Albornà sabater de 17 anys, sabater. El procés va durar dos anys i alguns dels inculpats restaren a la presó més d'un any. Finalment l'Alcalde Major de Vilafranca, declarava que els acussats eren innocents.

A Vilanova es produiran uns incidents semblants a començaments d'octubre, tal com indica un ban de l'Ajuntament del dia 6: "haventse proferit ahir alguns crits dirigits a disminuir lo respecte degut a la Justícia y Ajuntament no menos que insultar a Individuos particulars, los Sor. Comandant de armas devent oposar-se a tot lo que es dirigeix a trastornar lo ordre y tranquilat públicas se veu en la necessitat de prevenir que, de aquí en avant, se pendrán severas medidas contra los que intentan turbarlas de cualsevol manera que sia y que qualsevol que faltia a la obediencia deguda a la Justícia que [és] lo mateix que faltar a lo que ordena lo mateix Govern será castigat ab tot rigor de la lley"¹⁶¹.

Una altra mostra de les dificultats de les noves autoritats municipals per consolidar el seu poder a les viles del corregiment foren les dificultats, quan no la impossibilitat de formar companyies de Voluntaris Reialistes. A Vilanova i la Geltrú no s'arribarà a formar una veritable companyia de voluntaris reialistes, ja que tan sols aconseguiran enrolar 24 homes (20 pagesos, 1 paleta, 1 fanguer i dos administradors i, la meitat d'ells casats), amb una població que superava els

¹⁵⁸ AHMI, lligall 38, expedient 2.

¹⁵⁹ SERRAMALERA: La vida..., pàg.35.

¹⁶⁰ LLOPIS: Assaig..., pàg.91-92 i SERRAMALERA: La vida..., pàg.36-50.

¹⁶¹ "Registro de pregones..." (AHMVG).

9.000 habitants¹⁶². En el conjunt de Catalunya, l'any 1832 hi havia allistats 11.574 voluntaris reialistes (una xifra insignificant per la població del país i molt inferior al nombre de reialistes aixecats durant el Trienni)¹⁶³. Per altra banda, les autoritats del corregiment demanaven al batlle de Sitges que agilitzés el reclutament de voluntaris reialistes davant els pocs allistaments voluntaris. L'ajuntament ho justificà dient que "en esta Villa por la falta de comercio e industria la mayor parte de la juventud se ve precisada de pasar a América y diferentes puntos de la península para dedicarse al comercio, en donde permanecen muchos años, solo se presentaron algunos que por venir exceptuados en el citado Reglamento no pudo admitírseles"¹⁶⁴.

L'acció dels liberals continuava i no era estrany que algun religiós rebés amenaces i proclames a favor de la Constitució¹⁶⁵. O de que els milicians es continuessin reunint, com a Sitges i Ribes¹⁶⁶, on el batlle acusava els ex-milicians de que "esta clase de gentes aun cantaban el Trágala con otras cansiones patrióticas de la abolida constitución" i de que "se habian reunido en número de doce ex-milicianos voluntarios de éste pueblo en la villa de Sitges y sin duda para ponerse de acuerdo con algunos acalorados de aquella villa". O que en molts pobles i vil·les continuessin els enfrontaments entre els partits liberal i reialista, com a Ribes on el batlle assenyalava que es produïen contínues bregues "promovidas entre los dos formidables partidos de realistas y constitucionales" i que aquests darrers continuaven cantant cançons contra el sistema reial i agitant l'ànim dels joves¹⁶⁷.

Aquesta divisió ni havia començat ni acabaria amb el Trienni (en tot cas durant aquests anys pogueren expressar-se amb més claredat i adquiriren matissos polítics), com demostra el cas d'Igualada¹⁶⁸: "procedió de aquí la discordia y los partidos de la Villa, que éstos y aquéllos tomaron mayor miramiento quando en los años de 1819 y 1820 se suscitó la tan deslamada cuestión de músicas nuevas y músicas viejas". Uns optaren pel bàndol liberal (com el regidor destituït Magí Pallàs que després serà sargent dels Voluntaris Reialistes) i d'altres pel reialista. Durant el Trienni els primers perseguiren els segons i durant la restauració els segons als primers. Segons el testimoni d'Isidre Torelló (hisendat igualadí i representant del corregiment a la Diputació en diverses ocasions), Pallàs era "de un genio atolondradísimo, trata siempre y tiene de su devoción las gentes más exaltadas y ruines del bajo pueblo, hace por este medio lo que en otra manera no haría".

El mes d'octubre de 1824, un cop finalitzada la primera onada repressiva, el Capità general de Catalunya marquès del Campo Sagrado es feia ressò en una circular a la Reial Audiència de

¹⁶² Dades de l'any 1827 (lligall 2.336 de l'AHMVG). Segons COROLEU: *Historia...*, pàg.260, l'any 1824 eran 16, 13 d'ells depenents de sous municipals (dades que no hem pogut comprovar).

¹⁶³ Les dades a l'AHN, lligall 12.204 (d'aquests voluntaris reialistes n'hi havia 2.375 de vestits i armats; 7.390 d'armats i 1.809 sense vestir ni armar). Vegeu, també, Ferran GALLEGU: "Los cuerpos de voluntarios realistas. Un aspecto de la crisis del antiguo régimen en España" dins *El Jacobinisme*, pàg.97-110.

¹⁶⁴ AHS, "Oficis militars. 1823-1824".

¹⁶⁵ AJ-AHCVP, P.XIX, caixa XXI (1824)

¹⁶⁶ ACA-RA, Registre 1.423, expedients 223 (caixa 28).

¹⁶⁷ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 111 (caixa 26).

¹⁶⁸ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 20 (caixa 24).

que a Catalunya els constitucionals encara teien força i ocupaven càrrecs a l'administració, especialment, "los corregimientos que tienen parte de distrito marítimo son los que se manifiestan en más corrompido sentido, efecto común de los mayores posibles y frecuente acceso a las comunicaciones con el exterior, al paso por la inversa, los de la parte de la Montaña, o que tienen plazas que guardan las tropas aliadas producen menos quejas y excesos"¹⁶⁹. Afegia però que la repressió havia estat massa tova: "porque no se ve castigar los excesos cometidos en la época constitucional y sobre los cuales hay causas pendientes", per això demanava a la Reial Audiència que agilitzés els expedients que tramitava contra els constitucionals, i els oferia l'ajuda dels governadors de Vilafranca (Martin Ullman), Tarragona, Barcelona, Figueres i Lleida. Finalment, assegurava que la tranquil·litat es mantenia perquè el país estava ocupat militarment, però que aquesta era una situació insostenible, ja que el control interior l'havien de fer els Voluntaris Reialistes.

La Reial Audiència contestava al Capità General que era cert que "la administración de justicia ha participado y participa todavía en muchos pueblos de los vicios que introdujo la revolución de mil ochocientos veinte. En todo se ve el espíritu de partido y se palpan las consecuencias del desenfreno popular, son frecuentes los asesinatos, robos y otros excesos de suma gravedad", justificava però "los crímenes recientes" per què "han sido consecuencias naturales de la venganza y de la impunidad de otros cometidos en tiempo de la constitución y parte proceden de la corrupción general de costumbres que ha ido creciendo con las alienaciones públicas del reyno". Afegia que, a més dels assassinats, s'havien produït excessos en l'embargament de béns als constitucionals: "con éste pretexto se embargaron también a muchas personas que no estaban comprendidas en la circular y por este cebo de la codicia se abandonó el castigo de los innumerables asesinatos y otros excesos cometidos durante la revolución".

Malgrat la repressió, els absolutistes no aconseguiren que el país oblidés l'experiència constitucional, i així ho reflectien els informes dels bisbes de Catalunya de l'any 1825, al duc de l'Infantado¹⁷⁰. L'arquebisbe de Tarragona, i destacat reialista, Jaume Creus constata que encara es pronunciaven "algunas expresiones insultantes proferidas por los que tuvieron y conservan en su corazón afecto a la rebelión y desorden", per això demanava "escrupulosidad y delicadeza en las purificaciones, mucho pulso en colocar a los oficiales del Ejército constitucional en el que se está organizando, del que parece que se han excluido con estudio muchos realistas bajo el falso colorido de no ser bastante instruido, vigilancia para que no entren en las oficinas públicas empleados que han sido adictos a la causa de la revolución"¹⁷¹. L'any 1827, segons els informes de la policia, les societats secretes continuaven tenint un pes important a Catalunya, sobretot a Barcelona, i estaven connectades amb les de Madrid i Itàlia¹⁷².

Jaume Creus assenyalava que malgrat les actuacions del clergat (la primavera de 1825) encara hi ha "algunos que pervertidos se obstinan en sostener sus errores [...]". Los más

¹⁶⁹ ACA-RA, Registre 1.423, expedient 957 (caixa 37).

¹⁷⁰ Vegeu Federico SUAREZ: Documentos del reinado de Fernando VII. II. Informes sobre el estado de España (1825), Pamplona, 1966. Arxibisbe de Tarragona (pàg.311-315); Bisbe de Tortosa (321-326) i Bisbe de Solsona (pàg.276-283).

¹⁷¹ SUAREZ: Documentos..., pàg.312 i 313-314 per les cites.

¹⁷² Vegeu l'informe del subintendent de policia de Barcelona a l'AHN, Estado, lligall 12.276.

detestables libros son guardados sigilosamente, la obscenidad de otros es el secreto pábulo de la corrompida curiosidad [...]. No está el mal absolutamente desarraigado, continua no solo el peligro de sus almas, sino también de otras poco advertidas e inocentes". Per aturar aquesta "corrupció" trobava a faltar "el Santo Tribunal", però en trobà el recanvi en la creació d'una Junta que "procederá al conocimiento y castigo canónico de todo delito de que pudieses y debiese entender antes el Tribunal llamado de la Inquisición"¹⁷³.

¹⁷³ Edicte de Jaume Creus, donat a Reus el 16 d'abril de 1825 (AHN, lligall 12.276).

ANNEXOS

INDEX

I	ACTES OFICIALS	
	I.1 Proclamació de la Constitució	47
1		
	I.2 Elecció de Diputats a Corts	48
II	PERSONAL POLÍTIC MUNICIPAL	
	II.1 La Llacuna	49
	II.2 Sitges	51
	II.3 La Pobla de Claramunt	52
	II.4 Terrassola	52
	II.5 Igualada	53
	II.6 Sant Sadurní d'Anoia	54
	II.7 Vilanova i la Geltrú	56
	II.8 Vilafranca	57
	II.9 El Vendrell	59
	II.10 L'Arboç	61
III	ELS AJUNTAMENTS	
	III.1 Ban d'urbanitat	63
	III.2 Inventari de l'hospital de Sant Sadurní	65
	III.3 Les escoles de primeres lletres	66
IV	NOTA BIOGRÀFICA DE MANUEL BARBA I ROCA	67
V	LA MILÍCIA VOLUNTÀRIA	
	V.1 Vilanova i la Geltrú	68
	V.2 Vilafranca del Penedès	71
	V.3 Sant Sadurní d'Anoia	73
	V.4 Sitges	75
	V.5 El Vendrell	78
	V.6 Himne de la Milícia d'Igualada	79
VI	LES CONTRIBUCIONS	
	VI.1 Contribució per veí	80
	VI.2 Exigint el pagament de les contribucions	82
	VI.3 La queixa de la Pobla de Claramunt	84
	VI.4 La queixa de Sant Llorenç d'Hortons	85
	VI.5 Queixa de la Diputació de Catalunya	86

VII	PROTECCIÓ DE LA PROPIETAT PRIVADA	87
VIII	LES COMUNICACIONS I EL MERCAT NACIONAL	
	VIII.1 El camí de Vilafranca a Vilanova	88
	VIII.2 Exposició de l'Ajuntament de Vilanova	89
	VIII.3 Sol·licitud Ajuntaments Vilaf. i Vilanova	91
IX	AJUNTAMENT D'ALTAFULLA DEMANA LA DESAPARICIÓ DEL RÈGIM SENYORIAL	92
X	LA DESAMORTITZACIÓ	93
XI	LES HISENDES MUNICIPALS	
	XI.1 Pressupostos de propis i arbitris	108
	XI.2 Pressupostos del Vendrell	110
	XI.3 Queixa de l'Ajuntament del Vendrell	111
XII	L'ESGLÉSIA DURANT EL TRIENNI	
	XII.1 Les dificultats econòmiques	112
	XII.2 Vilafranca i els franciscans	114
	XII.3 Clergat i sequera	115
XIII	ELECCIONS MUNICIPALS	116
XIV	PASQUINS REIALISTES I LIBERALS	120
XV	CAPS REIALISTES	
	XV.1 Jaume Junqué	123
	XV.2 Joan Rafi	125
XVI	MANIFEST DE LA REGÈNCIA D'URGELL	126
XVII	OCUPACIÓ REIALISTA DE VILAFRANCA	127
XVIII	OCUPACIÓ REIALISTA DE SANT SADURNÍ	128
XIX	BANS DE LES DIPUTACIONS	129
XX	PROHIBICIÓ DE REUNIONS PÚBLIQUES	132
XXI	BENVINGUDA A MONCEY A VILAFRANCA	133
XXII	INFORMES RESERVATS ABSOLUTISTES	134

XXIII DADES SOBRE REIALISTES

XXIII.1 Les dades del "Cuaderno"	136
XXIII.2 Reialistes del Vendrell	137
XXIII.3 Reialistes de la Bisbal del Penedès	138
XXIII.4 Reialistes d'Albinyana	140
XXIII.5 Pensions per reialistes morts	141
XXIII.6 Soldats reialistes morts	143
XXIII.7 Els malcontents	145
XXIII.8 Els Matiners	147
XXIII.9 La Bisbal i les guerres carlines	1148

ANNEXOS

INDEX

I	ACTES OFICIALS	
	I.1 Proclamació de la Constitució	47
	I.2 Elecció de Diputats a Corts	48
II	PERSONAL POLÍTIC MUNICIPAL	
	II.1 La Llacuna	49
	II.2 Sitges	51
	II.3 La Pobla de Claramunt	52
	II.4 Terrassola	52
	II.5 Igualada	53
	II.6 Sant Sadurní d'Anoia	54
	II.7 Vilanova i la Geltrú	56
	II.8 Vilafranca	57
	II.9 El Vendrell	59
	II.10 L'Arboç	61
III	ELS AJUNTAMENTS	
	III.1 Ban d'urbanitat	63
	III.2 Inventari de l'hospital de Sant Sadurní	65
	III.3 Les escoles de primeres lletres	66
IV	NOTA BIOGRÀFICA DE MANUEL BARBA I ROCA	67
V	LA MILÍCIA VOLUNTÀRIA	
	V.1 Vilanova i la Geltrú	68
	V.2 Vilafranca del Penedès	71
	V.3 Sant Sadurní d'Anoia	73
	V.4 Sitges	75
	V.5 El Vendrell	78
	V.6 Himne de la Milícia d'Igualada	79
VI	LES CONTRIBUCIONS	
	VI.1 Contribució per veí	80
	VI.2 Exigint el pagament de les contribucions	82
	VI.3 La queixa de la Pobla de Claramunt	84
	VI.4 La queixa de Sant Llorenç d'Hortons	85
	VI.5 Queixa de la Diputació de Catalunya	86

VII	PROTECCIÓ DE LA PROPIETAT PRIVADA	87
VIII	LES COMUNICACIONS I EL MERCAT NACIONAL	
	VIII.1 El camí de Vilafranca a Vilanova	88
	VIII.2 Exposició de l'Ajuntament de Vilanova	89
	VIII.3 Sol.licitud Ajuntaments Vilaf. i Vilanova	91
IX	AJUNTAMENT D'ALTAFULLA DEMANA LA DESAPARICIÓ DEL RÈGIM SENYORIAL	92
X	LA DESAMORTITZACIÓ	93
XI	LES HISENDES MUNICIPALS	
	XI.1 Pressupostos de propis i arbitris	108
	XI.2 Pressupostos del Vendrell	110
	XI.3 Queixa de l'Ajuntament del Vendrell	111
XII	L'ESGLÉSIA DURANT EL TRIENNI	
	XII.1 Les dificultats econòmiques	112
	XII.2 Vilafranca i els franciscans	114
	XII.3 Clergat i sequera	115
XIII	ELECCIONS MUNICIPALS	116
XIV	PASQUINS REIALISTES I LIBERALS	120
XV	CAPS REIALISTES	
	XV.1 Jaume Junqué	123
	XV.2 Joan Rafi	125
XVI	MANIFEST DE LA REGÈNCIA D'URGELL	126
XVII	OCUPACIÓ REIALISTA DE VILAFRANCA	127
XVIII	OCUPACIÓ REIALISTA DE SANT SADURNÍ	128
XIX	BANS DE LES DIPUTACIONS	129
XX	PROHIBICIÓ DE REUNIONS PÚBLIQUES	132
XXI	BENVINGUDA A MONCEY A VILAFRANCA	133
XXII	INFORMES RESERVATS ABSOLUTISTES	134

XXIII DADES SOBRE REIALISTES

XXIII.1 Les dades del "Cuaderno"	136
XXIII.2 Reialistes del Vendrell	137
XXIII.3 Reialistes de la Bisbal del Penedès	138
XXIII.4 Reialistes d'Albinyana	140
XXIII.5 Pensions per reialistes morts	141
XXIII.6 Soldats reialistes morts	143
XXIII.7 Els malcontents	145
XXIII.8 Els Matiners	147
XXIII.9 La Bisbal i les guerres carlines	148

ANNEX I

ELS ACTES OFICIALS

LI LA PROCLAMACIÓ DE LA CONSTITUCIÓ A VILAFRANCA

"El Alcalde y Ayuntamiento Constitucional de esta villa, para cumplir con lo que proviene la superioridad con la Orden de que acompaño a Vd. un exemplar, relativa a lo Mandado por S.M. las Cortes Ordinarias y Extraordinarias en su Decreto de 18 de Marzo de 1812, ha destinado los dias 22 y 23 del presente mes, para que por la tarde del primero a las 1 de ella se haga publicación solemne de la Constitución en la Plaza de este nombre a cuio acto espera le servirá Vd. acompañarle compareciendo al efecto en la casa del común de esta Villa a las 1 de la misma; 2. En la mañana del segundo con esa Rda. Comunidad de Prbos. a las nueve en la Iglesia Parroquial para la Misa solemne en acción de oración que espera se servirá celebrar V., en la que después de leida la Constitución política de la Monarquía Española, se prestará el debido juramento de Guardarla por el clero, y los vecinos de esta Villa para su asistencia en la indicada celebración reservándose para la tarde del mismo día a las 5 el pasar a collocar la Lápida de la Constitución en la citada plaza, para cuio acto espera tambien la asistencia de VD. y que a dicho fin se servirá acudir en la Casa del Común media hora antes. Esta Corporación animada del vivo amor que profesa a nuestro Sagrado Código, nada desea más que executar estas funciones con la ostentación que requiere el objeto que las motiva, por lo que espera que tanto Vd. como essa Rda. Comdad. de Pbro. en quienes brilla tanto la adhesión a nuestra Carta Constitucional, se dignaran en el modo predicho acompañarle en tan solemnes actos acreditando así que no en vano es Vd. y cada uno de los individuos de esa Rda. Comdad. reputado por un buen Ciudadano español, sino que son asimismo acreedores al perpetuo agradecimiento de este Cuerpo Constitucional. Tambien espera que V.S. Párroco se servirá disponer la breve exortación correspondiente al objeto de la función de Iglesia conforme el exemplar incluso."

[...]

"S'han fet dites funcions ab lo major lluhiment y assistència de tot lo Poble, que convidà lo dit Ajuntament mediant esquelas, las dos Professons feren los curs mateix que fan las Professons de Semana Santa, ab assistència de tota la Oficialitat y tropa del batalló de Barbastro que se troba en esta, ab sa magnífica música que té; en el ofici del dia 23, dia de Sant Jordi, se entrà a las nou horas passà per Conventual, ab tota solemnitat de 1 Capa y demás assistents revestits ab lo tern bo de Martir o de Sant Félix, ab música que costejà el M. Illtre. Ajuntament, celebrà el Ofici un Beneficiat, y el Sr. Perpetuo despues de haber publicat las festas en el Ofertori, llegí la Constitució, feu despues un exorto breu, pero be, al poble sobre ella y acabat lo ofici, vingueren del Presbiteri los Señors Obrers al Chor, a buscar la Comunitat y demes religiosos que estaban en ell y precedint los capiscols o Capers anaren luego al Presbiteri ahon collocats el Sr. Perpetuo inseguint lo manat per el Superior exigí el jurament de dita constitució, en general de tots los Venerables Sacerdots, los que juraren y repongueren ab la mà al dit more sacerdotal; luego el Alcalde Constitucional exigí el jurament dels demes concurrents que eren en la Iglesia los quals respongueren que juravan, e immediatament los capers o caspiscols entonaren el Te Deum, que respongué la Música y acabats se digueren los versets y oracions corresponents y se finí. A la tarda a las 5 horas se anà a casa de la Vila se arreglà y feu la funció de anar a plantar la Lápida en

la plaça major o constitucional ab molt lluhiment conforme el dia antes, la qual finida se retornà a casa de la Vila o Ajuntament ahon en Saló de la qual se servi y donà a tots los convidats concurrents, un magnífich refesch de xocolata, pastas, y aigua compostas, conforme en la tarde anterior de la Publicació de dita Constitució se practicà y se donà compliment a dita funció ab molta complacència y alegria de tots, sens haber ocorregut la menor novetat en ditas funcions.

Font: Libro de Acuerdos..., folis 354v i 355 (21 i 22 d'abril de 1820).

I.2 ELECCIÓ DE DIPUTATS A CORTS

"Se ha celebrat la funció de la Elecció de los Diputats de Corts, per lo tocant a esta Parroquia, y se ha practicat el mateix ceremonial que la altre vegada en lo any 1812 (foli 245), s'entrà al Ofici Conventual a 2 quarts de set horas del mati, hi hagué música que costejà el Illtre. Ajuntament y acabat el Ofici, feu el exorto o sermonet el P. Lector en filosofia T. Barberà, franciscano que ho feu magníficament, acabat lo dit ofici de espíritu Santo, sen anaren a Casa del Comú y se feu ultimament la dita elecció a 1 quart de onse de la nit, y quedaren elegits per diputats de esta Parroquia: el Regidor decano de esta Vila Joan Alcover, Joseph Mas y Pagès (procurador Causidich y Secretari de dit Ajuntament), Dr. don Manuel Barba Advocat, y Joseph Anton Graells, hisendat, los quals elegits desde luego als 2 quarts de onse de la nit, vinqueren en esta parroquial associats del Sr. Alcalde Constitucional, se cantà el te Deum ab Música y ab tota solemnitat com les altres vegadas, el qual finit, se retirà totom a sas Casas.

[...]

"Se celebrà ab la mayor pompa y solemnitat, per los Diputats de esta Parròquia sobredits u tots los demes que vingueren de les altres Parròquias de est Corregiment que junts o reunits foren 73 o 74, la elecció dels dos Diputats tocants a est Corregiment, per anar estos dos a Barna a fer los altres que han de anar en las Corts en Madrid, qual funció y missa de espíritu Santo se feu com la altre dels Diputats de Parroquia del mateix modo [...]. Se entrà al ofici conventual a las 9 horas, lo Sermó fou també al últim de dit Ofici, per lo mateix predicador [...], y foren elegits Manuel Barba Advocat de esta Vila y el Dr. Torelló Advocat de Igualada; y luego a 2 quarts de lass 12 horas de dit mati, se cantà el te Deum."

Font: Libro de Acuerdos..., folis 356v i 357 (30 d'abril i 5 de maig de 1820).

ANNEX II

EL PERSONAL POLÍTIC MUNICIPAL AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

IL·1 LA LLACUNA

<u>Nom</u>	<u>1815</u>	<u>16</u>	<u>17</u>	<u>18</u>	<u>19</u>	<u>1820</u>	<u>21</u>	<u>22</u>	<u>23</u>	<u>1824</u>	<u>25</u>	<u>26</u>
ALARI, Joan		R	SPe						SPe			
BALCELLS, Salvador												R
BARCELÓ, Josep						R						
BARTROLÍ, Pere											R	
BUSQUET, Andre									D			
BEUMALA, Onofre												R
BUSQUET, Magí			R					R				
BUSQUET, Pere					R							
CAPDEVILA, Josep												B
CASANELLA, Magí				R		R						
CASANOVA, Fèlip												D
FARRÉ, Ramon						R	SPr					
ESTALELLA, Josep												SPr
FARRÉ, Joan												R
FERRER, Magí		R				R						SPe
FERRER, Josep						R		R				
FERRERA, Josep				R								
GOMÀ, Josep		R										
GUASCH, Joan				R					R			
ESTALELLA, Josep	SPr	R							SPr			
LLADÓ, Josep						R						
LLADÓ, Manuel									R			
MALLENDRIC, Joan			D						B			
MALLENDRIC, Manuel												R
MASAGE, Onofre	R						R					
MARTÍ, Gabriel				SPe	SPr			R				
MASAGUER, Onofre					R							
MATEU, Antoni			B	B		B	B					
PALAU, Isidre												R
PARRA, Josep	R											
PASCUAL, Joan	D											SPr
POCH, Miquel					R							
PONS, Miquel	R											
PUJADÓ, Josep						R						
RAVENTÓS, Gaietà			R									
SANSERRICH, Magí				SPe								
SOLÉ, Francesc				R								
SOLÉ, Josep	R											
SOLER, Jaume					R				R			

Nom	1815	16	17	18	19	1820	21	22	23	1824	25	26
SOTERAS, Joan												R
TARDÀ, Joan			SPe									
TARDÀ, Josep					R							D
TORRENS, Joan												
TORRENS, Josep		B	B		B							
TORRENS, Manuel									B			
TORRENS, Pere				R			R					
TORT, Jaume												R
TRAVÉ, Magí											R	
VALLS, Josep					R					R		
VIDAL, Francesc		SPe										
VIDAL, Joan												R

Font: Elaboració pròpia a partir de VALLS: Cronologia...

II.2 SITGES

Nom	1818	1819	1820	1821	1822	1823
AMELL SARDÀ,Joan (Com)		R				
BALLESTER,Miquel (His)			B			
BATLLE ROCA,Joan (His)		R				R
BENAPRÉS ROIG,Gaietà					R	
BORI, Pelegri		R				
CARBONELL,Tomàs (His)	R					
CARBONELL,Bonaventura				R	R	
CARBONELL,Pere Joan						R
CASANOVAS,Joan	SPo					
CLARÀ,Bonaventura						R
COLL MORENA,Joan					R	
DOMENEC RODES,Pere (His)			R	R		
FABRÉ MASÓ,Miquel						R
FALP BACH,Felip (Metge)		R	R			
FERRER SIDOS,Francesc (Com)			SP			
FERRER BATLLE,Antoni					B	
FERRET,Pelegri	R					
FORMENT,Rafael (Com)	R					
GALUP FERRER,Vicenç (Adv)	RD	B				
GRAU VILANOVA,Joan					R	
MASÓ BORI,Josep	SPe					
MATAS,Gaietà (Com)			R			
MILÀ ESCALA,Cristòfol				R		
MONER,Manuel (His)		R	R	R		R
PORTAS,Cristòfol						R
PUIG CASAÑAS,Antoni(Com)	R		R			
PUIG PASQUAL,Jose B. (His)				B		R
QUEROL PLANAS,Josep A.		R	R			
ROBERT JOVA,Josep (His)	R				SPo	
ROIG CASAÑAS,Francesc (Com)	R					
ROIG,Bortomeu (Adv)		RD	RD			
ROIG,Gaietà						Spe
ROMAGOSA RAVENTOS,Francesc				R	R	
SANS, Bonaventura (His-Com)B				R	R	B
SARIOL FABRÉ,Joan					R	
SOLER SAGARRA,Lluís (Prop)			PS			
VENDRELL ROBERT,Josep		R				
VIDAL ROBERT,Josep (Com)		R				

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades a l'AHS

IL.3 LA POBLA DE CLARAMUNT

<u>Batlles</u>	<u>anys</u>
CASANOVAS, Francesc	1819, 1822
FIGUERES, Joan	1816, 1826
FIGUERES, Jaume	1820
IGLÉSIES, Antoni	1815
MARI CARRERRAS, Antoni	1817-18, 1823-24
RIBA, Marià	1827-32
SOLÀ, Pere Pau	1825
VALLÈS, Ginés	1821

Font: Elaboració pròpia a partir de RIBA i GABARRÓ: La Pobla de Claramunt..., pàg.338-339.

IL.4 TERRASSOLA

<u>Nom</u>	<u>1819</u>	<u>1820</u>	<u>1821</u>	<u>1822</u>	<u>1823</u>	<u>...</u>	<u>1827</u>	<u>1828</u>
COMAS, Pau					S			B
COMAS, Jaume					B		B	
ESBERT, Pau (paperer)				S	R			R
FONT, Josep (hisendat)			B	R				
GISBERT, Pau		R						
MARTÍ, S.		R						
NADAL, Ramon (hisendat)	R	R						
NOTÓ, Joan				R	R			
PETIT, Pau M.							R	R
RESPALL, Joan (hisendat)				B	R			
RIUS, Josep		R						
ROMEU, Josep (paperer)		B						
ROVIRA, Francesc								R
ROVIRA, Josep (paperer)			S	R				R
TORRAS, Marsal		S						
TORT, Josep	S		R	R				
VINYALS, Pau	B					R		

Font: Elaboració pròpia a partir de CAMPS i ARNAN: Torreavit...

II.5 IGUALADA

<u>Noms</u>	<u>1819</u>	<u>1820</u>	<u>1821</u>	<u>1822</u>	<u>1823</u>	<u>1824</u>
AGUILERA, Josep					R	
BADIA, Ramon						R
BARRAL, Tomàs					R	
BAUSILI, Antoni (boticari)			R			
CARLES, Domenec	SP					
CASTELLS, Ramon					R	
FÀBREGAS i LLIMONA, P.	B					
FÀBREGAS, Josep A. (blanquer)					R	
FERRER, Ramon						R
FERRER, Josep A.						R
FELIU, Geroni	R					
GOMIS, Francesc					R	
JOVER AMIGÓ, Bonaventura				R	R	
JOVER, Francesc				B		
LLOBET, Josep	Di					
MALVELY, Magí	Di					
MAS, Joan					R	
MESSAGUER, Bonaventura					R	
MIRAPEIX, Bartolomé	R					R
MORERA SAGALA, José					B	
OTZET, Ignacio					B	
PADRÓ, Antonio de (Hisendat)						RD
PALLÀS, Magí						R
PELAEZ, Agustin	AM					
RATERA, Antonio	R					
RECASENS, A.	R		B			
REVERT, Bartolomé					R	
SENDRA, Josep					R	
SOLER, Agustí	PS					PS
TORRESCASANA, Josep					R	
VILAR, Jaume (Advocat)						B

Font: Elaboració pròpia a partir de l'AHMI

II.6 SANT SADURNÍ

Nom	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
BOU, Francesc (p. pagès)								R
CARBÓ FORMOSA, Joan (ferrer)						S	S	
CARBÓ, Pere (marxant)	B			R	R(B)			
CASANOVAS, Miquel (fab. Aigu)			*B					
CASAS, Joan (parcer)								R
CATASUS, Sadurní (m. pagès)	R				(R)			
CENDRA, Raimon (parcer)		*	*					
CODORNIU, Jaume			R					
CORBINES, Sadurní (botiguer)		*	*					
DOMENECH, Joan (pagès)							R	
DOMENECH DOMENECH, Ramon (his)				R	R			
DOMENECH, Salvador (botiguer)		R	R					
ESBERT, Pere		*	*		PS			
ESCAIOLA, Antoni (metge)		*	*					
ESTEVE CARBÓ, Jacint (comerç/f. aig)		*	*					
ESTEVE MARTINEZ, Jacint (p. pagès)		*						
FERRER BADELL, Joan (p. pagès)			*					
FERRER COMELLAS, Joan (flequer)			R			R		
FERRER FERRER, Josep (p. pagès)							R	
FIGUERES, Josep (botiguer)		*	*	B				
FONTANILLES, Lluís (rector)		*						
FORMOSA, Josep (comerç)		*	*					
FORMOSA, Miquel (comerç/fab. aig)		*	*					
LLOPART, Jaume (m. pagès)							R	
MANOVENTS, Antonio							D	
MAS, Joan (m. pagès)			*					
MAS, Francesc (p. pagès)		*						
MESTRE, Josep (pagès)		*						
MIR MIRET, Josep (hisendat)						PS	R	B
MIR PORTA, Sadurní (hisendat)		B	*					
MIR PORTA, Pere (hisendat/Fab. Alg)			*					
MIR PORTA, Pere (hisendat)		*						
MONTSERRAT, Isidre (parcer)			*	R		R		
MUNTANER, Josep							R	
NICOLAU, Josep						R		
OLIVER, Agustí (botiguer)						B		
OLIVERA, Joan (botiguer)		R	R					
PEIX, Josep (farmaceutic)	R							
PETIT, Antonio (Sastre)			*					
PUIG JANER, Joan (parcer)		*						
PUIG MARTÍ, Valenti (ferrer)	R	*	*					

Nom	1819	1820	1821	1822	1823	1824	1825	1826
RAVENTOS, Jaume (comerc/his)				R				B
RIVA, Isidre (p.pagès)		R			(R)			R
ROMEU, Esteve (pagès/fab.aig)		R						
ROSELL, Jaume (parcer)							R	
ROSELL, Joan (flequer)								R
SALVAT, Manuel (fab.carros)	R				(R)			
SANTACANA, Josep					(SP)			
SINGLA, Joan (fuster)	R				(S)			
SOLA, Bonaventura (confiter)			SP			B		
SOLÀ, Pere (tte.Eroles)								
TORRAS, Miquel (p.pagès)	R		R	(R)				
TORT, Josep (fuster)		*	*					
TUBELLA, Sadurní (ferrer)			*					
VALLVERDÚ, Francesc								R
VIA, Josep					(D)			
VIDAL, Pere (ferrer)							R	

* Elegits electors de la Junta Parroquial

Font: Elaboració pròpia a partir d'"Actes... Sant Sadurní"; caixa 239: "Papers impresos s.XVI-XVIII-XIX", full 12, de l'AHMSSA; Montserrat COSTA: Sant Sadurní d'Anoia. Un perfil socio-econòmic (1771-1816), Sant Sadurní d'Anoia, 1989, pàg.84-85.

II.7 VILANOVA I LA GELTRÚ

Nom	1815	16	17	18	19	1820	1821	1822	1823	1824
ALMIRALL, Jaume (hisendat)										RD
ARRUFAT, Marià										R
BALLESTER MATONS, Josep					SP	SP	S		S	
BATLLE, Francesc				B	B					
CALVA, Josep (hisendat)				S						
CREUS, Joan	S	S	S							
FERRET, Antoni				R						
FONT, Francesc (Comerç)				S		R	R		R	R
FONTANALS SOLER, Josep									D	
FUSTER, Pau										R
GARRICH, Marià									R	
GASSÓ, Miquel			R	R	R					
GIRONA, Andres (?)						R				
GUASCH, Joan			D	D						
JUANDÓ, Salvador			R	R	R					
MARSAL, F.C.	R	R								
MILA SOLA, Joan				R	R	R			R	
MILLÀ, Josep			R	R						
MIRÓ, Agustín						D			D	
MIRÓ, Tomàs (metge)										RD
PLANAS, Joan						SP	S		S	
POLLÉS, Joan		D	D							
PUIG PARÈS, Jaume				R	R					
ROIG JACAS, Bonaventura (Co)						R	R			R
ROSSICH, Joan										B
RUBINAT, Benet										R
RUBINAT, Marià				D	D					
SALA, Celedonio (Pasamnyà)	S	S			R					
SALA, Pau (comerç)					RD					
SAMÀ, Antoni	R	R	R							
SERRA, Joan						R			R	
SERRA, Salvador				R	R					D
SOLER, Andreu										R
SOLER MATEU, Josep				R	D	D			D	
SOLER NIVA, Joan										S
SOLER RIGUAL, José					R	R			R	
TORRENTS GARRICH, Magí (his)	B	B		B						B
VIDAL, Antoni (hortalà)				R	D					
VIDAL MASCARÓ, Joan M. (His)					R					
VIDAL, Pelegrí	R	R	R							
VILASECA, Joan B. (His)						B				
VIVÓ, Benavent				D						

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades a l'AHMVG

II.8 VILAFRANCA

Nom	1819	1820	1821	1822	1823	1824
ALCOVER, Joan (HIS)		RD	RD			
ALMIRALL, Carles			*			
ALMIRALL, Marià	R					
BALAGUER, Manuel				*R	R	
BALTÀ, Antoni						R
BALTÀ, Joan			*			
BALTÀ, Josep				*R		
BATLLE, Francesc (HIS)	D		B			D
BATLLE, Pere	R					
BLANC JOVER, Josep			*		R	
BONET, Josep						D
BUXÓ, Antoni						R
CABALLOL, Jaume	D	R	*R			
CARBÓ, Benet						R
CLARAMUNT, Fèlix				*R	R	
CLIVILLER, Josep			*			R
ESTALELLA, Ramon (PROP)			R			
GARCIA, Francesc (FUNC)	RD					
GRAU, Josep			*			
JANER, Antoni				*		R
JULIACHS, Fèlix			*			
LLEONART, Josep			*		R	
LLORENS ROCA, Joan A.	R					S
LLORENS, Marià	R					R
MARRUGAT, Pau	SP					SP
MARSAL, Jaume						R
MARTORELL, Josep						R
MAS PAGÈS, Josep				*B		
MAYNER, Isidre			*			
MILÀ, Cristòfol (HIS)	R		R	*R		
MIRET, Jordi		B				
MIRÓ, Pau			*			
MORGADES, Francesc					B	
MORGADES, Joan	R					R
MORGADES, Magi		R	*			
MULLOL, Santiago		R				
NANDI, Pau (HIS)		R	*R			
OLIVERAS, Francesc	S					
RAFECAS, Joan			*		R	
RIUS SOLÉ, Antoni		R	*			D

Nom	1819	1820	1821	1822	1823	1824
RODO, Francesc			*			
ROVIROSA, Josep				*R		
SABAT, Joan					R	
SALVANY, Pau						R
SABATER, Jaume (PRO)			R	*R		
SERRADELL, Jaume				*R	RD	
SOLER, Rafael				*R		
VALLÈS, Francesc	SP					D
VIDAL, Gaietà					R	
VIDAL, Fèlix (PRO)				* R		

Font: Elaboració pròpia a partir d'"Actes... Vilafranca".

II.9 EL VENDRELL

Nom	1814	15	16	17	18	19	1820	1821	1822	1823	1824	26	27	28
ALEGRET, Josep					S					R	R	S		
ALEGRET, Isidre										*R				
ALOMÀ, Isidre										*				
BASSA, Antoni B.(His)				D	D		*			*	R			
BASSA, Lluís				R										R
BATALLER, Josep										*R				
BONELL, Pere										*R				
BONELL, Ramon (boter)				R										
CALBÓ Joan														R
CARBONELL, Fèlix (pagès)								S						
ESCOFET, Antoni (pagès)								*S	*					
ESCOFET, Jaume (His)							*B				R			
ESCOFET, Rafael (escrivent)								R	R					
EURAS, Salvador								*						
FARRÉ, Pau														R
FARRÉ, Pere					R									R
FERRET, Josep														D
FONTANA, Franc.(pagès)	R													R
FORNS, Isidre (His)		D					*R	*	*					
FORNS, Josep		D												
FORNS, Pau													S	
FORTUNY, Francesc (metge)	S							R	*					
FUSTÉ, Joan (comerç)					R		*R	*						
GALOFRE, Francesc														R
GALOFRE, Josep (comerç)									*					R
GASULL, Bernard														R
GAY, Ferran													D	
GIRÓ, Pau (flequer)		R					*							
GUELL NIN, Francesc		R												
GUELL, Pau													R	
GUIMERA, Isidre (botiguer)	R								*					
GUIMERA, Magí										*R				
GUIMERA, Pau (comerç)					R	R	*R				R			
JANÉ, Pau														D
JULIVERT, Joan	R									*				
JUNYENT, Fèlix (boter)					R									
LLAGOSTERA, Josep (comerç)	R													
LLEÓ, Joan		S												
LLEÓ, Jaume								*	B					S
MAGRINÀ, Gregori	D													
MAGRINÀ, Jaume (sastre)	S	S	S											R

Nom	1814	15	16	17	18	19	1820	1821	1822	1823	1824	26	27	28
MAGRINÀ, Rafael			R						R					
MARQUÈS, Antoni (fuster)	R													R
MARTIN, Pere (hisendat)										*				
MATA, Pau														R
MINGUELLA, Antoni (His)														S
MIRET, Melcior (metge)	R						R	*R			R			
MIRÓ, Antoni (ferrer)				R										
MORENAS, Fèlix (pagès)			B											
NIN, Joan (boter)	R													
NIN, Josep (boter)	R				R					*				
OLIVA, Pere P.												R		
PALAU, Jaume (pagès)					S	S			B		R			
PUJOL, Joan (sastre)			D											
PUJOL, Llorenç				R										
QUERALTÓ, Martí													S	
QUEROL, Pau	R													
RABASÓ, Josep														R
RAMON, Narcís (comerç)			R						*	*R	*			R
RAMON, Salvador							R							
RAMOS, Salvador (com) R														
RIUS, Vicenç (confiter)	D								*					
SOCIAS, Antoni (comerç)										R	R			
ROMEU, Francesc (pag) R							D		*			S		
ROMEU, Joan	S	S	S				R							
ROMEU, Jaume (fuster)			S											
RUBIÓ, Antoni														S
RUBIÓ, Joan B. (His)										*				
RUBIÓ, Lluís (His)	R													
SERRA, Joan (propietari)													B	
SOCIAS, Jaume (comerç)									*R	*				
SOCIAS, Josep											R			
VIDAL, Antoni (His)	B	B												
VIDAL, Joan (comerç)				R	B				R		B			R
VIDAL, Josep					S					R			B	B
VIRGILI, Pere J.(His) R	R	R								B				
VIRGILI, Ramon						R								R
VIVAS, Pau (boter)										*				
VIVAS, Salvador (boter) R									R	*R		R		S

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades al "Manual d'Acords. 1782-1840" (AHV).

L10 L'ARBOC

Nom	Ofici	1815	18	19	20	21	22	23	25	Contrib
ALBORNA,Jaume	regidor					S				M-A
AMIGUET,Antoni	pagès					* *S				M
BATET,Agustí	pagès			R	*	* *R	*			M
BATLLE,Antoni	paleta							SP		P
BATLLE,Afortunato	comerç	R				* *R	*			M
BENTOSA,Josep	fuster	R								
BERTRAN,Josep	fuster			R			*			P-M
BORRELL,Pau	ferrer			R		*B				M-A
CARBO,Salvador	pagès							S		P
CASANOVAS,Josep	regidor	R						S		P
CASTELLVI,Joan	pagès					*B				A
COLOMER,Jaume	regidor	R				* * * *				M
COLOMER,Josep	pagès	D								
DOMINGO,Josep	pagès			R					P	
DOMINGO,Joan	flequer					R		R		P-M
DOMINGO,Julia	adm.correus							*		P
FERRER,Raymundo	pagès	R								P
FIGUERAS,Pelegri	pagès	R								P-M
FONT,Joan	pagès								R	
HUGUET,Joan	pagès				SP	*	*	R		M-A
JANER,Josep	pagès	R			D					P-M
JANER,Julia	carreter	R				R				P
JANER,Joan	comerç							R		M
JANSA,Raymundo	?								R	
LLORENÇ,Salvador	rector					R				A
MANYER,Joan	pagès	S								
MARRUGAT,Josep	esperdanyer							*	R	P
MAS,Josep	confiter	B						B		P-M
MAS,Pere	comerciant	S	S	S	*R			*		
MASALLERAS,Pau	estanquer								B	P
MIGUEL,Pau	pagès		R							M
MITJANS,Josep	sabater							*		P
MULET,Baudili	teixidor				R					P
MULET,Joan	regidor	R								
PAGES,Narcís	cirugià			D						P
POCH,Pau	?								R	
ROGUER,Josep	boticari					*R				M
ROMAGOSA,Josep	batlle	B						*	*	P
SANS,Magi	pagès					R			R	
SANS,Antoni	teixidor		R			*	*	*	*	P
SURIOL,Joan	pagès	R								M

Nom	Ofici	1815	18	19	20	20	21	22	23	25	Contrib
TORRENTS,Fidel	escrivà		B	B	S						M
VIDAL,Raymundi	boter									D	M
VIDAL,Josep	sastre					*	*R	*	*		P
VILALTA,Salvador	ferrer	R									
VILALTA,Manuel	ferrer						*	*B			M

P: contribució petita; M: contribució mitjana; A: contribució alta

Font: Elaboració pròpia, ACA-L'Arboç, vol.12 i 22.

ANNEX III

ELS AJUNTAMENTS

III.1 BAN D'URBANITAT DE L'AJUNTAMENT DE VILANOVA

"Conservar lo bon ordre de la Vila, lo azeo y limpieza dels carrers, la seguritat dels habitants y demés convenient a la conservació y pràctica dels bons usos. Ordena y mana:

1. Que no se embruscan los carrers ni plazas ab escombrarias, fems ni altres porqueries.
2. Que no se dexian en ells carros, botas, fustas o altres cosas que embrasian o ab que se puga pendre mal.
3. Que no se estenga en ells roba vella per vendre ni que ha est efecte sen portia per la Vila sens llicencia dels SS Regidors polítichs que no lo daran si las robas procedeixen de puestos ahon hi ha hagut la epidèmia.
4. Que los traginers y carreters vágian immediats a las riendas dels animals sens córrer ni anar dalt de los carros los carreters, tot baix pena de dos pecetes per cada vegada.
5. Que no se ocupian los carrers per los habitants de las casas per paradas per avendre a més distància de dos de la pared.
6. Que los que lo succesiu vúlguian ocupar alguna part de carrer o plaza per treballar degan tenir llicència dels SS Regidors politichs.
7. Que no tregan las inmundícias de las necesàrias sino de las nou de la nit a las sinch del matí, poden no obstant treurese de dia si son sechs los fems, pero per ningun terme tenirlos o posarlos al carrer.
8. que no se tiran porqueries, aigues brutas o de bacallà, cendras de bugada caragols, terras de pou y altres cosas així que per los balcons, finestres y oberturas de las Casas no se espulsin llansols, camisas ni altre roba ni que se secúlian estoras o cosas que incomòdian a los que pasan.
9. Que no se esquilan per los carrers y plazas animals y que a son temps no se sangrian sinó a bona distància de la Vila en lo paratge señalat del torrent tot baix la expresada pena que pagaran los Dueños y també lo Manascal a lo previngut en aquest capítol.
10. Que los tocinos ques crian dins la Vila en paratges que no pugab dañar se cuidia que no vagan per ella a no ser que sia únicament de transit per anar o venir de fora.
11. Que los Dueños que han fet matar en puesto públich facian nateja be lo puesto ahont se hagé mort.
12. Que los habitants de las casas que donan porta al carrer lo tingan limpio y escombrat cada disapte desde lo seu indret fins a mitx carrer.
13. Que no se tírian en puestos públichs gats, gossos ni bestias mortas y que los matxos morts que es pòrtian al torrent se tírian en un clot y que es cubresca de terra y a si mateix qualsevol altre animal.
14. Que no se vacian gruas dins de la Vila y fora de ella en terrats o puestos perillosos.
15. Que no se tínguan en finistras, balcons, tarrats y baranas que donian al carrer testos ni caixas per tenir flos ni altres cosas de manera que caent pugan fer malt als que pasan.
16. Que no se facian fochs en puestos públichcs nis dispàrian

fusells durant la nit ni de dia sens necessitat per la Vila ni que per ella se tirian cuets, piulas trons o altres focs artificials de pólvora.

17. Ques fàcia natejar subint las semanaes devento fer practicar alomenos una vegada cada any tot baix la mateixa pena y de resarcirse lo dany que se ocasionaria.

18. Que no se dexian anar per los carrers gossos de presa ni altres que moseguian sens portar morrió y de ser mort los gos.

19. Que no se tirian pedras per los carrers ni ningú se embrútia ni orínia ni se móquia soroll en las immediacions del Temple de Déu, baix la mateixa pena que pagaran los Pares per los fills.

20. Que no se fàcian marges ni parets per la Vila ni per lo terme sens llicència del Magch. Srs. Regidors Polítichs baix pena de ser tirats a terra y pagar las dietas.

21. Que no se fàcian portas en las casas o edificis ni ventallas en las Botigas que òbrian de part de fora baix pena de tenir que cambiari y la dieta del Alguacil.

22. Que qualsevol que trancarà vidras del fanals o espatllarà alguna cosa de ells o deis arbres de la rambla o farà dany en la mateixa de qualsevol manera que se incúrria en la pena de pagar a sas costas lo mal que hauria fet y a més multa de quatre duros per la primera vegada y doble a la segona si es persona de judici pero si son criatures pagaran los pares per los fills.

23. Que qualsevol que vúlguia tirar a terra algun edifici pared o altre cosa semblant o construir de nou o posar guarda rodas en alguna part deguia primerament avisar als SS. Regidors polítichs, baix pena de 25 y de no deixarse continuar la obra advertint que los mestre de Casas que la haurà dirigida serà també multat ab 25 lliures.

24. Que no se llóguian casas ni habitacions a ningú en las quals no hi havia necessària y demés indispensables per lo degut azeo y salubritat baix pena los amos de ser donats per nullos los contractes que hàgian fet ab los llogaters.

25. Que los amos de las casas fàcien compondrer subint son indret los clots que fan las canals de manera que lo carrer quèdia ben igual baix pena de dos pecetas.

26. Que los hortelans de la plaza de la verdura tingan tots los disaptes a la tarda net y limpio lo seu indret baix pena de 7 lliures per cada vegada.

27. Que los forasters que entrian a la Vila pórtian pedras en las carregas no las tirian per los carrers també baix pena de 7 lliures.

Y pera que vingia a noticia de tothom y ningú púgia alegar ignorància se donará còpia del present pregó als Dependents de la Justicia perque vetllian lo seu compliment y se publicarà y fixarà en los paratges acostumats.

Vilanova i la Geltrú a 15 de gener de 1822

signat per l'Alcalde primer MAGÍ TORRENTS i GARRICH (de Vilanova) i l'Alcalde 2on. CRISTÓFOL PAGÈS (de la Geltrú).

Font: AHMVG, "Registro de pregones..."

III.2 INVENTARI DE L'HOSPITAL DE POBRES DE SANT SADURNÍ. 1822

6	llançols blancs
3	llançols dolents
2	domassosvaunes blanques
12	coixineres
25	tovallons
2	aixuga mans
1	estovalles
6	benes
1	cullera de plata
1	cullera de llautó
2	màrfegues noves
1	màrfega usada
1	matalàs usat
2	flassades
1	coixí
1	tauleta
6	cadires
3	bancs de llit
3	sant-crist
3	gibrelletes
4	olles
12	xicars escudella
1	camisa d'home
2	cortines
2	barrets
1	cadira de braços
1	caixeta
2	tovalloles
5	lliures i 19 diners en metàl·lic
32	mantes
2	sàrries de palla

Font: "Actes...Sant Sadurní", sessió de 14 d'agost de 1822

III.3 LES ESCOLES DE PRIMERES LLETRES AL VENDRELL

"Hay una Escuela de 1eras. letras donde se enseña de leer, escribir, contar, doctrina christiana, ortología, Constitución, etc. Dotación de ésta escuela: se paga al Maestro y Ayudante la cantidad de 300 Libras Catalanas que salen del fondo de Propios y arbitrios de este Comun y demás las mesadas de los niños de padres pudientes.

2n Escuela. Hay otra escuela donde se enseña lo mismo que la antecedente. Dotación: esta no tiene dotación alguna si sólo las mesadas de los alumnos. 3n Escuela. Hay una escuela de Gramática Castellana, Latinidad y Constitución. Dotación: no tiene alguna sólo las mesadas que pagan los alumnos. 4n Escuela. Hay una escuela de Música. Dotación. No tiene ninguna. Enseñanza de Niñas. Hay una enseñanza de esta clase donde se enseña de calseta y demás labores propias de Mugeres. Dotación: esta enseñanza está dotada de 100 Libras Catalanas que se pagan de los fondos de Propios y arbitrios y amás perciben las mesadas de las hijas de padres pudientes"

"Reglas o estatutos que deberá observar el Maestro de la Escuela pública de la presente villa del Vendrell:

1n Será de su obligación tener escuela todos los días tres horas por la mañana y tres por la tarde, esepuando los Domingos y festividades.

2n Será obligación suya que los Alumnos guarden en la escuela el respeto que corresponde.

3n Enseñará a conocimiento del Ayuntamiento hasta el número de 20 a los cuales entregará de gratis cartipasios, plumas y tinta, y si los Alumnos excedieran a este número, de esta naturaleza, el Ayuntamiento le recompensará anualmente con una gratificación.

4n Que será de su obligación dar a todos los Alumnos tinta de gratis.

5n Que en los días llamados oír simplemente misa, irá con los Alumnos a oírla y que en la Iglesia guarden silencio, y aquella compostura, que se exige en un lugar tan sagrado.

6n Prohibirá a los Alumnos anden callageando, ni menos que se apiloten en las Calles con juegos que tan contrarios son a hacer progresos".

Font: AHV "Copiador de las Correspondencias. 1820-1823" (Informe de la Vila del Vendrell, del mes de gener de 1822).

[El Vendrell era una vila privilegiada en l'ensenyament ja que comptava amb quatre escoles (amb 271 alumnes, més la de noies)]

ANNEX IV

NOTES BIOGRÀFIQUES DE MANUEL BARBA I ROCA

Manuel Barba i Roca (Vilafranca 1754-Vilafranca 1824), advocat per la Universitat de Cervera, prestà serveis a la Reial Audiència de Catalunya. L'any 1781 publicà una important dissertació "sobre pleytos" en la qual defensava la idea d'una advocacia al servei dels ciutadans. Es convertí en el corresponsal de Zamora al corregiment de Vilafranca i fou ell qui contesta la famosa enquesta l'any 1787: El corregiment de i partit judicial de Vilafranca del Penedès a l'últim terç del segle XVIII, Vilafranca 1991 [Manuscrit de la Biblioteca del Palau Reial, 1789]. Durant la guerra del francès es veié atrapat entre les seves idees il·lustrades (fou propulsor del conreu de la patata a Catalunya i dissertà diverses vegades sobre les millores dels conreus: Observaciones generales sobre el actual estado de la agricultura en Cataluña [1787]; Sobre el plantio de los árboles [1789]) i l'invasió, cosa per la qual fou titllat d'afrancesat, tot i que formà part de la Junta del Corregiment i fou vocal a la Junta Provincial. Un cop acabada la guerra reenprengué les seves tasques orientades a l'assistència social impulsant l'Hospital i la Casa de Caritat a Vilafranca (Memoria leida en sesión pública de 1o de junio de 1806 acerca de las operaciones de 1805 de la junta de la casa de caridad de Villafranca). Els últims anys de la seva vida els dedicà a impulsar la millora de les comunicacions de la comarca i, sobretot, de la carretera entre Vilafranca i Vilanova eix de l'economia del corregiment.

ANNEX V

LA MILÍCIA VOLUNTÀRIA AL CORREGIMENT DE VILAFRANCAV.1 VILANOVA I LA GELTRÚ (1820)

nom		càrrec	ofici	edat
ALBA, Pau	* +	Sargent 1	sastre	19
ALMIRALL, Manel	+	Caporal 1		
ALMIRALL, Jaume		Procurador 1820	hisendat	45
AMILL, Jaume	+		hortalà	18
ANDREU, Pelegri	(*)+			
ANDREU, Ramon	* +	Caporal 2	jornaler	65
ARMENGOL SERRA, Pere		regidor 1820		
ARTUS, Antoni		regidor 1820		
AYMERICH, Francesc				
BALLESTER, Tomàs		regidor 1820	hisendat	30
BALLESTER, Joan (degà)	+	Sots-tinent		
BALLESTER, Marià			comerç	28
BALLET, Jacund	+		esperdanyer	30
BENACH, Francesc		Caporal 1		
BENAVENT, Manel	+		jornaler	15
BERTRAN, Rafael	+		paleta	25
BONAVENTURA, Manel	(*)			
BOSCH, Joan	+		hortalà	25
BOSCH MIR, Josep	* +		pagès	30
BRUGUERA, Jacint	* +			
CASADEMUNT, Antoni	+		xocolater	33
CENDRA, Josep	*			
CALVA, Josep		batlle 1820		
COLL, Marià	* +	Sargent	comerç	30
COLL, Francesc		Caporal 2	jornaler	18
COLOMER, Joan		Caporal 2		
ESCARDO, Josep	* +		comerç	
ESCENDO, Antoni			boter	24
ESCOFET, Josep	* +		pagès	34
ESCOFET, Miquel			boter	17
ESPINA, Josep				
ESTALELLA, Josep	+		boter	59
FERRAN, Manuel		procurador 1820		
FERRET i SOLER, Joan		regidor 1820		
FONT, Francesc		batlle 1820	comerç	29
FREIXES, Manel	+		metge	19
GABRIEL, Pere				
GALCERAN, Carles		regidor 1820		

nom		càrrec	ofici	edat
GARRIGA, Miquel	+	Sargent	comerç	23
GUAL, Josep	(+)			
GUIBERNAU, Francesc	* +		jornaler	40
GUIMERA, Joan		Caporal 1	boter	40
GULART, Josep		regidor 1820		
JANER, Antoni	+			
JAUME, Miquel	(*)		comerç	22
JOFRE i CARBONELL, Joaquim	+			
LLOP, Tomàs	*		jornaler	24
MANICH, Josep	(*) +		boter	48
MARSAL, Magí	* +		llauner	
MARRUGAT, Juan Francisco	+	Caporal	hisendat	
MARTI SOLER, Pere			jornaler	37
MAS, Cristofor	regidor 1820* +	Caporal 1	boter	41
MAS, Francesc	+			
MASERAS, Ramon			draper	18
MASSOT, Francesc	* +			
MATA, Pau	* +		sabater	
MAYMO, Joan	* +			
MESTRE, Salvador	+			
MESTRE, Miquel				
MIRO i FERRE, Vicenç	* +			
MONTSERRAT, Marià	+		pagès	
MONTSERRAT, Magí	+			
MONTSERRAT FERRA, Manel	+			
MORGADES, Cristòfor	(+)			
OLIVELLA, Josep			jornaler	40
OLIVER y (BADELL), Josep	* +	Sargent	boter	30
PAGES, Rafael	+			
PAGES, Cristofor	batlle 1822	Tte. (alferez retirat)		
PASCUAL i ESTALELLA, Ramon	+		sastre	
PASCUAL, Salvador	* +		sastre	
PARES, Fidel		Cap/Comandant tte. retirat		
PERIS, Jaume	+			
PERS, Josep	* +	Caporal 1	pagès	48
PER(I)S, Magí		* +	pagès	
PICORET, Antoni	* +		sabater	
QUINTANA, Pere Joan				
RAFOLS, Marià	+			
RAFOLS, Josep Ignasi	+		metge	60
RAVENTOS, Antoni	* +		terrissar	40
RAVENTOS, Joan B.		Caporal 2	pagès	30
RIBA i VILARDEU, Joan	* +			
RIBAS, Joan				

nom		càrrec	ofici	edat
RIBAS, Felicià			jornaler	40
RIBAS SOLER, Sebastià	+		comerç	29
ROBERT, Joan Baptista	* +		botiguer	19
ROCA, Pau			ferrer	45
ROIG, Gabriel	+			
ROIG i JANER, Bonaventura	* +	Caporal	comerç	52
ROSELL, Josep	+		comerç	48
ROVIRA, Josep	+		comerç	30
ROVIROSA, Josep	+	Sargent	traginer	45
ROVIROSA, Jaume	* +			
SERRA, Francesc	+		boter	40
SERRA, Pau	+		jornaler	20
SIDOS, Agustí	* +		jornaler	22
SOLA, Juli Xavier	*		comerç	20
SOLA, Francesc Xavier	+	Caporal 1/ Sotsti.n.	comerç	18
SOLA, Felix Xavier	(*) +		comerç	25
SOLER, Joan Pau		batlle 1823	pagès	45
SOLER, Ramon				
SOLER, Josep Bonaventura	* +	Sargent	saboner	30
SOLER, Jaume			jornaler	25
TARRADA, Ignasi	* +		sabater	47
TORDERA, Salvador				
TORRENTS i GARRICH, Magi		batlle 1822	pagès	60
VADELL, Bernard			comerç	
VADEN, Francesc				
VIDAL, Antoni			hortalà	36
VIDAL, Pere			paleta	48
VIDAL i GUARDIOLA, Bonaventura*				
VIDAL i GUIMERA, Josep	+		jornaler	31
VIDAL, Joan Miquel		regidor 1820	hisendat	24
VILA, Francesc				
VILASECA, Joan Baptista			hisendat	
VILAR, Josep		Capità	oficial retirat	

Notes:

* ratificats el 25 de juny

* sols juny

* en negreta els que s'ofereixen per pagar-se el vestir

Font: AHMVG, lligall 2.236

V.2 VILAFRANCA (1822-1823)

Milicians	1822	1823
ABELLA, Bonaventura	*	*
ALBORNÀ, Josep	*	*
ALEMANY, Salvador	*	
ALVAREZ, Joan		*
ALVAREZ, Lluís	*	
ALVAREZ, Raimon		*
ARTIS, Esteve	*	
BALAGUER, Magí		*
BALLESTER, Josep	*	*
BALTÀ, Simeó		*
BATLLE, Pere	*	
BERTRAN, Josep		*
BOLET, Vicenç		*
BOSCH, Josep		*
CALAF, Josep A.	*	
CAMPS, Pau	*	
CASAS, Salvador	*	
CASTELLTORT, Joan		*
CASTELLTORT, Marià		*
COLOMER, Ramon		*
COLL, Josep	*	*
COMELLA, Joan		*
CONDIS, Antoni	*	
CONDIS, Manuel		*
CUYÀS, Francesc	*	
DOMINGO, Josep		*
FERRER, Francesc	*	*
FERRER, Ignasi		*
FERRER, Ramon		*
FONT, Fèlix		*
FREIXA, Joaquim	*	
FREIXAS, Josep	*	
GUASCH, Josep		*
GUILERA, Joan	*	
GUILERA, Miquel		*
INGLADA, Antoni		*
JANER, Josep	*	*
JULIACHS, Miquel	*	
JULIACHS, Pau	*	
JULIACHS, Pau (m)	*	
LLADÓ, Marià	*	*
LLEÓ, Francesc	*	

Milicians	1822	1823
LLEONART, Carles	*	*
LLEONART, Josep	*	
LLIMONA, Josep	*	*
LLORENS ROCA, Ramon	*	
MANYER, Francesc		*
MARQUÈS, Joan		*
MESONES, Vicente		*
MESTRES, Vicenç	*	
MILÀ i GRACHS, Josep	*	*
MILÀ i MATAS, Josep	*	*
MIRET, Fèlix	*	*
MIRET, Raimon		*
MORATÓ, Francesc	*	*
MORGADES, Francesc	*	
PASCUAL, Pelegrí		*
POSAS, Antoni	*	*
POU, Dalmaci	*	
RAVENTOS, Fèlix	*	*
RIUS, Raimon		*
ROVIRA, Bonaventura	*	
ROVIRA, Joan		*
ROVIRA VALLS, Josep	*	
SABAT, Joan		*
SALA, Manuel	*	*
SIVELLA, Fèlix	*	*
SOLÀ, Francesc	*	*
TAULER, Jaume	*	*
VALLÈS, Albert		*
VALLÈS, Narcís	*	*
VALLÈS, Salvador	*	
VENTURA, Miquel		*
VIDAL, Antoni		*
VIÑALS, Domènec	*	
YAÑEZ, Josep		*
YCART, Francesc	*	*

Font: "Actes... Vilafranca"

V.3 SANT SADURNÍ (1821)

<u>Milicians</u>	<u>grau</u>	<u>ofici</u>
ARBÓS, Jaume		sastre
BORDAS, Josep		paperer
BOU, Pere		pagès
CANALS, Joan		pagès
CARBÓ, Jaume		ferrer
CARBÓ, Pere		pagès
CARBONELL, Francesc		
CASANOVAS, Josep	capità	pagès
CASANOVAS, Miquel		pagès i fab. aig
CORBINS, Sadurní	tinent	botiger
CORRONS, Gaspar	tambor	baster
CORRONS, Gaietà		baster
CORTS, Josep		pagès
FERRAN, Gaietà		esperdenyer
FERRAN, Salvador		esperdenyer
FERRÈ, Joan	caporal 1er.	flequer
FONT, Antoni		paleta
FONT, Pau		pagès
FORMOSA, Josep	sargent 1er. Comandant	hisendat
GINESTA, Pere		semoler
GINESTA, Sixte		flequer
GUILERA, Ramon		marxant
HUGUET, Fèlix		baster
LLOPART, Josep		pagès
MARJANEDAS, Pere		esperdenyer
MARTÍ, Antoni		pagès
MARTÍ, Joaquim		
MAS, Joan	caporal	esperdenyer
MAS, Josep		esperdenyer
MESTRE, Antoni		boter
MESTRE, Pere		boter
MIR VILADONS, Pere	comandant	hisendat
MONTANER, Josep		esperdanyer
NOTÓ, Jaume		botiguer
OLIVER, Josep	sargent 1er.	esperdenyer
OLIVER, Ramon		pagès
PETIT, Antoni	tinent	sastre
PUIGDENSOLES, Josep		pagès
RIBA, Isidre	sots-tinent	
RIBA, Sadurní	sots-tinent	pagès
ROCA, Pere		traginer
ROMEU, Antoni		fuster

Milicians	grau	ofici
SERRA, Antoni	sargent	teixidor
SOLÀ, Bonaventura	caporal 2	
SOLER, Mateu		esperdenyer
SOÑEN, Miquel		pagès
TOVELLA, Josep		sastre
VILLARRUBIAS, Pere		ferrer

Font: Caixa 239 de l'AHMSSA i Certificació de l'Ajuntament de l'any 1826 (ADB, lligall 83).

V.4 SITGES (1821)

<u>Milicians</u>	<u>graduació</u>	<u>edat</u>	<u>naturalesa</u>
*ALEMANY, Josep			
*ARDEBUL, Josep		22	Reus
ARGENTER, Francesc		41	Sitges
ARMENGOL, Carles		35	Sitges
ARRUFAT, Pere Joan	sargent 1r.	26	Tàrrrega
*BALDRICH, Julià	sargent 2on.		Sitges
*BELLAGARDA, Manuel	caporal 1r.	22	Tarragona
*CAMPS, Agustí		25	Sitges
*CAMPS, Lluís		24	Sitges
*CAPDET, Josep		20	Ribes
*CAPDEVILA, Antoni	caporal 1r.	27	Barcelona
CAPELLÀ, Josep		26	Torrella Mongri
CARBONELL, Bartolomé		30	Sitges
-CARBONELL, Josep F.		35	Sitges
-CARBONELL, Pere		22	Ribes
-CARBONELL, Salvador		25	Sitges
CARENYS, Josep	caporal 2on.	29	Vilanova
-CATASUS, Pere	sargent 2on.	36	Sitges
*COLL, Joan	caporal 1r.	28	Sitges
CONDIS, Antoni		23	Vilafranca
*CONDIS, Francesc		20	Vilafranca
-CUYÀS, Marià		33	Gavà
-DOMENECH RODES, Pere	sargent 2pn.	18	Sitges
*ESCOFET, Josep Francesc		22	Sitges
*ESTALELLA, Félix	caporal 1r.	20	Vilafranca
*FERRER, Antoni	caporal 2on.	22	Sitges
FERRER, Jaume		20	Sant Sadurní
-FERRER ROS, Josep	sargent 2on.	18	Sitges
*FERRERAS, Ramon			Sitges
FERRET, Antoni		22	Sitges
FERRET, Francesc d'Asis		20	Sitges
FORMENT, Vicenç		20	Vilafranca
FORMOSA, Joan		18	Sant Sadurní
GIRALT, Francesc d'Asis			
GIRALT, Joan			
GIRALT, Josep		19	Vilanova
GRAU, Antoni	tinent	31	Sitges
GRAU, Jaume			Barcelona
GÜELL, Ramon		20	Montmell
GUILERA, Josep			
JACAS, Pere			
*JULIÀ, Joan		33	Sitges

	graduació	edat	naturalesa
-LLOBET, Salvador		26	Sitges
*LLOPIS, Lluís		20	Sitges
MARCH, Josep		43	La Riera
*MARTÍ, Josep	caporal 2on.	18	Barcelona
MARTÍ, Manuel			
MASSÓ, Joan		27	Sitges
MAYNER, Josep	caporal 1r.	20	Vilafranca
-MESTRE SOLER, Salvador		34	Sitges
MILÀ, Cristòfol		41	Sitges
-MILÀ, Francesc d'Asís		32	Sitges
*MILÀ, Josep		20	Sitges
*MIRAVENT, Josep			
MOLINS, Miquel		28	Sant Boi
-NUBIOLA, Jaume	caporal 1r.	18	Sitges
-PALMETA, Cristòfol	sargent 2on.	24	Sitges
PALMETA, Valentí		25	Sitges
PIQUER ALSINA, Francesc		24	Sitges
-PLANAS, Gabriel		25	Cubelles
-PLANAS, Josep		21	Sitges
PUIG, Isidre			
-PUIG, Jaume			Sta. M. Oló
PUIG, Josep A.		53	Sitges
*PUIG i BATLLE, Josep	capità		
QUEROL, Josep A.		26	Sitges
*RAGUANT, Antoni		21	Sitges
*RAVENTÓS, Francesc		24	Sitges
REQUESENS, Pere		39	Sitges
RIAMBAU, Pau		18	Albinyana
*RIBOT, Jaume		18	Sitges
*RIBOT, Joan F.	tinent	21	Sitges
RICART, Vicenç		22	Torrelles
RIERA, Rafael	sots-tinent		
ROBERT, Pere	caporal 2on.	23	Sitges
-ROIG, Joan		39	Sitges
ROIG, Josep A.		20	Vilanova
ROIG FEBRE, Miquel		22	Sitges
ROMEU, Antoni		18	Vendrell
*ROMEU, Bartolomé	sots-tinent	43	Sitges
ROMEU, Pere		27	Sitges
SABORIT, Pere			
*SANMIGUEL, Antoni			
SANS, Francesc		26	Sant Martí
SARDÀ, Francesc		33	Sitges
SARIOL FEBRE, Joan	capità	34	Sitges

<u>Milicians</u>	<u>graduació</u>	<u>edat</u>	<u>naturalesa</u>
*SELLARES, Cristòfol		20	Sitges
*SELLARES, Ramon		46	Sitges
-SERVET, Antoni		40	Manresa
-SOLER, Blas		18	Sitges
SOLER, Francesc			
*SOLER, Gaietà		25	Sitges
*SOLER, Josep	caporal 2on.	21	Sitges
*TORRES, Joan		21	Sant Boi
TRILLAS, Pau			(Vendrell)
-VIA, Salvador	sargent 2on.	35	Sitges
VIDAL, Josep	caporal 1r.	22	Vendrell
*VIRELLA, Joaquim	caporal 2on.	33	Sitges
VIVES, Josep		25	Sitges
-YLL, Pere		20	Sitges
*YLL CAMPS, Josep		21	Sitges

Nota;

* Inscrits per servir (maig, 1823)

- Deixen l'armament l'any 1823

Font: AHS, caixa "Milícia. 1808-1833"

BATALLÓ DE LA MONTAÑA VENDRELL (febrer de 1823)

Batalló	Companyies	Esquadres	Capitans	Ajudants	tinents	sotstintens
	1n Vol.	4	Joan Julivert	1	1	2
	2n	4	Jaume Lleó		2	2
	3n	2	Ramon Rubi		2	2
	4n	4	Ramon Virgili		2	2
1	4	14	4	1	7	8

Sargents				caporals					
1n	2n	tambors	pitons	1n	2n	milicians	tropa	fusells	baioneta
1	4	1	1	5	5	69	91	74	74
1	4	1	1	4	4	106	126	67	37
1	2	1		2	2	42	55	10	-
1	4			4	4	97	115	-	-
4	14	3	2	15	15	314	387	151	111

Font: AHV, "Copiador de las correspondencias. 1820-1823" (6 de febrer de 1823).

V.6 HIMNE DELS MILICIANES D'IGUALADA

Milicia de Igualada
ponte en vela
cuyda que sea eterna
aquesta piedra.
Esta piedra te convida
y te anima
a clamar voz en grito
con alegría.

Viva Fernando séptimo
y la Constitución
Viva Jesucristo
la religión.

Haz para conservarla
pueblo querido
todos los esfuerzos
sobrehumanos.
Persigue a sangre y
fuego el servilismo
de tu libertad contrario
y patriotismo.

Aquí tienes ciudadano
el baluarte
de tu libertad noble.
¡Sabe guardarse!
No creas a aquellas
que te persuadan
perderse el catolicismo
sin la iglesia.

Como haya sacerdotes
no temas nada
verás muy conservada
y exaltada
la Religión de Cristo
en nuestra España.
Así nos lo asegura
la Constitución.

La religión sagrada
de Jesucristo
verás tu protegida
y venerada.
No dudes pueblo mio
estas verdades
desprecia de los
serviles las palabras.

Cesen ya los contrarios
de nuestra Carta
con sus luengas mentiras
de molestarnos.
Dicen que vienen rusos
y alemanes
franceses y polacos
no lo creamos.

Sepan esos serviles
que son aliados
los rusos y alemanes
de Europa entera
sepan solo contarnos
por enemigos
a cuantos que maldigan
de nuestra Carta.

No tenemos a nadie
tenemos brío
sabremos perseguirte
hasta matarte.
Sí, malvado indigno
despiadado.
A ti mi voz dirijo
servil infame.

Viva Fernando séptimo
y la Constitución
Viva de Jesucristo
la religión.

Font: AHMI, lligall 33.

ANNEX VI
LES CONTRIBUCIONS

VI.1 CONTRIBUCIÓ PER VEÍ DURANT EL TRIENNI

<u>Municipis</u>	<u>1817(C)</u>	<u>1817(G)</u>	<u>1820-21</u>	<u>1821-22</u>	<u>1822-23</u>	<u>A</u>	<u>B</u>
Les Cabanyes	123	168	188	176	-	43%	
Abrera	213	293	265	307	352	44%	65%
Santa Fé	115	156	157	166	-	44%	
Canyelles	110	151	141	183	-	66%	
Olesa Bonesvalls	60	82	93	86	102	43%	70%
Santa Margarida	245	337	324	353	-	44%	
Carme	48	66	60	69	87	44%	81%
Font-rubí	127	175	168	183	-	44%	
Gelida i Hortons	120	55	149	173	137	44%	14%
La Llacuna	73	34	102	106	121	45%	66%
S. Pere Riudebitlles	30	42	37	43	73	43%	143%
Capellades	29	40	38	42	69	45%	138%
Sant Quintí Mediona	40	19	53	59	92	47%	130%
Sant Sadurní	65	89	82	94	110	45%	69%
El Vendrell	47	64	60	68		45%	
Vilafranca	50	68	63	72		44%	
Sitges	50	68	63	72		44%	
CORREGIMENT	72	96	92	105	117	46%	62%
CATALUNYA	85	127	95	115	141	35%	66%

Notes:

1817(C): Contribució pel cadastre

1817(G): Contribució General (reforma de Garay)

Columna A: percentatge d'increment de la pressió fiscal per veí entre 1817 i 1821-22.

Columna B: percentatge d'increment de la pressió fiscal per veí entre 1817 i 1822-23.

TRIBUTACIÓ DEL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

any	rals de billó	percentatge sobre Catalunya
1814	2.172.707	6,2%
1817	1.312.731	6,0%
1820	1.478.604	7,2%
1820-21	1.478.604	6,8%
1821-22	1.522.244	6,0%
1822-23	2.034.771	7,8%

Font: Elaboració pròpia a partir dels lligalls 35, 46 i 47 de l'ADB

VI.2 RECLAMANT EL PAGAMENT DE LES CONTRIBUCIONS

1820

"No se pagan las contribuciones con la puntualidad que hoy más que nunca exige la situación particular en que la Nación se encuentra [...]. Los deberes sagrados que les impone la Constitución y su consecuencia propia de sostener la Patria y conservar los derechos de propiedad y seguridad personal amenazados en la falta de recursos que ya se experimenta".

(circular de 27 de març del Secretari d'Hisenda als pobles, un exemplar a l'AHMBP, lligall 81 i a l'AHMI, lligall 29, expedient 6. Aquesta circular recollia una Reial Ordre del Rei de data 13 de març i fou reenviada pel Cap Polític de Barcelona el 8 d'abril de 1820.)

"En tiempo alguno ha sido más urgente el cobro de tributos que en la actualidad, cuyas circunstancias si con el cambio del sistema político consolidan la libertad del Ciudadano, tambien le imponen como primer deber el pago de aquéllos. [...] [ordenava al seu delegat que imposés als ajuntaments] las multas autorizadas por la Ley, si ocho días después de haber recibido esta y la adjunta [...] no hubiesen hecho entrega de su respectivo contingente en la Caja que tengo designada en este Partido, pero si ni aun con esta pena se hubiese conseguido el objeto porque se impone procederá V.S. en seguida a lo demás que corresponde".

(nota de 7 de maig de 1820 del governador de Vilafranca circulant una ordre de l'Intendent, un exemplar a l'AHMBP, lligall 81).

"Las contribuciones que debéis realizar con la prontitud que exigen las urgencias del Estado, no son más que un adelanto y una especie de depósito, que confiado a la integridad y rectísimas intenciones de un gobierno que merece toda vuestra confianza, se os recompensarán con todas las ventajas incomparables de un sistema en que no se trata más que de levantar al punto más alto vuestra felicidad [...]. Para sostener un estado constituido en el punto más alto de su poder, no se puede prescindir de la proporcionada distribución de cargas y contribuciones, que deben pesar sobre los individuos que lo componen".

(Ban "Catalanes" de 8 de juny de 1820 de la Diputació de Catalunya, un exemplar a la caixa 455 de l'AHMSSA)

"La urgentísima necesidad de realizar con la menor demora posible la recaudación sin otras contemplaciones que las de absoluta y rigurosa justicia [obligava l'Intendent a dirigir-se als pobles del corregiment dient-los que] la Diputación de esta provincia y yo hemos procurado por todos los medios de suavidad y persuasión hacer entender a los pueblos y contribuyentes la precisión del apronto de sus cupos vencidos, pero sin embargo de ello, muchos hay que desatendiendo tales anuncios estan sumamente atrasados en el pago".

(circular de Josep de Olzinellas, amb data de 18 d'octubre de 1820, un exemplar a l'AHMBP, lligall 81).

1821-1822

"[Malgrat] las generales exposiciones que me han dirigido los Ayuntamientos de ésta provincia sobre la imposibilidad en que dicen se hallan de cubrir el cupo detallado por el ramo de consumos en razón de carecer de propios [...] los pueblos deben pagar irremisiblemente la contribución sobre consumos."

(circular de l'Intendent de Catalunya, Bernardo de Elizalde, de 24 de desembre de 1821, un exemplar a l'AHMBP, lligall 82 i AHV, "Copiador. Correspondència. 1820-1823", núm. 66 i 69 de 13 de març de 1822).

"La base para una correcta aplicación de la contribución directa es que puedan averiguarse los productos de las tres riquezas territorial, comercial e industrial: el querer averiguar esto, es pretender un imposible; luego también lo es que pueda establecerse con equidad la contribución directa [...]. Los impuestos sobre consumos por encabezamientos son más análogos a nuestro carácter, y más compatibles con las nuevas instituciones: lo primero porque jamás se ha resentido la nación de tales contribuciones, y lo segundo porque en éstas pagan todos a proporción de lo que consumen. [...] Las contribuciones indirectas, además de ser las menos sensibles al pueblo, ofrecen la ventaja de ser menos costosa su recaudación, siempre que ésta se haga por encabezamientos y no por administraciones".

(Observaciones sobre los perjuicios y monstruosidad de la Contribución General Directa, imposibilidad de formarse una estadística exacta para establecerla, y clase de contribuciones que más bien puede soportar la nación, Madrid, 1820, pág.8, 12 i 13. Escrit a Villafranca del Bierzo (Lleó), 18 de setembre de 1820, mentre es discutia la proposta de reforma del sistema tributari pel proper anys econòmic de 1821-1822).

VI.3 QUEIXA DE LA POBLA DE CLARAMUNT CONTRA LA CONTRIBUCIÓ DE CONSUMS

"La contribución de consumos presenta a primera vista los escollos más peligrosos en que puede naufragar la equidad que se busca con anelo. Sabido es que gravita únicamente sobre los vecinos y no sobre los terratenientes, y hasta aquí se ha regulado por la contribución general que carga también sobre estos; resultando de consiguiente que este pueblo, como lo experimentó en el último año económico que concluyó en junio del año próximo pasado, cargó con el señalamiento o reparto de cinco mil cuatrocientos noventa y dos reales, veinte y cuatro maravedises que tubo que cubrirse por los solos moradores, cantidad tan desproporcionada a sus propiedades e industria, como que no bajó de dos tercias y un tercio de otra de la contribución general que pesa sobre los vecinos y los terratenientes. Tan exorbitante impuesto cargado sobre un Pueblo de corto vecindario que carece del tráfico de los artículos sujetos al pago de ésta contribución, basta para empobrecerle y arruinarle en muy pocos años.

Como los más de los terratenientes en Pueblos pequeños y de dilatado término, no habitan en el mismo y si en poblaciones grandes, sucede que apenas contribuyen en éstas donde moran, y sus Pueblos cargan con el reparto que se les ha graduado por su extensión, insiguendo lo que pagan por contribución general a la cual estan afectos las tierras de aquéllos.

Ésta enorme desproporcionles hace sufrir una carga tanto más indebida e insoportable comparativamente con las Poblaciones grandes, cuando que éstas con numeroso vecindario y corto territorio abundan en arbitrios para satisfacer su cupo, mediante el consumo de los cinco artículos que nunca es escaso en ellos, y con el cual todos proporcionalmente contribuyen y sufragan aún más de lo preciso para cubrir aquel contingente.

[...]

En el seguro concepto de que únicamente las poblaciones grandes són las que tienen el tráfico y grangeria de los cinco artículos, sobre los cuales está impuesta la contribución de consumos, podría V.E. a aquellas como las dos tercias o las tres cuartas partes de la indicada contribución, repartiendo la restante con la respectiva proporción entre los Pueblos pequeños, bajo una arreglada clasificación de los mismos, habido mérito de mayor o menor riqueza industrial y territorial, con la prevención y facultad a estos para que puedan incluir en el reparto a aquellos terratenientes, que poseyendo en su respectivo término los más de sus bienes, esten avecindados en otras poblaciones mayores, en donde apenas poseen propiedad alguna.

De éste modo parece se conciliarían los intereses de la Hacienda Nacional con el alivio de los Pueblos pequeños, cuyos moradores siendo los más propietarios y jornaleros, atendida la actual escasez y desgracias que les han acarreado la facción liberticida que nos aflige, se hallan en la más deplorable y apurada situación, sin tener los más de que subsistir, cuanto menos para ocurrir la satisfacción de impuestos tan enormes e intolerables a sus fuerzas.

Eche V.E. una compasiva ojeada sobre estos infelices Pueblos, y sólo los verá cubiertos de la más espantosa miseria; aquí se desconoce el lujo y la opulencia, y los funestos efectos de la abrasadora guerra civil resultado infalible del hambre y de la necesidad".

Font: Lligall 47 de l'ADB.

VI.4 QUEIXA DE SANT LLORENC D'HORTONS PER LES CONTRIBUCIONS

Sobre l'impost de consums

"En éste término no hay tránsito, industria, comercio ni consumo alguno. Todas las casas, distantes una de otra, se proporcionan, su subsistencia con las verduras y legumbres que cogen, comiendo, sólo carnes, la mayor parte, sólo en los días festivos, llegando al cabo del año comiendo, y vistiendo miserablemente. La contribución ordinaria, se ha cobrado siempre con llanto y en la actualidad, que se han sufrido ecsacciones y atropellamientos de los facciosos, y se ha tenido que contribuir, para socorrer a los beneméritos defensores de la amada Patria, no es esplicable el estado deplorable en que se hallan estos vecinos. Se añade ahora la Contribución extraordinaria de guerra decretada por V.E. en 16 de Septiembre último, y tambien se insta el apronto de la citada cantidad [2.892 rals], correspondiente a consumos".

Sobre el gran volum de les contribucions

"Manifestando la apurada situación en que se hallaba por el deplorable estado de su agricultura sin tener industria ni comercio, cuya circunstancia le ponía en la extrema, pero indispensable precisión de elevar a V.E. sus reverentes súplicas para que tubiera a bien ecsonerarle del pago de los dos mil, ocho cientos noventa y dos reales, veinte y quatro maravedís vellón efectivos que se detallaron a este término en el año anterior económico por la contribución de consumo, mayormente, agragándose a ella la extraordinaria de guerra que se le pide, decretada por V.E. en dies y seis de septiembre último".

Font: Lligall 47 de l'ADB (ofici amb data de 30 de desembre de 1822).

VI.5 QUEIXA DE LA DIPUTACIÓ DE CATALUNYA PER LA DISTRIBUCIÓ DE LES CONTRIBUCIONS

Catalunya perjudicada

"Obsérvese solamente que en varios puntos de la Sagarra, inmediaciones de Villafranca, y otras partes de la provincia, el colono da al dueño de la finca únicamente una cuarta o quinta parte de lo que rinde la propiedad; luego las tres cuartas partes o las cuatro quintas se necesitan para el cultivo. Y si toda buena contribución debe afectar las rentas o sean los productos líquidos y jamás los capitales, aun en el supuesto de que el valor de los diezmos, por el que se mide el estado de las cosechas, fuese proporcionalmente igual en Cataluña con respecto a otras provincias de su clase, siempre tendríamos que el impuesto territorial debería ser menor en Cataluña, que en aquellas, por cuanto los enormes gastos del cultivo y la ingratitud del suelo hacen que el valor de las cosechas sea enormemente inferior al de los países, con que se intenta compararla. [La Diputació demanava, a més, que en lloc del delme s'agafés com a base] el censo de 1799, único que tiene hasta el día todos los caracteres de legalidad y exactitud más aproximada".

El Cadastre i la contribució territorial

"Ésta contribución, que recuerda el derecho de la fuerza de Felipe 5o y con cuya exacción se trató a Cataluña como conquistada, hasta el término de verse precisado el Gobierno a disminuirla poco después, porque no pudiendo los pueblos pagarla se despoblaba la provincia, era muy desproporcionada con las rentas llamadas provinciales, a que estaba afecta la corona de Castilla y de León [...] de manera que Cataluña sola con la séptima parte de población de la que tenían las provincias de Castilla, pagava mucho más que la mitad de aquella"

Els consums

"Los valores de las tierras, por ejemplo, comprendidas en el catastro, han tenido que contribuir dos veces, a saber, una por el impuesto territorial, y otra por el de consumos. De aquí ha resultado un recargo tan enorme de contribuciones; de aquí las quejas, el descontento y la imposibilidad de muchos pueblos de Cataluña para pagar sus contingentes, y en especial el de consumos por ser en crecidísimo número los que no lo tienen, y porque donde los tienen, están gravados los cinco artículos en clase de arbitrios municipales, por carecer de propios los pueblos."

Font: "Informe de la Diputación provincial de Cataluña al Ministerio de la Gobernación de la Península..." (11 d'abril de 1822) a l'ADB, lligall 36, expedient 3.

ANNEX VII:
LA PROTECCIÓN DE LA PROPIEDAD PRIVADA

BAN de l'ajuntament de Sant Sadurní d'Anoia

"Está prescrito por la Constitución, que la Nación española se obliga a conservar y proteger la propiedad y demás derechos legítimos de todos los ciudadanos que la componen; en su consecuencia el Magnífico Ayuntamiento de la presente villa, ha recibido una orden, en la que, en uno de sus artículos, hace relación de proteger las propiedades de todo individuo privando a los demás del pastoreo del ganado; en virtud de la qual éste Ayuntamiento previene y manda a todos los pastores y demás ciudadanos de este distrito que nadie se atreva por ningún pretexto, y en ninguna especie de ganado, entrar a pacer en las propiedades ajenas, bajo la pena de 5 (libras) por cada cabeza de ganado, verificándose que lo ha hecho sin permiso o consentimiento del Dueño o Propietario, como tambien en éste caso pagará el daño que habrá ocasionado, siempre que sea reconvenido en juicio por quien corresponda."

Font: AHMSSA, lligall 456, gener de 1821

ANNEX VIII

LES COMUNICACIONS I EL MERCAT NACIONAL

VIII.1 EL CAMÍ CARRETER ENTRE VILAFRANCA I VILANOVA

"Pocos años antes de la mitad del siglo anterior, estaba el corregimiento de Villafranca sin carril para comunicarse con los pueblos más inmediatos de la costa marítima; y aquella comarca del Panadés, y una parte de la de la Segarra, se hallaba cubierta de dilatados bosques, porque la falta de una fácil extracción se oponía al desmonte y cultivo de las tierras. Los vecinos de Villanueva y Villafranca vencieron algunos obstáculos, y favorecidos de ciertas circunstancias que no hacen a nuestro propósito, abrieron en el año 40 del siglo pasado un carril de comunicación entre ambas villas que fomentó prodigiosamente la agricultura del Panadés, en donde se plantaron inmensos viñedos y establecieron varias fábricas de aguardiente; y por otra parte sirvió sobremanera el comercio activo de Villanueva con el reino de Galicia, y sirvió después de concedida la libertad de comercio con las colonias de América para facilitar el acarreo de los caldos que forman uno de los primeros artículos de nuestras expediciones mercantiles a aquel hemisferio.

[...] Al acabarse el siglo se halló tan destrozado que a veces y en ciertos pasos a penas podían tres mulos tirar del carro cargado con una sola pipa de aguardiente. Ciertos sujetos movidos de zelo por el bien de su país manifestaron con la mayor evidencia que era sumamente necesaria la recomposición y mejora del camino, pero no pudieron conseguir con sus reiteradas representaciones la aprobación de los más adecuados arbitrios que meditaron y propusieron para costearlo, a pesar de que era esta una de las dos primeras obras que prolongadas hasta Igualada propuso como urgentísima el Il. Sr. Intendente del Principado en su plan o informe sobre los caminos de Cataluña aprobado por el supremo Consejo de Castilla con dictamen de 7 de diciembre de 1805.

Por falta de habilitación iba dificultándose cada día más la obra y durante la guerra de usurpación no hubo lugar de pensar siquiera en aquella. Apenas cesaron los males que trajo ella consigo, reunieron otra vez los esfuerzos los amantes del bien público; y con la protección que les dispensó generosamente el Excmo. Sr. Capitan General de los ejércitos y de éste Principado D. Fco. Javier Castaños, han logrado comenzar la recomposición y mejora de aquel camino tan necesario a la extracción de caldos que forman el principal artículo de nuestro comercio activo. Sólo se ha trabajado en esta obra durante dos temporadas de verano y quedan construidas unas 11.600 varas de camino del ancho de más de 7 varas [...].

A pesar de ser mezquinos y de muy corta importancia los arbitrios destinados al coste de esta obra se ha adelantado en un año extraordinariamente en ellas, atendida la solidez con que se hace; y éste adelantamiento se debe al sistema que se ha adoptado de no invertir el producto de los arbitrios sino en pago de los jornaleros que emplean materialmente sus brazos en la obra y la compra de las herramientas y enseres necesarios. Todas las demás gestiones y pasos de los que están al frente de la empresa, son y fueron siempre gratis exceptuando el coste que tuvo el plano que se levantó y sirve de guía para evitar errores en la ejecución.

No son éstas las solas mejoras que ha hecho Villanueva y Geltrú durante los últimos 4 años. Para facilitar la extracción de los aguardientes que se fabrican en la villa del Arbós y pueblos inmediatos, emprendió el comercio de Villanueva abrir un carril directo de comunicación con

aquella villa por una montaña fragosísima en la que ni siquiera senda había habido; y esta empresa costó al comercio algunos miles de pesos. Por su parte el ayuntamiento de Villanueva ha costado la recomposición de otro camino hasta la villa de Cubellas que dista 3/4 de legua. Ordenó también y bajo su dirección se colocó en todas las calles un vistoso alumbrado de cuyo beneficio había carecido hasta entonces la población. Ha formado para comodidad del público un hermoso paseo de 100 palmos de ancho a lo largo del cual se plantaron y existen prendidos 110 árboles en dos filas [...] otra de las obras que ha hecho el Ayuntamiento de Villanueva después de la última guerra es un magnífico cementerio fuera de poblado [...].

También se ha mejorado sobre manera el Sto. Hospital en alivio de la humanidad afligida por el selo y eficacia de sus Administradores que han conseguido además encargar el cuidado de los enfermos a las hermanas de la Caridad, las cuales pasaron el año último a instancias de dichos administradores a establecerse en aquel Sto. Hospital.

En fin omitiendo algunas otras mejoras hechas en Villanueva no debe dejar de anunciarse la nueva construcción costeada por sus vecinos, de dos fuertes en los mismos puntos de defensa donde estaban los que a influjo de los ingleses destruyeron durante la última guerra los dos comisionados de un general español; y en cada uno de ellos existen montadas ya y servidas dos piezas de bronce de a 24 para seguridad y defensa de la palya y su fondadero.

Unas reformas de esta clase, sin fondos destinados a costearlas, solo se realizan habiendo liberalidad y decidido patriotismo de parte de los vecinos, evitando gastos superfluos en las obras que importa mucho sean dirigidas con tino y economía y cuando el producto de los cortísimos arbitrios que están al alcance y de que pueden echar mano los Ayuntamientos se invierte exclusivamente en adorno y utilidad del público o en beneficio común".

F.M.

Font: Diario de Barcelona, de 26 de març de 1821.

VIII.2 EXPOSICIÓ A LES CORTS DE L'AJUNTAMENT DE VILANOVA

"Por ser de utilidad general debe ser el coste de su fabricación pagado de los fondos de la Nación y abolirse de una vez las arbitrariedades que se cometian en el tiempo del despotismo, pudiendose aquel tributo [impost per la construcció del port de Tarragona] contar como una de las más injustas, y por lo mismo incompatible con el Regimen Constitucional. [...] [Demanen de poder utilitzar aquests fons en] una útil y provechosa, que tienen suspendida, por no tener ni fondos ni arbitrios, para adelantarla. Ésta es la carretera que emprendieron hacer desde esta población hasta Igualada, la qual concluida que estuviere, sobre proporcionar a los moradores de las poblaciones su tránsito y demás vecinos de conducir acá y con más facilidad y menos costes sus frutos y mercaderias, facilitaría en punto general la circulación interior y lograría ésta villa que fuese más concurrido su mercado, y que tuviesen más extracción los géneros y frutos que a el acuden en abundancia.

[Al port de Vilanova, per ser a mig camí de Barcelona i Tarragona] se acarrean muchos generos, en especial vinos y aguardientes del interior para embarcarlos y extraerlos por su rada para diversos puntos del continente del extranjero y Américas, y ésto mismo hace que se desembarquen en ella frutos y efectos nacionales y extranjeros que se conducen y transportan a los pueblos del interior. Para este tráfico son de absoluta necesidad buenos caminos que proporcionando a los cosecheros una fácil salida a sus frutos, aumentan sus labores, desmontan terrenos y hacen que frutifiquen los que eran incultos. Fuera de sto es constante que los buenos caminos son el alma del comercio y circulación interior y tanto más se debe proteger el de que se trata, quanto que para su construcción no se pide ni cantidad alguna, ni nuevo impuesto, sólo si que el derecho tan inocuo que estos habitantes pagaban para la fabricación del puerto de Tarragona, sirva y se aplique sólo en lo sucesivo para la indicada carretera, y luego de concluida ésta cese la misma contribución."

"Consignando el producto de que se trata al mencionado objeto, además de la utilidad pública que resultaria proporcionaria trabajo a muchos que por la inacción del comercio y obstrucción del giro viven en una ociosidad involuntaria, sin jornal, ni medio para subsistir."

Font: lligall 2.408 de l'AHMVG (8 de maig de 1822)

VIII.3 SOL·LICITUD DELS AJUNTAMENTS DE VILAFRANCA I VILANOVA PER LES OBRES A LA CARRETERA QUE UNIA LES DUES VILES (1820)

"Los Ayuntamientos constitucionales de esta Villa y la de Villanueva con el respeto debido a V. hacen presente que el Excmo. Sor. Capitan General de esta Provincia penetrado en 1818 de los menoscabos que se seguian al tráfico y agricultura de estas poblaciones, y de quasi todo el Panadés por el malísimo estado de la carretera de esta Villa a la de Villanueva más impracticable cada día en mayor número de puntos, autorizó al caballero gobernador de este Partido como presidente de la Junta nombrada para su realización, para que entre tanto ésta arreglase el competente plan de arbitrios se exigiese por quatro meses a contar desde el primero de febrero inmediato un sueldo por cada libra de carne de carnero, ocho dineros por la de Oveja y seis por la de cabra y macho de cabrio que se vendiese en ésta villas y otras igualmente interesadas. Amplió después el plazo de éste impuesto que se ha seguido y se sigue aplicandose al objeto, que por el grado de mejoras sucesivas que ha recibido no ha tenido hasta ahora contradicción alguna; más como lo estaría en adelante con lo prescrito en el título 6o capitulo 2, artículo 335 de nuestra Constitución si seguía el impuesto sin aprobación de Vs. y con la letra del art. 321 si de su inversión continuase cuidando una Junta compuesta de Yndividuos que no lo son de estos Ayuntamientos han resuleto elevado todo a V. esperando se servirá autorizarle para la continuación de lo impuesto y la aplicación de su producto a las obras de la carretera."

Villafranca 26 de abril de 1820.- Alcaldes y regidores de Vilafranca y Vilanova.

Font: AHMVG, lligall 469.

ANNEX IX

L'AJUNTAMENT D'ALTAFULLA DEMANA LA DESAPARICIÓ DELS DRETS SENYORIALS

"En nombre de los votos de sus vecinos y terratenientes hace presente a la sabiduría del Congreso, que agobiado este pueblo por las insoportables exacciones de décimos, tascas, censos y laudemios en favor del llamado señor del castillo y término, Marques de Tamarite; apenas pueden los propietarios alentar en clase de colonos, arrebatándoles lo más líquido de la propiedad y sus productos por los indicados y otros impuestos, que en los tiempos de la degradación de la especie humana estableció la inhumanad codicia de los pocos que se levantaron señores de vidas y haciendas prevaliéndose de la estupidez y abatimiento de los muchos. Fecundado en gran parte el suelo del distrito de éste pueblo; por el mero sudor del propietario rompiendo peñas, secando pantanos, y abonando arenas, se le hace tanto más doloroso el sacrificio de su propiedad, cuanto es ésta más sagrada y más incompatible aquel con toda idea de justicia; pues sin otro título que la violencia o la seducción del primer causante del Señorío se lleva el llamado Señor poco menos que el 23% del producto en bruto de los frutos por las prestaciones de décimas y tascas y un tercio del valor de la propiedad, en su traspaso a título de laudemio, exacción bailarda cuyo exceso desconocen la legislación y Costumbres de nuestra España, y que por si sólo habría tenido en perpetua esterilidad el suelo de esta Provincia, si la aplicación, industria y comercio de sus moradores no les hubieran en otros tiempos facilitado caudales sobrantes que emplean en el rompimiento y cultivo de sus esclavas tierras.

Recobradas por el Español su dignidad de hombre y calidad de ciudadano, no podría permitir la excelsa justicia del Congreso Nacional, que el precio de su propiedad y el sudor en que la riega y fertiliza sean por más tiempo patrimonio del que se dijo Señor, o del que le sucedió, no pudiendo la sucesión legitimar en favor del segundo exacciones que no fundó la justicia y que nunca pudieron legitimar en el primero.

Así que por los derechos sagrados, que reclama la propiedad y el bien de la Nación, que no pueden medrar subsistiendo los pesados efectos del Señorío, Suplica el Ayuntamiento de Altafulla a nombre de sus comitentes se digne el Soberano Congreso pronunciar la absoluta abolición de los diezmos y declarar ya abolidos por el Decreto de 6 de Agosto de 1811 la única exacción del tercio de valor de la propiedad conocida bajo el nombre de laudemio, con todas las demás prestaciones que derivan del Señorío o dominio directo, salvando solamente el censo enfiteutico como representando el precio de la enajenación y caso de no estimar comprendida en ésta abolición la prestación que llaman tasca se facilite por el Soberano Congreso la reducción de esta carga, pudiendo aportar su capital en toda especie de papel liquidado a cargo del estado, regulando aquel el tres por ciento y fijando el producto y valor de los frutos por el último quinquenio a precio de péritos: providencia que dando aliento a nuestra Agricultura contribuiría eficazmente a la pública prosperidad y a la consolidación de nuestro edificio Social; objeto de los votos de éste pueblo y de todo Español, y de los solícitos afanes de esta Augusta representación Nacional.

Altafulla, 31 Octubre de 1820

Josef Plana Alcalde Const. ; Juan Gatell Reg. ; Baltasar Camps Reg. ; Andres Barradat.

Isidro Argilagué Reg. ; Antonio Droguer Procurador Sindico

Font: ACD, Expedients Generals, Lligall 33, expedient 147

ANNEX X

LA DESAMORTITZACIÓ AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

PRINCIPALS LOTS DESAMORTITZATS

I. Institució: MONESTIR DE MONTSERRAT (juny, 1821)

Béns:	taxació	remat
- Granja amb casa (derruïda):		
"corral del Pasqual":	40.264	42.800
* 30-40 jornals de vinya		
* 28 jornals de sembradura		
i algunes oliveres		
* 120 jornals de bosc		
- Peça de terra: "		
oliveres del Fonsó":	10.700	16.585
* 6 a 8 jornals		
- Manso dels graons:	48.150	76.248
* 110 jornals de vinya		
* una mica de bosc		

Localització: EL BRUC i COOLBATÓ

Comprador: JOAN CASAS LLOBATERAS (Sant Hipòlit de Voltrega)

Taxació:	99.114 rals
Adquisició:	135.633 rals
% Adquisició/Taxació	137%

Font: Registre d'Hipoteques de Vilafranca (RHV), any 1822, fol.341-342 i Circular del notari Marià Abella (AHMSSA, caixa 456 -28 de febrer de 1821).

2. Institució: MONESTIR DE MONTSERRAT (abril, 1821)

Béns:	taxació
- Casa amb oficines (c/arrabal de la Font)	63.986
- hort	2.247

Localització: VILAFRANCA

Comprador: MARIÀ VALLÈS (Comerciant de Barcelona)

Taxació:	66.233 rals
Adquisició:	139.831 rals
Adquisició/Taxació	211%

Font: RHV, 1822, fol.342v. i Diario de Barcelona, 7 de febrer i 1 d'abril de 1821.

3. Institució: MONESTIR DE MONTSERRAT (juny, 1821)

Béns:	taxació	remat
- "Vinya vella"		744.399
* Casa i oficines		
* Una premsa d'oli i una premsa de vi		
* 200 a 300 jornals de terra (majoria vinya) i oliveres		
* un hort de secà		
- "Vinya nova"		334.867
* Casa i oficines		
* 150 jornals de sembradura i oliveres		
* 130 jornals de vinya		
* 40-50 jornals de bosc		
- "Mas Guixà"		
* Casa i oficines		
* 325 jornals de vinya		
* 28 jornals quarteres de sembradura		
* 200 jornals de bosc		
- "Mas Rubió"		820.562
* Casa i oficines		
* 300 jornals de vinya i olivera		
* 36 quarteres de sembradura		

Localització: ESPARREGUERA, COLLBATÓ, EL BRUC

Comprador: PAU TARRADA (Comerciant de Barcelona)

Taxació:	1.899.828 rals
Adquisició:	2.550.197 rals
Adquisició/Taxació	135%

* Pau Tarrada manifesta en un document notarial que adquirí la finca de "la vinya nova" per encàrrec de Joan Anton Miret (comerciant de Vilafranca) i Miquel Formosa (comerciant de Sant Sadurní).

Font: RHV, 1822, fol.343-344; AN-AHCVP, Marià Abella, manual 35 (1821), fol.206-207 i 228-229; Diario de Barcelona, 1 de març de 1821 i Circular del notari Marià Abella (caixa 456 de l'AHMSSA).

4. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (abril, 1821)

Béns:

- Casa amb oficines i hort (c/Sant Bernat)

Localització: VILAFRANCA

Comprador: CRISTOFOL MILÀ ROMAGOSA (Hisendat de Sant Pere Molanta-Vilafranca).

Taxació:	48.739 rals
Adquisició:	86.265 rals
Adquisició/Taxació	178%

ADQUISICIÓ AMB:

Vals reials 1807, 1814 i 1818	20.349
Vals reials de 1808, 1814 i 1819	5.435
Vals reials de 1815 i 1819	42.474
Crèdits reconeguts	18.154
total	86.412

Font: RHV, 1822, fol.344; AN-AHCVP, Francesc Vallès, manual 19, fol.77-80; Diario de Barcelona, 1 d'abril de 1821.

5. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (juny, 1821)

Béns:	taxació	remat
- Una peça de terra: "l'era de sant Bernat" * 2 jornals de vinya	4.280	4.965
- "Dels noguers" * 9,5 jornals i mig de sembradura	32.100	34.251
- Un hort: 1 jornal	3.210	4.291
- "Camp de davant del Cementiri" * 7,5 jornals	16.050	18.832
- "Els hortets" * 7,5 jornals	32.100	36.380
- "Dels ametllers" * 10 jornals	16.050	19.388
- "Vinya closa" * 48 jornals de vinya	53.500	58.315
- "Vinya nova" * 56 jornals de vinya	64.200	70.941
- Una peça de 25 jornals campa	66.875	74.386
- "La boal" * 600 jornals de bosc	330.630	428.021
- "Sant Sebastià" * 47 jornals de bosc	8.988	9.683
- "Albareda" * 4 jornals	24.610	25.851
- Forn, cobert, paller, era de trillar teler	40.778	42.832

Localització: AIGUAMÚRCIA i LES POBLAS

Comprador: PERE PRATS (L'Hospitalet)

Taxació:	693.549 rals
Adquisició:	832.494 rals
%Adquisició/Taxació	120%

ADQUISICIÓ AMB:

Vals reials 1808, 1814 i 1819	19.539
Vals reials de 1814 i 1819	119.118
Vals reials de 1807, 1809, 1815, 1818 i 1819	492.562
Crèdits reconeguts	201.291
total	832.510

Font: RHV, 1822, fol.345-346; AN-AHCVP, Francesc Vallès, manual 19, fol.86-87; Diario de Barcelona, 9 d'abril de 1821.

6. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (juny, 1821)

Béns:	taxació
- peça de terra campa i de regadiu "Camp dels corrals" * 9,5 jornals	32.100
- peça d'oliveres * 6,5 jornals	7.490
- molí de fora del monestir	17.227
- la plana del molí: campa i voltada d'oliveres * 33 jornals	107.000
- el bosc immediat * 2 jornals bosc	2.140
- "la mallola" * 16 jornals de vinya i oliveres	34.240
- bosc de la cabreria amb la fusta * 40 jornals de bosc	16.585

Localització: AIGUAMÚRCIA i LES POBLES

Comprador: MARIÀ VALLÈS (Comerciant de Barcelona).

Taxació:	216.782 rals
Adquisició:	738.075 rals
% Adquisició/Taxació	340%

ADQUISICIÓ AMB:

Vals reials de 1800	14.079
Vals reials de 1807, 1808, 1809, 1814, 1818 i 1819	395.542
Vals reials de 1805 a 1809, 1815, 1818 i 1819	322.969
Crèdits reconeguts	5.915
total	738.505

* El desembre de 1822, a l'hora de fer l'escriptura, Marià Vallès ven la majoria d'aquestes finques al preu de taxació:

- La peça d'oliveres de 6,5 jornals a Bonaventura Garrigó de Vilafranca, per 7.490 rals.
- El molí de fora del monestir a Jaume Gastet de Puigpelat, per 18.297 rals.
- La plana del molí, el seu bosc de 2 jornals, "la mallola" de 16 jornals de vinya i 40 jornals de bosc a Jaume Gastet de Puigpelat, per 159.965 rals.

Font: RHV, 1822, fol.346; AN-AHCVP, Francesc Vallès, manual 19, fol.70-73; Circular del notari Marià Abella (caixa 456 de l'AHMSSA)
(remat 7 de maig de 1821/20 de juny de 1821)

7. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (juliol, 1821)

Béns:	taxació	remat
- Granja d'Ancosa	160.735	192.611
* 65 jornals terra campa		
* 3 jornals de vinya		
* 2.844 de bosc i muntanya		
- Hort tancat	105.951	149.811
* casa de l'hortalà		
* 2 aljives		
- Peça de terra:		
"la plana de Sant Pere"	160.500	177.641
* 35 jornals d'oliveres		
* 25 jornals campa		
* 8 jornals de vinya		
- "Bosc de Sant Pere"	27.146	31.298
* 71 jornals		
- "Esgarrapat"	16.050	16.852
* 7 jornals d'oliveres		
- "Hortets d'en Solivella"	4.280	4.547
* 1 jornal horta		
- "La tieta"	2.140	2.247
* 2 jornals de vinya		
- "Bosc de les forques"	26.750	26.750
* 90 jornals		

Localització: LA LLACUNA, AIGUAMURCIA i LES POBLES

Comprador: PAU TARRADA (comerciant de Barcelona).

Taxació:	503.552 rals
Adquisició:	719.187 rals
Adquisició/Taxació	143%

ADQUISICIÓ AMB:

Vals reials 1800	361
Vals reials 1807-1809, 1814, 1818 i 1819	211.975
Vals reials de 1807, 1808, 1814 i 1819	173.799
Vals reials de 1806, 1808, 1809, 1815, 1818-19	316.568
Crèdits reconeguts	16.501
total	719.204

Font: RHV, 1822, fol.347-348; AN-AHCVP, Francesc Vallès, manual 19, fol.83-85; Diario de Barcelona, 9 d'abril i 7 de maig de 1821.

8. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (juliol, 1821)

Béns:	taxació
- peça de terra "Sant Sebastià" * 38 jornals de vinya i campa	29.425
- "els avellaners" * 25 jornals	16.050
- "Pare Magi" * 2 jornals de vinya i oliveres	4.280
- "del Portalé" * 2,5 jornals regadiu	5.350
- "la feixa Teixidora" * 2 jornals campa i oliveres	4.280
- "la comella d'en baura" * 4,5 jornals campa i oliveres	10.700
- "la comella del polvoret" * 5,5 jornals, campa i oliveres	10.732
- "la canonada" * 2 jornals regadiu	6.420
- "de fora" * 1,5 jornals de regadiu	7.875

Localització: AIGUAMÚRCIA i LES POBLES

Comprador: MARIÀ VALLÈS (Comerciant de Barcelona).

Taxació:	95.032 rals
Adquisició:	117.039 rals
Adquisició/Taxació	123%

ADQUISICIÓ AMB:

Vals reials 1807, 1808, 1809, 1814, 1818 i 1819	35.378
Vals reials de 1807 a 1808, 1814 i 1818	21.569
Vals reials de 1807 a 1809, 1815 i 1819	14.169
Crèdits reconeguts	45.934
total	117.050

* El mes de desembre de 1822, a l'hora de fer l'escriptura, Marià Vallès vengué a Josep Miquel (a) Blai de Vila-rodona les finques d'aquest lot pel mateix preu que les adquirí.

Font: RHV, 1822, fol.348-349; AN-AHCVP, Francesc Vallès, Manual 19, fol.74-77; DdB de 5-VI 1822

9. Institució: MONESTIR DE SANT JERONI DE LA MURTRA (desembre, 1821)

Béns:	taxació	taxació inicial
- Heretat del castell	102.720	191.915
- Moli	35.941	58.154
- Moli de baix	28.665	39.451

Localització: TOUS

Comprador: JOAN ANTON MIRET (comerciant de Vilafranca) que actuà per compte d'IGNASI CODINA (comerciant de Manresa)

Taxació:	167.326	269.058 rals
Adquisició:	108.616	289.520 rals
Adquisició/Taxació:	65%	108%

* La primera taxació es va fer per un valor de 191.915 rals

Font: Circular del notari Marià Abella, caixa 246 de l'AHMSSA; Diario de Barcelona, 9 de març i 2 de setembre de 1821; Josep RIBA i GABARRÓ: Tous. Mil anys d'història, pàg. 212.

10. Institució: CONVENT DE CAPUTXINS DE VILANOVA

Béns:
- Convent

Localització: VILANOVA

Comprador: JOSEP TOMÀS VENTOSA I SOLER (hisendat, "americano")

Taxació:
Adquisició:
Adquisició/Taxació:

Font: Remei VENDRELL: Evolució agrària a Vilanova i la Geltrú (1716-1985), Vilanova, 1985, pàg. 39 i VIRELLA: Les classes..., pàg. 13.

11. Institució: CONVENT DELS CARMELITES DESCALÇOS DE VILANOVA (juliol, 1822)

Béns:	taxació
- Església	205.199
- Convent	123.664
- Horts	142.950

Localització: VILANOVA

Comprador:

Taxació: 471.813 rals

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 19-VII-1822.

12. Institució: CONVENT DEL MERCEDARIS DE BARCELONA

Béns:

- finca Solicrup

Localització: VLANOVA

Comprador: JOAN SAMÀ I MARTÍ (hisendat i comerciant de Vilanova)

Taxació:

Adquisició: 1.000.000 rals

Adquisició/Taxació:

Font: VIRELLA: Les classes..., pàg. 13.

13. Institució: CONVENT DELS AGUSTINS DE BARCELONA

Béns:

- finca Els Solers

Localització: SANT PERE DE RIBES

Comprador: CASIMIR GIRONA I AGRAFEL

Taxació:

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: VIRELLA: Les classes..., pàg. 13.

14. Institució: CONVENT DE CAPUTXINS D'IGUALADA (novembre, 1822)

Béns:

- Convent

Localització: IGUALADA

Comprador:

Taxació: 48.000 rals (?)

Adquisició: 47.270 rals (?)

Adquisició/Taxació: 98,5%

Font: MARTINEZ: Revolució..., pàg. 46.

15. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (abril, 1821)

Béns:

- Casa-castell

Localització: PONTONS

Comprador:

Taxació: 13.803 rals

Adquisició: 13.545 rals

Adquisició/Taxació: 98%

Font: Diario de Barcelona, 9 d'abril de 1821 i FORT: El senyoriu...

16. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (abril, 1821)

Béns:	taxació
- Casa pare Basa	43.795
- Casa del metge	5.329
- Mesó	15.595
- Palau vell	86.659
- Claustre major i cabildo	839.811

Localització: AIGUAMÚRCIA

Comprador:

Taxació: 991.189 rals

Adquisició:

Adquisició/Taxació: 98%

* Aquestes finques no es pogueren subastar, per manca de postors, ni el maig ni el juny de 1821 i es tornaren a passar a subasta el gener de 1822 (desconeixem si llavors foren venudes).

Font: Diario de Barcelona, 9 d'abril de 1821 i 18 de gener de 1822.

17. Institució: MONESTIR DE SANTES CREUS (juny, 1822)

Béns:		remat
- Moli draper		43.709
- Moli fariner i casa	76.997	
- Moli de baix		34.689

Localització: PONT D'ARMENTERA

Comprador:

Taxació:

Adquisició: 155.395 rals

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 9 d'abril de 1821 (29-IV-1822).

18. Institució: COMANDA DE SANT JOAN

Béns:

- Cases i horts

Localització: VILAFRANCA

Comprador:

Taxació: 94.299

Adquisició:

* Es posà a subasta el febrer de 1821, però el mes de març es suspenguè la subasta i s'utilitzà com a magatzem de fruits.

Font: Diario de Barcelona, 17 de febrer i 1 de març de 1821

19. Institució: PRIOR DE GARRAF CAPÍSCOL DE SANTA ANNA (abril, 1822)

Béns:

- Terres "Les feixes"
cens d'11 sous i 3 diners (6 rals)

Localització: AVINYONET

Comprador:

Taxació:

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 29 d'abril de 1822.

21. Institució: MONESTIR DE MONTSERRAT (juny, 1821)

Béns:

- Priorat de Sant Sebastià dels Gorcs
* Granja i terres

Localització: AVINYONET

Comprador:

Taxació: 32.346 (45.345 rals)

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 8-VI-1821.

22. Institució: MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS (desembre, 1821)

Béns:

- Cases i terres (carrer alta)

Localització: EL VENDRELL

Comprador:

Taxació: 129.238 rals

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 11 de març i 20 de desembre de 1821.

23. MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS (març, 1821)

Béns:

- Casa

Localització: MASQUEFA (plaça de la vila)

Comprador:

Taxació: 14.980 rals

Adquisició:

Adquisició/Taxació:

Font: Diario de Barcelona, 11 de març de 1821.

ANNEX XI**LES HISENDES MUNICIPALS I ELS PROPIS I ARBITRIS****XI.1 L'ARBOC: Pressupostos de Propis i Arbitris**

<u>ANY</u>	<u>ENTRADES</u>	<u>SORTIDES</u>	<u>SALDO</u>	
1811	1.082	?	?	
1815	1.693	1.699	6	
1816	1.749	1.748	1	
1817	1.466	1.481	-15	
1818	1.242	1.251	- 9	
1819	1.357	1.336	21	
1820	982	911	71	
1821	1.134	1.037	96	
1822	828	830	-2	
1823 (8 mesos)	334	453	-118	
1835	325	?	?	
1838	434	?	?	
<u>Arrendaments:</u>	<u>1820</u>	<u>1821</u>	<u>1822</u>	<u>1823(8)</u>
Herbes	100	100		
Fems	100	100	34	
Forns net	92	175	269	192
Tenda	49	95		
Tenda	56	-		
Oli(10)	80		180	125
Aiguardent (10)	249	264	138	225
Carn	116	83		
Hostal	20	57	30	13
Cèdules (4)	110	22		
Tosinos	18	38	32	
Caballerisa	3	7		
Salaris actes	17			
Sobrant		21		
Lloger de la Sitja	-	2		
Cortans	-	8		
Menuts i pells	-	2		
Lluisme d'una casa	-	10		
Fleca			41	

<u>Despeses</u>	<u>mitjana</u>	<u>1820-1823</u>
Polises		124
Corredor		92
Organista		37
Majadera salari		13
Predicador de quaresma		31
Salari esquadres (6)		52
Jutge 1 Instancia		23
Presos		16
10% propis		91
Sanitat		45
Alcalde Vila		14
Mises		52
Secretari		27
Varis obres:	fins 1.037	

Font: ACA, "Diversos Locales. Arxiu Històric de l'Arboç", vol.22

XI.2 PRESSUPOST DE LA VILA DEL VENDRELL PER L'ANY 1822

INGRESSOS:

<u>Propis i Arbitris</u>	<u>rals</u>
Fleques	810
Forns de pa	1.800
Arrendament de l'hostal	900
Impostos del Mesó particular	150
Venda Peix Salat	1.210
Venda de Sal i Sabó	500
Transport del vi de la vila al port de Sant Salavador	3.800
Premses d'oli	<u>805</u>
subtotal	9.975
<u>Arbitris extraordinaris</u>	
El pes de les garrofes	150
Mitja peseta per cada pipa de vi que es transporta de la vila a la platja	<u>4.000</u>
subtotal	4.150
total	14.125

DESPESES:

Justícia i Esquadres	2.292
Dotació del mestre i ajudant	3.000
Dotació mestre noies	1.000
Dotació Secretari Ajuntament	400
Cuidador relotge públic	60
Dotació pregoner	120
Festes Església i predicador	330
Cadastre finques Ajuntament	686
Penes de Càmera	67
Manteniment de presos, impresos, passaports i despeses extrao.	2.200
Per decrets de les Corts	110
Per diaris de les Corts	600
1,5% al dipositari de Propis	150
17% de Propis per l'estat	1.694
Sanitat	<u>2.880</u>
total	15.590

DÈFICIT: 1.465

Font: AHV, "Copiador de las correspondencias. 1820-1823".

XL3 QUEIXA DE L'AJUNTAMENT DEL VENDRELL PER LA MANCA DE RECURSOS

"El Ayuntamiento de esta Villa del Vendrell presenta a V.E. para su aprobación el adjunto estado y presupuesto de ingresos y gastos del común de la misma para el presente año de 1822.

Bien quisiera éste Ayuntamiento poder presentar bajo su sólo arbitrio el medio de llenar los gastos comunales de la villa, y no tener que continuar con los arbitrios que van con la nota de aprobados hasta aquí, no sólo por contener éstos siempre una odiosidad de parte de los contribuyentes en razón de ser de la clase que más se resiste al pago, si que también por la continua molestia y muy desagradable que le es al Ayuntamiento su exacción. Pero hasta que pueda lograrse de las Cortes aprobada la petición que tiene intento el Ayuntamiento de hacer para que lo que se paga en éste embarcadero para el Puerto de Tarragona sirva para ocurrir a los gastos de ésta villa y recomposición de los Caminos que conducen a éste embarcadero, que están en muy mal estado; no ha podido el Ayuntamiento prescindir de presentar a la aprobación de V.E. para los gastos de éste año los mismos arbitrios ya antiguos en esta villa y siempre aprobados por la Superioridad.

En la segunda parte se presentan dos arbitrios, el peso de algarrobas y los dos reales de vellón por cada pipa de vino que se transporta a la playa del mar; que aunque nuevos a la aprobación son ya impuestos de algún tiempo a esta parte para la recomposición de los Caminos que conducen a la Playa del mar de esta Villa, pero éste año con motivo de estar destinados a tesorería nacional los artículos de consumo que siempre habían compuesto parte de los propios y arbitrios de ésta Villa, el Ayuntamiento se ha visto en los mayores apuros para poder formar un estado de ingresos los menos perjudiciales a fin de poder llenar, sinó el todo, a lo menos la mayor parte de los gastos que se presentan indispensables para este año; Y por lo mismo espera el Ayuntamiento que en consideración a las razones sobredichas y a la legalidad de la parte de gastos, de los que en opinión del Ayuntamiento no se puede absolutamente prescindir y no teniendo otros arbitrios para llenarlos que lo de este Estado, se dignará a V.E. dar la correspondiente aprobación."

30 de gener de 1822.

Font: AHV, "Copiador de las correspondencias. 1820-1823".

ANNEX XII
L'ESGLÉSIA DURANT EL TRIENNI

XII.1 LES DIFICULTATS ECONÒMIQUES DE LA COMUNITAT DE PREVERES DE VILAFRANCA

23-V-1815

"Que en atenció de haver observat ser crescutíssim los atrasos que pateix la Rt. Comunitat sobre la cobransa de las pencions dels censals; ha reflexionat sobre el particular per si trobaria medi com poder cobrar per evitarlos majors en lo esdevenidor [...] convindria que los R.R. Collectors cada quatre mesos entréguian una llista de tots los censalistas que estigan debent més de tres pencions qual deurán presentar al Rt. Procurador General per manifestar la en Consell a S.Ra. y aixís no solament sa Ra. podrà venir en coneixement dels censalistes resistents per deliberar los medis que consideraria més oportuns practicar a fi de obligarlos al pago; sí que també los R.R. Collector trindran peu y camí per excitarlos al compliment de aquell, si no volen ser denunciats."

25-V-1820

"En atenció que desde que regeix el Govern o Sistema constitucional de esta Monarquia, se experimenta que molts dels dits censalistas de S.Ra., fan el desentés de pagar las pencions dels dits censals que de justicia estan adeudant y com per las gestions necessàries per compellirlos, un procurador Causidich sol no abàstia, es precís que se ne anomènia també altre, a fi de que entre totos dos se pugua activar la dita cobransa precisa per nostra subsistència."

9-V-1821

"En atenció dels apuros ab que se troba esta Comt. atenent las circumstancias del temps, y la resistència se experimenta dels censalistas en retardar el pago de las pencions, talvegada si sa Rd. resolia fer alguna pencion de Gràcia com han fet altres Comunitats y el Moit Illtre. Capítol, per raho de la Guerra pasada.

Considerant esta comunitat que el gran entorpiment de cobransa en la major part lo creu originat de haberse resistit sempre a fer gràcia de penció alguna per los sis anys que durà la Guerra, y que noticiosos los censalistas de que el demás Clero ha fet gracia de la tercera part del temps de la Guerra per volense conformar a lo que exortaba S.R. M. en la Sedula de 1815, que del temps de la Guerra el deutor y el acrehedor se componguessen cedint cada un alguna cosa [...]. Acordem que el colector quiscun en el seu partit notifiqian en persona als Censalistes la gràcia resol esta Comunitat de ferlos dos pencions de gràcia, sí pagan tot lo que estan debent, y una sí pagan la meytat, y ab la addició que sí ne deuen moltas, y en pagan sis, que els fàcia dos de gràcia, y sí ne deuen tres una de gràcia, sens poderlos fer més dit Collector encara que ne pàguian dotse, quinse, ni vint; donant per el treball personal extraordinaris que tindran de anar dit Collector de cobransa, y atesas las circumstancias críticas del dia; entenentse solament dit ral per lliura per los censalistes de fora, y no per los de la Vila."

7-VII-1822

"Serà una friolera lo que se arreplagarà en lo present any de mitg delme y primícia de dita Rectoria de la Bleda y també de la de Sant Miquel de Olerdola, en termes que aquesta Comunitat se veu impossibilitada per falta de fondos de poder satisfacer el mig duro diari que dona a aquell curat de Olerdola."

3-VIII-1822

"En una palabra, todas las rentas de la parroquia de la Bleda, ni siquiera bastan para el pago de las 16 quarteras, pués que la maior parte de censos que por dicha parroquia están a favor de ésta Comunidad son incobrables, y si antes cuando la Comunidad percibía por entero la primicia no podía costear la subsistencia del Párroco y gastos inherentes, gcomo podrá ahora con lo que ha librado la Junta Diocesana?. Entrando desde luego en el examen de la crítica situación de esta Comunidad, toda esprección queda corta e insuficiente para hacer concebir una justa y cabal idea del misero estado a que se ve reducida: le es negado todo medio de satisfacer a los acreedores, realizar el pago de las indicadas 16 quarteras de trigo: sus individuos atrasados más de año y medio en el cobro de Mesadas, congrua la más limitada en que tenían cifrada su sustentación, nada perciben de tres meses a esta parte por no poderse cobrar las pensiones de censales que es toda su renta y sumidos en la maior indigencia, han de parar en la dura pero precisa alternativa o de ausentarse y buscar en otros parages su subsistencia o bien pordiosear. Tales son los apuros del desgraciado clero de esta Comunidad. gComo se podrá costear la dotación de dos Parroquias, quando no hay para el preciso alimento de los Sacerdotes que componen esta corporación?."

Font: Libro de Acuerdos..., fol.293-393.

XII.2 VILAFRANCA I ELS FRANCISCANS DURANT EL TRIENNI

"Me parece que no me equivoco, si digo sin ningun reparo, que los Franciscos de Villafranca, así como los de varias otras poblaciones de Cataluña, ni hubieran tenido que sufrir lo que sufrieron, ni nunca hubieran visto su Comunidad suprimida en tiempo de la Constitución, si su suerte hubiera dependido de los vecinos de aquella ilustre villa. Fuese lo que fuese de algunos particulares, el común de aquel pueblo, ni aún entonces, miraban con malos ojos a éstos frailes; antes al contrario se veía claro que los apreciaba, y aun dió varios indicios de que sentia mucho sus trabajos, y de que tenia grande pesar de perderlos.

Aun de las casas principales y de las más acomodadas tenían muchos particularmente apasionados. Todavía es cierto también, que aun de los mismos adictos a la Constitución había algunos que se manifestaban prontos a favorecerles: ya se ve que estos no serian de aquella clase de constitucionales exaltados, que no sufrían ni podían ver frailes ni aun en figura. Yo que lo vi, hallándome allí en dos distintos intervalos de aquella época, esto es, a últimos del año veinte y uno, y a principios del veinte y dos, gpor que he de omitir el dar éste testimonio al pueblo de Villafranca?

Pero la localidad y la situación de ésta ilustre villa fueron ocasión de que sus frailes tuviesen los malos ratos que, en otra disposición, nunca hubieran tenido. Hacia al Mediodía, y a no mucha distancia, tiene Villanueva, en donde se hallaban reunidos un considerable número de sistemáticos de los más exaltados; y a la parte de Poniente está el Vendrell más cerca todavía, población considerable tambien, llena entonces de milicianos furiosos, los cuales se hallaban siempre preparados para hacer todo mal tercio a los que reputaban por enemigos del nuevo sistema, entre los cuales contaban ellos en general a todos los frailes, y muy en particular a los Franciscos.

Por razón de su misma localidad se halla Villafranca en el medio casi fisico, y a igual distancia de las dos capitales, Barcelona y Tarragona, que eran como dos centros en donde se reunían los principales promovedores de las nuevas máximas en el Principado, y donde reinaba en el más alto punto el despotismo constitucional. De esta local situación de Villafranca era consiguiente la particular proporción de poder recibir con mayor facilidad los influjos de los sistemáticos exaltados de una y otra capital. Tambien se seguía, que las tropas y milicianos, que transitaban de una a otra parte, debían precisamente pasar por aquella villa.

Los cuidados, los sustos y sobresaltos en que por razón de las referidas circunstancias se vieron los frailes Franciscos de aquel convento, fueron muy frecuentes y en extremo pesados. A la sola fama (y ésta se divulgaba con mucha frecuencia) de que venía tropa o milicianos, ya fuese de la parte de Tarragona, ya fuese de la de Barcelona, se estremecian los pobres; y la voz sola que corría era para aquella Comunidad una congoja mortal. <<gPor que vienen? gQue harán? gEn donde esconderemos lo que tenemos, si se entregan al pillaje, como lo hacen cuando les da la gana? Y gcomo nos salvaremos nosotros si quieren hacernos alguna violencia, como la han hecho en otros conventos?>> Estas y otras semejantes reflexiones eran tragos amarguísimos, que hacían pasar una vida muy penosa a los Religiosos."

ARAGONÉS: Los frailes..., vol.2, pág.307-310.

XI.3 CLERGAT, SEQUERA I GUERRA

"Ni ésta [la religió] pelagra porque haya Constitución en España, ni se defiende con las armas en la mano y encendiendo la guerra civil. Pero sin embargo la ignorancia de algunos y la malicia de muchos otros movidos no por amor a la religión y a la patria, sino por fines particulares, se aprovechan de la sencillez de los fieles para persuadirles que los males y las calamidades que sufrimos, y aun la misma epidemia que ha llenado de consternación y de luto varias poblaciones, y la falta de lluvia que ha sembrado la esterilidad en los campos, son castigos del cielo porque tenemos y queremos Constitución. Así se engaña, así se alucina y así se incita a los honrados moradores de las aldeas para hacerles odiosa la Constitución, y así se les conduce hasta el extremo de empuñar las armas para teñirlas en la sangre de sus mismos hermanos."

Font: Circular d'Avellà d'11 de maig de 1822 a l'ACPVP-MV.

"Os dicen igualmente, que no tenéis que esperar felicidad alguna mientras dure el actual sistema de gobierno: que por él os han venido las desgracias que experimentais, los horrores de la epidemia, los efectos de la sequía y la decadencia de vuestro comercio. ¡Infelices! [...]. En cuanto a la sequía decidnos ¿que no la habíamos padecido jamás antes del año 1820? ¿Es por ventura general en nuestro Reino la que sufrimos ahora como lo es el regir nuestra sabia Constitución? No por cierto. No faltan provincias que se quejan por demasía de aguas y sabemos por los encargados de examinar el estado de la cosecha de España en este año, ser por lo menos mediana en lo general. Y ¿ferid pues de aquí si será la Constitución causa de que no llueva en nuestras tierras. Por lo relativo al comercio, es innegable que ha decaído algun tanto del estado floreciente en que le vimos en épocas anteriores; pero ¿es caso desde 1820, a cuyo año debemos el beneficio de la Constitución? ¿Su decadencia no viene de más allá y principalmente de la insurrección de nuestras Colonias anterior de algunos años a la formación de nuestro Código Fundamental y al actual sistema que nos rige? [...] Os lo hemos dicho ya otras veces y lo repetiremos mil si conviene. Nuestros pecados, nuestras prevaricaciones para con Dios, nuestra conducta tan poco ajustada a las leyes del Evangelio y de la sana moral, ésta es la causa de todos los males, que en expresión de un Profeta, hace el Señor en las Ciudades".

Font: "Los Vicarios Generales de Tarragona...", 25 de maig de 1822 (ACPVP-MV).

ANNEX XIII

LES ELECCIONS MUNICIPALS DE VILAFRANCA DE L'ANY 1821: LA LLUITA ENTRE ABSOLUTISTES MODERATS I LIBERALS

XIII.1 L'OPINIÓ DEL BATLLE DE L'ANY 1820, JORDI MIRET (27 de desembre de 1820)

"Parece ser la primera de las nulidades que a ella se objetan, el que se determinase que la votación se hiciese por listas, suponiendose que se determinó así, o para salir más presto de ella o para evitar toda sospecha del Secretario. Ni mi character ha sido salir presto de mi obligación sino desempeñarla bien; ni en el Secretario pueden recaer sospechas algunas, pues nada puede hazer sin que lo vea el Presidente y Escrutadores ni con alguno de estos objetos se resolvió tal cosa gY que? Ni siquiera se determinó que la votación se hiciera por listas. Lease sino el bando que se publicó convidando a los vecinos para la junta, y se verá que nada se habia resuelto sobre este particular. gY como habia de resolverse cosa semejante? gQuien puede obligar a ninguno de los ciudadanos a que de su voto de palabra o por escrito? Vaya que muy poco favor se nos hace a mi y a V.S. [el Cap Polític] en suponernos tan ignorantes que seamos capaces de cometer tales abusos [...].

De que se admitieran votos por escrito parece quieren los recurrentes suponer que se originaron los varios excesos y desordenes que aunque por mayor enumeran en el apartado 6o de su representación, pero la misma enumeración que hacen indican bastantemente no ser ciertos aquellos desordenes y excesos.

Verdaderamente no lo son o alomenos lo ignoro a pesar de que durante la Junta pregunté por varias veces y en alta voz si habia alguno que tubiese que dar alguna queja relativa a que algun ciudadano se le hubiese sobornado, coechado o violentado para que diese o dejase de dar su voto libremente a quien le acomodase; a cuyas preguntas nadie contestó que hubiese la menor queja y yo no puedo entender como hubiera sido posible que callasen todos si hubiesen sido ciertos los asertos que indican los recurrentes por cuyo motivo creo que verdaderamente son estos imaginativos.

No obstante yo, que en decir las verdades nadie me gana, no puedo negar que durante la votación para escrutadores se me hizo presente que habia en el salon de la Junta alguna mesa en donde se firmaban listas y si bien entiendo que esto nada importaba porque no creo haya inconveniente alguno en que qualquiera firme un papel sea el que fuere con tal que el firmante tenga para ello facultad de aquel por quien firma; sin embargo para evitar todo disturbio y toda sombra de sospecha, dispuse que inmediatamente se quitasen de alistar mesas que hubiese como en efecto se hizo.

Otro exceso dicen se cometió en ofensa de los Invalidos de esa Villa y éste es un punto de que no puedo desatenderme.

Si algun discolo que por desgracia nunca faltan en las Poblaciones, al entrar los Invalidos en el Salon de la Junta dió los gritos que dicen los recurrentes, nunca puede ser ésto a cargo mio supuesto que hice cuanto debia y podia para sosegar el alboroto que en aquella ocasión se movió en la Junta como en efecto lo conseguí en breve rato solamente gritando silencio [...] En tanto fue así como que los mismos Invalidos quedaron en la Junta sin que nadie les insultase ni atropellase en lo más mínimo; y si no dieron sus votos, no fué porque se les hubiese negado la facultad de

votar, si no porque se marcharon de la Junta sin querer esperar que se concluyera la lista de los que habían acudido a votar que entonces se estaba formando [...].

Parece se quejan también los recurrentes de que para electores no se nombrasen sujetos de todas clases.

Aquí si que confieso mi ignorancia: yo no se que es lo que con ésto quieren decir los recurrentes. En ésta villa ni en todo el territorio español creo haya más que dos clases de gentes, pues en lenguaje constitucional que és el único que debemos todos usar, solo hay unos que no son ciudadanos Españoles o tienen suspendidos los derechos de tales que para el caso es lo mismo y otros que son ciudadanos españoles en el ejercicio de sus derechos.

Si los recurrentes querían que para electores se nombrase alguno de cada una de estas dos clases, está claro que pretendían el mayor de los abusos; si solo querían que se nombrasen individuos de esta última, todos los nombrados lo son, o por lo menos nadie me ha hecho presente que ninguno de ellos deje de estar en el ejercicio de sus derechos de ciudadano.

En estos no hay clases, todos son libres y todos son iguales ante la Ley sin que entre ellos haya otra diferencia que la mayor capacidad o incapacidad de desempeñar bien los empleos que se les concedan y el merecer más o menos la confianza de sus comitentes.

Acabaron ya felizmente los tiempos en que había clase de Señores, clase de Vasallos, clase de Artistas, clase de Labrador, y que se yo otras clases todas empero de esclavos; ahora no hay más clases que la de ciudadanos libres y a esta pertenecen los que salieron electos.

Presindiré de hacer el parangón entre estos y los contenidos en la lista que con señal de no2o contenían los recurrentes al pre de su representación; jamás me ha gustado entrar en comparaciones odiosas; solamente diré que aun cuando se conceda que los contenidos en la insinuada lista sean sujetos de mayor providad, mayor talento, mayores luces y escedan de un todo a los que quedaron electos, nunca esto podrá ser una nulidad de la elección, pues siempre será cierto que no merecieron tanto como estos, la confianza del Pueblo por quien fueron elegidos a pluralidad absoluta de votos con arreglo a la Ley [...].

Y finalmente piden el mayor de los absurdos pretendiendo que se excluya de la Sala de votación a los ciudadanos mandándose que todo vocal después de haber dado su voto se retire inmediatamente a su casa; como si fuese posible hacer que este acto no fuese público."

XIII.2 L'OPINIÓ DEL JUTJE DE PRIMERA INSTÀNCIA DE VILAFRANCA, JUAN BARATA (4 de gener de 1821)

"Como para haber soborno y coecho debe preceder entrega de dinero, alaja u otra cosa, o bien promesa de darla, es muy dificil de asegurar y declarar que en la expresada elección interviniere el tal coecho, con todo no puedo dexar de manifestar que si no fue manifiesto, fue oculto.

Para venir en conocimiento de todo debo manifestar a V.S. [el Cap Politic] que el Pueblo está dividido en dos partidos, el uno de la gente ruda y sin ilustración cuya cabeza es el Ayuntamiento actual y el otro de los Ciudadanos Ilustrados, y menestrales más visible de ella; uno y otro partido abiertamente procuró conquistar y captar votos con promesas y persuasiones, distribuyendo listas contentivas de los sujetos que pretendían se nombrasen, llegando al extremo de tener una mesa en la Casa de la Villa en donde se executaba la elección, para formarlas y entregarlas a los que por su rudeza no se habrían acordado de los sujetos a quienes debían dar el voto, con lo que sino intervino el soborno a lo menos no pueden excusarse del delito llamado entre los Romanos de ambita.

Éste llegó a la clase de soborno, y de coecho, si es cierto, como se me aseguró, que algunos individuos del Ayuntamiento eran los que llevaban, y repartían las listas en que los mismos iban comprendidos para ser elgidos, captando sus votos en las mismas casas consistoriales con promesa de darles trabajo en este invierno, y despues de haber prevenido a los que venden licores que sin pagar se diese de beber a todos los que hubiesen dado el voto a su favor que un individuo del Ayuntamiento lo satisfceria todo [...].

Es igualmente cierto que no fueron admitidos los individuos que componen la compañía de Inválidos destinada a ésta Villa; pero no me atreveré a afirmar si fue movido de temor, o por malicia: solo diré que dos o tres días después hablando con el Sr. Alcalde Constitucional sobre lo ocurrido en la elección, le pregunté que reparo había tenido en no admitir los Inválidos, siendo así que había más de cinco años que se hallaban domiciliados en esta Villa; a lo que me contextó que era equivocado que absolutamente los excluiere de votar, sino que les dixo que se esperasen que después resolvería; y que ésto lo hizo porque quando entraros los Inválidos, se pusieron a gritar muchos Ciudadanos de los que había en la Sala que los Inválidos marchasen a fuera y que no se les admitiese su voto, y que temiendo un alboroto había dado ésta espera para ver si la gente desocuparia la Sala, y que quando queria admitirlos ya se habían marchado.

XIII.3 L'OPINIÓ DE MANUEL BARBA I ROCA (31 de desembre de 1820)

"Ésta Villa, modelo en otro tiempo de los pueblos pacíficos de Cataluña, se ha dividido en dos Partidos que pueden llamarse, Clase distinguida y Clase común, después que un Joven Labrador logró que se formase el actual Ayuntamiento de casi todos los electores y quedase excluida la primera Clase; después que se está procesando al Sindico Procurador por injurias irrogadas a dicha Clase, y ha quedado esta excluida de los empleos militares en la Milicia de la Villa, exceptuados los Comandantes.

En esta elección de Regidores, logró la primera clase, con los Labradores y Artesanos más distinguidos, Escrutadores de su partido lo que obligó al otro partido que es el del Ayuntamiento, a buscar vocales en las Tabernas y en [las] casas de los Gitanos. Se valieron los de la primera clase de sus dependientes y de la Compañía de Inválidos que más de cinco años ha residido en esta Villa. Ambos Partidos daban cédulas a sus Partidarios que contenían los nombres de los que debían ser elegidos, que entregaban al Secretario, lo que en muchos no era el voto verdadero del tenedor de la cédula, sino del escribiente que alguna vez la mudaba; ambos partidos hicieron tráfico de éstas cédulas, y una multitud de gente estaban reunidos en corrillos durante la votación en las mismas casas capitulares que más bien parecía una gavilla de amotinados que una junta de Ciudadanos; y no fueron admitidos los Inválidos.

No se sabe que se diese a los vocales sino aguardiente y biscochos a algunos, y no todos votaron con voluntad espontanea, antes la mayoría por sugestión o soborno."

XIII.4 OPINIÓ DE JOSÉ DE OLZINELLAS (antic governador militar de Vilafranca) 7 de gener de 1821

"En ésta Villa hay dos Partidos, uno llamado de las Casacas que son los Ciudadanos que la lleban y parte de menestrales, y otro llamado de las barretinas que és la clase de jornaleros, y una buena parte de menestrales. Estos partidos declararon abiertamente el día de la citada elección, de modo que el partido de las barretinas, o ya sea del Ayuntamiento, tenía en la Sala de las Casas Consistoriales una mesa en donde habia un ciudadano que se me ha asegurado serlo del partido de las barratinas que estaba formando listas y las distribuía entre los de su facción y aun dicen que si alguno de los regidores hacia otro tanto. El partido de las Casacas si bien no tenía mesa en la sala no por esto dejaba de formar sus listas y distribuirlas entre los de su facción pues lo hacia ensima de un banco que habia en la misma, y ambos partidos se procuraban a porfia la mayoría de votos hasta llegar al extremo de haber ciudadanos de uno y otro partido en la escalera de la referida Casa, que a medida que iban subiendo los votantes les preguntaban si las listas que llevaban lo eran de su partido o del contrario, tomándoselas unos a otros, y cambiándolas, de lo que resultó un continuo desorden en la referida votación [...].

Los Individuos de la Compañía de Inválidos que se halla en ésta Villa fueron reunidos a las Casas Consistoriales bajo la dirección de un Subalerno agregado a la misma, y que no quiso admitirseles el voto a causa tal vez de haber dicho un Ciudadano en alta voz, segun se me ha asegurado, que si se admitía el voto de los Inválidos, debía admitirse también el de los Gitanos.

Observo que éstos dos partidos están en el día en la mayor eferbescencia."

Font: ABD, lligall 169, expedient 2

ANNEX XIV

PASQUINS REIALISTAS I LIBERALS A VILAFRANCA

12 de maig de 1821

Vila-franca, Vila-franca
estàs ab gran confusió
algun dia bi[n]drà la ora
per alguns no yaurà perdó.
La bara del señor batalla
no la fa anà ygualment
se ajirat contra dels pobres
això no omana la lley

Justícia, Alerta, Alerta

Font: AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XVII

22 de maig de 1821

Tu ser-bylón, Constitución o Muerte
o Mal informado de clerycos
A latrágala Constitución
o Muerte syn Remysyón
o serbylón o serbylón
entre poco tiempo
la Muerte syn Remysyón.

Font: AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XVII

7 d'octubre de 1821

Amados de Villafranca

Amados villafranqueses
los que sois Fieles Cristianos
destruid estos impios
ypróticas de Malicianos.

La mayor parte de ellos
se puede desir que son
rebeldes a la Fe Santa
que persiguen la Religión.

Está por llegar el momento
de perderse o salvación
beys claramente engañosa
la falsa Constitución.

Se ha de poner el diario
lo que aseis Villafranquines
rogativas y novenarios
y al salir bayles y volantines.

espada y valor

Dios no la protege solo
como lo experimentamos
que desde que la abemos jurado
la peste devora los ermanos.

Patria amada Barcelona
quanto ynfeliz es tu suerte
aquellos cantos de drágala
yaora te as de dragar la muerte.

Acuerdate en los paseos
en ber a un Ministro de Christo
desias a boca llena
Drágala serbil maldito.

Tomemos la espada juntos
todos los fieles vasallos
a desarmar estos vanitosos
y cobardes Malicianos

Viva la Ley Santa
Rey, Patria y Religión
y digamos todos a una
Muera la constitució.

Font: AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XVI

29 d'octubre de 1821

PAGEZOS

Lo vostre exemple a[d]miran
ciutats, Vilas grans y xicas
que ningun se â fet Voluntari
del règim de malicias.

Solament se exprimentat
que en las Vilas grans y llocs
ya alguns menestrals bagamundos
y de alto quen diuen Señorots.

Ara per Fer més Fatxada
tota la nit ban de patrulla
los podeu pozar la bleda
que buscan al paller una agulla.

Confio molt ab vosaltres
quan serà la ocasió
que ab la vostra companyia
los Farem un far de bastó.
Amen Jesus

Cerca de dos anys que la España
tenim la constitució
la misèria se trau de caza
y la peste que tenim prop.

Una Doctrina nova se enseña
pozada por lo nou govern
que tan sols en tota ella
se anomena lo Sant nom de Déu.

Gent de gran capacitat
tenim en la junta de cor[t]s
que tots los seus decrets són
treures yglesias y sacerdots.

Tenimos per engañats
ab mols motivos de raó
diem viva la fe y lo rey
i moria la constitució.

Font: AJ-AHCVP, processos del segle XIX, caixa XVI

ANEX XV:

CAPS REIALISTES

XV.1 FULLA DE SERVEIS de JAUME JUNQUÉ (oficial de la divisió de Joan Romagosa)

"Campanias y acciones de guerra en que se ha hallado (1809-1828)

1822: en la guerra contra los Constitucionales se presentó en la división de D. Juan Romagosa el 10 de Mayo en la que se halló en las acciones y encuentros siguientes: En la entrada de Valls el 10 del mismo mes, en Sarreal el 12 y en Capellades el 29, donde se distinguió. En San Ramón el 6 de Junio, donde también se distinguió; en la Conquista de los fuertes de Urgel el 21 del mismo. En Cervera el 21, 22 y 23 de Julio, en Santa Coloma el 24 y el 25, en Sarreal el 26 y en Vilarrodona el 29 del mismo. En Villafranca del Panadés el 4 de Agosto, en Marmolet el 21, en donde se distinguió salvando con su caballo una porción de Infantería. En Falset el 3 de Setiembre, en Lilla el 16, en la Visval del Panadés el 25 del mismo donde también se distinguió muy particularmente. En Montblanc el 6 de Octubre, en las alturas de la Guda, Viosca y Torá el 24 y 26 del mismo. En la Poble de Segur el 15 de Noviembre, entrando en los fuertes de Urgel el 21 del mismo.

1823: Permaneció en la Defensa del Sitio que sufrieron dichos fuertes hasta el 3 de Febrero que rompiendo la línea del enemigo con los demás pasó a Francia; habiendo asistido a varias salidas que hizo la guarnición de aquellos durante el Sitio, arrojándose en una de ellas este oficial a los enemigos que eran al número de 40 de los que dejó dos en el Campo de Batalla. Se halló en Castelltersols el 17 de Mayo, en Vich el 26 del mismo, en Valcebollera el 14 de Julio, en la persecución del General Mina el 15 del mismo, y en cuantos encuentros hubo durante el bloqueo de los fuertes de Urgel hasta el 21 de Octubre.

1824 al 26: En el Depósito de Oficiales Realistas.

1827: En 4 de Enero obtuvo licencia ilimitada. Ha sido calificado y aprobado por Real Orden de 30 de Enero en el empleo de Teniente y Grado de Capitán de Caballería, con la antigüedad que se expresa en la escala de sus servicios, abono del doble del tiempo de estos desde 10 de Mayo de 1822 hasta la conclusión de la Campaña en Cataluña y la Cruz de primera clase de fidelidad militar, siendo la voluntad de S.M. que respecto a que el interesado por su falta de instrucción pueda prestar poca utilidad en la Carrera de la armas, y por el contrario mucha, atendiendo su acreditado valor, en los resguardos de la Península, se le coloque en Real hacienda en empleo proporcionado a su clase, méritos y aptitud, conservando hasta que se realice el Sueldo de Teniente de Caballería.

1828: Con licencia ilimitada.

Nota: Por el expediente de este Oficial consta que sirvió en la Guerra de la independencia desde el mes de Febrero de 1809 hasta el año de 1815 que fue licenciado, en el Batallón de Cazadores de Cataluña, sin expresarse en que clase; las fechas de su entrada y salida de en el Servicio, ni los motivos porque fue licenciado. Asimismo consta se halló en las acciones siguientes: 1811: en Reus el 17 de Noviembre y en Sitges el 28 del mismo; 1812: En Villaseca el 19 de Enero, en Altafulla el 24 del mismo, en Olot el 16 de Abril, en Mataró el 22, en Capuchinos el 4, 5 y 6 de Mayo, en Pallejá el 16, en la 1ª y 2ª sorpresa del Puente de Molins de Rey, en Martorell el 16 de Junio, en 10 de Setiembre le fue concedida una Cinta de 8 reales diarios a

pluralidad de votos por haberse distinguido en varias acciones. Se halló en Puiggraciós el 2 de Noviembre, en el Grao de Fabregat el 3, y en Casa Masana el 18 del mismo. 1813: en la Visval el 17 de Mayo, en San Sadurní el 17 de Agosto, en Pallejá el 10 de Setiembre, en las que se distinguió por su valor. En las cercanias de Santa Eulalia el 27 de Noviembre. 1814: en Molins de Rey el 16 de Enero, en Hostalnou el 24 de Marzo y sobre Garcia el 16 de Abril, cuyo tiempo no se le abona por haber transcurrido más de dos años de intermisión prebenidos por Reales Ordenes"

Madrid, 30 de novembre de 1828.

"Exposición al Rey

D. Jayme Junqué, casado de edad sesenta y cinco años, natural de la Bisbal del Panadés en la provincia de Tarragona, puesto a Los Pies de V.M., con la mayor veneración espone: Que hallándose en la clase de ilimitado con el grado de Capitán de Caballería, se unió en Agosto de 1834 a las filas del ejército de Don Carlos en las que obtuvo y desempeñó el empleo de Capitán de la misma arma hasta la conclusión de la última guerra civil, según es de ver por los documentos que acompaña bajo los números 1 y 2, y deseoso de disfrutar de los beneficios que V.M. por Real Decreto de 17 de Abril último se ha dignado dispensar a los de su clase, reitera gustoso el juramento de adhesión y fidelidad a V.M. y a la Constitución del Estado, que prestó ante el Cónsul español en Perpiñan al acojerse a indulto en el pasado año de 1847 y en esta atención.

A V.M. humildemente suplica se digne declararle comprendido en tratado o convenio de Vergara, y rehabilitarle el mencionado empleo de Capitán de Caballería, conforme a los dispuesto en el Real Decreto citado. Gracia que espera merecer del benigno corazón de V.M. cuya vida Guarde Dios muchos años".

Tarragona, 14 de maig de 1848.

Expedient Personal, AGM-S, Secció 1n, Divisió 1n, lligall J-947

XV.2 AUTOBIOGRAFIA DE JOAN RAFI

"A impulsos del zelo que en todos tiempos ha manifestado el exponente y su casa a favor de la Santa Religión y el rey su señor Dn Fernando 7o de Borbón; en el glorioso día cinco de Mayo del corriente año, fué su hijo primogenito Don Juan Rafi, de los primeros que se levantaron con el comandante Don Juan Romagosa contra el fatal sistema constitucional, y formando una División con el citado Romagosa, atacaron y dispersaron con el mayor valor una considerable División de Milicianos voluntarios de las villas de Reus y Valls, de cuyas resultas quedaron muertos en el Campo de Batalla, la mayor parte de los Enemigos. Enardecido el nombrado hijo, con el mencionado loable zelo que siempre le ha distinguido a favor de la Religión y de su rey; a pesar de hallarse ya casado, con dos hijos, una hija y su Mujer en Cinta, no titubeó en dejar su patrimonio y la casa del exponente en que vivía y siguiendo desde entonces la citada División del citado Romagosa, que lo nombró capitán de la Primera compañía de su División y posteriormente por la Regencia del Reyno, fue nombrado comandante de la citada división ha combatido contra los enemigos con el valor que es publico y consta a S.A. la Regencia del reyno, con cyo motivo se ha servido S.A. distinguirle nombrandole Comandante o Gobernador de los fuertes de la Seo de Urgel [...], cuyos fuertes con el valor que consta a todo el mundo defiende en el día por su rey.

[...] que las tropas realistas sorprendiesen la Plasa de Tarragona, qual se frustró desgraciadamente por haberse descubierto antes del día que debia verificarse ésta sorpresa, han motivado que noticiosos el Enemigo del Zelo y servicios del recurrente y de su hijo le ha perseguido a muerte, circuyéndole en su casa en la noche del 28 de junio de éste año al efecto de prenderle y ascabucearles, y no pudiendolo conseguir por la felicidad que tubo el exponente de escaparse por los texados con su familia, desahojó su furia saqueando la casa, apoderándose de una mula labransa, de los frutos y demás que tenia en ella; por lo que le fué presiso emigrar y refugiarse con su familia en la Plaza de la Seo de Urgel; y habiéndose presentado a la Regencia de España manifestandole la Catastrofe que había padecido y la pérdida de todos sus bienes y haciendas que son de considerable valor, tubo a bien S.A. nombrarle por Capatás o Jefe de su Brigada, con la asignación de quatro pesetas diarias, las raciones de Pan y zebada al efecto de que pudiese alimentar a su familia, con lo que pudo sostenerse hasta que por la invasión del Enemigo le presiso retirarse con la Regencia a este Reyno de Francia [on estava des del 28 de novembre de 1822 al poble de Sellagouse, amb la dona i quatre fillss]

Font: Lligall 4 Mp 369 de l'ADPO

ANNEX XVI:

MANIFEST DE LA REGÈNCIA (Urgell, a 25 d'octubre de 1822)

Catalanes

"Desencadenadas todas las pasiones, oprimidas todas las virtudes, protegidos todos los crímenes, entronizada la ignorancia, abatido el mérito, olvidada la Agricultura, despreciada la industria, estancado el comercio, abandonadas las Américas, el rey y toda la real familia en las cadenas de la más infame esclavitud [...].

Fijad toda vuestra consideración en esta desgraciada provincia comparadla con aquella florida y opulenta Cataluña que escitaba la admiración no solo de las demás Provincias Españolas sino tambien de la Europa entera. Comparad la Cataluña realista con la Cataluña constitucional. La Catalunya realista descansaba en los brazos de la paz y se regocijaba dulcemente en los días de serenidad y religión que amanecian en ella. Pero la Cataluña constitucional ha estado continuamente agitada por las turbulencias y alborotos, y no ha visto sino días espantosos de tribulaciones y amarguras. La Catalunya realista se vestia de gala enmedio de la incomparable satisfacción de ver florecer la agricultura, prosperar la industria y grandecerse portentosamente el Comercio; pero la Cataluña constitucional se cubre de luto al ver los campos avandonados, desiertos los Talleres y estancados los generos en los almacenes. La Cataluña realista se [?] de gloria al ver salir de sus puertos innumerables embarcaciones cargadas de sus vinos generosos y sus preciosas manufacturas con destino a las Américas de donde vovian en retorno flotas numerosas que portaban a la Península las ricas producciones del suelo americano. Pero la Cataluña constitucional, no puede coronarse sino [?] al ver sus Barcos encallados en sus puertos y perdidas irremisiblemente aquellas bastas y riquisimas posesiones. La Cataluña realista empleaba los brazos de la pobreza, en los campos, en los talleres, en las oficinas, en las fábricas, en los caminos, en los puentes y en las casas de beneficencia; Pero la Catalunya constitucional los ha abandonado hinumanamente a una funesta inercia, les ha permitido infestar impunemente los caminos públicos y solamente los ha empleado en escitar conmociones populares contra los más honrados vasallos, contra los sacerdotes más retirados del bullicio del mundo, y contra los ilustres y valerosos militares que tantas veces han encontrado la muerte en defensa de esta benemérita y heroica provincia. La Cataluña realista contribuía al Real Erario con una ligera contribución catastral de la que se le perdonaba alguna tercia cuando se hallaba afligida por la calamidad de nuestra sequia extraordinaria. Pero la Cataluña constitucional se ha visto atropellada por contribuciones enormes, directas e indirectas por derechos insoportables de registro, por pago de consumos imaginarios, y si no ha visto reducida a la práctica la invención de la clase de las patentes, no ha sido sino porque ha temido que si llegaba a abandonarse a la desesperación, rompería ella sola."

Font: volum XXI, fol.160-164 dels PRFVII-APR.

ANNEX XVII

L'OCUPACIO DE VLAFRANCA (4 d'agost de 1822)

"A las quatro de la mañana los facciosos de Romagosa sorprendieron ésta villa [...]. En el momento salí yo con la Compañía del Convento de Trinitarios donde estaba alojado dirigiéndome a cubrir el punto de la Badal y antes de llegar a él supe que habian penetrado por un punto de mi retaguardia [...] después de dos horas de fuego tuvimos que retirarnos al cuartel por ser ellos un número más considerable y havernos ocupado las casas. A la una de la tarde se nos presentó algun refuerzo de la parte del Vendrell y se dispuso salir inmediatamente y atacar en el campo. Havieron bastantes muertos y muchos que se fusilaron ayer tarde, por nuestra parte no tuvimos novedad [...]. Se calcula la fuerza de Romagosa en unos dos mil hombres pero muy viles y cobardes. Se cree que hasta ayer entraron algunos facciosos y luego que se presentó la fuerza de Romagosa empezaron el fuego desde las casas en donde estaban ocultos [...]. El secretario de Romagosa que es hijo de esta villa se pasó ayer con nosotros, quiza podrá decubrir muchas cosas".

Carta del capità de la Milícia Voluntària de Vilanova estacionada a Vilafranca al batlle de Vilanova, amb data de 5 d'agost de 1822 (liligall 2.239 de l'AHMVG).

"Con fecha del 4 participaba el comandante de armas de Villafranca que a las 4 de la madrugada de aquel día había sido atacada aquella población por una porción de facciosos que se introdujeron en ella la tarde antes y de algunos malvados del mismo pueblo que les abrieron las puertas. Dispuestas las salidas de guerrillas para contenerlos, se batieron en las mismas calles, recibiendo un fuego terrible de algunas casas; y aunque lograron desalojarlos de muchas, se vieron obligados a replegarse al cuartel, habiendo muerto de nuestra parte en éste combate de más de dos horas el capitán retirado D. Ignacio Ibort. El enemigo se quedó en el pueblo y saqueó las casas de los habitantes conocidos por amantes de la Constitución, habiendo además tenido la osadia de intimar la rendición a las tropas y patriotas que guarnecían el cuartel, los cuales contestaron con un fuego vivo, sosteniéndose hasta las dos y media del día, hora en que fueron socorridos por una pequeña columna de valientes, compuesta de una compañía de Cantabria, a las órdenes del capitán del mismo cuerpo, D. José Cienfuegos, otra de la milicia local de Cambrils, una partida del Regimiento de infantería de Málaga, y otra de patriotas de Vendrell.

Entonces salieron en dos partidas, la una al mando de D. Antonio Viñals, y otra a las del comandante de armas, que unidos a sus hermanos, y sostenidos por la partida de los valientes coraceros a las órdenes del alférez D. Luis Díaz, otro de Pavia y la pequeña escuadra de milicianos, atacaron con tal denuedo al enemigo, que no solamente se consiguió desalojarle del pueblo, sino también que se retirará en completa dispersión, y que fuese perseguido más de una legua, habiendo tenido de pérdida los facciosos 50 muertos y gran número de heridos. Nuestra pérdida, además de la del capitán Ibort, consiste en un soldado muerto y dos contusos de caballería de la Constitución, otros dos soldados muertos y tres heridos del regimiento de Málaga, tres heridos y un contuso de nacionales de Villafranca, un muerto y un herido de milicianos movibles del mismo pueblo, dos heridos nacionales de Rivas y un patriota herido, sin saberse aun si ha tenido alguno la compañía de Cantabria".

Font: Gaceta de Madrid, núm.238 de 14 d'agost de 1822, pàg.1.223-1.224

ANNEX XVIII
OCUPACIÓ DE SANT SADURNÍ (9 d'agost de 1822)

Al Comandant de la columna volant d'Igualada instal·lat a Capellades:

"A las 10 de esta mañana an evacuado los fachciosos este Pueblo, dejándole sin más averes que algun pañuelo para enjugar las lágrimas a los vecinos, de consiguiente el Alcalde está fuera, parte del Ayuntamiento con la mayor parte del pueblo dispersado"

Al Cap Polític:

"Unos 1000 hombres de la división que intitulan de Romagosa que an permanecido en este pueblo desde ayer despues de mediodía, sorprendiendo al pueblo de modo que nadie pudo escaparse de el, como que los individuos de este Ayuntamiento y Alcalde no les quedó más recurso que esconderse a varias casas a fin de que no tuviesen de salir para nada de ellas, como que lo consiguieron saquearon la casa de la Villa, echaron todos los papeles del Archivo a la calle, an robado como acostumbran y cuanto an podido por las casas y finalmente lo han puesto en el estado más deplorable que se puede imaginar de modo que a no tener la esperanza de que se procurará en evitar estos males estoy vien persuadido que la mayor parte de los individuos del Pueblo abandonarán sus casas.

Lo que puso en más encono a los fachciosos fue el ver la unión de éste Pueblo, pues que de ninguno pudieron conseguir a que les enseñansen y descubriesen las casas de milicianos, individuos del Ayuntamiento, ni mucho menos que ninguno del Pueblo tomase partido ni les siguiese".

Font: Copiador de Cartas y Oficios del Ayuntamiento (Sant Sadurní)

Actes

"El dia 9 Agosto entraron los fachciosos de la Dibisión intitulada de Romagosa, en este pueblo de San Sadurní y permanecieron en él asta el día 10 a las 10 de la mañana y durante su permanencia en esta derrotaron la casa de la villa, rompieron la puerta del Archivo, rasgaron muchos papeles y los restantes los exaron a la calle, y el mismo día se mandó al portero, recojer los papeles de la calles y ponerlos dentro de la Casa de la Villa. El dia 13 del mismo tubo lugar el Ayuntamiento para escoger los papeles que no estaban recojidos, sean recojidos todos los que (h)a(n) cido possible, y sean colocados en paraje que se propone estará seguro".

Font: Actas dels Ayuntamiento (Real) de San Sadurní (AHMSSA, ligall 720).

ANNEX XIX
BANS DE LES DIPUTACIONS

XIX.1 "A LOS HABITANTES DE LA PROVINCIA DE TARRAGONA"

"Ha más de cinco meses, que viles seductores bajo pretestos de religión, conmovieron una parte del inocente pueblo de esta Provincia, y armándole contra el Gobierno legítimo, le despeñaron a la rebelión y a todos los delitos.

Harto conocidos son los fautores de estas revueltas [...].

Habitantes de esta Provincia: el Gobierno que desea vuestra felicidad, quiere que se os trate con la debida dignidad y decoro, y que todas las cargas sean repartidas con justa proporción: que todos los españoles sean iguales ante la ley: que altivos opresores no encorven al Pueblo con derechos Señoriales: que éste sea ilustrado, grande, lleno de costumbres y de consideración. Ésta es la ley benéfica y suave que os proporcionan los representantes de la Nación. Ésta es aquella misma que os hacen despreciar vuestros seductores a nombre de la religión. ¿Y porque os hacen pelear? Para que seais un Pueblo ignorante, despreciado, esclavo y abatido: que vosotros lleveis todas las cargas, y ellos ninguna: que para los opresores haya un tribunal privilegiado, y otro para los oprimidos. No veis que vuestros seductores os engañan, y que ellos no tienen más objeto que haceros pagar los diezmos y los señoríos?. Increíble cosa parecerá por cierto a nuestros sucesores, que una parte de pueblo de esta Provincia, haya combatido con las armas en la mano para despojarse él mismo de sus sagrados derechos y reducirse al estado de la vil servidumbre.

Y para reduciros vosotros mismo a tanta degradación pueblos incautos ¿que medios os han sugerido vuestros seductores? se ha elegido entre vosotros en dogma de fe, el perjurio, los tormentos, los destrozos, la demolición, la matanza, y el fratricidio.

La Diputación ve con doble sentimiento de compasión y horror que una seducción fatal haya descarriado algun pueblo inocente, embolviéndole su misma obstinación, entre sangre y cenizas [...]. Para hacer vuestra misma esclavitud, era preciso que apelaseis a tantas desgracias y ruinas? Déjad pueblos inocentes el camino del error. Abandonad a vuestros seductores, que no os quieren más que por vuestra sangre. Volved a vuestras útiles tareas: llevad la paz y consuelo a vuestras familias: vuestra Diputación os llama otra vez y a los pueblos todos, que por errores se haya extraviado: os convida a la concordia y a la paz. Aun teneis tiempo para arrepentiros. No desprecieis estos avisos, porque el tiempo es precioso; pero si la voz paternal de la Diputación fuera desoída, atraereis sobre vuestras cabezas, todos los horrores de una guerra fatal, y no tendreis que acusar más a nadie de las terribles consecuencias de vuestro propio error.

Diputats: Joaquin Alcoriza Rafael de Magriña
Pedro Alcantara de Ajuria Salvador Alba
Florentino Aizcun: Intendent Agustin Roncali: President.
Jayme Ardevol: Secretari

Font: Ban de la Diputació de Tarragona d'1 de novembre de 1822 al lligall 2.408 de l'AHMVG

XIX.2 BAN DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA

"Para evitar el extravío siempre criminal de muchos de nuestros hermanos, así como los pretestos de que se valen los promotores de los actuales trastornos para ganarse prosélitos, y entronizar el despotismo [...propossava que] a medida que los recursos se lo permitan, obras públicas de todas clases en varias partes de esta provincia, con las cuales, al paso que se remedie la miseria general, proporcionando trabajo y con el la subsistencia a las familias indigentes, se promueva maravillosamente la prosperidad de los pueblos, facilitándose por medio de buenas carreteras y caminos transversales las comunicaciones de unos con otros en el día tan difíciles; se dé impulso y nuevo vigor al comercio exangüe, a las abatidas arte sy a la noble agricultura abandonada hasta ahora a solos sus recursos; y se atienda finalmente al ornato de las poblaciones y a la utilidad de sus vecinos. [...] Se ocupará sin demora en examinar detenidamente, y enmendar, si así lo exigiese la justicia, los vicios que existan en el reparto de la contribucion de consumos".

Font: Ban de la Diputació de Barcelona de 18 de maig de 1822 (AHMI, lligall 33).

XIX.3 LA JUNTA DE FORTIFICACIÓ (1823)

"No habrá guerra, porque el medio único para que no la hay, es el de prepararnos para ella. No habrá guerra, si con nuestras personas y haciendas auxiliamos a la Patria en el extremo peligro en que se halla; si nos desprendemos de las comodidades i intereses de esto momento para aumentar las filas de los defensores y los medios materiales de la defensa de nuestros hogares, de nuestras familias, de nosotros mismos, de nuestros derechos e intereses; y en pos de la paz vendrá la holganza, la abundancia y la felicidad. Habrá empero guerra y guerra duradera de esterminio si con pretextos falsos, con fines siniestros, con ilusiones y con esperanzas vanas, negamos o eludimos los servicios personales y materiales, reales y verdaderos que la Patria en este momento reclama [...]. Dinero, materiales, brazos, prestadlo todo si os quereis salvar de los horrosos saqueos, incendios, homicidios y violaciones que tan recientes lloran aun todos los españoles, y que sufririan ahora más que nunca los más apáticos, <<caragirats>> o de dos caras". Continuava el ban dient que la Constitució no era nova sinó que: "el restablecimiento de nuestras antiguas leyes constitucionales, con que nuestros mayores fueron religiosos, ilustrados, fuertes, libres y dichosos, y que solo por haberlas olvidado o habérsenos ocultado se tachan de nuevas". També criticava als reialistes de fer el joc al francesos: "Queréis venir para que seamos dependientes y tributarios vuestros", i recorre a la memoria popular, sobretot a Tarragona: "Ay de Tarragona, ay del pueblo que llegara a someterse al yugo francés! Bien lo sabéis catalanes por repetidas experiencias que vuestros pasados y vosotros mismos habéis hecho! No queráis someteros a otra más terrible que ninguna!".

Font: Ban de la Diputació de Tarragona de 30 de març (AHMBP, lligall 83).

ANNEX XX
PROHIBINT LES REUNIONS PÚBLIQUES

"1. Que tota reunió sia de dia de milicianos o constitucionals que passa de dos personas, siga en casa, sia en la Plasa o carrer pagarà la multa de quatre pesetas la primera vegada; La segona el doble y la tercera sufrirà pena de presó y denunciats al Govern per rebeldes y contumases.

Se exceptua de aquest capítol si son més de dos de una mateixa família y de la mateixa manera si se han de reunir per sos treballs.

2. Perque ningun constitucional o miliciano púguia ser ultrajat, ni maltractat en paraules, o fets, mana y ordena que cada un, tocada las oracions del vespre, a mitja hora despres sigan en sa casa baix la pena de vuit pesetas la primera vegada y la segona sufrir la pena de presó per revelde y contumàs, y serà denunciat al Govern.

3. Qualsevol que proferesca paraulas alarmans o disonans contràrias al Rey N.Sr. o al sistema Real sufrirà la pena de presó y se donarà part al Govern per atentat contra la tranquil·litat pública.

4. Qualsevol que destruisca o tàllia arbres fruiters, com són Oliveras, Seps, Ansinas, Roures o qualsevol altre arbre de fruit pagarà lo dany y una multa de nou lliures al qui la pendrà y el que la comprarà cinquanta lliuras. Qualsevol que síguia dañat en altre especie de robo que acúdia que sels administrara justícia y sels farà pagar lo dany y las penas arvitriarias que correspongan."

Font: Ban manuscrit d'11 d'octubre de 1823 donat a Sant Sadurni per Joan Singla, batlle i Bonaventura Solà, secretari (AHMSSA, caixa 457).

ANNEX XXI

BENVINGUDA A MONCEY A VILAFRANCA (3 d'agost de 1823)

"Tenint notícia de que el Exllm. Sr. Mariscal francès Moncey Duque de Canegliano vindrà abuy ab son Estat major y tropa a ohir Missa en esta Parroquial Iglesia sobre els dos quarts de les dotse horas [...], ha quedat resolt que el Sr. Pàrroco ab hàbits telars ísquia a rebre-lo en la Pica de Aigua beneita del Portal major ahon entrarà, presentantli una Azafata de plata ab aigua beneita. Aixís mateix quan eixia de dita Missa se acompanyà fins al Presbiteri y Altar major que estava ricament adornat y endomascat per els Srs. Sagristans o Obrers ab sa Silla magnífica per el dit Sr. General, celebrà la Missa un Capellà seu francès, tocà en el interín la Música de un Regiment, y a la fi de ella cantà el celebrant la Antifona Domine Salvum fac Regem ab sos vercets y oració corresponent a lo que contestà dita Música que estava collocada en el Chor y finí dita funció molt magestuosa, tornant a acompanyar al dit Excellm. Sr General fins al portal major com està dit ab son Estat Major y tropa brillantment posada y se despit dit Sr. de est Clero ab molta cortesia, atenció y contento."

Font: Libro de Acuerdos..., fol.408r-409.

ANNEX XXII

LA REPRESSIÓ ABSOLUTISTA: ELS INFORMES RESERVATS

a) Informe del capità dels Voluntaris Reialistes de Vilafranca

"Don Francisco García [...] por haber sido un empleado constitucional, pues era comisionado subalterno del crédito público en este corregimiento y como a tal coadjudava a las miras del Gobierno revolucionario cuidando de las ventas de los bienes eclesiásticos y apoderándose de sus rentas, de que reportó y reportaba grandes utilidades, y por lo mismo no podia, ni puede, dexar de ser muy afecto al sistema constitucional, maiormente si se atiende, que no necesitava este señor García de otro empleo para vivir.

A esto se añade, que tenía para secretario, y para colector a dos Milicianos constitucionales exaltados, y fueron elegidos por el mismo García. Su común trato y reunión era con los Constitucionales en donde se proferian espresiones las más escandalosas contra los Eclesiásticos y realistas, Después como a testigo contra el Rdo. P. D. Manuel Valenciano Pbro. monge del Real Monasterio de Santas Creus, a quien se le calumnió de facioso y tuvo que sufrir una larga prisión, de que quedó declarado inocente. Se refugia con los Milicianos en el fuerte del Cuartel [...]

Don Mariano Almirall porque con sus expresiones y hechos ha manifestado bien su mucha adhesión al sistema constitucional, y por esto se refugiaba en el fuerte del Cuartel con los Milicianos y demás comprometidos; fué nombrado asesor del Alcalde, que todos han sido muy exaltados; y por fin sin conducta política es según la opinión pública de muy constitucional, y tiene por lo mismo desmerecida la confianza del pueblo.

Vilafranca, 17 de setembre de 1823.

b) Informe de Jaime Mullol Ferrer

"D. Francisco García, D. Mariano Almirall, D. Juan Antonio Llorens y Roca, D. Cristoval Milà, D. Pedro Batlle, D. Jaime Caballol y D. Francisco Vallès, los tengo y reputo afectos a la constitución y lo son publicamente tenidos y reputados por tales en esta Villa"

Vilafranca, 13 d'octubre de 1823

c) Informe de Manuel Valenciano

"D. Francisco García, acérrimo constitucional liberal y poco adicto al Rey y a la Religión. D. Mariano Almirall, liberal y constitucional atolondrado, los dos antirealistas y miembros alistados a la sociedad patriótica como es de ver de la lista que se ha encontrado entre los papeles de la casa de la Villa. [...] D. Juan Antonio Llorens y Roca, si no es conceptuado por anti-realista, es poco afecto a la Religión. D. Cristobal Milà, liberal. D. Pedro Batlle, constitucional y liberal interesado. D. Jaime Caballol ha sido miliciano de cavallería y acérrimo constitucional. D. Francisco Vallès y Roca, antirealistas y capcioso".

Vilafranca, 12 d'octubre de 1823.

d) Informe de Salvador Miret

"Tengo por liberales, por las demostraciones que he observado a D. Francisco García, a D. Mariano Almirall, a D. Cristobal Milà, a D. Pedro Batlle, a Jaime Cballol y a D. Francisco Vallès y Roca".

Vilafranca, 12 d'octubre de 1823.

Font: ACA-RA, Llibre de Registre 1.422, caixa 21, expedient 73.

ANNEX XXIII
DADES SOBRE REIALISTES

XXIII.1 REIALISTES FORA DEL SEU DOMICILI AL PARTIT D'IGUALADA* (1822)

Poble	reialistes	veïns	condició social		
			A	B	I II III
Cabrera d'Anoia	-	24	0	50%	- - -
Capellades	-	488	0	44%	- - -
Carme	12	169	7%	58%	11 - 1
Castellolí	7	60	11,6%	66%	5 1 1
Collbató	5	60	8,3%	57%	3 2 -
Esparreguera	4	400	1%	90%	1 - 3
Espoia	-	8	0	86%	- - -
Fiol	-	14	0	84%	- - -
Gelida	-	151	0	59%	- - -
Igualada	8	1.459	0,5	47%	8 - -
Lavit	-	121	0	74%	- - -
Llacuna, La	-	200	0	72%	- - -
Masquefa	7	78	10%	68%	4 1 2
Mediona	-	150	0	67%	- - -
Monistrol d'Anoia	-	12	0	72%	- - -
Montbui	-	86	0	69%	- - -
Odena	-	119	0	48%	- - -
Orpí	2	42	4,8%	74%	1 - 1
Piera	21	385	5,5%	68%	20 - 1
Pierola	4	56	7,1%	65%	3 - 1
Pobla Claramunt, La	2	247	0,8%	64%	1 1 -
Roqueta	-	10	0	86%	- - -
Rubió	-	40	0	63%	- - -
S. Pere Riudebitlles	5	225	2,2%	67%	5 - -
S. Quintí de Mediona	-	317	0	58%	- - -
Sant Sadurní d'Anoia	3	267	1%	70%	2 1 -
Subirats	1	24	4%	77%	1 - -
Terrassola	3	61	5%	71%	2 1 -
Torre de Claramunt	-	40	0	68%	- - -
Tous	8	152	5,3%	58%	8 - -
Vallbona	18	40	45%	57%	15 2 1
Vilanova del Camí	-	22	0	86%	- - -
Total 31 pobles	110	5.527	2%	65%	90 9 11

- 55% agrícola: 0,4% reialistes
55.-75% agrícola: 3,2% reialistes
+ 75% agrícola: 0,8% reialistes

Notes:

* Només pobles de l'antic corregiment de Vilafranca

Columna A: Percentatge de reialistes fugats sobre nombre de veïns

Columna B: Percentatge de la contribució agrícola sobre el total

Condicció social: I no tenen res, son jornalers

II son rabassers

III tenen casa i/o terres en propietat

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades del "Cuaderno en que estan notados todos los individuos de los respectivos pueblos de esta provincia que se hallan con los facciosos, con separación de Partidos y noticia de los bienes que les pertenecen, segun las relaciones de los respectivos Ayuntamientos", a l'ADB, lligall 39, expedient 1. El percentage de tributació agrícola a l'ADB, lligall 46, expedient 3 i el nombre de veïns al lligall 20 de l'ADB.

XXIII.2 REIALISTES QUE MARXEN VOLUNTARIAMENT DEL VENDRELL

	ofici	
**BASSA, Francesc		(a) "pit"
*BASSA, Isidre	pagès	
*CASAS, Joan	pagès	
*CASAS, Francesc	pagès	
**ESCUTÉ, Raimon	pastor	
*FIGUEROLA, Lluís	pagès	
**GUASCH, Ferran		(a) "gosch"
**JARTÍ, Bartolome	soldat llicenciat	
**PARETAS, Joan		(a) "serraller"
**REY, Isidre		(a) "reyaliado"
**RIBAS, Pau		(a) "just"
*SERRA, Carles	pagès	(a) "carlets"
*SERRA, Fèlix	pagès	
*SERRA, Pau	pagès	(a) "xola"
**VALLÈS, Tomàs	moliner	

* Absents de la vila del Vendrell des del dia 24 de setembre de 1822.

** Inclosos a la relació de desembre

Font: AHMV, "Copiador de las correspondencias. 1822" (1 d'octubre i 12 de desembre de 1822).

XXIII.3 REIALISTES DE LA BISBAL DEL PENEDÈS

<u>Nom</u>	<u>Estat</u>	<u>Edat</u>	<u>Grau</u>
ANDREU, Pau			
ARBÓS, Jaume			
BAGES, Josep			
BAGES, Pau	C	36	-
BAGES, Pere			
BATET, Jaume	S	27	-
BORRELL, Joan	C	26	-
BRICOLLÉ, Magi	C	29	-
BUNDÓ, Antoni	C	26	-
CAÑELLAS, Joan	C	40	-
CAPDEFERRO, Josep	C	33	-
CAPDET, Lluç	C	29	-
CARBONELL, P.			
CASAS, Pere	C	30	-
CORNELLÀ, Jaume	C	40	-
FERRANDO, Josep	C	34	-
FERRÉ, Jaume	C	32	-
FERRER, Pere	C	40	Sargent
FERRET, Antoni			
FERRET, Pau			
GALOFRE, Antoni			
GIRO, Maria			
GUASCH, Josep	C	36	-
GUASCH, Pere	S	30	-
JANER, Josep	S	20	-
JUNCOSA, Pere	S	24	-
JUNQUE, Jaume	C	46	Capità
JUNQUE, Ramon			
MAÑÉ, Josep			
MARTÍ, Josep	C	35	-
MARTÍ, Magi	S	27	-
MERCADER, Josep	S	29	-
MESTRE, Pau	C	30	-
MESTRES, Ramon			
MITJANS, Joan			
MIRÓ, Agustí			
MORRO, Isidre			
PAGÈS, Pere			
PALAU, Josep			
PAPIOL, Isidre	C	38	-
PASCUAL, Joan	S	31	-
PASCUAL, Miquel			

Nom	Estat	Edat	Grau
POCH, Magi	C	24	-
POCH, Pau			
POCH, Ramon			
PRIM, Josep	C	31	Tinent Coronel
PROS, Pere			
PUIGCEDOLL, Joan			
PUIGIBET, Joan			
QUERALTÓ, Salva.	C	36	Caporal
RIAMBAU, Pau			
RIBAS, Joan			
ROMAGOSA, Joan	C	32	Mariscal
ROMAGOSA, Josep	S	22	Sots-tinent
ROMAGOSA, Magí	S	20	Suntte.
SAMBOLA, Antoni			
SANS, Isidre			
SANS, Josep			
SOLE, Antoni	C	35	-
SOLE, Joan	S	27	Sargent
SOLE, Josep	C	30	-
SOLE, Magi			
SOLER, Josep	S	28	-
VALLÈS, Jaume	C	29	-
VALLÈS, Josep	S	36	-
VIDAL, Ramon			
?, Pau	C	44	-
?, Ramon			

(105).

Font: Joan SOLÉ CARALT: La Bisbal Històrica, Tarragona, 1949, pàg.332.334.

XXIII.4 REALISTES MORTS D'ALBINYANA

<u>Nom</u>	<u>naturalesa</u>	<u>mort</u>
* Josep Coch (casat) (carboner)	Tosses	22-VII-1822 Cervera
* Francesc Francesch (casat)	Vila-rodona	3-II-1823 La Seu
Joan Jané Casellas (fadrí)		3-II-1823 La Seu
* Josep Jané (fuster) (casat)		3-II-1823 La Seu
* Pau Mañé (casat)	Les Peses	22-V-1822 Montmell
Josep Mirats (fadrí)		28-VI-1822 Vila-rodo
Josep Nin (fadrí)	Albinyana	22-VI-1822 La Seu
Cosme Santó (fadrí)		3-II-1823 La Seu

* Demanen pensió vídues

Font: Arxiu Parroquial d'Albinyana, llibre d'òbits.

XXIII.5 PENSIONS PER REIALISTES MORTS

Municipi	Habitants	Reialistes	Liberals
ANOIA	19.430	3(8%) 0,01	1(1,5%) 0,005
Capellades	2.440		1
Igualada	7.295	1	
Piera	1.925	2	
ALT PENEDEÈS	16.970	11(30,5%) 0,06	10(16%) 0,06
Avinyonet	525	1	
Olèrdola	470	1	
Pacs	140	1	
S.Pere	1.125	1	
S.Quintí	1.585	2	
S.Sadurní	1.395	3	3
Torrelles	780	1	1
Vilafranca	3.760	1	6
BAIX PENEDEÈS	9.240	10(28%) 0,15	16(25,5%) 0,2
Albinyana	755	4	
Arboç, L'	1.050		5
Bisbal,La	910	1	
Llorenç	180	2	
S.Jaume	400	2	
Sta. Oliva	260	1	
Vendrell, El	3.565		11
ALT CAMP	5.465	7(19,5%) 0,13	1(1,5%) 0,02
Masllorenç	520	5	
Rodonyà	245	2	
Vila-rodona	1.665		1
BAIX LLOBREGAT	2.525	1(3%) 0,04	
Esparraguera	2.000	1	
GARRAF	16.410		34(54%) 0,21
S.Pere Ribes	1.755		11
Sitges	5.820		6
Vilanova	7.500		17

<u>Municipi</u>	<u>Habitants</u>	<u>Reialistes</u>	<u>Liberals</u>
TARRAGONÈS	6.800	4(11,1%)	0,06
Creixell	750	1	
Bonastre	470	1	
Nou, La	175	1	
Torredembarra	2.000		1
Vespella	190	1	
TOTAL		36	63

Font: Diario de Barcelona de 3-III-1825 a 22-XII-1826 i 20-III-1836 a 25-I-1841.

XXIII.6 SOLDATS REIALISTES DEL CORREGIMENT DE VILAFRANCA MORTS EN ACCIO DE GUERRA

<u>Lloc de la mort</u>	<u>data</u>	<u>nombre</u>
Masillorenc	8-desembre-1821	2 (reclutaven gent)
Valls	maig 1822	1
Capellades	12-maig-1822	1(trencavaplaques Constitució)
La Llacuna	16-maig-1822	2
Sant Sadurní	23-maig-1822	1
?	25-maig-1822	1
?	27-maig-1822	1 (afussellat)
La Seu	22-juny-1822	1
S. Jaume D.	2-juliol-1822	1
Cervera	22-juliol-1822	1
Vila-rodona	30-maig-1822	1
Vilafranca	5-agost-1822	4 (afussellats)
?	11-agost-1822	1
Torrelles	12-agost-1822	1
Montblanc	21-agost-1822	1
Valls	22-agost-1822	1
?	30-novembre-1822	1
La Seu	15-gener de 1823	1
La Seu	4-febrer-1823	5
?	7-febrer-1823	1
?	25-febrer-1823	1 (afussellat)
Barcelona	6-maig-1823	1 (afussellat)
Capellades	23-maig-1823	1
La Seu	20-juliol-1823	1
La Seu	21-agost-1823	1
La Seu	26-setembre-1823	1
La Seu	28-setembre-1823	1
?	?	2

Font: Diario de Barcelona de 3-III-1825 a 22-XII-1826

Reialistes morts en el setge de La Seu (19-XII-22 a 3-I-1823)

<u>Nom</u>	<u>Municipi</u>	<u>data</u>
Josep Mas	Bonastre	3-XII-22
Antoni Xambó tte	Llorenç	12-XII-22
Pau Coca	Puigtinyòs	13-XII-22
Joan Torrents	Roda	9-XII-22
Magí Foix	Roda	29-XII-22
Josep Miró	Vila-rodona	15-XII-22
Pau Mata	Sant Pau Ordal	17-XII-22
Josep Marsal	Tous	19-XII-22
Pau Pujol	Castellet	19-XII-22
Pau Vives	El Vendrell	28-XII-22
Joan Gavaldà	Vallmoll	5-I-23
Antonio Salvat	Vespella	14-I-23

Font: [ROMAGOSA]: Año de 1822...

XXIII.7 ELS MALCONTENTS AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

<u>Municipi</u>	<u>habitants</u>	<u>malcontents</u>	<u>%</u>
ALT CAMP	5.465	49	0,9
Masllorenç	520	4	0,8
Montferri	320	3	0,9
Pont d'Armentera	1.110	17	1,5
Vila-rodona	1.665	25	1,5
ALT PENEDES	16.970	130	0,8
Castellet	114	6	1,0
Castellví	475	1	0,2
Gelida	445	4	0,9
Granada, La	180	1	0,6
Mediona	800	1	0,1
Pla i Lavit	605	12	2,0
Pontons	350	1	0,3
Sant Martí	900	5	0,6
S. Pere Riudeb.	1.125	6	0,5
Sant Quintí	1.585	6	0,4
Sant Sadurní	1.335	12	0,9
Santa Margarida	330	6	1,8
Terrassola	305	7	2,3
Torrelles de Foix	780	12	1,5
Vilafranca	3.760	50	1,3
ANOIA	19.430	227	1,2
Carme	845	4	0,5
Capellades	2.440	34	1,4
Igualada	7.295	110	1,5
Masquefa	390	11	2,8
Odena	650	1	0,2
Orpí	210	29	13,8
Piera	1.940	33	1,7
Pobla Claramunt	1.235	2	0,2
Torre Claramunt	200	3	1,5
BAIX LLOBREGAT	2.525	23	0,9
Collbató	300	3	1,0
Esparreguera	2.000	20	1,0

Municipi	habitants	malcontents	%
BAIX PENEDE`S	9.240	120	1,3
Albinyana	755	9	1,2
Arboç, L'	1.050	10	0,9
Banyeres	385	2	0,5
Bellvei	685	4	0,6
Bisbal, La	910	18	2,0
Calafell	400	20	5,0
Llorenç	180	9	5,0
Sant Jaume D.	550	2	0,4
Santa Oliva	260	5	1,9
Vendrell	3.565	41	1,5
GARRAF	16.410	35	0,2
Canyelles	340	1	0,3
Ribes	1.755	21	1,2
Sitges	5.820	1	0,01
Vilanova	7.500	12	0,2
TARRAGONÈS	6.800	80	1,2
Bonastre	470	1	0,2
Creixell	750	35	4,7
Nou Gaià, La	210	4	1,9
Pobla de Montornès	760	15	2,0
Roda	485	6	1,2
Salomó	490	8	1,6
Torredembarra	2.000	10	0,5
Vespella	180	1	0,6
CORREGIMENT	76.840	641	0,8

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població que facilita FRIGOLA: Relación... i dels Malcontents del lligall 51.557 de la secció de "Consejos" de l'AHN.

XXIII.8 ELS MATINERS AL CORREGIMENT DE VILAFRANCA

<u>Municipi</u>	<u>habitants</u>	<u>matiners</u>	<u>%</u>
ALT PENEDEÈS	20.064	143	0,71
Avinyonet	804	1	0,12
Castellví	421	4	0,95
Gelida	590	4	0,67
Mediona	457	1	0,22
Olerdola	363	2	0,56
Sta.Margarida	655	1	0,15
S. Martí Sarroca	1.299	5	0,38
S. Pere Riudebitlles	1.311	18	1,37
S. Quintí	1.813	23	1,27
S. Sadurní	1.209	7	0,55
Subirats	970	1	0,10
Torrelles de Foix	1.071	2	0,19
Vilafranca	5.516	62	1,24
Viloví	236	4	1,69
BAIX PENEDEÈS	10.969	34	0,31
Albinyana	677	1	0,15
Bellvei	737	2	0,27
Bisbal, La	988	23	2,33
Calafell	604	2	0,33
Cunit	135	1	0,72
Santa Oliva	392	2	0,51
Vendrell, El	4.568	3	0,07
GARRAF	18.577	36	0,19
Canyelles	418	6	1,43
Cubelles	733	3	0,41
S. Pere de Ribes	2.114	4	0,19
Sitges	3.503	4	0,11
Vilanova i Geltrú	10.309	19	0,18
PENEDEÈS	49.610	213	0,43

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de població que facilita MADDOZ: Diccionario... i de les dades de matiners localitzades al Diario de Barcelona dels anys 1846-1848 i de la Relación de Facciosos indultados y de los que estan en la facción del Partit Judicial de Vilafranca (ABPR-MV).

XXIII.9 LA BISBAL DEL PENEDE'S:
REALISTES, MALCONTENTS, CARLINS I MATINERS

Nom	1	2	3A	3B	3C	4
ANDREU, Josep		*				
ANDREU, Miquel+			*			
ANDREU, Pau	*		*			*
ANDREU, Pere			*		*	
ANDREU Ramon			*		*	
ARBOS, Jaume	*					
BAGES, Joan						*
BAGES, Josep	*					
BAGES, Pau	*					
BANCHS, Esteve			*			
BATET, Jaume	*					
BATET, Josep			*		*	
BORRELL, Joan	*	*	*			
BORRELL, Pau						*
BRICOLLE, Josep						*
BRICOLLE, Joan						*
BRICOLLE, Magi	*					
BRUGAL, Joan						*
BRUGUERA,				*		
BRUGUERA (germà)				*		
BUNDO, Antoni	*		*		*	
BUNDO, Boi			*		*	
BUNDO, Josep						*
CAMPANERA, Jaume			*		*	
CAÑELLAS, Isidre						*
CAÑELLAS, Joan	*					
CAÑELLAS, Josep		*				
CAÑIS, Antoni			*		*	
CAÑIS, Francesc		*				
CAÑIS, Josep						*
CAÑIS, Magi			*		*	
CAÑIS, Pau			*		*	
CAPDEFERRO, Josep	*					
CAPDET, Lluç	*					
CARBONELL, P.	*					
CARBONELL, Josep		*				
CASAS, Pere	*					
COLL, Joan			*		*	
CORNELLA, Jaume	*					
FERRAN, Pau						*

<u>Nom</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3A</u>	<u>3B</u>	<u>3C</u>	<u>4</u>
FERRANDO, Josep	*					
FERRATER, Joan B.						*
FERRE, Jaume	*					
FERRE, Pere			*			*
FERRER, Jaume						*
FERRER, Josep			*		*	
FERRER, Miquel						*
FERRER, Pau						*
FERRER, Pere	*	*	*		*	
FERRET, Antoni	*					
FERRET, Pau	*					
GALOFRE, Antoni	*					
GALOFRE, Francesc			*		*	
GALOFRE, Josep					*	
GALOFRE, Pau			*		*	
GASULL, Antoni		*				
GASULL, Pau						*
GAVALDA, Rafael		*				
GIRO, Marià	*					
GIRONES, Antoni				*		
GUASCH, Josep	*					
GUASCH, Pere	*					
GUASCH, Ramon			*		*	
HILARI, Magí			*			
JANE, Francesc+			*	*	*	
JANER, Josep	*	*			*	
JUNCOSA, Pere	*	*				
JUNQUE, Jaume	*		*			*
JUNQUE, Jaume (fill)						*
JUNQUE, Josep						*
JUNQUE, Pere						*
JUNQUE, Ramon	*					*
MANICH, Joan						*
MAÑE, Boi			*	*		
MAÑE, Joan						*
MAÑE, Josep	*		*			
MAÑE, Pau		*	*	*		*
MAÑE, Pere+		*	*			
MAÑE, Salvador			*		*	*
MARTÍ, Federic						*
MARTI, Josep	*					
MARTI, Magí	*		*	*	*	
MARTI, Pau		*				
MASIP, Agusti		*				

<u>Nom</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3A</u>	<u>3B</u>	<u>3C</u>	<u>4</u>
MASIP, Jaume		*				
MASIP, Josep		*				
MASIP, Pau		*				
MASIP, Raimon		*				
MERCADER, Josep	*					
MERCADER, Pau						*
MESTRE, Pau	*		*		*	
MESTRES, Ramon	*					
MITJANS, Joan	*					
MIRO, Agustí	*					
MIRO, Josep			*		*	
MIRO, Pau			*		*	
MORGADES, Pere			*		*	
MORRO, Isidre	*					
PAGES, Pau			*		*	
PAGES, Pere	*					
PALAU, Josep	*					
PAPIOL, Isidre	*					
PAPIOL, Magi						*
PASCUAL, Joan	*	*				
PASCUAL, Magi						*
PASCUAL, Miquel	*					
PASCUAL, Pau			*	*	*	
POCH, Joan						*
POCH, Josep			*		*	
POCH, Magi	*					
POCH, Pau	*					
POCH, Pere						*
POCH, Ramon	*					
POU, Francesc				*		
PRIM, Josep+	*	*	*			
PRIM, Joan			*		*	
PROS, Pere	*					
PUIGDECEBOL, Joan	*					
PUIGIBET, Joan	*					
QUERALTO, Salvador	*					
RIAMBAU, Pau	*		*			
RIBAS, Joan	*					
RIBAS, Pere			*		*	
ROMAGOSA, Joan+	*		*			
ROMAGOSA, Josep	*		*			*
ROMAGOSA, Magi	*					
ROVIRA, Joan						*
SALA, Joan		*				*

Nom	1	2	3A	3B	3C	4
SALA, Josep					*	*
SAMBOLA, Antoni	*					
SANS, Isidre	*					
SANS, Josep	*		*		*	*
SANS, Ramon		*	*			*
SAS, Manuel		*				
SAS, Raimon		*				
SOLE, Antoni	*					
SOLE, Francesc				*		*
SOLE, Joan	*	*	*			
SOLE, Josep	*					
SOLE, Magí	*					
SOLER, Jaume				*		*
SOLER, Joan		*				
SOLER, Josep	*	*	*	*	*	
TOUS, Pau						*
VALLES, Jaume	*		*			*
VALLES, Josep	*		*		*	
VICENS, Joan						*
VIDAL, Josep						*
VIDAL, Ramon	*					
VALLES, Josep						*

Font: Elaboració pròpia a partir de

1: reialistes, SOLÉ CARALT: La Bisbal..., pàg.332-334.

2: Malcontents, AHN, seció "Consejos", lligall 51.557

3: Carlins primera guerra

3A: SOLÉ CARALT: La Bisbal..., pp.357-359.

3B: Dades facilitades per Pere ANGUERA

3C: dades facilitades per Manuel SANTIRSO

4: Matiners, Diario de Barcelona (1846-1849) i SOLÉ CARALT: La Bisbal..., pàg.384.

MAPES

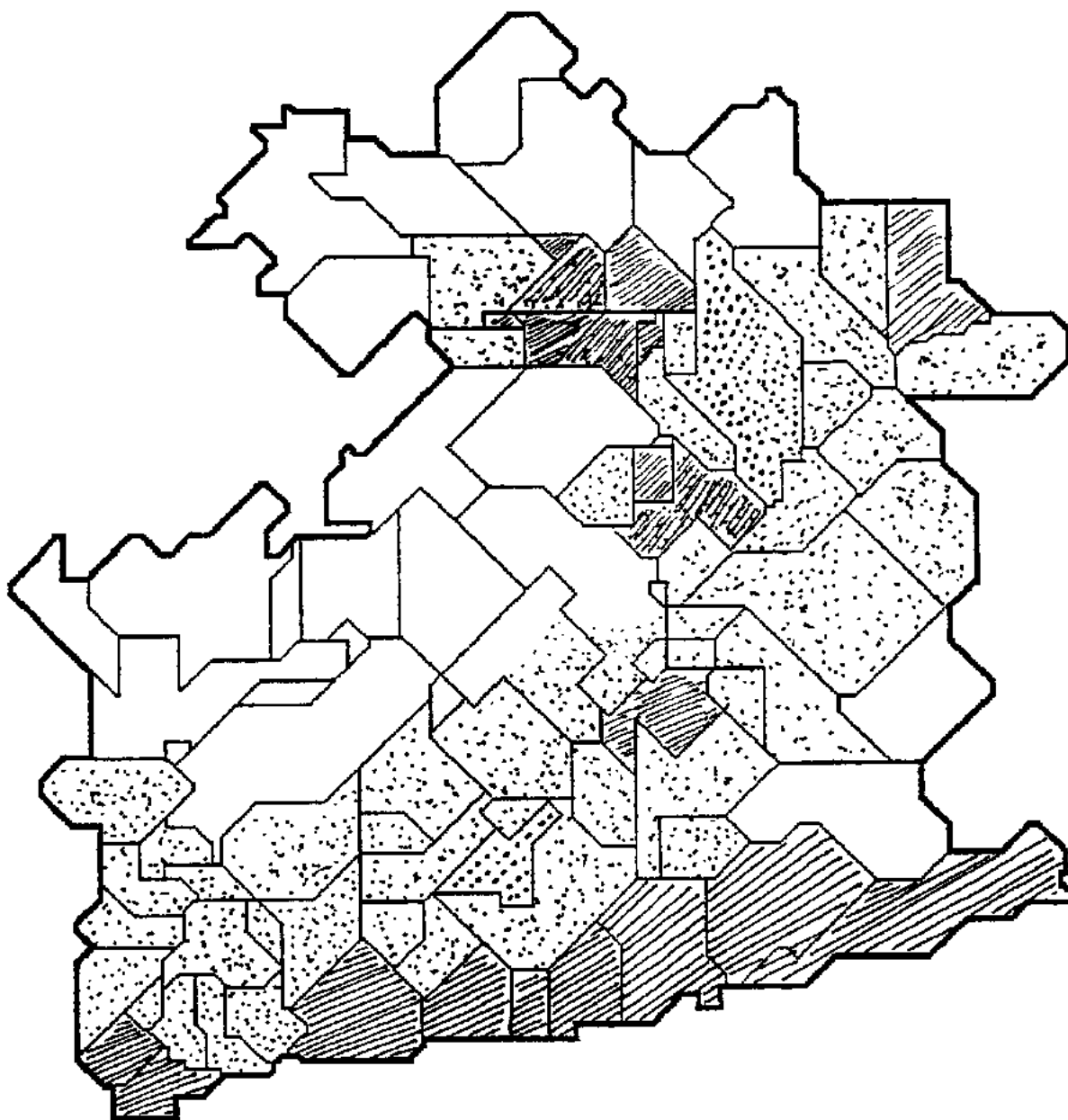
INDEX

1. El corregiment de Vilafranca dins Catalunya	155
2. El corregiment de Vilafranca: municipis	156
3. Els nivells del desenvolupament econòmic	157
4. El creixement demogràfic: 1787-1842	158
5. Els conflictes senyoriais: 1750-1808	159
6. La Milícia Nacional Voluntària: 1820-1823	160
7. La desamortització: 1820-1823	161
8. Resistència antisenyorial: 1820-1823	162
9. Aixecaments reialistes: primavera de 1822	163
10. Aixecaments reialistes: estiu de 1822	164
11. Zones d'actuació de les partides reialistes: 1822-1823	165
12. Ocupació francesa: estiu de 1823	166
13. Reialistes del partit d'Igualada: 1822	167
14. Reialistes morts: 1822-1823	168
15. Liberals morts: 1834-1840	169
16. Els malcontents: 1827-1828	170
17. Els matiners: 1847-1848	171

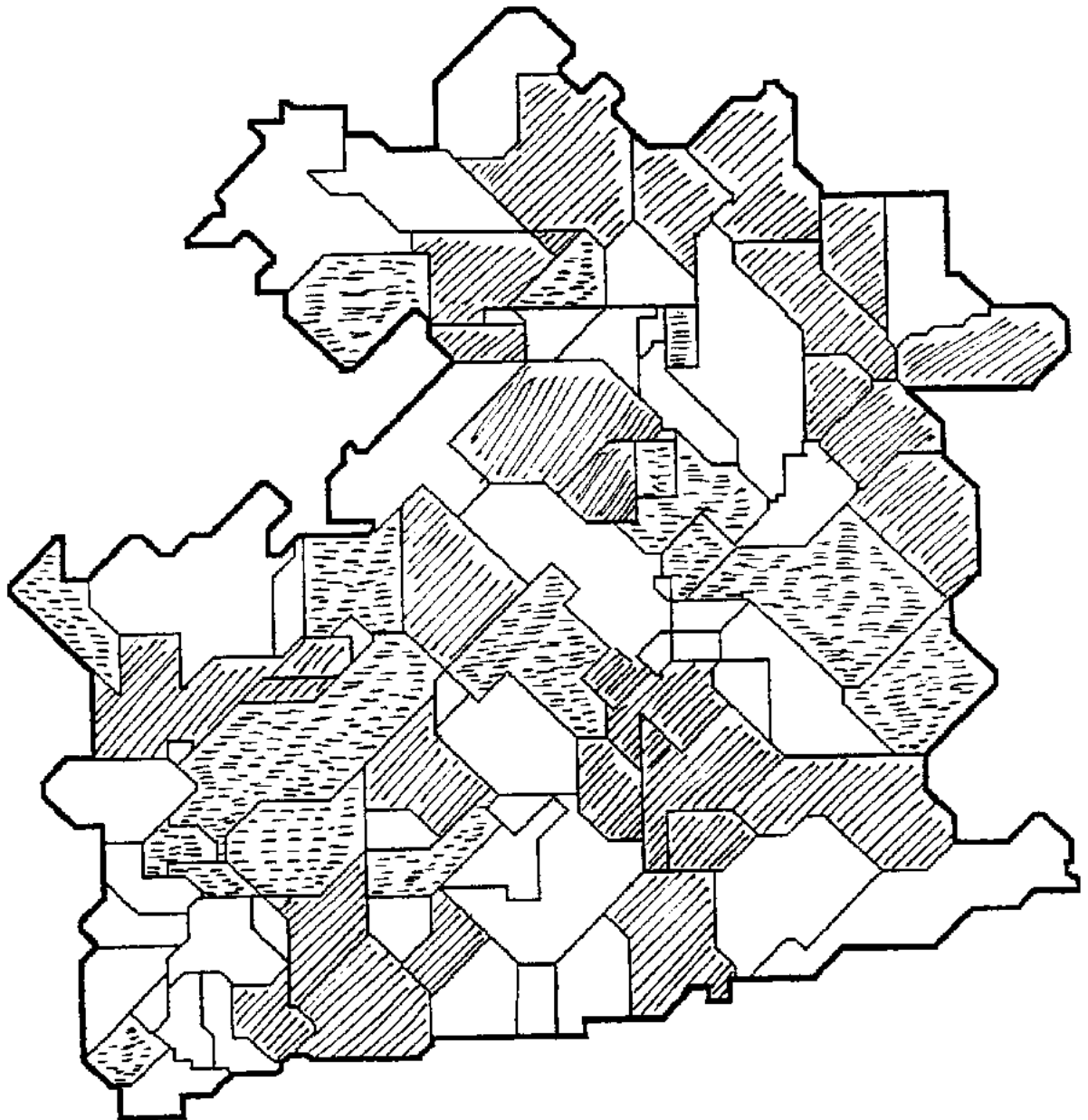

EL CORREGIMENT DE VILAFRANCA
MUNICIPIALS

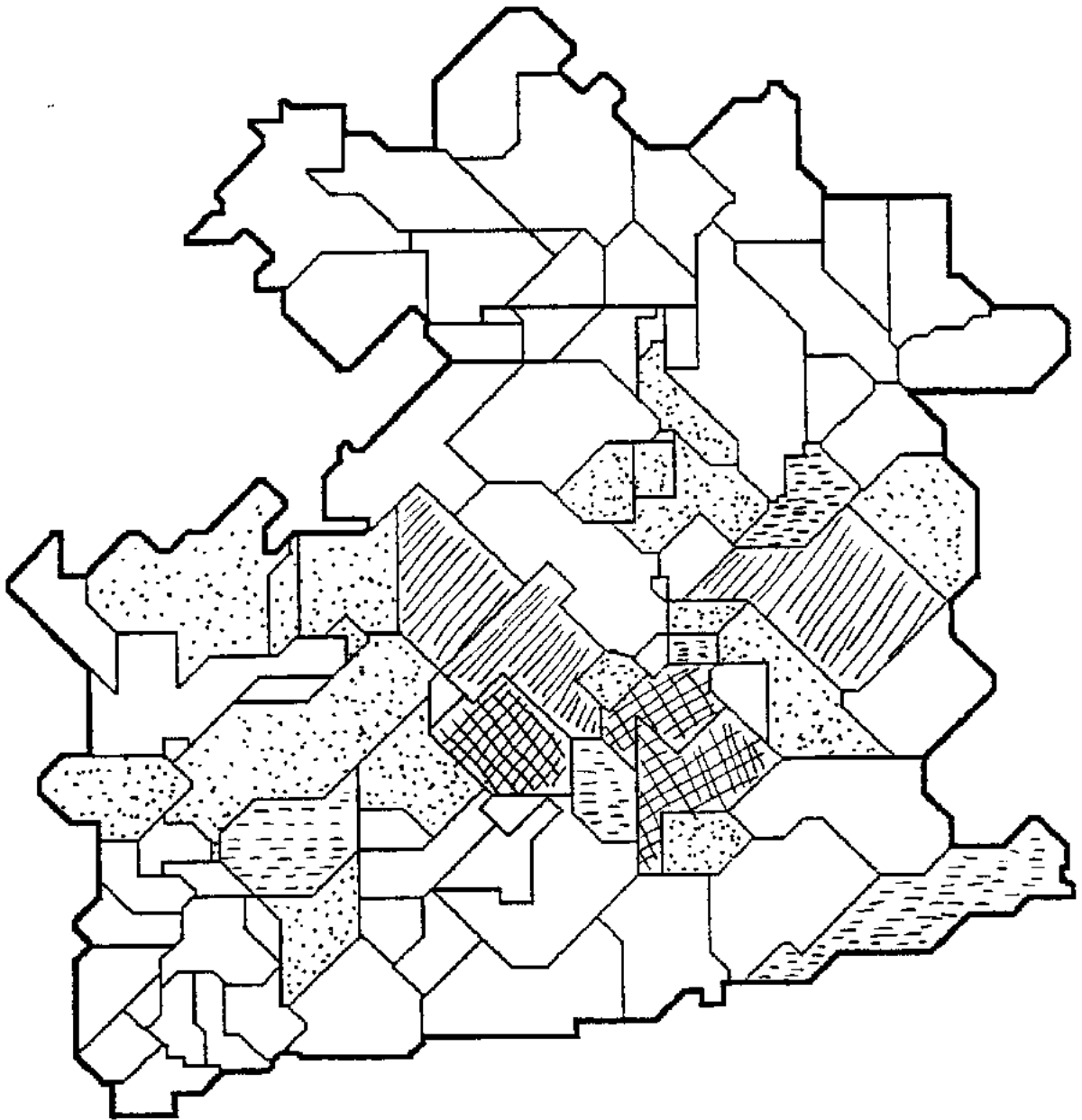

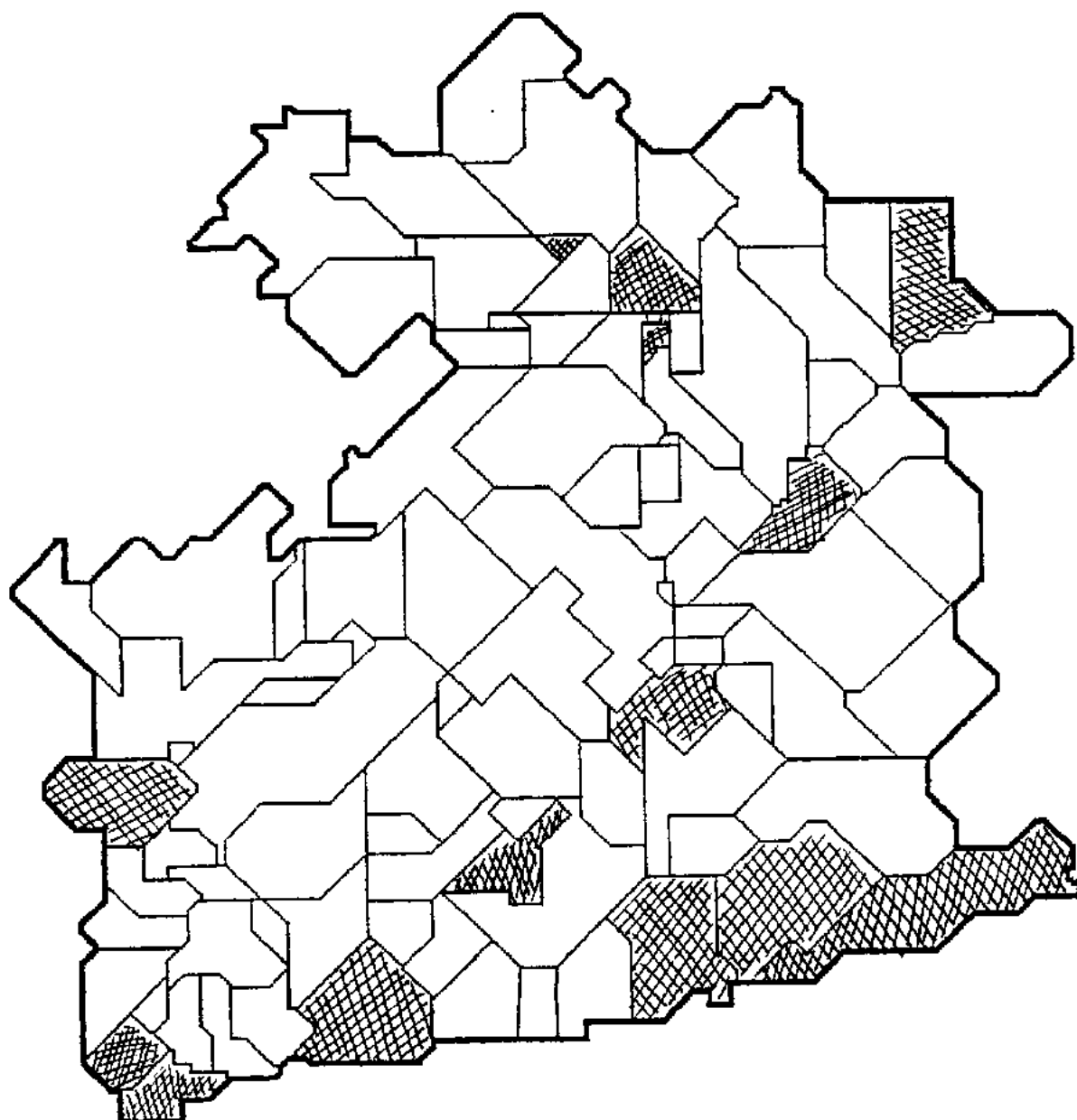
- Àrea amb predomini de l'automòbil
- ▤ Àrees intermèdies
- ▨ Àrees amb predomini intercanvi

- Menys del 30%
- ▨ Entre el 30% i el 50% (mitjana creixement)
- ▧ Més del 50%

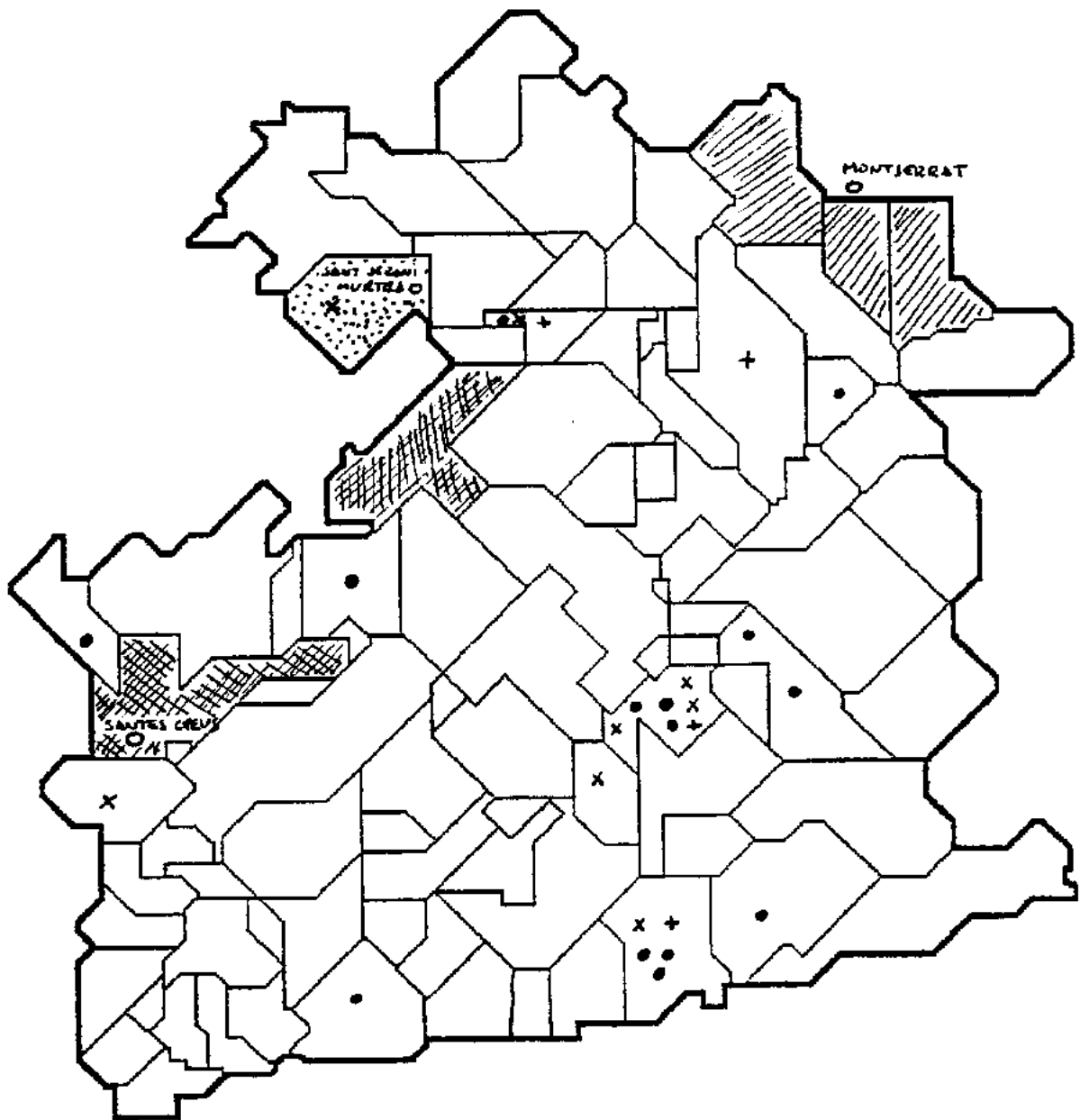

- Cap conflicte
- ▤ 1-2 conflictes
- ▥ 3-4 conflictes
- ▧ 5-6 conflictes
- ▩ 7 o més conflictes

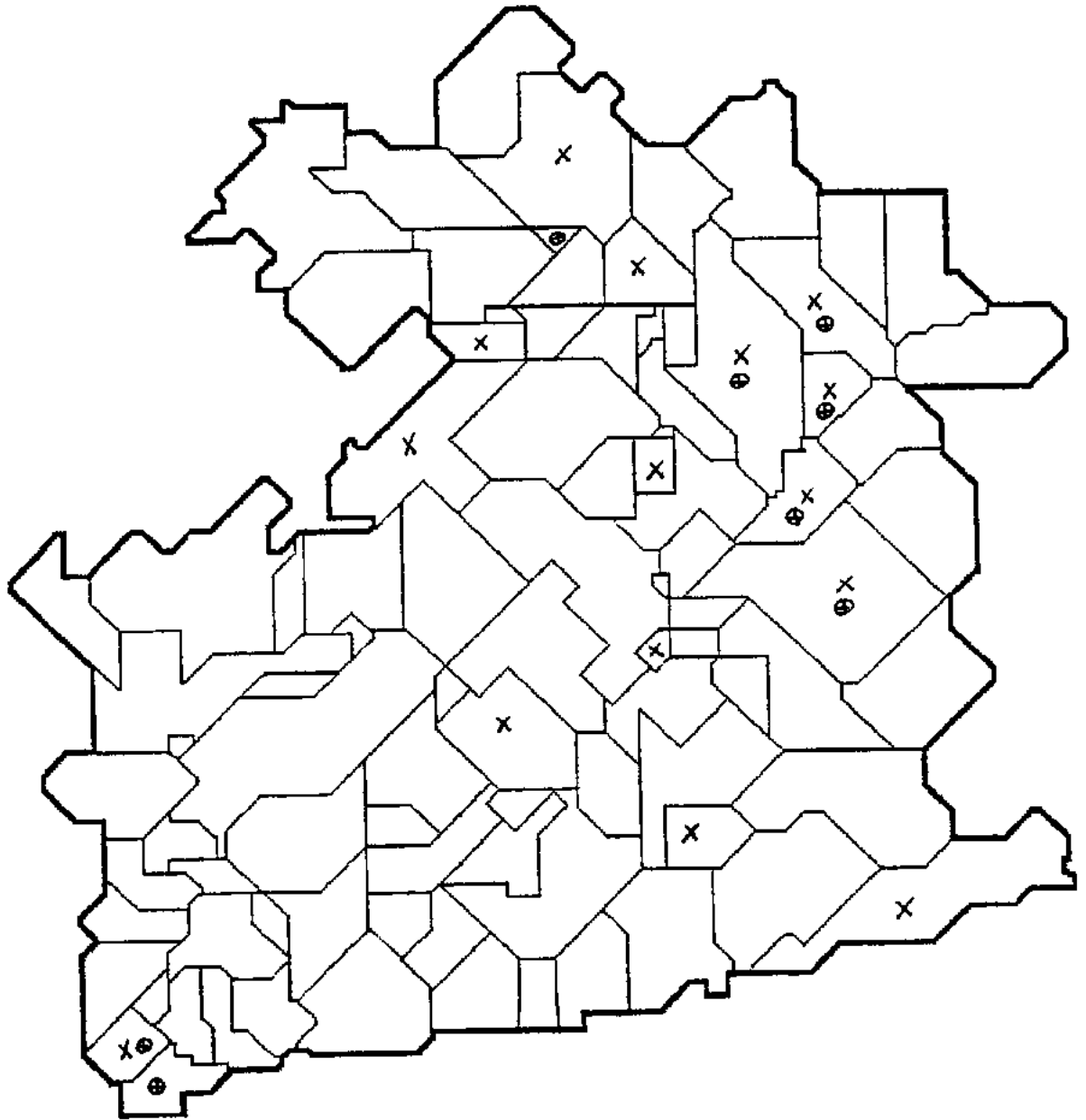

▣ Municipis amb Milícia Voluntària

LA DESAMORTITZACIÓ

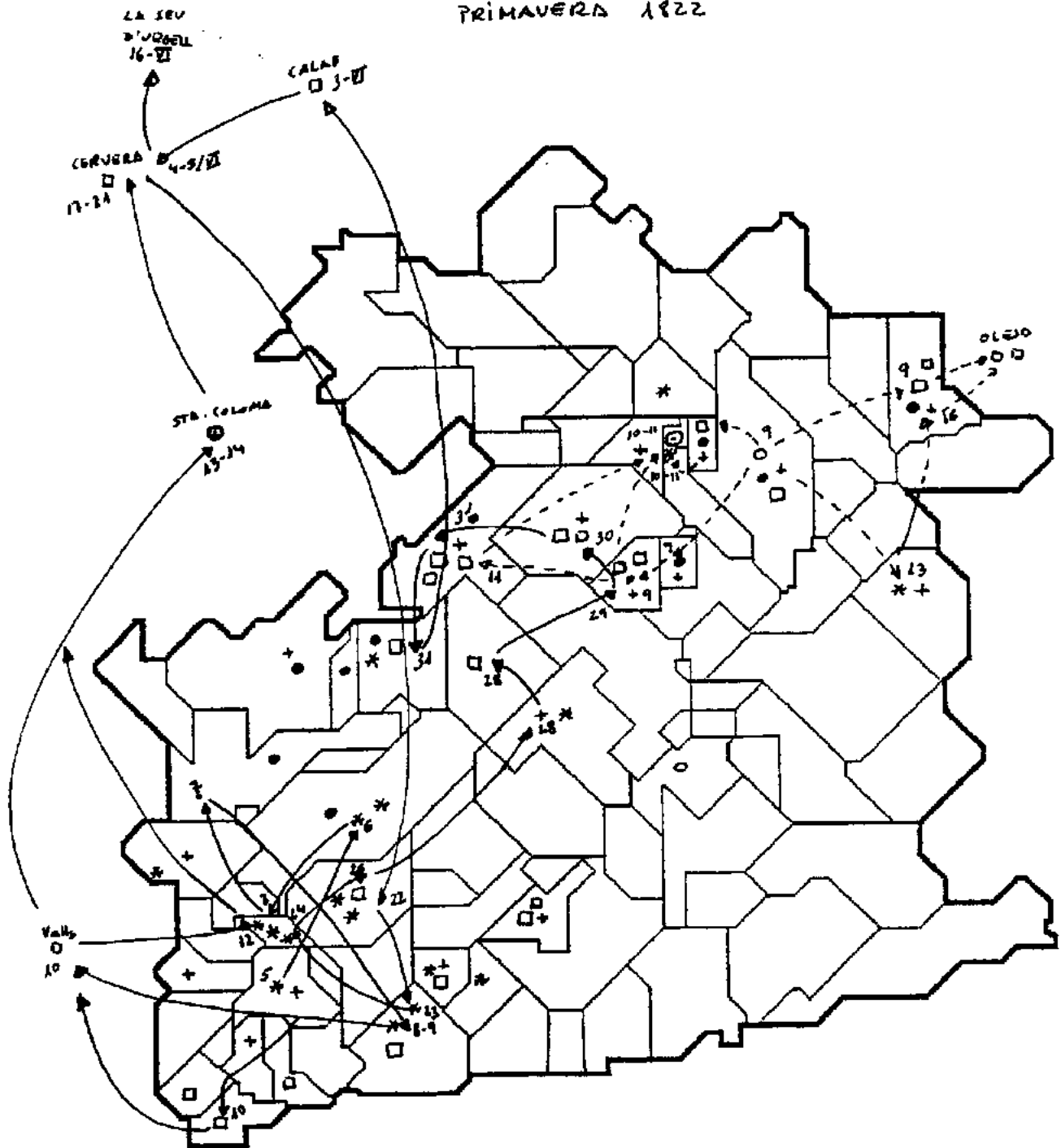

- Edificis desamortitzats
- ▣ Terres desamortitzades
- Monestirs amb béns desamortitzats
- X Convents suprimits 1820
- + Convents suprimits 1822-23

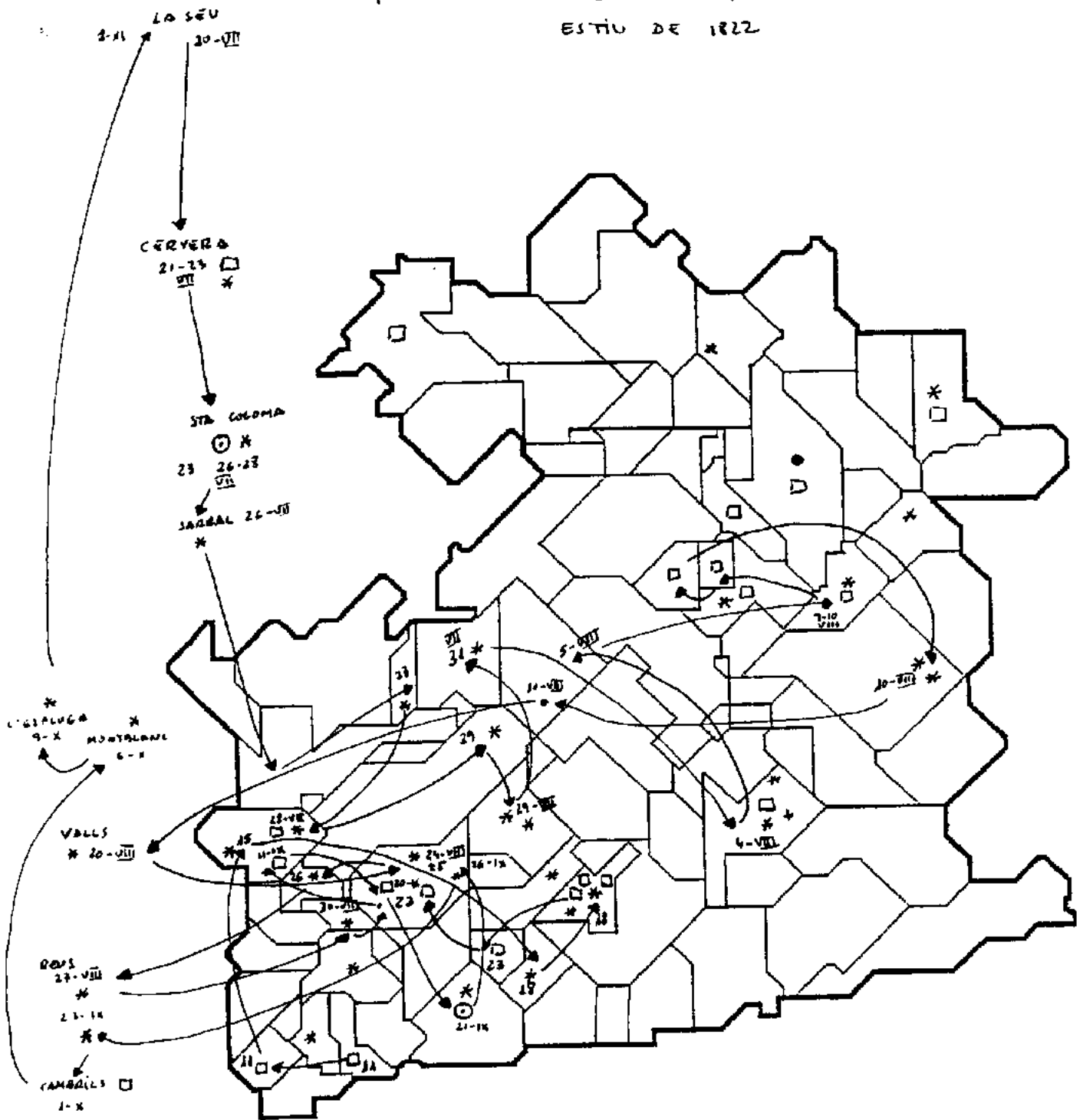

X Resistència al pagament de drets senyoriais
⊕ Cartes a les Corts

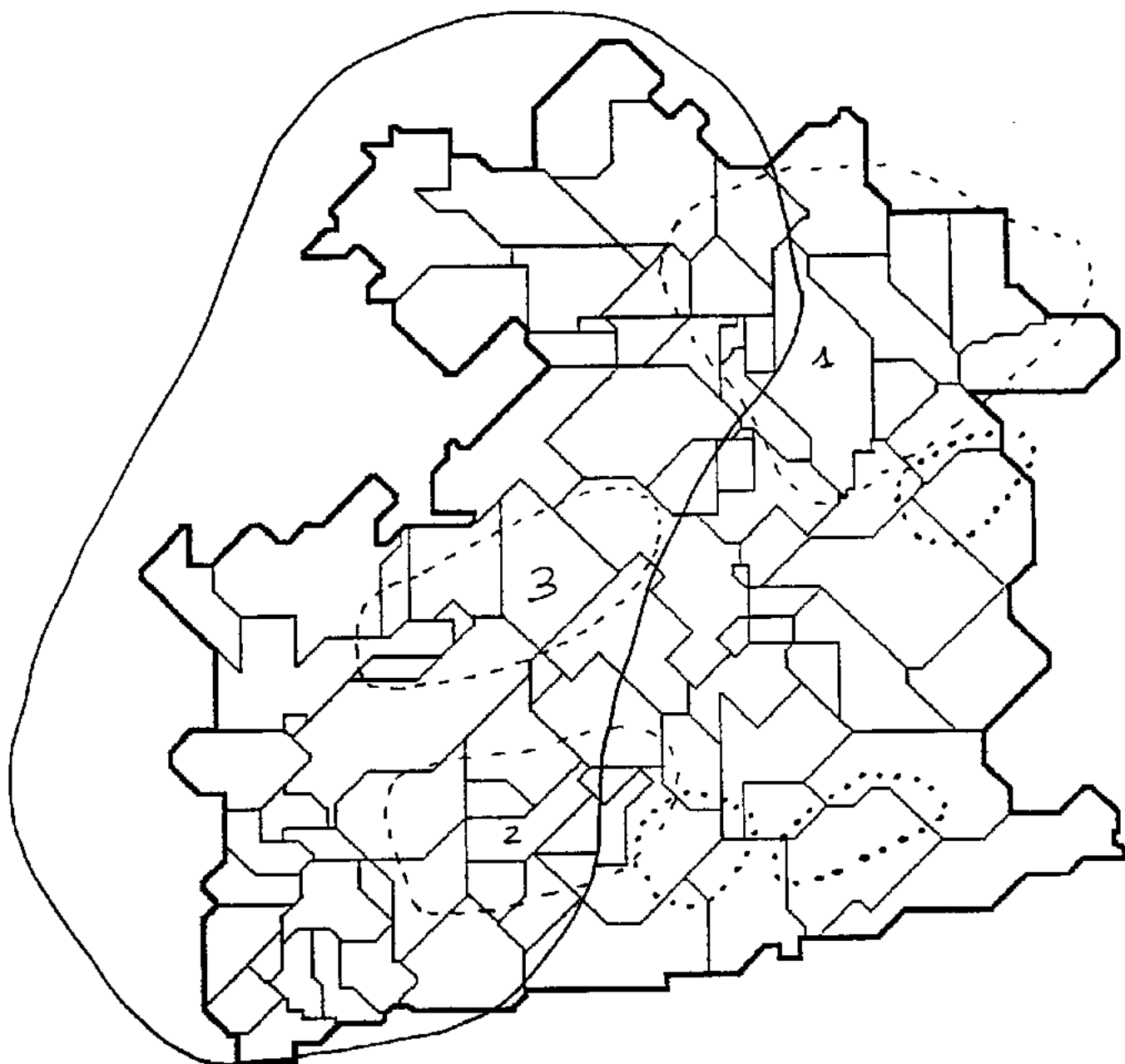
AIJECAMENTS REIALISTES
PRIMAVERA 1822

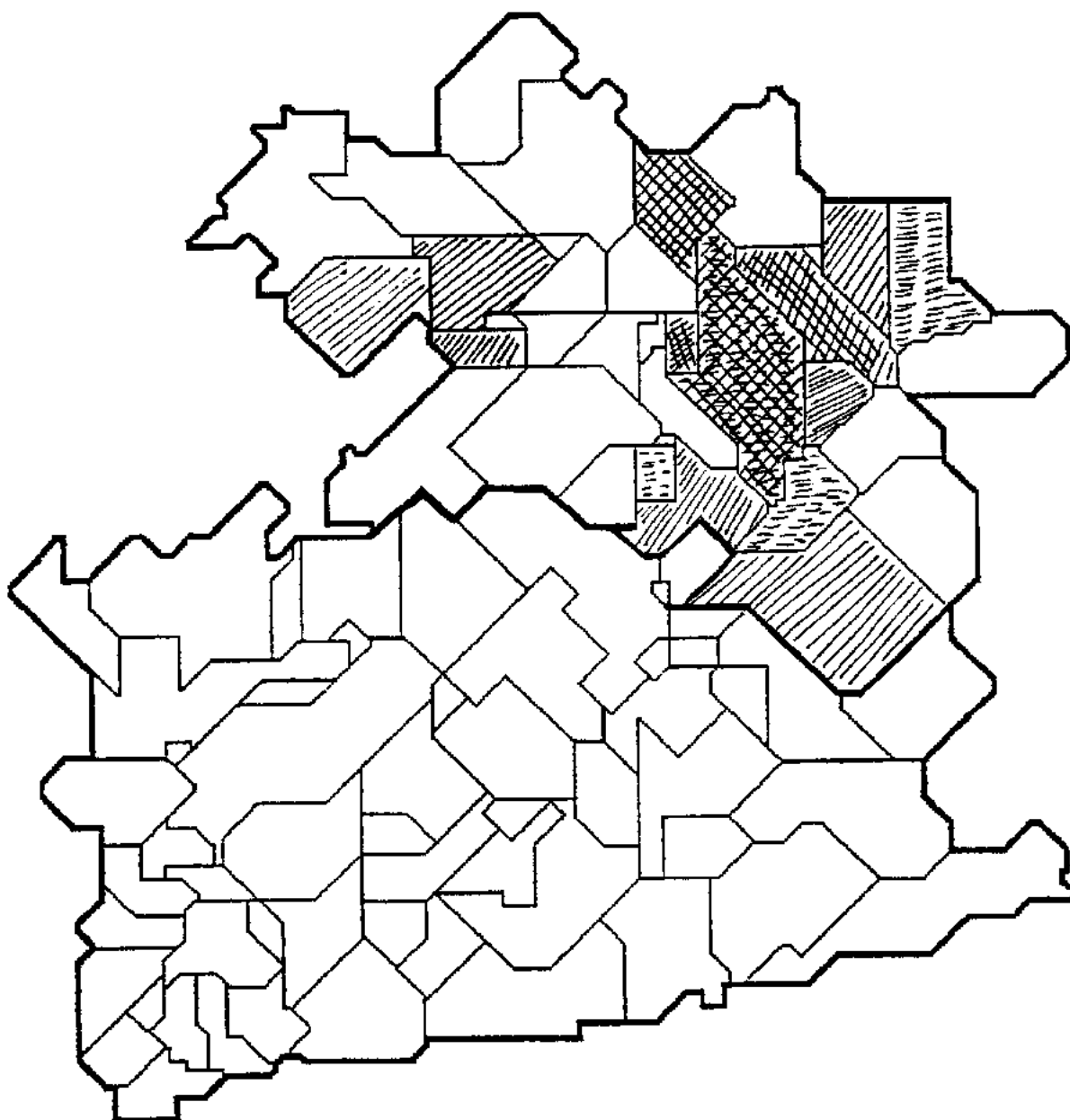
- Aldarulls reialistes 1822
- + Enderrament plaques Constitució 1822
- Aixecament de Suroccidents
- * Foc entre reialistes i liberals
- Poble/vila ocupado pels reialistes
- ⊙ Poble/vila que veu atac reialista
- Itinerari partida de Joan Romagosa

- Aixecament de sumebles
- * For entre reialistes i liberals
- Posta/vila ocupada pels reialistes
- ⊗ Posta/vila que resisteix a les reialistes
- ➔ Itinerari pentida Joan Romagosa

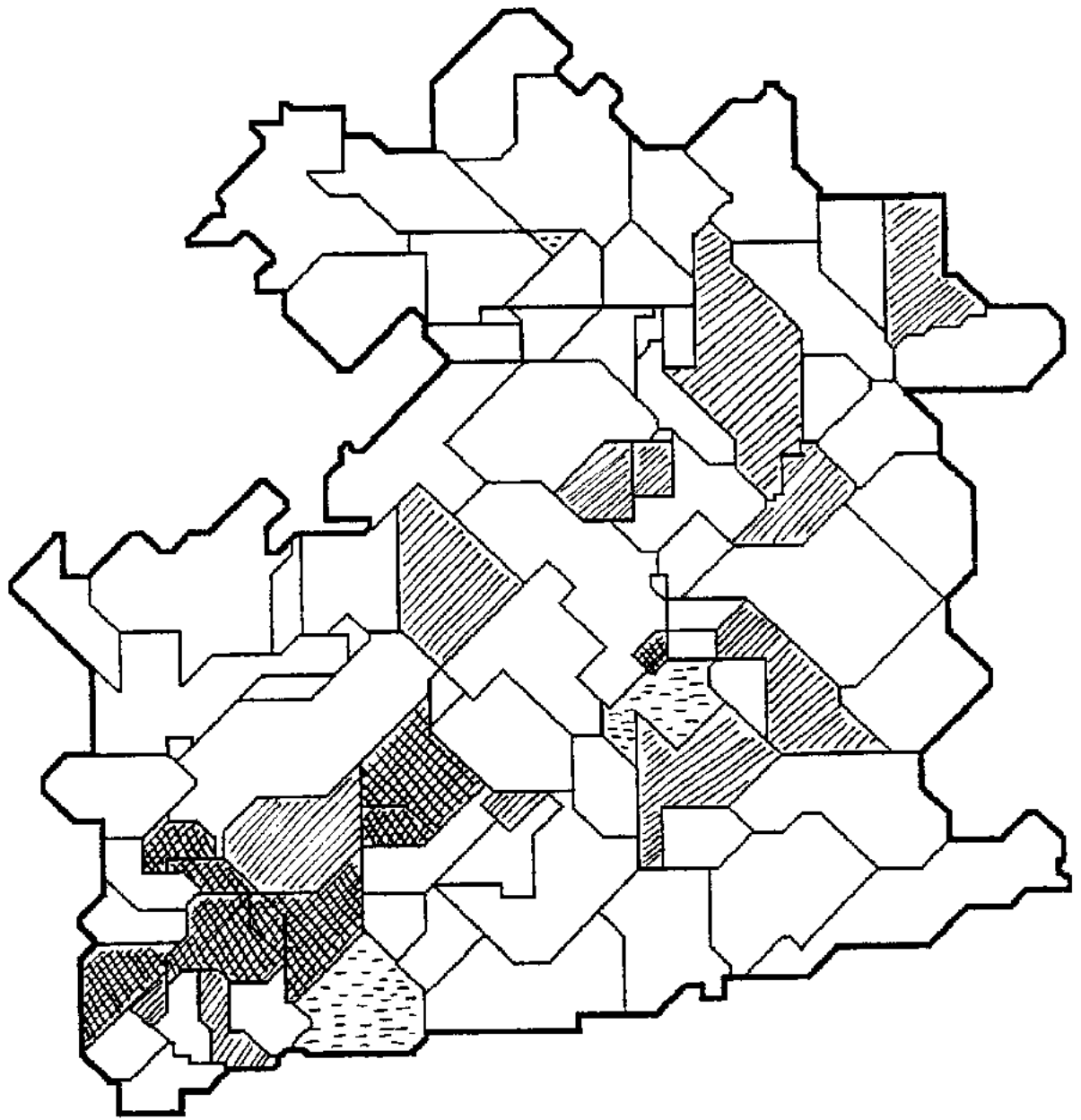

- Activació partides mitjanes
- 1 "El noi de Piera"
- 2 L'estudiant
- 3 Campanera
- Activació petites partides / baulalers
- Activació partida Joan Ramon

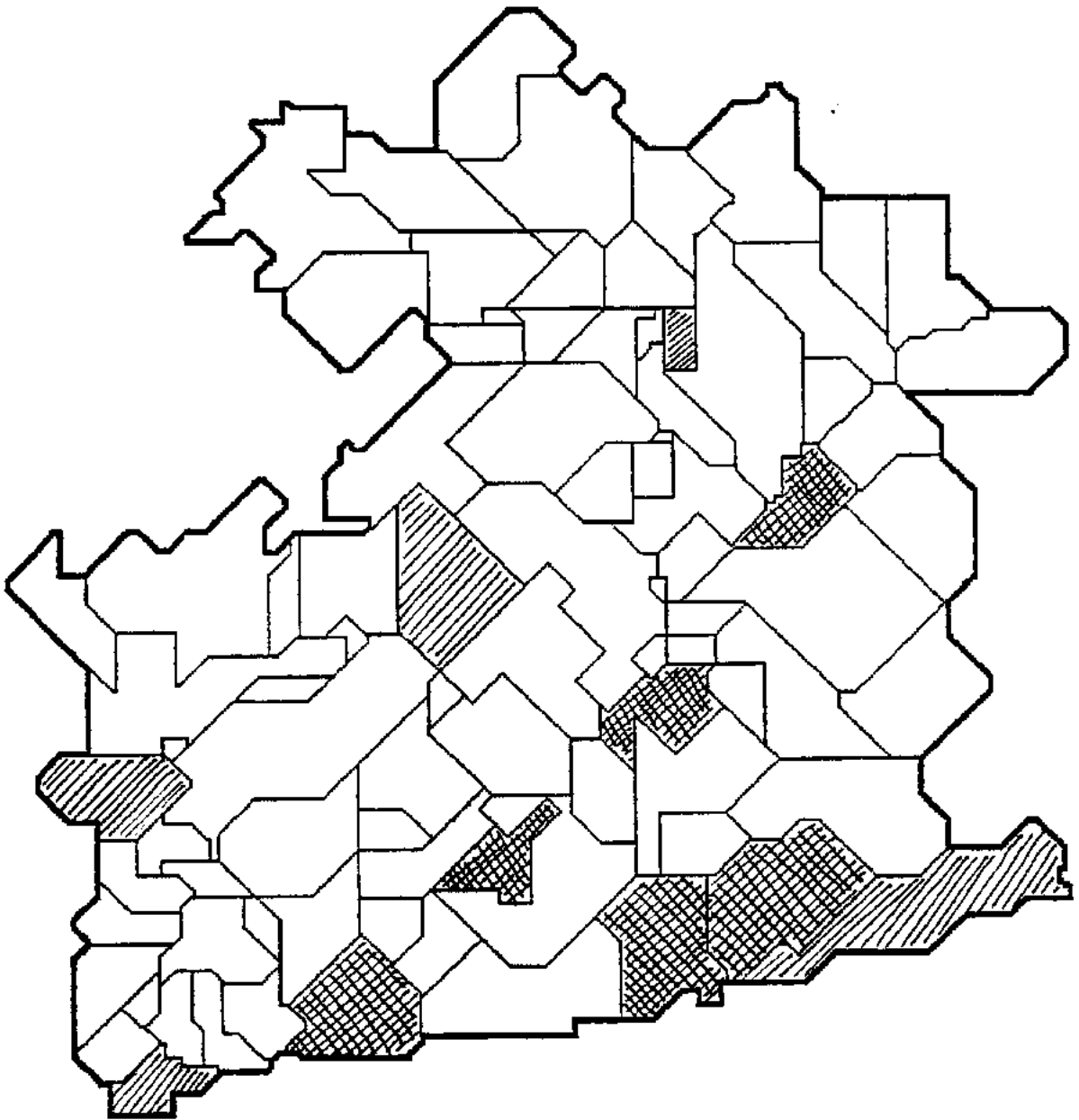
Realistes per veï

- Cap
- ▨ 1% - 3%
- ▩ 4% - 5%
- ▩ + 5%

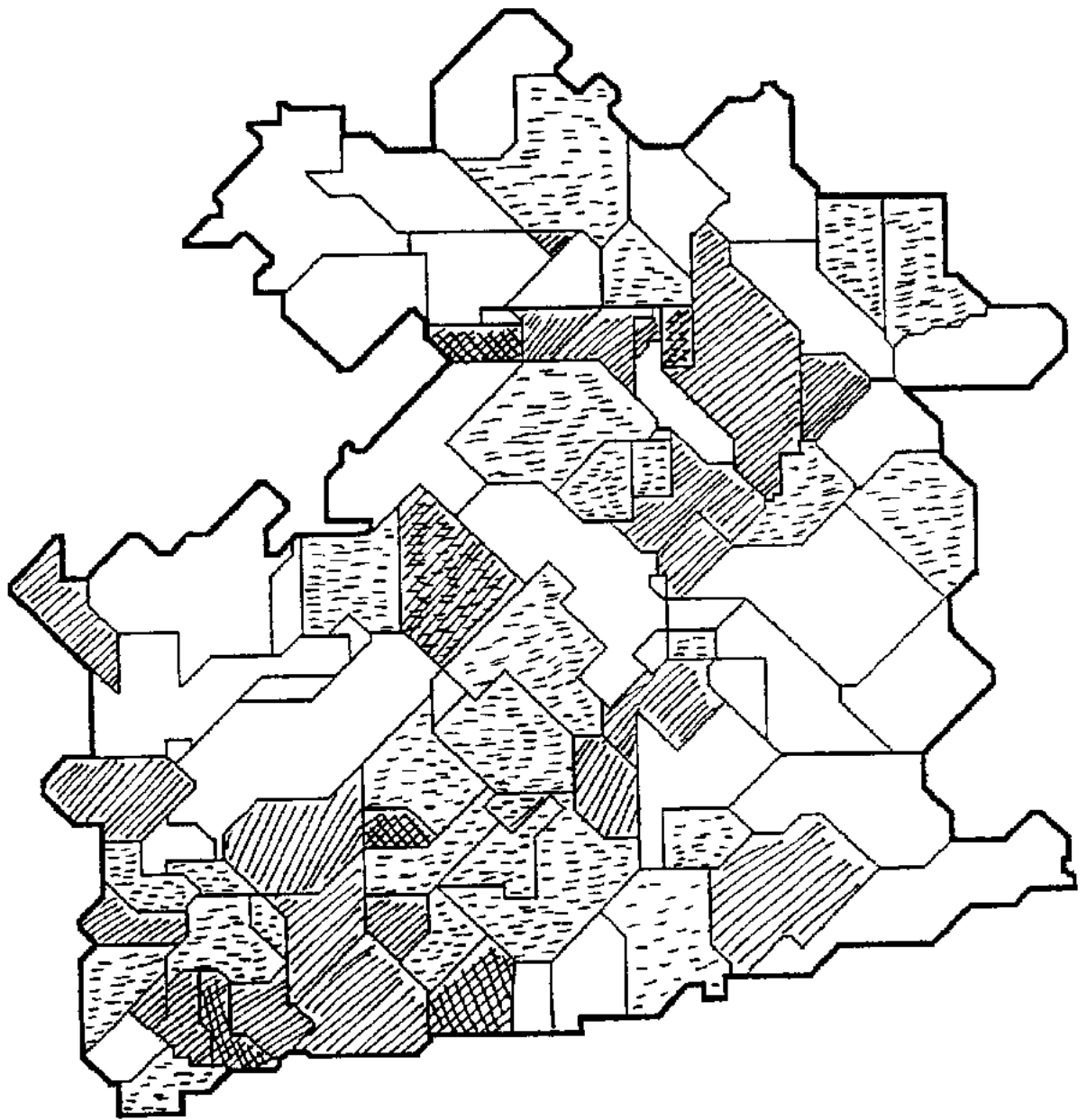
Realistes morts per mille habitants

- 0
- ▨ 0,1-0,5%
- ▩ 0,5-5%
- ▩ +5%

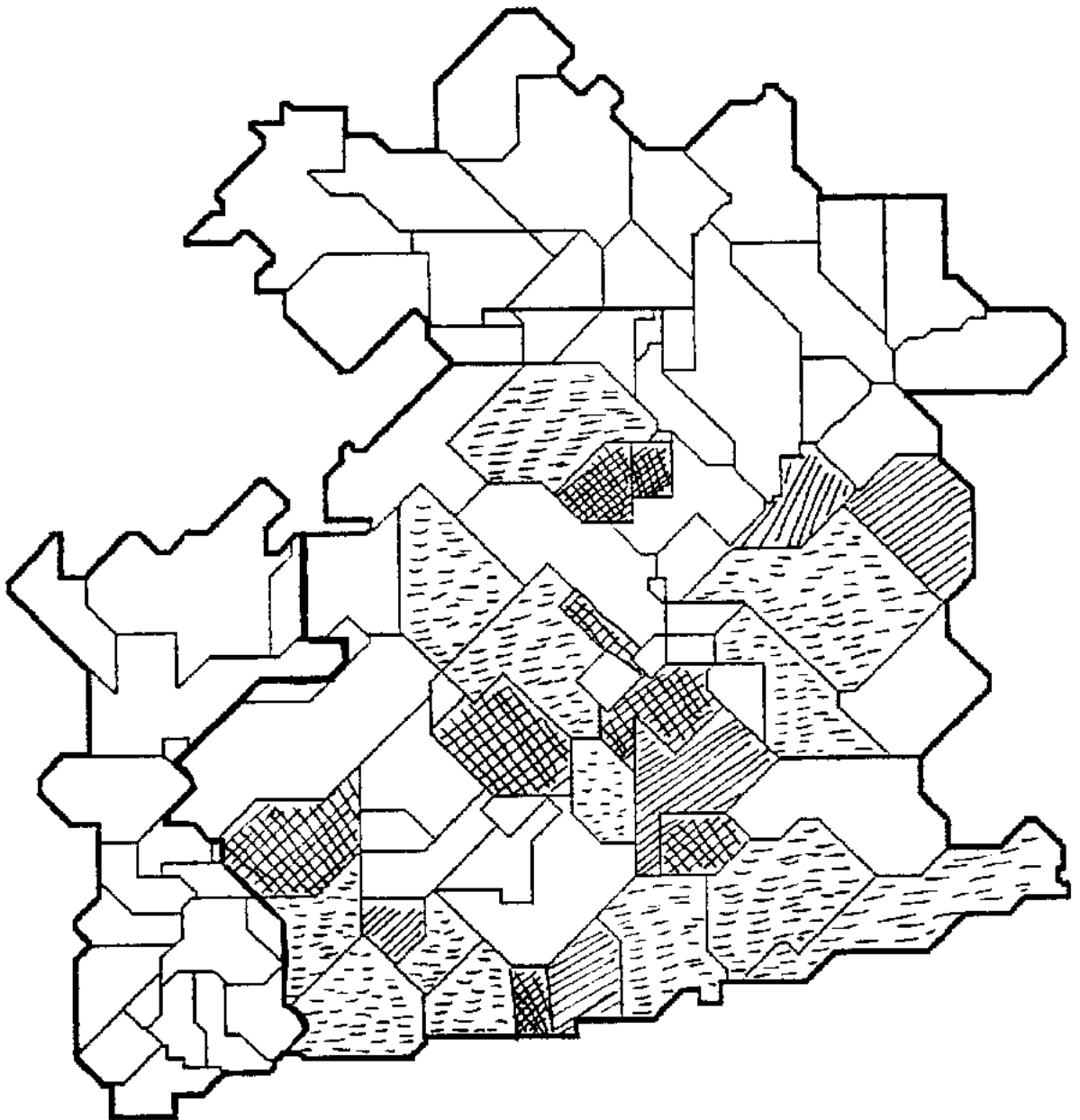
Liberals morti en %

- Cap
- ▨ 0,1-4,5%
- ▩ + 4,5%

Malcontents per cent habitants

- 0%
- ▨ 0,1 - 1%
- ▩ 1,1 - 3%
- ▩ 3,1 -

Matiners per cent habitants

- Cap
- ▨ 0,1-0,3%
- ▩ 0,4-0,6%
- ▧ 0,7 - %

FONTS i BIBLIOGRAFIA

INDEX

I. ARXIUS	175
II. MANUSCRITS INÈDITS	183
III. DIARIS I SETMANARIS	184
IV. BIBLIOGRAFIA	185

ARXIUS

Sols relacionem els lligalls citats al llarg del treball i els seus apèndixs i annexos.

ARXIUS DEPARTAMENTALS DELS PIRINEUS ORIENTALS (ADPO)

- Sèrie 1MP: "Prefectura"

- 1MP-318 Correspondència dels Cònsols francesos a Barcelona, Figueres, Mataró i Palma. 1821-1822.
1MP-406 Ajudes franceses pels refugiats reialistes. 1823.

- Sèrie 4MP: "Policia"

- 4MP-82 Informes de la Policia al Prefecte sobre les activitats del reialistes espanyols a França. 1822.
4MP-151 Informació sobre la frontera catalano-francesa. 1821.
4MP-160 Informació sobre la frontera catalano-francesa. 1822.
4MP-259 Correspondència entre el Prefecte i el Ministre d'Interior. 1822-1823.
4MP-260 Informes dels prefectes i sub-prefectes sobre l'activitat dels reialistes a Espanya i França. 1822.
4MP-261 Ibidem.
4MP-339 Reialistes espanyols refugiats a França. 1822-1823.
4MP-369 Reialistes espanyols refugiats a França. 1822-1823.
4MP-575 Informe sobre les societats secretes espanyoles. 1823.
4MP-652 Informació sobre la frontera catalano-francesa. 1822.

ARCHIVO GENERAL MILITAR DE SEGOVIA (AGMS)

- "Sección Primera. División Primera" (Expedients personals)

- Lligall C-3.705 José Elias Courten.
Lligall J-949 Jaume Junqué.
Lligall M-396 Josep Manso.
Lligall O-168 Josep de Olzinellas
Lligall P-2.856 Josep Prim "Marcó".
Lligall R-765 Joan Romagosa.

ARCHIVO HISTÓRICO MILITAR (AHM)

- Sección 2n 4n

"Guerras de Fernando VII": Carpeta 2.

ARCHIVO HISTÓRICO NACIONAL (AHN)

- Fons "Estado"

Llibre 25	Consejo de Estado
Llibre 26	Consejo de Estado
Lligall 107	Expedients del Consejo de Estado
Lligall 124	Expedients del Consejo de Estado
Lligall 2.558	Contribucions
Lligall 2.579	Societats secretes
Lligall 3.141-1/2	Societats secretes
Lligall 6.156	Vice-consolat de Perpinyà
Lligall 6.228	Vice-consolat de Perpinyà

- Fons "Consejos"

Lligall 3.142	Drets senyorials. Quiexes de la noblesa.
Lligall 3.588	Drets senyorials.
Lligall 6.173	Polícia. Repressió liberals. 1824-1827
Lligall 6.305	Polícia. Repressió liberals. 1824-1827
Lligall 6.895	Repressió dels milicians. 1823-1824.
Lligall 8.939	Polícia. Repressió liberals.
Lligall 12.031	Correspondència amb autoritats catalanes 1820
Lligall 12.051	Exclaustració Catalunya. 1821-1822
Lligall 12.204	Voluntaris Reialistes
Lligall 12.273	Polícia. 1824
Lligall 12.276	Superintendència de Policia. 1824-1826
Lligall 51.557	Llistats de malcontents per corregiments. 1828

ARCHIVO DEL PALACIO REAL (APR)

- Papeles Reservados de Fernando VII

Vol. XXI	Proclames i pamflets reialistes
Vol. XXII	Activitats de la contrarevolució
Vol. XXIII	Activitats de la contrarevolució
Vol. XXIV	Exposicions de dirigents reialistes
Vol. LXVI	Societats secretes. Llistats
Vol. LXVII	Societats secretes. Llistats
Vol. LXXII	Papers de la Regència d'Urgell

ARCHIVO DEL CONGRESO DE LOS DIPUTADOS (ACD)

- "Papeles Reservados de Fernando VII" [es conserven els folis que fan referència a les activitats de la Junta Provisional]

Lligall 35	Actes Junta Provisional de Madrid 1820
Lligall 38	Correspondència amb autoritats catalanes 1820
Lligall 39	Hisenda 1820
Lligall 40	Governació 1820
Lligall 45	Actes de les Sessions de la Diputació Permanent de Cortes (1-VII-1822/25-II-1823).
Lligall 53	Societats Patriòtiques de Barcelona 1820

- "Expedientes Generales"

Lligall 4, expedient, 131	Proclama Regència d'Urgell
Lligall 6, expedient 9	Elecció Diputats catalans 1820
Lligall 8, expedient 9	Elecció Diputats catalans 1822
Lligall 32, expedient 82	Correspondència Església Catalunya 1820
expedient 191	Facciosos a Catalunya 1822
Lligall 33, expedient 64	
expedient 137, 140	Clergat a Catalunya 1821
expedient 147	Ajuntament Altafulla. Delmes. 1821
Lligall 35, expedient 159	Decrets d'Indult. 1822
expedient 278	Proposta de Valentin Salanot. 1821
Lligall 37, expedient 65	Ajuntament Vendrell. 1822
Lligall 38, expedient 11	Queixa Milicians Vilafranca
expedient 14	Queixa Milicians Vilanova
expedient 175, 216	Divisió territorial. 1822
Lligall 39, expedient 54	Regència d'Urgell
expedient 72	Facciosos. 1822
Lligall 44, expedient 167, 169	Facciosos. 1821
Lligall 45, expedients, 1,2,8	Facciosos. 1821
Lligall 51, expedient 134	Santa Coloma de Queralt
Lligall 52, expedient 8	Viles cosntitucionals
Lligall 74, expedient 10	Expedients sobre Senyorius. 1820-1822.
Lligall 77, expedients 116, 117, 120	Facciosos. 1822
Lligall 78, expedient 74.	Divisió Territorial

ARXIU DIOCESA DE BARCELONA (AdioB)

- Visites Pastorals.

Parròquies forànes. Vol 89 (1818) Bisbe Pau de Sihar.

- "Expedientes e Informaciones"

Caixa "Expedientes e Informaciones. 1822-1"

Caixa "Expedientes e Informaciones. 1822-2"

Caixa "Expedientes e Informaciones. 1823"

- "Culto y clero"

Caixa "Delmes i drets d'estola que percibió en el año 1820 el clero del Obispado de Barcelona".

Caixa "Delmes, partíeps del delme, comissions, arrendaments, extractes d'escriptures.

Correspondència arrendataris".

ARXIU ARXIDIOCESÀ DE TARRAGONA (AADT)

- Vària

Caixa núm. 24: "Documents del pontificat del D. Jaume Creus".

ARXIU HISTÒRIC DE GIRONA (AHG)

- Fons "Arxiu de la Diputació de Tarragona"

Caixa 2.

ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ

- Fons "Diversos Locales"

- Arxiu Històric de l'Arboç"

Lligall 2 Documentació diversa. Bàsicament certificats.
1770-1824.

Volum 12 "Libro de Órdenes, Relaciones, Oficios y demás
[1818-1836]".

Volum 21 Pressupostos municipals.

Volum 22 Pressupostos municipals.

- Sant Sadurní d'Anoia

Lligall 2 Actes d'acords del municipi s.XVIII i XIX

Lligall 4 Dades estadístiques s.XVIII i XIX

- Fons "Reial Audiència"

"Expedientes"

- Llibre de Registre núm. 1.418 (1820) i caixes 4-5
- Llibre de Registre núm. 1.419 (1821) i caixes 2-7
- Llibre de Registre núm. 1.420 (1822) i caixes 10-22
- Llibre de Registre núm. 1.421 (1823) i caixes 20-24
- Llibre de Registre núm. 1.422 (1823) i caixes 25-41
- Llibre de Registre núm. 1.423 (1824) i caixes 24-41
- "Cartas Otorgadas"**
- Llibre de Registre 1.272 (1816)
- Llibre de Registre 1.277 (1820-1821)
- Llibre de Registre 1.278 (1822-1823)

ARXIU NOTARIAL DE L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS (AN-AHCVP).

- Notari Jaume Malloll, manual núm.43 [1820].
- Notari Manuel Abella, manual núm.62 [Bans i ordres]
- Notari Manuel Abella, manuals núm.34 [1820], núm.35 [1821], núm.36 [1822] i núm.37 [1823].
- Notari Francesc Vallés i Roca, manual núm.19 [1820-1823].

ARXIU JUDICIAL DE L'ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE VILAFRANCA DEL PENEDÈS (AJ-AHCVP).

- Fons: "Procesos del segle XIX"

- Caixa II (1805)
- Caixa XVI (1821)
- Caixa XVII (1821)
- Caixa XVIII (1822)
- Caixa XIX (1822-23)
- Caixa XX (1823)
- Caixa XXI (1823-24)
- Caixa XXII (1824)
- Caixa XXIII (1824)
- Caixa XXIV (1825-1826)
- Caixa XXVI (1827-1828)
- Caixa XXVIII (1828)
- Caixa XXX (1829)

MUSEU DE VILAFRANCA

- Fons: Arxiu de la Comunitat de Preveres de Vilafranca del Penedès (ACPVP-MV)

Armari de Correspondència. Lligalls sense classificar corresponents als anys 1818-1825.

- Fons: Registre d'Hipoteques de Vilafranca

Llibres núm. 61 [1821], 62 [1822], 63 [1823], 75 [1835] i 76 [1836].

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE SANT SADURNÍ D'ANOIA (AHMSSA)

Llibre d'Actes, núm. 1 (1820-1848)

- Lligall 239 "Papers importants s. XVI-XIX"
- Lligall 455 "Circulares y comunicaciones. 1820"
- Lligall 456 "Circulares y comunicaciones. 1821"
- Lligall 457 "Circulares y comunicaciones. 1822-1823"
- Lligall 560 "Copiador de Cartas y Oficios del Ayuntamiento"
- Lligall 720 "Actas del Ayuntamiento (Real) de San Sadurní de Noya"

ARXIU HISTÒRIC COMARCAL IGUALADA

- Fons Arxiu Històric Municipal d'Igualada (AHMI)

- Lligall 20 Contribucions i estadística
- Lligall 22 Milícia Nacional. Cartes i edictes
- Lligall 28 Contribucions
- Lligall 29 Correspondència. 1820-1823
- Lligall 30 Drets senyorials. 1820-1823
- Lligall 31 Contribucions. 1820
- Lligall 33 Correspondència. Reialistes. 1822
- Lligall 34 Milícia Nacional i Reialistes. 1822-1823
- Lligall 35 Activitats dels reialistes. 1822
- Lligall 36 Activitats dels reialistes. 1822
- Lligall 39 Restauració absolutista. 1823-1824

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE VILANOVA I LA GELTRÚ (AHMVG)

- Lligall 1 "Correspondencia. V.A."
- Lligall 2 "Cargos de gobierno. 1818-1825"
- Lligall 245 "Certificaciones libradas desde 1o de enero de 1815 [fins l'any 1824]"
- Lligall 452 "Registro de oficios. 1819-1822"
- Lligall 469 "Correspondencia. 1820"
- Lligall 489 "Entradas correspondencia. 1800-1830"
- Lligall 569 "Registro de pregones y avisos al público de los años de 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822 [1823, 1824]"
- Lligall 2.236 "Milicia Nacional. 1797-1836"
- Lligall 2.237 "Milicia Nacional. 1808-1876"
- Lligall 2.238 "Milicia Nacional. 1820-1836"
- Lligall 2.239 "Milicia Nacional. 1797-1823"
- Lligall 2.407 Correspondència militar. D.A.
- Lligall 2.408 Correspondencia militar. 1814-1823"

ARXIU HISTÒRIC DE SITGES (AHS)

- Sèrie Administració Municipal. I

Lligall "Ordres i Edictes. 1822"

Lligall "Correspondència rebuda. 1822"

Lligall "Oficis i correspondència. 1822"

Lligall "Borrador de Acuerdos del año 1820" [maig-agost]

Lligall "Oficis i correspondència. 1823"

- Sèrie Defensa. VII

Lligall "Milícia. 1808-1833"

Lligall "Cossos militars-correspondència. 1822-1825"

Lligall "Quintes. 1822"

Lligall "Oficis militars. 1822-1823"

Lligall "Oficis militars. 1823-1824"

Lligall "Bans Militars. 1823"

- "Fons Patrimonial de la família Ferrer"

Capsa núm.5 [correspondència].

ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE LA BISBAL DEL PENEDEÈS (AHMBP)

Lligall 44 Contribucions. s.XVIII i XIX

Lligall 81 Correspondència. 1819-1820

Lligall 82 Correspondència. 1820-1821

Lligall 83 Correspondència. 1822-1824

ARXIU ARTUR ROMANÍ DE CAPELLADES (AARC)

Lligall "Història de Capellades, núm.3"

Lligall "Història de Capellades, núm.1"

ARXIU HISTÒRIC DEL VENDRELL

"Manual d'Acords. 1782-1840"

Lligall "Copiador de la Correspondència. 1820-1823"

Lligall "Defensa. Bagatges. 1810-1935"

Lligall "Defensa. Correspondència. 1823-1909"

MANUSCRITS INÈDITS

- Biografía de Fernando VII [Manuscrit 20.887 (43) de la Biblioteca Nacional de Madrid].
- [CARESMAR, Jaume]: Discurso sobre la agricultura, comercio e industria con inclusión de la consistencia y estado en que se halla en cada partido o veguería de éste Principado [1780] [manuscrit núm.143 bis, Biblioteca de Catalunya].
- FRAGMENTOS del diario de Josep Bonet i Rigual, de Vilafranca del Panadés, 1800-1817 [Manuscrit núm.1.268 de la Biblioteca de Catalunya].
- [JUNTA CONSULTIVA DE GUERRA]: Trabajos verificados por la Junta Consultiva de Guerra creada por Real Orden del 19 de Abril de 1820 y auxiliada por la Comisión de Gefes y Oficiales de todas las armas establecida a las inmediatas órdenes del Ministerio de Guerra, 2 vol [Manuscrit núm.890 de la Biblioteca de Catalunya].
- LLIBRE de la Botiga de la Iglesia Sant Barthomeu d'Albinyana [1737-1861] [Arxiu Parroquial d'Albinyana].
- Libro de Acuerdos o Consells celebrados por la Rvda. Comunidad de Presbíteros de Santa María de Vilafranca del Panadés. Obispado de Barcelona. 1801-1826 [Arxiu Diocesà de Barcelona].
- Notas históricas dels anys 1752-1864, especialment de Vilafranca del Panadés i de la família Mirè [manuscrit B-104 de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona].
- REGENCIA de Urgel. Años 1822 y 1823 [manuscrit núm.1.867 de la Biblioteca Nacional de Madrid].
- REPRESENTACIÓN hecha al Rey y a las Cortes por el Ilmo. Sor. Dn. Bernardo Francés Cavallero, Obispo de Urgel en 2 de Febrero de 1821 [manuscrit núm. 12.979(23) de la Biblioteca Nacional de Madrid].
- [Joan ROMAGOSA PROS]: Año de 1822. Libro maestro en que estan anotados todos los oficios de la Junta y comandantes de División subordinados al Señor D. Juan Romagosa Comandante General aprobado por la Junta Suprema de todas las Tropas defensoras de la Ley de Dios y de los derechos de nuestro legítimo Soberano el Señor D.Fernando 7o Rey de las Españas que Dios guarde [l'original es serva a la Bisbal del Penedès. Hem utilitzat una fotocòpia del mateix.]

DIARIS I SETMANARIS

- Diana Constitucional, Política y Mercantil de la villa de Reus
núm.1-76 de 2 d'abril a 24 de setembre de 1822

- Diario Constitucional de Barcelona
13 de març de 1820

- Diario de Barcelona
números sueltos dels anys 1820, 1821, 1823
núm.91-151 d'1 d'abril a 30 de maig de 1822
núm. del 3 de març de 1825 al 22 de desembre de 1826
núm. del 20 de març de 1836 al 25 de gener de 1841

- Diario de la Ciudad de Barcelona
maig de 1823

- Diario de Sesiones de las Cortes, Madrid, Imp. de J.A. García, 1971.
Consultats els vol.I i II de 1820 i números sueltos de la resta d'anys (1821-1823).

- Diario de Urgel
núm.4-46 de 12 d'octubre a 27 de novembre de 1822

- Dios y el Rey. Gazeta de la Regencia de España [La Seu d'Urgell]
núm.3 d'1 de novembre de 1822

- El Eco de Colom [Mallorca]
núm.105-109 del 28 de setembre al 2 d'octubre de 1822.

- El Indicador Catalán
núm.234- 293, d'1 d'octubre a 29 de novembre de 1822 i números solts dels anys 1822-1823.

- El Realista [Madrid]
núm.1-23 de 23 de maig a 30 de juliol de 1823

- Gaceta de Madrid
Consultats els mesos de març de 1820 i de maig de 1822 i els números amb informació de la desamortització a Catalunya (199, 236, 263, 293, 343, 372 de 1821 i 48, 92, 97, 98, 100, 132, 158, 182, 238, 255, 256 i 342 de 1822).

- Periódico del Ministerio de la Gobernación de la Península [Madrid]
núm.1-10, del 30 de gener al 30 de maig de 1823.

- Semi-Semanario Ilerense [Lleida]
núm.1-8 de 8 de maig a 2 de juny de 1822

BIBLIOGRAFIA

Només relacionem la bibliografia citada al llarg del treball i dels apèndixs i annexos (en aquest cas precedides d'un *).

- ACCATI, Luisa: "Vive les roi sans taille et sans gabelle. Una discussione sulle rivolte contadine", dins Quaderni Storici, núm.21 (1972), pàg.1.071-1.103;
- ACOSTA SANCHEZ, José: El desarrollo capitalista i la democracia en España, Barcelona, Dirosa, 1975.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba: "La via armada como método de intervención política: Análisis del pronunciamiento carlista (1833)", dins AGIRREAZKUENAGA i URQUIJO: 150 años..., pàg.177-226.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba i ORTIZ, José M.: "Algunas puntualizaciones sobre la insurrección carlina al País Vasco: la actitud de los notables rurales", dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg.169-186.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba i URQUIJO, José Ramón (ed.): 150 años del Convenio de Bergara y de la Ley de 25-X-1839, Vitoria, Parlamento Vasco, 1990.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba i URQUIJO, Miquel (ed.): Storia locale e microstoria: due visioni in confronto, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1993.
- AGUADÉ, Jaume: "Un heroi de Vilabella. El coronel Joan Rafi i Vidal, cabdíl dels malcontents", dins Joc Vell i Voltes, núm.20/21 (1973).
- ALAVI, H.: "Las clases campesinas y las lealtades primordiales" dins Los campesinos y la política, pàg.47-125; Barcelona, Anagrama, 1976 [1974].
- [ALEGRET, Pere]: Vilafranca antigua y moderna, Vilafranca del Penedès, Imp. P.L.Alegret, 1872.
- [ALEGRET, Pere]: Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés y su comarca, Vilafranca, Imp. P.L.Alegret, 1887.
- ALMENAR, Salvador: "Estudio preliminar", de FLOREZ ESTRADA: Curso..., pàg.XXXIX-CXV.
- ALVAREZ JUNCO, José: "A vueltas con la revolución burguesa", dins Zona Abierta, núm.36/37 (1987), pàg.81-106.

- ANES, Gonzalo: "La agricultura española desde comienzos del siglo XIX hasta 1868: algunos problemas" dins SCHWARTZ, Pedro (ed.): Ensayos sobre la economía española a medianos del siglo XIX, pàg.235-263; Madrid, Alfaguara, 1970.
- ANES, Gonzalo (ed.): La economía española a final del Antiguo Régimen. I Agricultura, Madrid, Alianza, 1982.
- ANES, Gonzalo: "Tradición rural y cambio en la España del siglo XVIII", dins ANES, Gonzalo (ed.): La economía española a final del Antiguo Régimen. I Agricultura, pàg.XVII-XLV; Madrid, Alianza, 1982.

- ANGUERA, Pere: Comportaments polític i actituds ideològiques al Baix Camp, 1808-1868, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1983.
- ANGUERA, Pere: "Introducció" a Lliure Poble de Porrera, pàg.9-18; Porrera, Ajuntament, 1985.
- ANGUERA, Pere: "Aproximació al primer carlisme al Camp de Tarragona, la Conca de Barberà i el priorat", dins Recerques, núm.23 (1990), pàg.37-52.
- ANGUERA, Pere: "Pròleg" a TORNÉ i DOMINGO, Francesc: Los veinte años de inscripción. Una visió carlina de les primeres turbulències de la primera del segle XIX. reus 1800-1853, pàg.7-38; Reus, Centre d'Estudis Comarcals, 1990.
- ANGUERA, Pere: "Anticlericalisme i irreligió a Reus. Notes per a la seva història durant la revolució liberal", dins Menjacapellans, conservadors i revolucionaris, pàg.14-51; Reus, Centre de Lectura, 1991.
- ANGUERA, Pere: "Sobre las limitaciones historiográficas del primer carlismo", dins Ayer, núm.2 (1991), pàg.62-77 [versió catalana a CANAL: El carlisme..., pàg.157-183].
- ANGUERA, Pere: "Notes per a la quantificació del carlisme actiu a la Catalunya meridional durant la guerra dels Set Anys", dins DDAA: Miscel·lània en homenatge al P. Agustí Altisent, pàg.449-460; Tarragona, Abadia de Montserrat, 1991.
- ANGUERA, Pere: "El primer carlisme a Catalunya", dins L'Avenç, núm.154 (1991), pàg.24-27.
- ANGUERA, Pere: "Economia i societat en un poble del comtat de Prades a la crisi de l'Antic Règim: l'Aixelar 1815-1824", dins Quaderns d'Història Contemporània, núm. 9 (1991), pàg.91-109.
- ANGUERA, Pere: "Els malcontents al corregiment de Tarragona", dins DDAA: Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet, pàg.145-174.
- ANGUERA, Pere: "Sobre els components socials del primer carlisme a la Catalunya meridional" dins DDAA: El carlisme i la seva base social, pàg.53-80.
- ANGUERA, Pere: "Components i algunes motivacions del primer carlisme català" dins DDAA: Revoltes populars..., pàg.75-93.
- ANGUERA, Pere: "La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'Antic Règim", dins Anuari 1990-1991 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica Moderna i Contemporània de Catalunya, pàg.91-149; Tarragona, 1992.
- ANGUERA, Pere: "L'eclosió de la història local i la seva integració en la història general de Catalunya" dins I Congrés Internacional d'història local de Catalunya, pàg.9-20; Barcelona, L'Avenç, 1993.
- ANGUERA, Pere: Els malcontents al corregiment de Tarragona, Barcelona, Dalmau, 1993.
- ANGUERA, Pere: "La subversió carlina. ntre la guerra i el banditatge. Notes per a una discussió", dins DDAA: El carlisme com a conflicte, pàg.72-95.

- ANGUERA, Pere i CORTIELLA, Francesc: Història d'Alforja, Alforja, Ajuntament, 1986.
- ANGUERA, Pere i SUNYER, Magí (ed.): Diversió de realistes i desengany de lliberals. Un poema carlí de la Selva del Camp, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1991.
- ANÒNIM: Sucesos a Barcelona (1822-1835), [edició a cura de Josep M. OLLÉ], Barcelona, Curial, 1981.
- ARAGONÉS, Francisco: Frailes Francisco de Cataluña. Su historia de veinte años o sea lo que hicieron y padecieron por la Religión, por el Rey y por la Patria, desde el año ocho hasta el veite y ocho del siglo decimonono, Barcelona, Imp. José Rubió, 1833.
- ARDIT, Manuel: "Bandolerisme i delinqüència a les acaballes de l'Antic Règim (País Valencià, 1759-1843)", dins Recerques, núm.3 (1973), pàg.137-152.
- ARDIT, Manuel: "Les partides reialistes del Maestrat durant el Trienni Liberal (1822-1823)", dins DDAA: Primer Congreso..., IV, pàg.222-243
- ARDIT, Manuel: "Per la religió, el rei i la pàtria", dins Recerques, núm.5 (1975), pàg.139-160.
- ARDIT, Manuel: Revolución liberal y revuelta campesina. Un ensayo sobre la desintegración del régimen feudal en el País Valenciano (1793-1840), Barcelona, Ariel, 1977.
- ARDIT, Manuel: "Señores y vasallos en el siglo XVIII valenciano" dins SARASA i SERRANO: Señorio..., vol.2, pàg.249-273.
- ARGUELLES, Agustín de: De 1820 a 1824, Madrid, A. de San Martín, 1864.
- ARNABAT, Ramon: "Els moviments camperols contra l'ordre capitalista a principis del segle XIX", dins DDAA: Segones jornades de joves historiadors i historiadores, s/n., Barcelona, Caixa de Catalunya, 1988.
- ARNABAT, Ramon: "La política tributària del Trienni liberal (1820-1823). L'exemple de la subdelegació de Vilafranca", dins Miscel·lània Penedesenca, vol.X (1988), pàg.151-188.
- * ARNABAT, Ramon: "Conflictes senyorials al corregiment de Vilafranca. 1759-1788", dins Pedralbes, núm.8-I, pàg.621-631.
- ARNABAT, Ramon: Els aixecaments reialistes i el Trienni liberal (1820-1823). El cas de l'Anoia i el Penedès, Barcelona, Dalmau, 1991.
- ARNABAT, Ramon: "Notes sobre la conflictivitat senyorial al Penedès", dins Estudis d'Història Agrària, núm.8 (1991), pàg.101-122.
- ARNABAT, Ramon: Els treballadors de Vilafranca al darrer terç del segle XIX, Vilafranca del Penedès, Museu de Vilafranca, 1991.
- ARNABAT, Ramon: "gCampesinos contra la Constitución?: el realismo catalán, un ejemplo u un análisis global", dins Historia Social, núm.16 (1993), pàg.33-49.
- ARNABAT, Ramon: "El reialisme durant el Trienni liberal a Catalunya. Un debat obert: contrarevolució, antirevolució o revolució?", dins L'Avenc, núm.172 (1993), pàg.22-29.
- ARNABAT, Ramon: "Algunas notas sobre el Trienio liberal en la Catalunya viti-vinícola (el Penedés)" dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.22 (1993), pàg.119-156.
- ARNABAT, Ramon: "La raó de la rebel·lió, Apunts per entendre els aixecaments reialistes durant el Trienni Liberal", dins DDAA: El carlisme com a conflicte, pàg.15-56.

- ARNABAT, Ramon: "Protesta i resistència anti-senyorial al Penedès (1758-1808)", comunicació presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 [text mecanografiat].
- ARNABAT, Ramon: "La primera guerra carlina als arxius judicials del Penedès", dins Miscel·lània Penedesenca, XX (1995) [en premsa].
- ARNABAT, Ramon: "Liberals i reialistes en la literatura de canya i cordill durant el Trienni liberal (1820-1823)", dins DDAA: Literatura, cultura i carlisme, pàg.51-87.
- * ARNABAT, Ramon: Vins, aiguardent, draps i paper. Economia i societat al corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX, Vilafranca del Penedès, Museu de Vilafranca, 1995 [en premsa].

- ARNABAT, Ramon, BOFARULL, Manuel i VENTURA, Joan Anton (ed.): La llibreta d'en Xaconín. Dietari d'un soldat reialista del Penedès (1820-1823), Vilafranca del Penedès, IEP, 1993.

- AROSTEGUI, Julio: "El carlismo en la dinámica de los movimientos liberales españoles. Formulación de un modelo", dins Actas de las I Jornadas de Metodología aplicada a las Ciencias Históricas. IV Historia Contemporánea, pàg 225-239; Santiago de Compostela, Universitat de Compostela, 1975 [traducció catalana a CANAL: El carlisme..., pàg.51-77].
- AROSTEGUI, Julio: "El problema del Manifiesto de los Realistas Puros (1826). Contribución al estudio de los grupos políticos en el reinado de Fernando VII", dins Estudios de Historia Contemporánea, vol.1 (1976), pàg.119-185.
- AROSTEGUI, Julio: "El carlismo y la guerra civil", dins JOVER ZAMORA, José Mn (dir.): La era isabelina y el sexenio democrático (1834-1874), pàg.70-139, vol.XXXIV de la Historia de España, iniciada per Ramón Menendez Pidal, Madrid, espasa Calpe, 1981,
- AROSTEGUI, Julio: "El carlismo y los fueros vasco-navarros", dins DDAA: Historia del Pueblo Vasco, vol.3, pàg.71-135; San Sebastián, Erein, 1984.

- ARTOLA, Miguel (ed.): Memorias de tiempos de Fernando VII, Madrid, Atlas, 1957.
- ARTOLA, Miguel: La España de Fernando VII, volum XXVI de la Historia de España, dirigida per Menendez Pidal, Madrid, Espasa Calpe, 1968.
- ARTOLA, Miguel: Antiguo régimen y revolución liberal, Barcelona, Ariel, 1983 [1978].

- ASIN, Francisco i BULLON DE MENDOZA, Alfonso: Carlismo y Sociedad. 1833-1840, Saragosa, Aportes, 1987.

- AYMES, Jean R.: "L'education populaire en Espagne au cours de la première moitié du XIX siècle: problèmes idéologiques et réalisations", dins DDAA: Clases populares, cultura, educación. Siglos XIX-XX, pàg.47-96; Madrid, Casa de Velazquez-UNED, 1988.

- BADA, Joan: L'Església de Barcelona en la crisi de l'Antic règim, 1808-1833, Barcelona, Herder, 1986.

- BADOSA, Elisa: "Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarcles contra el monestir de Sant Benet del Bages (1711-1835)", dins DDDAA: 1er. Col·loqui..., pàg.411-424.

- BADOSA, Elisa: El cercamiento de tierras en Cataluña (1770-1820)", dins Revista de Historia Económica, II, núm.3 (1984), pàg.149-161.
- BALAGUER, Victor: Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón, vol.V, Barcelona, Salvador Manero, 1863.
- BALANZA, Ferran: "Les lluites civils del segle XIX en els llibres d'òbits de l'Arxiu Parroquial de Martorell (1820-1875)", dins DDAA: Guerrillers..., pàg.439-502.
- BALCELLS, Albert: Cataluña contemporánea. I (sigle XIX), Madrid, Siglo XXI, 1984 [1977].
- * BALDÓ, Marc: "Els inicis de la ominosa dècada al País Valencià: aspectes d'una contrarrevolució, 1823-1827", dins Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, núm.0 (1978), pàg.121-161.
- BALLE, Juan de: Discurso pronunciado por el señor Don Juan de Balle, diputado a Cortes por la provincia de Cataluña en la Sesión de 5 de Noviembre de 1820. Para apoyar el dictámen de las comisiones ordinarias de hacienda y de comercio, sobre prohibiciones de géneros y frutos extranjeros, Barcelona, Imp. Joaquim Jordi, 1820
- BALLE, Juan de: Informe que sobre la memoria para la supresión del diezmo leida a la Cortes por el Excmo. Sr. secretario del despacho de Hacienda, D. Juan Álvarez de Mendizábal dió el letrado Dr. D. Juan de Balle, Barcelona, Imp. Tomàs Gorchs, 1842.
- BARAHONA, Renato: Vizcaya on the Eve of Carlism. Politics and Society, 1800-1833, Reno, Universitat de Nevada, 1989.
- BARBA i ROCA, Manuel: El corregiment i el partit judicial de Vilafranca del Penedès a l'últim terç del segle XVIII. Respostes al qüestionari de Francisco Zamora, Vilafranca, Museu de Vilafranca, 1991 [1789] [edició a cura d'Antoni Sabaté i Mill].
- BARBASTRO, Luis: "Móviles socio-económicos en el comportamiento político del campesinado valenciano en el Trienio liberal", dins DDAA: El Jacobinismo..., pàg 77-96.
- BARDINA, Juan: Orígenes de la tradición y del régimen liberal, Barcelona, Victor, 1916.
- BARRAQUER, Gaietà: Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX, vol.1, Barcelona, Altés, 1915.
- BARREIRO, José Ramón: El carlismo gallego, Santiago de Compostela, Pico Sacro, 1976.
- BARREIRO, José Ramón: Liberales y absolutistas en Galicia (1808-1833), Vigo, Xerais, 1982.
- [BAYO, Estanislao de Kotska]: Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España, vol.2 i 3, Madrid, Imp.Repullés, 1842.

- BENAUL, Josep M.: "La llana", dins Història econòmica de la Catalunya contemporània. 3 Indústria, transport i finances, pàg. 87-104; Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1991.
- BERNAL, Antonio M.: "Haciendas locales y tierras de Propios: funcionalidad económica de los patrimonios municipales (siglos XVI-XIX)", dins Hacienda Pública Española, núm. 55 (1978), pàg. 285-312.
- BERNAL, Antonio M.: "La transición de la Feudalidad en España" dins SARASA i SERRANO: Señorio..., II, pàg. 515-532.

- BLANCO VALDES, Roberto L.: Rey, Cortes y fuerza armada en los orígenes de la España liberal, 1808-1823, Madrid, Siglo XXI, 1988.

- BLINKHORN, Martin: "Una forma clásica de contrarrevolución", dins Carlismo y contrarrevolución en España, 1931-1939, pàg. 15-68 Barcelona, Crítica, 1979.

- BOFARULL, Antonio de: Costums que's perden y recorts que fugen. Reus de 1820 a 1840, Barcelona, La renaixensa, 1880.

- BOFARULL, Manuel: "La llibreta d'en Xaconín i la guerra reialista al Penedès", dins Miscel·lània Penedesenca, vol. V (1982), pàg. 59-80.
- BOFARULL, Manuel: Don Joan Romagosa i Pros. Un general del Penedès, Vilafranca, Caixa Penedès, 1986.
- BOFARULL, Manuel: Els hereus de la terra, Barcelona, Edicions 62, 1987.

- BOFARULL i BROCÀ, Manuel de: Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña, vol. IX, Barcelona, Juan Aleu editor, 1878.

- BONET i BALTA, Joan: L'Església catalana. De la Il·lustració a la Renaixença, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1984.

- BORREGO, Andrés: El libro de las elecciones. Reseña histórica de las verificadas durante los tres periodos del régimen constitucional (1810 a 1814 - 1820 a 1823 - 1834 a 1837). Extractado de La Brújula, revista semanal, Madrid, Imprenta Española, 1874.

- BOSCH, M., CONGOST, R. i GIFRÉ, P. "Els <<bans>>. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya", comunicació presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 [text mecanografiat].

- BOSCH DORCA, Enrique L.: La contrarrevolución de 1820-1823. Su desarrollo en el Noreste de Cataluña, tesi de llicenciatura inèdita, UAB, 1976.
- BOSCH DORCA, Enrique L.: "Olot en la primera guerra civil, 1821-1822", dins Actes de la I Assemblea dels Amics de Besalú i del seu comtat, vol. II, pàg. 161-174, Olot, Amics de Besalú, 1983.

- [BOU, Tomàs]: Enterro solemne de la Constitució de Càdiz o destrucció completa dels fonaments falsos sobre que descansava són Igualtat, llibertat i sobirania popular, distribuïda en cinch converses tingudes entre un Pagès de la montanya y un fill seu, devant de tota la família: en que se dona una breu y clara noticia de la extravagància de dits principis o fonaments, y se demostra lo verdader origen de la autoritat Soberana que per desengany de Pagesos, Menestrals y Donas, y també perque servezca a las criaturas que aprenen a llegir, publica un verdader amant de la veritat, Manresa, I. Abadal, 1823.
- [BOU, Tomàs]: Constitució sens màscara o verdadera idea de la Constitució abortada en Càdiz lo any 1812; morta en 1814; resucitada per medi de punyals en 1820; y enterrada en 1823 per may més tornar sobre la terra. Se dona aquí una cabal y clara noticia del seu origen, progressos y terme fatal aque anava a precipitarlos, Barcelona, Bonaventura Villalonga, 1823.
- BOU, Tomàs: Jesu-christ crucificat capità dels servils. Sermó que predicà en lo castell de la Real Vila de Berga en la solemne traslació de la imatge dita del sant christo del castell a la capella novament construïda en dit lloch lo dia 30 del mes de maig de 1824, Manresa, Ignasi Abadal, 1824.

- BRENAN, Gerald: El laberinto español, Barcelona, Plaza y Janés, 1984 [París, 1962].

- BREVE noticia de los sucesos y operaciones más importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde el 6 de junio de 1820 hasta eñ 28 de febrero del 22, Barcelona, 1822.

- BRINES, Joan: "Deuda y desamortización durante el Trienio Constitucional (1820-1823)", dins Moneda y Crédito, núm.124 (1973), pàg. 51-67.
- BRINES, Joan: "Conseqüències socio-econòmiques de la desamortització de 1820-1823 al País Valencià" dins Recerques, núm.4 (1974), pàg.225-247.
- BRINES, Joan: La desamortización eclesiástica en el País Valenciano durante el Trienio constitucional, València, Universitat de València, 1978.
- BRINES, Joan: "La problemática de la desamortización de propios y baldíos en las Cortes de Cádiz", dins CANO: Materiales..., pàg.

- BRINGUE, Josep: "Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya Moderna", dins ICHMC, I, pàg.165-176.

- BULDAIN JACA, Blanca E.: Documentos relativos a la transición política de 1820, Madrid, UNED, 1987.
- BULDAIN JACA, Blanca E.: Régimen político y preparación de Cortes en 1820, Madrid, Congreso de Diputados, 1988.
- BULDAIN JACA, Blanca E.: "La reposición de las reformas políticas gaditanas en 1820 y sus limitaciones", dins CANO: Materiales..., pàg.131-140.
- BULDAIN JACA, Blanca E.: Las elecciones de 1820. La época de la publicística, Madrid, Ministerio del Interior, 1993.

- BURGO, Jaime I. del: Bibliografía de las guerras carlistas y de las luchas políticas del siglo XIX, 5 vol., Pamplona, Institución Príncipe de Viana, 1953-66.

- BURGUEÑO, Jesús: De la vegueria a la provincia. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850), Barcelona, Dalmau, 1995.
- BUSQUETS, Esteve: Història de Capellades, Capellades, Ajuntament, 1980.
- BUXERES, Antonio: Necrología del teniente general D. José Manso, conde de Llobregat. Recuerdo de gratitud, estimación y respeto, Barcelona, Narciso Ramírez, 1863.
- CALERO, Antonio M.: "Liberalismo y división provincial", dins Revista de Historia Contemporánea, núm.3 (1984), pàg. 5-31.
- CALLAHAN, William J.: Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874, Madrid, Nerea, 1984.
- CAMINAL, Montserrat; CANALES, Esteban, SOLÀ, Àngels i TORRAS, Josep M.: "Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya. 1770-1835", dins Recerques, núm.8 (1978), pàg. 51-72.
- CAMP, Federico: "Joaquín Ibañez Cuevas, Barón de Eroles", dins Boletín de la Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona, XVIII (1945), pàg. 251-259.
- CAMPS, Pere i ROVIRA, Pere: Notes històriques dels antics llocs de Terrassola, Lavit, el Pla i Sant Martí Savadesa, Torrelavit, Institut d'Estudis Penedesencs, 1991.
- CANAL, Jordi (ed.): El carlisme. Sis estudis fonamentals, Barcelona, L'Avenç, 1993.
- CANAL, Jordi: " El carlisme. Notes per a una anàlisi de la producció historiogràfica del darrer quart de segle (1967-1992)" dins CANAL: El carlisme..., pàg. 7-49.
- CANALES, Esteban: "Hacienda, Iglesia y diezmos durante el Trienio constitucional", dins DDAA: O liberalismo..., I, pàg. 201-219.
- CANALES, Esteban: "Los diezmos en su etapa final", dins ANES: La economía..., vol. 1, pàg. 105-187.
- CANALES, Esteban: "Diezmos y revolución burguesa en España", dins GARCÍA SANZ i GARRABOU: Historia agraria..., vol. 1, pàg. 245-274.
- CANALES, Esteban: "La Diputació a l'inici del liberalisme. 1812-1823", dins RIQUER, Borja de (dir): Història de la Diputació de Barcelona, Barcelona, vol. 1, pàg. 58-73; Diputació de Barcelona, 1987.
- CANALES SANCHEZ, José A.: "La crisis del feudalismo en España" dins SARASA i SERRANO: Señorio..., IV, pàg. 327-336.
- CANO, José (ed.): Materiales para el estudio de la Constitución de 1812, Madrid, Tecnos, 1989.

- CAPDEVILA, M. Carme: La Milicia Nacional a Lleida durant el Trienni liberal, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Lleida, 1988.
- CARASA SOTO, Pedro: "Los pósitos en España en el siglo XIX", dins Investigaciones históricas, núm.4 (1983), pàg.249-304.
- CARBONELL, Montserrat: "Els comunals i la societat pagesa. Un exemple de l'alt Urgell (finals s.XVIII-principis s.XIX)", dins Recerques, núm.13 (1983), pàg.123-132.
- * CARBONELL, Montserrat: "Plets i lluita anti-senyorial. El ducat de Cardona a les acaballes de l'antic règim", dins Pedralbes, núm.3 (1983), pàg.265-278.
- CARCEL ORTÍ, Vicente: "Mesones eclesiásticos españoles durante el Trienio liberal", dins Archivum Historiae Pontificiae, IX (1971), pàg.249-277.
- CARNER, Antoni: "Quince de los cien mil se quedaron en Igualada", dins Igualada, núm.2. 199 de 10 de maig de 1975.
- CARO BAROJA, Julio: Ensayo sobre la literatura de cordel, Madrid, Revista de Occidente, 1966.
- CARR, Raymon: España. 1808-1939, Barcelona, Ariel, 1969.
- CARRASCO SAYZ, Adolfo: Icono-biografía del generalato Español, Madrid, Cuerpo de Artillería, 1901.
- CARRERA PUJAL, Jaime: Historia política de Cataluña en el siglo XIX. Tomo II El turbulento reinado de Fernando VII, Barcelona, Bosch, 1957.
- * CARTA del Pagès de la Muntanya a son fill, en que li solta algunas dificultats del dia, Vic, 1826.
- CASAS ROCA, Jordi: La configuració de la Hisenda Municipal liberal a Catalunya, 1813-1855, tesi doctoral inèdita, Universitat Pompeu Fabra, 1994.
- CASTELLS, Irene: La utopia insurreccional del liberalismo. Torrijos y las conspiraciones liberales de la década ominosa, Barcelona, Crítica, 1989.
- CASTILLO, Santiago (ed.): La Historia Social en España, Madrid, Siglo XXI, 1991.
- CASTRILLEJO, Félix: "Transformaciones en los grupos sociales de compradores", dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.213-251.
- CASTRO, Concepción de: La Revolución Liberal y los municipios españoles (1812-1868), Madrid, Alianza, 1979.

- CASTROVIEJO, Francisca: Aproximación sociológica al carlismo gallego, Madrid, Akal, 1977.
- CHURRUCA, José de: Reflexiones a las Cortes sobre la Ley de elecciones de ayuntamientos, Madrid, 1821.
- CLARA, Josep: "Sobre la Girona Constitucional (1820-1823)" dins Annals de l'Institut d'estudis Gironins, vol. XXVII (1984), pàg.357-390.
- CLAUSEL DE CONSERGUES, Jean Claude: Observaciones varias sobre la revolución de España, la intervención de la Francia, y las actuales y las antiguas Cortes, Perpinyà, Impresor del Rey, 1823.
- CLAVERO, Bartolomé: "Política de un problema: la revolución burguesa", dins DDAA: Estudios..., pàg. 1-57.
- CLAVERO, Bartolomé: "Foros y rabassas. Los censos agrarios ante la revolución española", dins Agricultura y Sociedad, núm.16 (1980), pàg.27-70 i núm.18 (1981), pàg.65-100.
- CLAVERO, Bartolomé: "Revolució i drets de propietat: interferència de l'emfiteusi", dins Estudis d'Història Agrària, núm.7 (1990), pàg.9-23.
- CLEMENTE, Josep C.: Los orígenes del carlismo, Madrid, EASA, 1979.
- CLEMENTE, Josep C.: El carlismo. Historia de una disidencia social (1833-1976), Barcelona, Ariel, 1990.
- CLEMENTE, Josep C.: Las guerras carlistas, Barcelona, Península, 1982.
- CLOPAS BALLE, Isidre: El invicto conde de Llobregat y los hombres de Cataluña en la guerra de la independencia. Luchas civiles de la primera mitad del siglo XIX, Barcelona, Diputació provincial, 1961.
- COBERÓ, Jaume: Les guerres carlines a Torà i Conca de Llobregós, Torà, Grup del Patrimoni Artístic i Cultural, 1986.
- COLOMÉ, Josep: "Les formes d'accés a la terra a la comarca de l'Alt Penedès el segle XIX: el contracte de rabassa morta i l'expansió vitícola", dins Estudis d'Història Agrària, núm.8 (1991), pàg.123-143.
- COLOMÉ, Josep i VALLS, Francesc: "La viticultura catalana durant la primera meitat del segle XIX. Notes per a una reflexió", text mecanografiat cedit pels autors.
- COLOQUI entre un Rector y un pagès anomenat Macari, son parroquià sobre la Constitució y Decreto de Cortes, Barcelona, Dorca, 1820 [Reus, 1814].
- COMELLAS, José Luis: Los realistas en el Trienio constitucional (1820-1823), Pamplona, Estudio General de Navarra, 1958.
- COMELLAS, José Luis: El Trienio constitucional, Madrid, Rialp, 1963.

- CONDICIONES y semblanzas de los diputados a Cortes para la legislatura de 1820 y 1821, Madrid, Juan Ramos y Cia, 1821.
- CONDICIONES y semblanzas de los Sres. Diputados a Cortes para los años de 1822 y 1823, Madrid, Imp. del Zurriago, 1822.
- CONEJERO, Vicente: "El clero liberal y secularizado de Barcelona (1820-1823)", dins Revista Internacional de Sociologia, núm.18/19/20 (1976), pàg.7-47.
- CONEJERO, Vicente: "Absolutisme i constitucionalisme. 1814-1833)", dins Josep M. SALRACH (dir.): Història de Catalunya, vol.5, pàg.133-148; Barcelona, Salvat, 1985,
- CONGOST, Rosa: "La familia Safont, el comte de Santa Coloma i la revolució liberal", dins Recerques, núm.22 (1990), pàg.83-92.
- COPONS y NAVIA, Francisco de: Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritas por el Teniente general Excmo. Señor Don Francisco de Copons y Navia, Conde de Tarifa, Caballero gran Cruz de la Real y distinguida Orden española de Carlos III y de la militar de San Fernando y San Hermenegildo, Madrid, Atlas, 1858.
- COROLEU, Josep: Historia de Villanueva y Geltrú, Topografia Josep A. Milà, Barcelona, 1878 [reedició, Vilanova, El cep i la nasa, 1979].
- CORTES, Juan: "Desde la Restauración fernandina a la guerra dels "Malcontents", dins DDAA: "Las Guerras Carlistas", pàg.28-33.
- COSTA, Josep: Reflexiones del Coronel Costa para cortar la insurrección de Cataluña, Barcelona, Joaquin Jordi, 1822.
- * COSTA VIA, Montserrat: Sant Sadurní d'Anoia. Un perfil socio-econòmic (1771-1816), Sant Sadurní d'Anoia, Ajuntament, 1989.
- COTS, Albert: "Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya (1751-1808)", dins Estudis d'Història Agrària, núm.6 (1983), pàg.241-268.
- * COTS, Albert: Aproximació a l'estudi dels conflictes senyorials a Catalunya. 1751-1837, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Barcelona, 1984.
- * COTS, Albert: "Institucions senyorials i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyorials", dins ICHMC, I, pàg.292-303.
- COY i COTONAT, Antoni Mn.: Villafranca del Penadés. Su historia y monumentos, Barcelona, Altés, 1907.
- CUENCA TORIBIO, José M.: Liberalismo y Antiguo Régimen en la Diócesis Urgalense. Una nota de (1824)", dins DDAA: ICHMC, pàg.515-519.

- DAMAS, Baró de [edició a cura de Santiago SOBRAQUÈS]: "Memòries del Baró de Damas", dins Anales del Instituto de Estudios Gerundenses, XIV (1960), pàg.201-227.

- DAVIS, John: "La Santafede al regne de Nàpols (1799): Guerra social o guerra civil?", pàg.75-90, dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg.59-74

* DDAA: Actas y comunicaciones de la I Asamblea Intercomarcal de estudiosos del Penedés y Conca d'Odena, Martorell, 1952.

- DDAA: "Las guerras carlistas", Destino, número 1.499 (1966) monogràfic.

- DDAA: Primer Congreso de Historia del Pais Valenciano, vol.IV, Valencia, Universidad de Valencia, 1974.

- DDAA: Prensa y sociedad en España (1820-1936), Madrid, Edicusa, 1975.

- DDAA: La cuestión agraria en la España contemporánea, Madrid, Siglo XXI, 1976.

- DDAA: Les mouvements paysans dans les monde contemporain, 3 vol., Nàpols, Ismos, 1976.

- DDAA: Estudios sobre la revolución burguesa en España, Madrid, Siglo XXI, 1979.

- DDAA: La economía agraria en la historia de España, Madrid, Alfaguara, 1979.

* DDAA: La invasió napoleònica. Economia, cultura i societat, Bellaterra, UAB, 1981.

- DDAA: La història i els joves historiadors, Barcelona, La Magrana, 1982.

- DDAA: O liberalismo na Península Ibérica na primeira metade do século XIX, 2 vol., Lisboa, Sa da Costa, 1982.

- DDAA: 1er. Col.loqui d'Història Agrària, València, Institució Alfons el Magnànim, 1983.

- DDAA: Història de la Diputació de Girona, Girona, Diputació, 1984.

- DDAA: I Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 2 vol., Barcelona, Universitat de Barcelona, 1984 (ICHMC).

- DDAA: El Trienio Liberal, Madrid, Historia 16, 1985.

- DDAA: Guerrillers al Baix Llobregat. Els "cartasclets" del segle XVIII i els carlins i els republicans del segle XIX, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1986.

- DDAA: Terra, treball i propietat, Barcelona, Crítica, 1986.

- DDAA: Geografia e Historia de España y los Países Hispánicos, Madrid, Santillana, 1986.

- DDAA: Orígens del món català contemporani, Barcelona, Caixa de Pensions, 1986.

- DDAA: L'espai viscut. Col.loqui internacional d'història local, València, Diputació de València, 1989.

- DDAA: Sephard. Geografia i Història d'Espanya i dels Països Hispànics, Barcelona, Barcanova, 1989.

- DDAA: Les Révolutions dans le monde iberique (1766-1834). Soulèvement national et révolution liberale. I La Península, Burdeus, CNRS, 1989.

- DDAA: El Jacobinisme. Reacció i revolució a Catalunya i a Espanya. 1789-1837, Bellaterra, UAB, 1989.

- DDAA: La Revolució Francesa i el procés revolucionari a Catalunya i al País Valencià, Girona, UAB, 1989.

- DDAA: "El carlisme: tradició o revolució?. Les guerres carlines a la setena regió", dins Dovella, núm.32 (1989).

- DDAA: Miscel.lània d'homenatge a Josep Benet, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1989.

- DDAA: El món rural català i la revolució liberal, Cervera, UNED, 1991.

- DDAA: "El carlisme", dins L'Avenç, núm.154 (1991), pàg.17-55.

- DDAA: El carlisme i la seva base social, Barcelona, Index, 1992.
- DDAA: Revoltes populars contra el poder de l'estat, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992.
- DDAA: El carlisme com a conflicte, Barcelona, Columna, 1993.
- DDAA: Carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1993.
- DDAA: Perspectivas de la historia local en Cataluña, Bilbao, Universidad del Pais Vasco, 1994.
- DDAA: Literatura, cultura i carlisme, Barcelona, Columna, 1995.

* DELGADO, Josep M.: "Comercio colonial y crecimiento económico en la España del siglo XVIII: la crisis de un modelo interpretativo", dins Manuscrits, núm.3 (1986), pàg.23-40.

* DELGADO, Josep M. i FRADERA, Josep M.: El comerç entre Catalunya i Amèrica. Segles XVIII i XIX, Barcelona, L'Avenç, 1986.

- DEROZIER, Albert: "Relaciones entre historia y literatura a través de la producción periodística del Trienio constitucional (1820-1823)", dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.355 (1978), pàg.275-283.

- DEVILLAR, A.: El Somatén. Su origen. Su historia. Su organización. Su espíritu, Barcelona, Viuda de Luis Taso, s/d.

- DIEZ ESPINOSA, José Ramón: "La desamortización de censos", dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.61-104.

- DIPPER, Christof: "La Societat Camperola Alemanya davant la modernització (1770-1859)", dins FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme..., pàg.91-114;

- DISCURSO pronunciado por el señor conde Darú, par de Francia, en la sesión de la Cámara de Pares de 3 de Febrero de 1823, Barcelona, Imp. I. Estivill y P. Gran, 1823.

- DONEZAR, José Mn: "Los bienes de los pueblos y la desamortización", dins Información Comercial Española, núm.623 (1985), pàg.69-81.

- DROZ, Jacques: Europa: Restauración y revolución, 1815-1848, Madrid, Siglo XXI, 1988 [1974].

- DRUENDE, Bernad: Siege et prise de la Seo de Urgel (1823), Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1969.

- DUFOUR, Gerard: Sermones revolucionarios del Trienio Liberal (1820-1823), Alacant, Instituto Juan Gil-Albert, 1991.

* DURAN, Montserrat: "El règim senyorial català a l'època moderna: continuïtat i decadència", dins Manuscrits, núm.1 (1985), pàg.29-38.

* DURAN, Montserrat: "L'evolució de l'ingrés senyorial a Catalunya (1500-1799)", dins Recerques, núm.17 (1985), pàg.7-42.

- EIRAS ROEL, Antonio: "Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II", dins Hispania, LXXXVI (1962), pàg.251-310.

- ELORZA, Antonio: "La ideologia moderada en el Trienio liberal", dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.288 (1974), pàg.584-650.

- ENSAYO imparcial sobre el gobierno del Rey D. Fernando VII, escrito en Madrid por un español en mayo del presente año, y dado a luz en Versalles por un amigo del autor, París, 1824.

- ESCLASSANS, Ramon: Estudi crítich-històrich del Penadès en el sigle XIX, Vilanova, Imp. Oliva, 1902.

- ESPOZ y MINA, Francisco: Memorias del general Don Francisco Espoz y Mina, 2 vol., Madrid, BAE, 1962 [edició a cura de Míguel Artola].

* ESPUNY, M. Jesús i SARRION, José: "La hacienda y los bienes de propios de los municipios catalanes de comienzos de la revolución liberal", dins DDAA: El món rural..., pàg.85-122.

- ESTEBAN DE LA VEGA, Mariano: "La asistencia liberal española: beneficencia pública y previsión particular", dins Historia Social, núm.13 (1992), pàg.123-138.

- EXPOSICIÓN hecha a las Cortes extraordinarias por 66 diputados sobre las causas de los males que afligen a la Nación, Madrid, Imp. Cosme Martínez, 1822.

- FELIU, Gaspar: "La qüestió dels delmes durant el Trienni liberal vista des de Catalunya", dins Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, núm.1 (1969) [separata].

- FELIU, Gaspar: La clerecia catalana durant el Trienni liberal, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1972.

- FELIU, Gaspar: "La caiguda de l'Antic Règim. El regnat de Ferran VII", dins DDAA: Del segle XVII fins els nostres dies, pàg.7-78, vol.X la Història de Catalunya dirigida per Jaume Sobrequés, Bilbao, Enciclopedia Vasca, 1981.

* FELIU, Gaspar: "El negocio de los arrendamientos de rentas señoriales: examen de un libro de cuentas", dins Revista de Historia Económica, III, núm.1 (1983), PÀG.31-54.

- FELIU, Gaspar: "Els plets del baró de Maldà", dins DDAA: ICHMC, I, pàg.185-192.

* FELIU, Gaspar: El funcionament del règim senyorial a l'Edat Moderna. L'exemple del Pla d'Urgell, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1990.

- FERNANDEZ ALBADLEJO, Pablo: La crisis del Antiguo Régimen en Guipuzcoa, 1766-1833. Cambio económico e historia, Madrid, Akal, 1975.

- FERNANDEZ ALVAREZ, Manuel: Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea, Madrid, Publicaciones Españolas, 1961.

- FERNANDEZ BENITEZ, Vicente: "Campesinos y revolución liberal en Cantabria (1820-1840)", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.8 (1986), pàg.127-156.
- FERNANDEZ BENÍTEZ, Vicente: "Oligarquías rurales y revolución liberal en Cantabria (1820-1840)", dins Aportes, núm.6 (1987), pàg.29-37.
- FERNANDEZ BENITEZ, Vicente: Carlismo y rebeldía campesina. Un estudio sobre la conflictividad social en Cantabria durante la crisis final del Antiguo Régimen, Madrid, Siglo XXI, 1988.
- FERNANDEZ BENITEZ, Vicente: "Moviments populars pagesia i carlisme a les regions del Cantàbric (Astúries i Cantàbria)", dins FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme..., pàg.227-244.

- FERNANDEZ DE PINEDO, Emiliano: Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco (1100-1850), Madrid, Siglo XXI, 1974.
- FERNANDEZ DE PINEDO, Emiliano: "Coyuntura y política económica" dins Centralismo, ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715-1833), pàg.9-173; Madrid, Labor, 1980.
- FERNANDEZ SEBASTIAN, Javier: La génesis del fuerismo en la crisis del Antiguo Régimen (País Vasco. 1750-1840), Madrid, Siglo XXI, 1991.

- FERRER, Llorenç: "La diferenciació social pagesa", dins DDAA: Orígens..., pàg.81-100.
- FERRER, Llorenç: "Notes sobre la formació dels grups socials a la Catalunya central", dins DDAA: Terra..., pàg.321-343.
- FERRER, Llorenç: Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central (segles XVIII-XIX), Barcelona, Abadia de Montserrat, 1987.

- FERRER BENIMELI, José A: Masonería española contemporánea. Vol.1 1800-1868, Madrid, Siglo XXI, 1987 [1980].

- FERRER BOSCH, M. Antònia: "Problemes econòmics que es plantegen a Tarragona enfront d'una revolució liberal (1820-1823)", dins Universitas Tarraconensis, II (1977-1978), pàg.131-165.
- FERRER BOSCH, M. Antònia: La ciutat de Tarragona durant el Trienni liberal (1820-1823), 3 vol., tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1980.
- FERRER BOSCH, M. Antònia: "'La reforma administrativa liberal i l'enfrontament Reus-Tarragona per la capitalitat de la província", dins Panell, núm.2 (1985), pàg.61-72.
- FERRER BOSCH, M. Antònia: "Vida quotidiana i règim liberal: les capes socials sense protagonisme socio-polític davant el Trienni liberal" dins Quaderns d'Història Contemporània, núm.9 (1986), pàg.11-24.
- FERRER BOSCH, M. Antònia i MUTÑOS, Mn. José: "La Constitución de 1812: sus significaciones para la sociedad de 1820-1823 (Tarragona)", dins CANO: Materiales..., pàg.275-288.

- FERRER, Melchor; TEJERA, Domingo; ACEDO, José F.: Historia del Tradicionalismo Español, vol. II, Sevilla, Ed. Trajano, 1941.

- FIEVÉE, J.: De l'Espagne et des conséquences de l'intervention armée, Paris, 1823.
- FIGUERES, Josep M: Guia Bibliogràfica d'Història de Catalunya, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1993.
- FIGUEROLA, Jordi: Església i societat a principis del segle XIX, Vic, Eumo, 1988.
- FITZPATRICK, Brian: "L'ultrareialisme francès del Midi i les seves contradiccions internes", dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg. 115-126
- FLOREZ ESTRADA, Alvaro: Curso de Economía Política, 2 vol., Madrid, Instituto d'Estudios Fiscales, 1980 [edició a cura de Salvador Almenar] [Londres, 1828].
- FONTANA, Josep: La revolució de 1820 a Catalunya, Barcelona, Dalmau, 1961.
- FONTANA, Josep: "La primera etapa de la formació del mercat nacional a Espanya", dins DDA: Homenaje a Jaime Vicens Vives, vol. II, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1967, pàg.143-161.
- * FONTANA, Josep: "Colapso y transformación del comercio exterior español entre 1792 y 1827: un aspecto de la crisis de la economía del Antiguo Régimen", dins Moneda y Crédito, núm.115 (1970), pàg.3-23.
- FONTANA, Josep: La quiebra de la monarquía absoluta. 1814-1820, Barcelona, Ariel, 1983 [1971].
- FONTANA, Josep: "Transformaciones agrarias y crecimiento económico en la España contemporánea" dins FONTANA, Josep: Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX, Barcelona, Ariel, 1973, pàg.149-196.
- FONTANA, Josep: Hacienda y Estado en la crisis final del Antiguo Régimen español. 1823-1833, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1973.
- FONTANA, Josep: La Revolución liberal. Política y Hacienda, 1833-1845, Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1977.
- FONTANA, Josep: "La crisis agraria de comienzos del siglo XIX y sus repercusiones en España" dins Hacienda Pública Española, núm.55 (1978), pàg.177-190.
- FONTANA, Josep: La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833, Barcelona, Crítica, 1983 [1979].
- FONTANA, Josep: "Crisi camperola i revolta carlina", dins Recerques, núm.10 (1980), pàg.7-16.
- FONTANA, Josep: "La crisi de l'Antic Règim (1808-1833)", dins NADAL i WOLF (ed.): Història de Catalunya, Barcelona, Oikos-tau, 1983, pàg.421-430.
- FONTANA, Josep: "La crisi del Antiguo Régimen en España", dins Papeles de Economía Española, núm.20 (1984), pàg.49-61.
- FONTANA, Josep: "La desamortización de Mendizábal y sus antecedentes", dins GARCÍA SANZ i GARRABOU: Historia agraria..., vol.1, pàg.219-244.
- * FONTANA, Josep: "Represión política y violencia civil en 1823-1833: propuestas para un interpretación", dins GONZALEZ PORTILLA i altres: Industrialización..., pàg.313-327.
- FONTANA, Josep: "La crisi colonial en la crisi de l'Antic Règim", dins L'Avenç, núm.93 (1986), pàg.6-12.
- FONTANA, Josep: "Per què van envair Espanya els Cent mil fills de Sant Lluís?", dins Recerques, núm.19 (1987), pàg.17-33.

- FONTANA, Josep: La fi de l'Antic Règim i la industrialització. 1787-1868, vol.V de la Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar, Barcelona, Edicions 62, 1988.
- FONTANA, Josep: "L'espai viscut i la fi de la Història", dins L'Avenç, núm.147 (1991), pàg 66-69.
- FONTANA, Josep: L'època de les revolucions, vol.10 de la Història Universal, Barcelona, Planeta, 1991.
- FONTANA, Josep: "La burguesia espanyola entre la reforma y la revolució (1808-1868)", dins DDAA: Revueltas y revoluciones en la historia, Salamanca, Universidad de Salamanca, 1994, pàg.125-133.

- FONTANA, Josep; UCELAY DA CAL, Enric; FRADERA, Josep M.: Reflexions metodològiques sobre la història local, Girona, Cercle d'Estudis Socials, 1985.

- FORT, Eufemià: "La desamortización del siglo XIX y su repercusión en Santes Creus", dins Studia Monástica, núm.XII (1970), pàg.291-310, núm.XIII (1971), pàg.105-128 i núm.XIV (1972), pàg.183-236.
- FORT, Eufemià: El senyoriu de Santes Creus, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1972.

- FRADERA, Josep M.: "El comercio de cereales y la prohibición de 1820 (el caso catalán)", dins Agricultura y Sociedad, núm.30 (1984), pàg.137-168.
- FRADERA, Josep M.: Indústria i mercat. Les bases comercials de la indústria catalana moderna (1814-1845), Barcelona, Crítica, 1987

- FRADERA, Josep M. i GARRABOU, Ramon: "Presentació" a FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme..., pàg.9-26.

- FRADERA, Josep M.; GARRABOU, Ramon i MILLÁN, Jesús: Carlisme i moviments absolutistes, Vic, Eumo, 1990.

- FRANCÉS CABALLERO, Bernardo: Colección de documentos que manifiestan la conducta del Obispo de Urgel en orden a las innovaciones en materia eclesiástica hechas por las Cortes en la segunda época del régimen constitucional, Tolosa, 1823.

- * FRIGOLA, Vicente de: Relación de los pueblos de que consta el principado de Cataluña mandada formar por el señor intendente general de éste ejército y Principado, Barcelona, Brusi, 1824.

- * FUENTES, Juan Francisco: "Datos para una historia de la policia política de la década ominosa", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.15 (1990), pàg.97-124.
- FUENTES, Juan Francisco: "Estructura de la prensa española en el Trienio Liberal: Difusión y tendencias", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm. 24 (1994), pàg.156-196.

- GALERÍA militar contemporánea. Colección de biografías y retratos de los generales que más celebridad han conseguido en los ejércitos liberal y carlista, durante la última guerra civil, con una

descripción particular y detallada de las campañas del Norte y de Cataluña, 2 t., Madrid, Hortelano y Cía, 1846.

- GALINDO, Santiago: La Regencia de Urgel y su posición ideológica, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 1956.

- GALLEGO, Ferran: "Los cuerpos de voluntarios realistas. Un aspecto de la crisis del Antiguo Régimen en España", dins DDAA: El Jacobinisme..., pàg.97-110.

- GALLI, Florencio: Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823, Barcelona, D.E.P., 1835 [1828].

- GALO BARDES, Jaume: El llibre de Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps [edició a cura de Ramon Sagués], Santa Coloma de Gramanet, Museu Torre Balldovina, 1992.

- GAMBRA, Rafael: La primera guerra civil en España (1821-1823). Historia y meditación de una lucha olvidada, Madrid, Esclericer, 1950.

- GARCÍA PEREZ, Juan: "Efectos de la desamortización sobre la propiedad y los cultivos", dins Ayer, núm.9 (1993), pàg.104-173.

- GARCIA ROVIRA, Anna M.: "Guerra carlina i revolució liberal. Unes reflexions", dins FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme..., pàg.245-257.

- GARCIA SANZ, Angel: "Crisis de la agricultura tradicional y revolución liberal (1800-1850)", dins GARCIA SANZ i GARRABOU: Historia agraria..., pàg.7-99.

- GARCIA SANZ, Angel i GARRABOU, Ramon (ed.): Historia agraria de la España contemporánea. I Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850), Barcelona, Crítica, 1985.

GARCIA TROBAT, Pedro: "Una aspiración liberal: la enseñanza para todos" dins CANO: Materiales..., pàg.

- GARÍ, José A.: Descripción e historia de Villanueva y la geltrú desde su fundación hasta nuestros días, Vilanova i la Geltrú, Joan Rius i Vila, 1963 [1863].

* GARRABOU, Ramon: "Pròleg" a GARRABOU: Terra..., pàg.7-21.

- GARRABOU, Ramon: "La conflictivitat pagesa a Catalunya i al País Valencià a l'època moderna", dins DDAA: Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet, pàg.81-111.

- GARRABOU, Ramón (ed.): Propiedad y explotación campesina en la España contemporánea, Madrid, Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1992.

- GARRABOU, Ramon i PUJOL, Josep: "El canvi agrari a la Catalunya del segle XIX" dins Recerques, núm.19 (1987), pàg.35-83.

- GARRABOU, Ramon i SANZ, Jesús: "La agricultura española durante el siglo XIX: ginecología o cambio?" dins R. GARRABOU i J. SANZ (ed.): Historia agraria de la España contemporánea. 2 Expansión y crisis (1850-1900), Barcelona, Crítica, 1985, pàg. 7-191
- GARRABOU, Ramon i SERRA, Eva: "Els estudis d'història agrària a Catalunya" dins DDAA: 1er. Col.loqui..., pàg. 41-78.
- GARRABOU, Ramon, TELLO, Enric i VICEDO, Enric: "De rentistas a propietarios: la gestión de patrimonios nobiliarios en el último ciclo de la renta feudal en Cataluña (1720-1840)", dins SARASA i SERRANO: Señorio..., III, pàg. 567-604.
- GARRALDA, José F.: "Los voluntarios realistas en Navarra durante el Trienio liberal", dins Aportes, núm. 2 (1986), pàg. 3-13.
- GARRALDA, José F.: "Antecedentes de la guerra carlista. Estudio socio-político de Pamplona en el Trienio liberal (1820-1823)", dins Príncipe de Viana, XLVIII, núm. 181 (1987), pàg. 487-526.
- GARRALDA, José F.: "Fundamentos doctrinales del realismo y el carlismo (1823-1840)", dins Aportes, núm. 9 (1988), pàg. 3-30.
- GAUTHIER, Florence: "La via camperola en la Revolució francesa. L'exemple de Picardia", dins L'Avenc, núm. 5 (1977), pàg. 74-80.
- GELABERTÓ, Carles: "Revolució liberal i guerra civil a la Marina de la Selva", dins DDAA: La Revolució Francesa..., pàg. 85-98.
- GELABERTÓ, Carles: Revolució liberal i guerra civil a la marina de la Selva, Mataró, Caixa Laietana, 1991.
- GEOFFROY DE GRANDMAISON: L'expédition française d'Espagne en 1823, Paris, Plon et Noumit, 1928.
- GIL NOVALES, Alberto: "Las Sociedades Económicas y las Sociedades Patrióticas en 1820", dins Moneda y Crédito, núm. 116 (1971), pàg. 31-64.
- GIL NOVALES, Alberto: Las Sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos, 2 vol., Madrid, Tecnos, 1975.
- GIL NOVALES, Alberto: "La prensa en el Trienio liberal (1820-1823)", dins DDAA: Prensa..., pàg. 201-206.
- GIL NOVALES, Alberto: Rafael de Riego. La Revolución de 1820, día a día, Madrid, Tecnos, 1976.
- GIL NOVALES, Alberto: Textos exaltados del Trienio Liberal, Madrid, Ediciones Jucar, 1978.
- GIL NOVALES, Alberto: El Trienio Liberal, Madrid, Siglo XXI, 1980.
- GIL NOVALES, Alberto: "Política y sociedad", dins DDAA: Centralismo, Ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715-1833), vol. VII de la Historia de España dirigida per TUÑÓN DE LARA, Manuel, Barcelona, Labor, 1980, pàg. 177-320.
- GIL NOVALES, Alberto (ed.): Ejército y pueblo. Homenaje al General Riego, Madrid, Ediciones Clásicas, 1981.

- GIL NOVALES, Alberto (ed.): La Revolución burguesa en España, Madrid, Universidad Complutense, 1985.
- GIL NOVALES, Alberto: "España exporta la revolución" dins DDAA: El Trienio Liberal, pàg. 20-31.
- GIL NOVALES, Alberto: Del Antiguo al Nuevo Régimen en España, Caracas, Academia Nacional de la Historia, 1986.
- GIL NOVALES, Alberto (dir.): Diccionario Biográfico del Trienio Liberal, Madrid, Ediciones del Museo Universal, 1991.
- GIL NOVALES, Alberto: "Contrarrevolución popular y revolución burguesa. El caso español", dins DDAA: El Jacobinisme..., pàg. 379-386.

- GINZBURG, Carlo: "Prefacio" a El queso y los gusanos, Barcelona, Muchnik Editores, 1986 [1981], pàg. 13-27

- GIRABERT, Jaume: "La composició social de l'exèrcit carlí a la província de Lleida. 1837", dins DDAA: El món rural..., pàg. 229-236.

- * GIRALT, Emili: "La viticultura y el comercio catalán del siglo XVIII" dins Estudios de Historia Moderna, II (1952), pàg. 151-173.
- GIRALT, Emili: "Les lluites polítiques", dins Joan REGLÀ (dir.): Història de Catalunya, vol. 2, Barcelona, Aedos, 1972, pàg. 310-357.
- GIRALT, Emili: "Principals problemes de la història agrària" ponència al Col.loqui d'Historiadors [1974] publicada a Estudios de Historia Social, núm. 1 (1977), pàg. 215-223.
- GIRALT, Emili: "Desamortizaciones, transferencias de propiedad y transformaciones agrarias en la época contemporánea", dins Actas de las I Jornadas de metodología aplicada a las ciencias históricas. IV Historia contemporánea, Santiago de Compostela, Universidad de Santiago, 1975, pàg. 30-36.
- * GIRALT, Emili: "L'elaboració del vi abans de la Fil loxera", dins L'Avenç, núm. 31 (1980), pàg. 50-57.
- GIRALT, Emili: "La propietat i la explotació de la terra durant el segle XIX", dins SALRACH: Història de Catalunya, vol. 5, Barcelona, Salvat, 1986, pàg. 44-53.
- GIRALT, Emili: "Tradició i innovació a l'agricultura catalana" dins Història econòmica de la Catalunya contemporània. 2 Segle XIX. Població i agricultura, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1990, pàg. 121-305.

- GLORIAS: Las Glorias Nacionales. Grande historia universal de todos los reinos, provincias, islas y colonias de la Monarquía española, desde los tiempos primitivos hasta el año 1852, Barcelona, 1854, vol. IV.

- GONZALEZ CALLEJA, Enrique: "La producción del último medio siglo sobre el carlismo en el proceso de la revolución española", dins Hispania, núm. 176 (1990), pàg. 1.321-1.347.

- GONZALEZ DE MOLINA, Manuel: "Estancamiento agrario y desamortización en Andalucía (1820-1823)", dins Agricultura y Sociedad, núm. 30 (1984), pàg. 169-197.

- GONZALEZ DE MOLINA, Manuel: Desamortización. Deuda Pública y Crecimiento económico. Andalucía 1820-1823, Granada, Diputación Provincial, 1985.
- GONZALEZ DE MOLINA, Manuel: "La desamortización en el Trienio liberal: primer balance", dins Estudios de Historia Social, núm.36/37 (1986), pàg.141-148.
- GONZALEZ DE MOLINA, Manuel: "El reparto de propios y baldíos en el trienio constitucional. Una reforma frustrada", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.8 (1986), pàg.33-68.

- GONZALEZ PORTILLA, Manuel; MALUQUER, Jordi i RIQUER, Borja de (ed.): Industrialización y nacionalismo. Análisis comparativos, Bellaterra, UAB, 1985.

- GONZALO MONTEIRO, Nuno : "Societat rural i actituds polítiques a Portugal (1820-1843)", dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg.127-150.

- GOROSTIZA [y CEPEDA, Manuel Eduardo]: Cataluña a fines de Julio de 1822, o sea rápida ojeada sobre el origen, progresos, proyectos y recursos de la facción liberticida en sus cuatro provincias, Madrid, Imp. Eusebio Alvarez, 1822.

- GORT, Ezequiel: Història de Sant Andreu de la Barca, Barcelona, Ajuntament de Sant Andreu de la Barca, 1989.

- GRABALOSA, Ramon: Carlins i liberals, Barcelona, Aedos, 1972.

- GRAS ELIAS, Francisco: El general Manso, Barcelona, Viver y Susany, 1894.

- GRUP EDETÀNIA: Geografia e Historia de España, València, Ecir, 1990.

- GUAL, Valentí: "Poblet i Vimbodí. El plet continu", comunicació presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 [text mecanografiat].

- GUTIERREZ POCH, Miquel: "El Trienni constitucional a la comarca de l'Anoia (1820-1823)" dins Miscel·lània Aqualatènsia, núm.4 (1986), pàg.153-180.
- GUTIERREZ POCH, Miquel: "La propiedad de la tierra en una comarca de la Cataluña interior: L'Anoia en la segunda mitad del siglo XIX", dins GARRABOU (ed.): Propiedad..., pàg.293-323.

- HERNÁNDEZ MONTALBÁN, Francisco J.: "La cuestión de los señoríos en el proceso revolucionario burgués: el Trienio liberal", dins DDAA: Estudios..., pàg.113-158.
- HERNÁNDEZ MONTALBÁN, Francisco J.: "Absolutismo y crisis del régimen señorial 1814-1833", dins SARASA i SERRANO: Señorio..., II, pàg.533-566.

- HERNANDEZ PEREZ, Maria de la Salud: Cataluña en las Cortes del Trienio Constitucional, tesi de llicenciatura inèdit, Universitat de Barcelona, 1965.

- HERRERO, Javier: Los orígenes del pensamiento reaccionario español, Madrid, Edicusa, 1973.

- HIERRO, Ignasi: El XIX. un segle de guerres civil. El carlisme, Barcelona, Graó, 1993.
- HILTON, rodney: "El campesinado como clase" dins Estudis d'Història Agrària, núm.1 (1978), pàg.29-37.
- HOBSBAWM, Eric J.: Bandidos, Barcelona, Ariel, 1976.
- HOBSBAWM, Eric J.: "Los campesinos y la política, dins Los campesinos y la política, pàg.6-45; Barcelona, Anagrama, 1976 [1974].
- HOBSBAWM, Eric J.: "La revolució" dins L'Avenç, núm.3 (1977), pàg.74-80.
- HOBSBAWM, Eric J.: Las revoluciones burguesas, Barcelona, Labor, 1985 [1964].
- HORNER, Richard K.: "Els moviments agraris i llurs condicions històriques" dins Estudis d'Història Agrària, núm.3 (1979), pàg.23-37.
- HUGO, Abel: Histoire de la Campagne d'Espagne en 1823, 2 vol., Paris, Lefuel, 1824.
- HUGUET, Xavier: "Moviments facciosos al camp de Tarragona durant el Trienni Constitucional: el cas de Riudecanyes", dins Panell, núm.2 (1985), pàg.73-78.
- HUIZER, G.: "Movimientos de campesinos y campesinas y su reacción ante la depauperación: gla dialèctica de la liberación?" dins Agricultura y Sociedad, núm.23 (1982), pàg.8-80.
- IGLESIAS, Josep: "Biografia introductoria" a Manuel BARBA i ROCA: Observaciones sobre el estado actual de la agricultura, Barcelona, Josep Masot, 1964, pàg.3-24.
- INFORME de la Comisión especial nombrada para examinar el estado político del Reino, Madrid, Tomás Albán y Cia, 1822.
- INFORME presentado a las Cortes en la sesión pública de 20 de Marzo por la Comisión Especial nombrada para examinar el estado político de la Nación, Madrid, Imp. especial de las Cortes, 1821.
- INSTRUCCIÓ breu de la Constitució y de lo més principal que se conté en ella. Ho dedica a la Pàtria lo ciutadà I.P.J., Barcelona, Silveri Lleyxà, 1820 [el mateix contigut està sota un altre titol: Diàlogo entre lo batlle Constitucional de un poble nomenat Gervasi y un simple Pagès dit Isidro, que pot servir de molta utilitat a qualsevol que sen vulgui enterar y la gent menos instruida ho puguian entendre].
- IZARD, Miquel: "El rechazo a la modernización capitalista. catalunya y Euzkadi, similitudes y discrepancias", dins GONZALEZ PORTILLA, MALUQUER i RIQUER (ed.): Industrialización..., pàg.375-383.
- IZARD, Miquel: "Rifes i enganyifes doble la revolució burgesa", dins L'Avenç, núm.104 (1987), pàg.24-29.
- IZARD, Miquel: "Recuperar la memoria o perpetuar el pasado. Revolución burguesa e insurgencia popular", dins CASTILLO: La Historia..., pàg.471-493.

- JARDÍ, Enric: Els catalans de les Corts de Càdis, Barcelona, Dalmau, 1963.
- J.M.R.: Memorias para la historia de la última guerra civil de España, 2 vol., Barcelona, Brusi, 1826.
- KASPER, Michael: "La guerrilla en Gipuzcoa (1808-1835)", dins Estudios Históricos, vol.II (1992), pàg.25-141.
- KASPER, Michael: "Los guerrilleros de la Francesada durante el Trienio Constitucional", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.23 (1994), pàg.61-102.
- KONDO, Agustín: La agricultura española en el siglo XIX, Madrid, Nerea, 1990.
- KOSSOK, Manfred i altres: Las revoluciones burguesas, Barcelona, Crítica, 1983,
- KOSSOK, Manfred: "El ciclo de las revoluciones españolas en el siglo XIX. Problemas de investigación e interpretación a la luz del método comparativo", dins GIL NOVALES (ed.): La Revolución burguesa en España, pàg. 11-32.
- LA FUENTE, Vicente: Historia de las Sociedades secretas, antiguas y modernas, vol.1, Barcelona, Prensa Católica, 1932 [Lugo, 1870].
- LANDSBERGER, Henry A.: "Disturbios campesinos: temas y variaciones" dins Rebelión campesina y cambio social, Barcelona, Crítica, 1978, pàg.11-93.
- LAZARO, Rosa Mn: La otra cara del carlismo vasconavarro (Vizcaya bajo los Carlistas, 1833-1839), Saragosa, l'autora, 1991.
- LE BRUN, Carlos: Retratos políticos de la Revolución en España, Philadelphia, 1826.
- LE BRUN, carlos: Vida de Fernando Septimo Rey de España o colección de anécdotas de su nacimiento y de su carrera privada y política, Philadelphia, I. Ashmead y Cn Impr., 1826.
- LEBRUN, François i DUPUY, Roger: Les résistances à la Révolution, París, Imago, 1987.
- LÓPEZ QUILES, Antoni i OLMOS, Vicent: "Rectors i capellans moderns. Aproximació a l'estudi del clergat local a l'Horta-Albufera, durant l'època MODerna", dins Torrens. Estudis i Investigacions de Torrent i comarca, núm.5 (1986-1987), pàg.103-129.
- LLADONOSA PUJOL, Josep: Historia de la Diputación provincial, lleida, Diputació de Lleida, 1974.
- LLADONOSA, Manuel: "El carlisme a la zona liberal", dins DDAA: El carlisme i la seva base social, pàg.53-80.
- LLADONOSA, Manuel: "Carlisme i liberalisme a Lleida. Aproximació a un conflicte en una societat en transició", dins Carlins i integristes..., pàg.51-80.
- LLADONOSA, Manuel: Carlins i liberals a Lleida (1833-1840), Lleida, Pagès, 1993.

- LLAVERO, Mn Jesús: "Iniciación al estudio de la desamortización eclesiástica en las tierras de Lleida (1820-1823)", dins DDAA: El món rural..., pàg. 75-83.
- LLAVERO, Mn Jesús i RUBIO, Daniel: "Els bisbes de ponent i el pre-carlisme. Apropament a les cartes pastorals com a documents de difusió i d'opinions polítiques", dins DDAA: Literatura..., pàg. 89-115.
- LLIMARGAS, Jordi: Guerra i revolució. La crisi de l'Antic règim (1788-1833), Barcelona, Barcanova, 1992.
- LLOBET, Josep M.: "Algunes dades socials sobre els carlins de la Segarra i comarques properes els primers anys de la Primera Guerra Carlina (1833-1837)" dins DDAA: El carlisme i la seva base social, pàg. 117-126.
- LLOPIS, Joan: Assaig històric sobre la vila de Sitges, Sitges, Grup d'Estudis Sitgetans, 1980 [1891].
- LLORENS, Jordi: Liberals, carlins i federals (1833-1874), Barcelona, Barcanova, 1993.
- LLORENS, Rodolf: L'hegemonia vilafranquina en l'hegemonia catalana, Vilafranca del Penedès, Ajuntament, 1984.
- LLORENS SOLÉ, Antoni: Solsona en les guerres del segle XIX a Catalunya, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1981.
- LLOSA, Francesc; MORAN, Josep; MORERA, Jaume i PEREZ, Antoni: "Notes per a la història de les guerrilles del segle XIX a Olesa de Montserrat", dins DDAA: Guerrillers..., pàg. 519-526.
- LLUCH, Ernest: El pensament econòmic a catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana, Barcelona, edicions 62, 1973.
- LOPEZ ALONSO, Carmen: "La pobreza en el pensamiento político. España primera mitad del siglo XIX", dins Historia Social, núm. 13 (1992), pàg. 139-156.
- LOPEZ ATXURRA, Rafael: "Conocimiento historiográfico y curriculum escolar: la I guerra carlista en los libros de texto" dins 150 años del Convenio de Bergara y de la Ley de 25-X-1839, pàg. 403-430.
- LOPEZ HURTADO, César: Els Tristany d'Ardevol, carlins irreductibles. Genealogia, Barcelona, Columna, 1993.
- LORENZO SAS, Vicente: "Repercusión del trienio Constitucional en Lérida. Aspectos eclesiásticos", dins Ilerda, XLI (1980), pàg. 251-268.

- MAC-CROHON, Juan: "Reflexiones sobre la contrarrevolución del mes de julio", dins El Eco de Colom, núm.105-109 (Palma de Mallorca, 1822).
- MALUQUER DE MOTES, Jordi: "La revolución burguesa y el modelo liberal en España" dins El socialismo en España. 1833-1868, pàg.31-96; Barcelona, Crítica, 1977.
- * MALUQUER DE MOTES, Jordi: "Les relacions entre agricultura i indústria en el desenvolupament capitalista català del vuit-cents. Algunes hipòtesis", dins DDAA: 1er. Col.loqui..., pàg.199-212.
- * MALUQUER DE MOTES, Jordi: "La revolució industrial a Catalunya", dins L'Avenc, núm.73 (1984), pàg.18-34.
- MANUAL de la Constitució espanyola dipositat per lo coronel D L.D.S. y traduit a la llengua catalana per un ciutadà de Vich, amant de la Constitució y desitjós del bé de sos conciutadans, Vic, Imp. F. Tolosa, 1820.
- MARCO, Joaquin: "El carlismo en la literatura de la época", dins DDAA: "Las guerras carlistas", pàg.94-95.
- MARCO, Joaquin: Poesia popular política del segle XIX, Barcelona, Edicions 62, 1967.
- MARCO, Joaquin: Literatura popular en España en los siglos XVIII y XIX, 2 vol., Madrid, Taurus, 1981.
- MARICHAL, Carlos: La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España: 1834-1844, Madrid, Cátedra, 1990.
- MARTÍ, Casimir: "La religiositat a Barcelona a mitjan segle XIX", dins DDAA: Contribució a l'història de l'Església catalana, pàg.121-177, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1983.
- MARTÍ COLL, Antoni: Domingo de Caralt, Mataró, Caja de Ahorros de Mataró, 1965.
- MARTÍ COLL, Antoni: Mataró i els agraviats, Mataró, Caixa Laietana, 1973.
- MARTIGNAC, Vicomte de [J.B. GAYE]: Essais historique de la révolution d'Espagne et sur l'intervención de 1823, Paris, A. Pinard, 1832.
- MARTÍNEZ, Carlos: "Accions guerrilleres a Castelldefels i Gavà durant el segle XIX", dins DDAA: Guerrillers..., pàg.267-314.
- MARTÍNEZ DE FRESNO, Jordi: Revolució i contrarevolució a l'Anoia (1820-1833), text mecanografiat cedit per l'autor [Igualeda, 1994].
- * MARTÍNEZ SHAW, Carlos: "La fabricació d'aiguardent", dins L'Avenc, núm.32 (1980), pàg.38-44.
- * MARTÍNEZ SHAW, Carlos: "La Cataluña del siglo XVIII bajo el signo de la Expansión", dins FERNANDEZ, Roberto (ed.): España en el siglo XVIII. Homenaje a Pierre Vilar, pàg.55-131; Barcelona, Crítica, 1985.

- MARX, Carles: La España Revolucionaria, Moscú, Progreso, 1975.
- MAS i JORNET, Claudi: Notes sobre el moviment intel·lectual i artístic de Vilafranca del Panadés durant el segle XIX, Vilanova, Centre Catòlic, 1902.
- MAS i PARERA, Pere: Vilafranca del Penedès, Barcelona, Barcino, 1932.
- MASATS, Joan: En Mansuet Boxó, entre la llegenda i la història. Guerrillers reialistes a l'entorn de Montserrat (1808-1822), Castellbell i el Vilar, Ajuntament, 1989.
- MASSACHS, Josep i VALLÈS, Jordi: Introducció històrica als hospitals de Vilafranca, Vilafranca, Ajuntament, 1980.
- MATEO DEL PERAL, Diego: "Los antecedentes de la abolición del Diezmo (el debate en las cortes del Trienio Liberal)", dins DDAA: La cuestión..., pàg. 289-310.
- MAYAYO, Andreu: "història local i història total", dins DDAA: La història i els joves historiadors, pàg. 32-54.
- MAZURIC, Claude: "Autopsie d'un échec, la résistance a l'anti-Révolution et la défaite de la Contre-Révolution", dins LEBRUN i DUPUY: Les resistances..., pàg. 237-244.
- MEMORIA leida a las Cortes por el Sr. Secretario del Despacho de la Gobernación de la Península en la sesión del 3 de marzo de 1822, sobre el estado de los negocios concernientes a la secretaria de su cargo, Madrid, 1822.
- MENÉNDEZ y PELAYO, Marcelino: Historia de les heterodoxos españoles, 3 vol., Madrid, Biblioteca de Autores Contemporáneos, 1956 [1880-1881].
- * MERCADER, Joan: "Los comienzos de la Planta corregimental en las comarcas del Penedés y Conca d'Odena" dins DDAA: Actas y comunicaciones..., pàg. 69-86.
- MERCADER, Joan: "Incidències político-socials damunt la propietat monacal catalana el primer terç del segle XIX", dins DDAA: I Col·loqui d'història del monaquisme català, vol. I, Santes Creus, Edicions del Monestir, 1967, pàg. 183-208.
- MERCADER, Joan: "Orígenes del anticlericalismo español", dins Hispania, núm. CXXXIII (1973), pàg. 101-123.
- MILÀ i FÒNTANALS, Manuel: Romancer català, Barcelona, Edicions 62 i La Caixa, 1980.
- MILLÀN, Jesús: "Endarreriment econòmic i crisi de la vella societat al sud del País Valencià", dins Recerques, núm. 9 (1979), pàg. 103-116.
- MILLÀN, Jesús: Rentistas y campesinos. Desarrollo agrario y tradicionalismo político en el sur del País Valenciano. 1860-1840, Alacant, Juan Gil-Albert, 1984.
- MILLÀN, Jesús: "Antiliberalisme, protesta i subordinació popular al sud del País Valencià", dins Recerques, núm. 16 (1984), pàg. 85-117.

- MILLÁN, Jesús: "Los rentistas valencianos entre el reformismo ilustrado y la revolución liberal" dins DDAA: La Ilustración española, pàg. 497-520; Alacant, Juan Gil-Albert, 1986.
- MILLÁN, Jesús: "Els militants carlins del País Valencià central. Una aproximació a la sociologia del carlisme durant la revolució burgesa", dins Recerques, núm.21 (1989), pàg. 101-123.
- MILLÁN, Jesús: "Resistència antiliberal a la revolució burgesa espanyola: insurrecció popular o moviment subaltern?", dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg. 27-58.
- MILLÁN, Jesús: "Radicalismo, pasividad, contrarrevolución. Política y conflictividad en la sociedad agraria española", dins Idearium, vol.1 (1992), pàg. 75-90.
- MILLÁN, Jesús: "Per una història social del carlisme. Una reflexió sobre els problemes de l'anàlisi històrica del moviment carlí", dins DDAA: Carlins i integristes..., pàg. 13-50.
- MILLÁN, Jesús: "La formación de un capitalismo rentista. La dinámica de la sociedad agraria en el Bajo Segura entre comienzos del siglo XVIII y la crisis del Antiguo Régimen" dins PEREZ, J. i ALBEROLA, A. (ed.): España y América entre la Ilustración y el liberalismo, Alacant, Juan Gil-Albert, 1993.
- MILLÁN, Jesús: "Poderes locales, conflictividad y cambio social en la España agraria. Del Antiguo Régimen a la sociedad burguesa", dins Noticario de Historia Agraria, núm. 6 (1993), pàg. 25-36.
- MILLÁN, Jesús: "Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim, 1714-1808: cap a una integració de les actituds i de les trajectòries socials", ponència presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 [text mecanografiat].

- MINA APAT, Maria Criz: Fueros y revolución liberal en Navarra, Madrid, Alianza Editorial, 1981.

- [MIÑANO, Sebastián de]: Examen crítico de las Revoluciones de España. De 1820 a 1823 y de 1836, vol.1, París, Llibreria Delaunay, 1837.

- MIRAFLORES, Marquès de: Apuntes histórico-críticos para escribir la historia de la revolución de España desde el año de 1820 hasta 1823, Londres, Ricardo Taylor, 1834.

- MONTOYA, Pio: La intervención del clero vasco en las contiendas civiles (1820-1823), San Sebastián, Txertoa, 1971.
- MOORE, Barrington: Los orígenes sociales de la dictadura y de la democracia, Barcelona, Península, 1973.

- MORAL RUIZ, Joaquin del: "Sociedades secretas apostólicas y partidas realistas en el Trienio constitucional" dins DDAA: Sociedad, política y cultura en la España de los siglo XIX-XX, Madrid, Edicusa, 1973, pàg. 21-31.

- MORAL RUIZ, Joaquin del: "Sociedades secretas ultrarrealistas de España y Portugal (1821-1823)" dins Sistema, núm. 8 (1974), pàg. 31-56.
- MORAL RUIZ, Joaquin del: Hacienda y sociedad en el Trienio constitucional (1820-1823), Madrid, Instituto de Estudios Fiscales, 1975.
- MORAL RUIZ, Joaquin del: "La presión fiscal en el Trienio Constitucional (1820-1823)", dins Hacienda Pública Española, núm. 27 (1975), pàg. 47-73.

- MORAL RUIZ, Joaquin del: "Contribucion territorial y valor de la propiedad rústica en España entre 1821-1823: el caso de Navarra", dins Hacienda Pública Española, núm.38 (1976), pàg.149-156.
- MORAL RUIZ, Joaquin del: "Carlismo y rebelión rural en España (1833-1840): algunas notas aclaratorias e hipótesis de trabajo", dins Agricultura y Sociedad, núm.11 (1979), pàg.207-251.
- MORANGUE, Claude: "Sebastian de Miñano. Ensayo de catálogo crítico de sus obras" dins Trienio. Ilustració y Liberalismo, núm.21 (1993), pàg.99-127 i núm.23 (1994), pàg.5-40.
- MORODO, Raul i DIAZ, Elias: "Tendencias y grupos políticos en las Cortes de Cádiz y en las de 1820", dins Cuadernos Hispanoamericanos, núm.201 (1966), pàg.637-675.
- MOXÓ, Salvador de: La disolución del régimen señorial en España, Madrid, CSIC, 1965.
- MUNDET, Josep M.: La Primera Guerra Carlina a Catalunya, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1990.
- MUNDET, Josep M.: "El carlismo catalán (1833-1883)", dins RODRIGUEZ DE CORO: Los Carlistas..., pàg.213-228.
- MUNDET, Josep M.: "La base social del carlisme català a la primera guerra", dins DDAA: El carlisme i la seva base social, pàg.81-102.
- NADAL, Jordi: El fracaso de la Revolución industrial en España, 1814-1913, Barcelona, Ariel, 1986 [1975].
- NADAL, Jordi: "La indústria cotonera", dins Història econòmica de la Catalunya contemporània. 3 Indústria, transport i finances, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1991, pàg.13-85.
- NECESIDAD (La) del sistema prohibitivo en España. Diálogo entre un comerciante inglés y otro francés sobre el que se ha publicado en Cádiz, entre los comerciantes españoles D Canuto Contreras y D. Prudencio Razones de Cádiz, Barcelona, Imp. José Torner, 1822.
- OLCINA, Evarist: "El partit carlí al País Valencià: intent d'una nova interpretació històrica" dins DDAA: Primer Congreso..., IV, pàg.141-152.
- OLCINA, Evarist: Carlisme i autonomia al País Valencià, València, Eliseu Climent, 1976.
- [OLIVER, Guillermo]: Memorias económico-políticas. Escritas en diversas épocas y con diferentes motivos para la prosperidad de España, Tarragona, M.Puigrubi, 1820.
- OVIEDO, Adrian: La Milicia Nacional (Gerona, 1820-1823), tesi de llicenciatura inèdit, UAB, 1975.
- PALAU RAFECAS, Salvador: "Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Santa Coloma de Queralt", dins La Segarra, núm.71 (1985), pàg.16-17.

- PALOMEQUE, Antonio: El Trienio Constitucional en Barcelona y la instauración de la Universidad de 2n y 3n enseñanza, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1970.
- PAPIOL DE PADRÓ, Francesc: Resposta de Francesc Papiol al qüestionari de Zamora. Vilanova i la Geltrú. 1790, Vilanova i la Geltrú, Ajuntament, 1990.
- PASCUAL, Pere: "Carlisme i societat rural, la guerra dels Set Anys a la Conca d'Òdena (la visió d'un pagès: Martí Vidal, de Gallardes)", dins Recerques, núm. 10 (1980), pàg. 51-91.
- PASCUAL, Pere: Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX, Barcelona, Crítica, 1990.
- PELOSI, Hebe: "La política exterior de España en el Trienio Constitucional", dins Cuadernos de Historia de España, vol. XLIX/L (1969), pàg. 214-293 i vol. LI/LII (1970), pàg. 316-347.
- PEÑA IBAÑEZ, Juan José: Las Guerras Carlistas. Antecedentes del Alzamiento Nacional de 1936, San Sebastián, Ed. Española, 1940.
- PEÑARRUBIA, Isabel: "El carlisme durant la Restauració a Mallorca", dins DDAA: El carlisme com a conflicte, pàg. 281-301.
- * PEREZ GARZON, Juan-Sisinio: "Absolutismo y clases sociales. Los Voluntarios Realistas de Madrid (1823-1833)", dins Anales del Instituto de Estudios Madrileños, núm. XV (1967), pàg. 295-310.
- PEREZ GARZON, Juan-Sisinio: Milicia Nacional y revolución burguesa. El prototipo madrileño (1808-1874), Madrid, CSIC, 1978.
- PEREZ GARZON, Juan-Sisinio: "La revolución burguesa en España: los inicios de un debate científico, 1966-1979", dins DDAA: Historiografía española contemporánea, Madrid, Siglo XXI, 1980, pàg. 91-138.
- PEREZ LEDESMA, Manuel: "Sociedad y conflicto social", dins ARTOLA, Miguel (dir.): Enciclopedia de Historia de España, vol. I Economía y Sociedad, Madrid, Aianza, 1988, pàg. 619-715.
- PEREZ YRUELA, Manuel: "El conflicto en el campesinado" dins Agricultura y Sociedad, núm. 10 (1979), pàg. 245-271.
- PERUTA, Franco Della: "La rebel·lia camperola a la Itàlia del Risorgimento", dins FRADERA, GARRABOU i MILLÁN: Carlisme..., pàg. 59-74;
- * PESET, Mariano i José Luis: "Legislación contra los liberales en los comienzos de la década absolutista (1823-1825)", dins Anuario del Derecho Español
- PESET, Mariano: Dos ensayos sobre la propiedad de la tierra, Madrid, EDERSA, 1982.
- PIRALA, Antonio: Historia de la guerra civil y de los partidos liberal y carlista, vol. I: Desde la Regencia de Urgel hasta la dimisión de Zumalacarrequi, Madrid, Turner, 1984 [1868].

- PLANES, Ramon: "La comunitat pagesa: aglevament i diferenciació social, segles XVI-XVIII" dins L'Avenc, núm.115 (1988), pàg.24-30.
- POBLET, Marcel: "Societat i política a l'Hospitalet. Els períodes 1820-1823, 1840-1843 i 1854-1856" dins Identitats, núm.4/5 (1990), pàg.52-72.
- PONCE, Santi: "Les propietats de l'Església osonenca i la desamortització del segle XIX", dins FIGUEROLA, Jordi (ed.): Osona i Catalunya al segle XIX, Vic, Eumo, 1990, pàg.115-143.
- PONS ANGUERA, Antoni [edició a cura de Pere ANGUERA]: Libro de varias cosas sucedidas en esta villa y algunos parages de Cataluña, Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1988.
- * PORTELLA, Jaume i SANZ, Antoni Ll.: "Reacció senyorial i resistència pagesa al domini de la Catedral de Girona (segle XVIII). Notes per a una recerca", dins Recerques, núm. 17 (1985), pàg.141-151.
- * PRADOS DE LA ESCOSURA, Leandro: "Comercio exterior y cambio económico en España (1792-1849)", dins FONTANA, Josep (ed.): La economía española al final del Antiguo Régimen. III. Comercio y colonias, pàg.171-249; Madrid, Alianza, 1982.
- * PRADOS DE LA ESCOSURA, Leandro: De imperio a nación. Crecimiento y atraso económico en España (1780-1930), Madrid, Alianza, 1988.
- PRATS, Joan: "El carlisme: aproximació historiogràfica", dins El carlisme sota la Restauració, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1990, pàg.17-52.
- PROCLAMA als incautos y sensills paisans sobre la Constitució. Lo amant de la tranquilitat, religió y respecte a Fernando VII, Girona, 15 de març de 1820.
- PUIG, Enric: "Notes sobre la guerra reialista, 1821-1823" dins Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, núm.31 (1988), pàg.24-28.
- PUIGVERT, Joaquim M.: Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consuetud (Riudellots de la Selva), Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1986.
- [PUJOL, Albert]: Catecisme polítich al objecte de instruir als catalans en los drets, privilegis y ventatjas quels proporciona la Constitució Política de la Monarquia Espanyola y las obligacions que els imposa. Arreglat per lo P.A.P.A., Barcelona, Garriga y Aguasvivas, 1820.
- RAHOLA, Carles: "Estudis sobre la invasio francesa del 1823", dins Revista de Catalunya, núm. 1 (1924), pàg.22-34.
- RAHOLA, Federic: "Los diputados por Cataluña en las Cortes de Cádiz", dins Memorias de las Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1912.
- RAZQUIN, José Mn: Los Miralles, guerrilleros realistas y del carlismo, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1977.

- RENOM, Mercè: "Introducció" a DDAA: Guerrillers..., pàg. 7-130.
- RENOM, Mercè: "Activitat política i acció de guerrilles a Begues, entre els anys 1820 i 1870, segons la documentació local", dins DDAA: Guerrillers..., pàg. 343-410.
- REVUELTA, Manuel: Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. El Trienio Constitucional, Madrid, CSIC, 1973.
- RIBA GABARRÓ, Josep: La Pobla de Claramunt. Evolució econòmico-social d'un municipi de la comarca d'Igualada, Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1972.
- RIBA GABARRÓ, Josep: Anoia. Història de les comarques catalanes, vol.II, Manresa, Parcir, 1986.
- RIBAS, Antoni i SALVÀ, Francesc: Història de Vilafranca, Vilafranca del Penedès, Ajuntament de Vilafranca, 1990.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "'Liberales, absolutistas moderados y ultras en la crisis del Antiguo Régimen en navarra", dins GONZALEZ PORTILLA, MALUQUER i RIQUER: Industrialización..., pàg. 329-338.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: Orígenes de la guerra carlista en Navarra. 1820-1824, Pamplona, Institución Príncipe de Viana, 1987.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "Revolucionario y contrarrevolucionarios en la Navarra del trienio Liberal", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm. 11 (1988), pàg. 151-207.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "La Constitución de 1812 en la Navarra del Trienio liberal: una ilusión rota", dins CANO: Materiales..., pàg. 659-666.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "Camperols foralistas i contraris a la revolució burgesa? Un mite que s'esfondra a Navarra", dins Recerques, núm. 22 (1990), pàg. 25-44.
- RÍO ALDAZ, Ramón: "Rebel·lió reialista i revoltes camperoles a la Navarra del Trienni Liberal", dins FRADERA, GARRABOU i MILLAN: Carlisme..., pàg. 187-205.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "Luchas campesinas y rebeliones antiliberales en la Navarra de la crisis final del Antiguo Régimen", dins DDAA: Revoltes populars..., pàg. 64-74.
- * RÍO ALDAZ, Ramón del: "La crisis agraria de comienzos del siglo XIX en Navarra: una aproximación", dins Manuscrits, núm. 10 (1992), pàg. 395-413.
- * RÍO ALDAZ, Ramón del: "La formación del cuerpo de voluntarios realistas en Navarra (1823-1828)", dins Estudios Históricos, II (1992), pàg. 209-239.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "Ultras y mercenarios: las fuerzas paramilitares en los años previos a la guerra carlista en Navarra (1828-1832)", dins Instituto Gerónimo de Ustariz. Boletín, núm. 8 (1993), pàg. 55-72.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "Revolución burguesa, contrarrevolución y mundo rural (1820-1839)", comunicació presentada al Congreso Antiguo Régimen y revolución liberal. Homenaje al profesor Miguel Artola [Madrid, 1993]. Text mecanografiat cedit per l'autor.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "El soporte social de la revolución burguesa en Navarra", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm. 23 (1994), pàg. 103-166.
- RÍO ALDAZ, Ramón del: "El Carlisme, revolta popular o contrarrevolució?", text mecanografiat cedit per l'autor [1994].

- RÍO ALDAZ, Ramón del i TORRE, Joseba de la: "Actitudes del campesinado y revolución burguesa en España" dins CASTILLO: La Historia Social..., pàg.345-357.
- RODRIGUEZ DE CORO, Francisco (ed.): Los Carlistas. 1800-1876, Vitoria, Fundación Sancho el Sabio, 1991.
- RODRIGUEZ DE CORO, Francisco: "El carlismo, una propuesta del Antiguo Régimen (1800-1833)", dins Los Carlistas..., pàg.39-63.
- RODRIGUEZ EIRAS, Antonia: "Alzamientos realistas en Galicia en el Trienio constitucional", dins Cuadernos de Estudios Gallegos, XXI, núm.64 (1966), pàg.189-215.
- RODRIGUEZ GORDILLO, José Mn: Las proclamas realistas de 1822, Sevilla, Universidad de Sevilla, 1969.
- ROMEO, María Cruz: "Teoría política y agitación social en los orígenes del liberalismo exaltado: la oposición al gobierno Bardaji-Feliu, 1821-1822", dins DDAA: El Jacobinisme..., pàg.431-448.
- ROMEO, María Cruz: "Liberalismo y revolución en España: a propósito del Trienio liberal", dins Bulletin d'Histoire Contemporaine, núm.15 (1992) [hem utilitzat una còpia mecanografiada cedida per l'autora].
- ROMEO, Maria Cruz: Entre el orden y la revolución, Alacant, Instituto de Cultura Joan Gil-Albert, 1993.
- ROMERO, Mn Carmen i GUARDIAN, Francisco: Comunitats religioses durant la revolució liberal: el cas del caputxins d'Igualada", dins DDAA: El món rural..., pàg.169-190.
- ROMEU, Jordi: "Aproximació metodològica a la qüestió rabassaire", dins DDAA: La historia i els joves historiadors, pàg.315-320.
- ROTTEN, Antonio: Itinerarios militares, Barcelona, Viuda Pla y Vicente Verdaguer, 1823.
- ROURA, Lluís: "Ejército y Constitución a partir de los Diálogos, Conversaciones y Coloquios en los orígenes del constitucionalismo español", dins GIL NOVALES: Ejército..., pàg.20-31.
- ROURA, Lluís: "Poders i mentalitats: anotacions entorn de la intermediació cultural a la Catalunya dels segles XVIII", dins DDAA: ICHMC, vol 2, pàg.620-628.
- ROURA, Lluís: "Hi hagué proto-catalanisme polític a Càdis?", dins L'Avenc, núm.113 (1988), pàg.32-37.
- ROURA, Lluís: "La sociedad catalana y la Guerra entre España y la Convención: gUna lucha contra la revolución?", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.13 (1989), pàg.57-68.
- ROVIRA GOMEZ, Salvador J.: La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845), Tarragona, Diputació, 1979.
- ROVIRA GOMEZ, Salvador J.: "Les esglésies i els rectors d'Altafulla", dins Estudis Altafullencs, núm.3 (1980), pàg.91-111.

- ROVIRA GOMEZ, Salvador J.: "Consideracions entorn del delme i la primícia a l'arquebisbat de Tarragona l'any 1821", dins DDAA: Contribució a la història de l'Església catalana, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1983, pàg.109-120.
- ROVIRA GOMEZ, Salvador J. i ANGUERA, Pere: Història de Torredembarra. Segles XVIII-XX, Torredembarra, Ajuntament, 1984.
- ROVIRA GOMEZ, Salvador J.: Altafulla. 1813-1833 (La darrereria de l'antic Règim en una vila catalana), Altafulla, Centre d'estudis d'Altafulla, 1989.

- RUART, Jaume: "El Vendrell durant el Trienni liberal", dins Miscel·lània Penedesenca, vol.IV (1981), pàg.195-202.

- RUBIO, Daniel: "Apropament al Trienni liberal a Cervera (1820-1823). Partides reialistes i milicians", dins Miscel·lània Cerverina, VI (1988), pàg.157-173.
- RUBIO, Daniel: "La guerra de los agraviados (malcontents). 1827" dins DDAA: Congrés Internacional d'Història dels Pirineus, Cervera, 1988, pàg.341-359.
- RUBIO, Daniel: "Apropament a la base social dels conflictes pre-carlins al Corregiment de Cervera", dins DDAA: El carlisme i la seva base social, pàg.103-116.
- RUBIO, Daniel: "Els cossos de Voluntaris Reialistes (corregiment de Cervera): estructura social i conflicte", dins DDAA: El carlisme com a conflicte, pàg.57-70.

- RUDÉ, George: La Europa revolucionaria. 1783-1815, Madrid, Siglo XXI, 1988 [1974].
- RUDÉ, George: "Los movimientos de masas en el periodo pre-industrial" dins La multitud en la historia, Barcelona, Siglo XXI, 1979.
- RUDÉ, George: "Los movimientos de masas en el periodo preindustrial", dins Protesta popular y revolución en el siglo XVIII, Barcelona, Ariel, 1978.

- RUEDA, Germán: "Bibliografía sobre el proceso desamortizador en España", dins Agricultura y Sociedad, núm.19 (1981), pàg.215-250.
- RUEDA, Germán: "La desamortización de Mendizábal y Espartero", dins Información Comercial Española, núm.623 (1985), pàg.53-68.

- RUIZ ALEMÁN, Joaquín: El levantamiento realista de Orihuela en 1822, Múrcia, Academia Alfonso X el Sabio, 1970.

- RUIZ TORRES, Pedro: "Señorío, propiedad agraria y burguesía en la revolución liberal española" dins O liberalismo..., vol.2, pàg.87-113.
- RUIZ TORRES, Pedro: "Crisis señorial y transformación agraria en la España de principios del siglo XIX" dins Hispania, núm.CLIII (1983), pàg.89-128.
- RUIZ TORRES, Pedro (coord.): La transición del Antiguo al Nuevo Régimen, 1789-1874, Barcelona, Planeta, 1988.
- RUIZ TORRES, Pedro: "Algunos aspectos de la revolución burguesa en España", dins DDAA: El Jacobinisme..., pàg.9-39.
- RUIZ TORRES, Pedro: "Privilegi i desigualtat en el món rural (1780-1870)", dins Afers, núm.11/12 (1991), pàg.89-100.

- RÚJULA, Pedro: Rebel·dia campesina y primer carlismo. Los orígenes del carlismo en Aragón, tesi de llicenciatura inèdita, Universidad de Zaragoza, 1990 [text cedit pel seu autor].
- RÚJULA, Pedro: "Zaragoza, 27 de febrero de 1834: el fracaso de una insurrección que cierra el ciclo de los levantamientos urbanos carlistas", dins Rolde, núm. 1 (1993), pàg.4-18.
- RÚJULA, Pedro: "Aragón en la historiografía sobre la guerra civil (1833-1840)", dins Studium, núm. 5 (1993), pàg.99-116.
- RÚJULA, Pedro: "Levantamientos urbanos y contrarrevolución", comunicació presentada al II Congreso de Historia Contemporánea, Barcelona, 1994 [text mecanografiat cedit per l'autor].

- SAAVEDRA, Pegerto i VILLARES, Ramón (ed.): Señores y campesinos en la Península Ibérica, 2 vol., Barcelona, Crítica, 1991.

- SABATÉ, Josep M: "Els orígens i l'evolució del carlisme: ideologia (del reialisme al carlisme)", dins DDAA: El món rural català..., pàg.219-228.

- SABATÉ MILL, Antoni: Torras y Bages en la Vilafranca ochocentista, Vilafranca, Artes Gráficas, 1949.
- SABATÉ MILL, Antoni: L'Alt Penedès i Santes Creus: una relació de senyoriu, Vilafranca, Ajuntament, 1983.
- SABATÉ MILL, Antoni: Pau Milà i Fontanals, Vilafranca del Penedès, Ajuntament, 1984.

- SAENZ-RICO, Alfredo: La educación general en Cataluña durante el Trienio Constitucional (1820-1823), Barcelona, Universitat de Barcelona, 1973.

- SAGARRA, Ferran de: La primera guerra carlina a Catalunya (contribució al seu estudi). El comte d'Espanya i la Junta de Berga, 2 vol., Barcelona, Barcino, 1835.

- SAIZ, José: El Trienio Constitucional. Su reflejo en Gerona, tesi de llicenciatura inèdita, UAB, 1974.

- SAIZ CASTELLANOS, Pedro: Suplemento a las Anotaciones sobre las Campañas de Cataluña de 1822 y 23, Madrid, Repullés, 1836.

- SALES, Núria: Història dels Mossos d'Esquadra, Barcelona, 1962.
- SALES, Núria: "Servei militar i societat a l'Espanya del segle XIX", dins Recerques, núm. 1 (1970), pàg. 144-169.
- SALES, Núria: "La crisi de l'Antic Règim a Catalunya (1789-1833)", dins BALCELLS, Albert i altres: Història dels Països Catalans, vol. III, pàg.165-183; Barcelona, Edhasa, 1981.

- SANCHEZ, Alexandre (ed.): Protecció, ordre i llibertat. El pensament i la política econòmica de la Comissió de fàbriques de Barcelona (1820-1840), Barcelona, Altafulla, 1990.
- SANCHEZ AGUSTÍ, Ferran: Bandolers, reialistes i liberals a la Catalunya Central, Sallent, Institut d'Arqueologia, 1987.

- SANCHEZ GOMEZ, Miguel A.: El primer carlismo montañés, Santander, tantín, 1985.

- SANCHEZ GOMEZ, Miguel A.: "La desamortización eclesiástica en Cantabria durante el siglo XIX" dins LA PARRA, Emilio i PRADELLS, Jesús (ed.): Iglesia, Sociedad y Estado en España, Francia e Italia (ss. XVIII-XIX), pàg. 117-137; Alacant, Institución Juan Gil-Albert, 1991.
- SANCHEZ MANTERO, Rafael: Los cien mil hijos de San Luis y las relaciones franco-españolas, Sevilla, Universitat de Sevilla, 1981.
- SANCHEZ SALAZAR, Felipa: "Los repartos de tierras concejiles en la España del Antiguo Régimen", dins ANES: La economía..., vol. 1, pàg. 191-258.
- SANLLEHY, M. Àngels: "L'explotació forestal dins d'una economia muntanyenca d'Antic Règim: Era Val d'Aran (segles XVIII-XIX)", dins DDAA: ICHMC, I, pàg. 193-201.
- SANLLEHY, M. Àngels: "Usos comunals i tancament de terres durant la crisi de l'Antic Règim a la Vall d'Aran", comunicació presentada al Congrés Moviments Socials i Dinàmica Associativa, Lleida, 1994 [text mecanografiat].
- SANTESMASES, Josep: El segle XIX a Vila-rodonà, Valls, Institut d'Estudis Vallencs, 1984.
- SANTILLAN, Ramón de: Memorias (1815-1856), vol. 1, Pamplona, Estudio General de Navarra, 1960.
- SANTIRSO, Manuel: La primera guerra carlista en Catalunya: guía de estudio, treball de recerca presentat a l'UAB, 1990 [text mecanografiat cedit per l'autor].
- SANTIRSO, Manuel: Revolución liberal y guerra civil en Catalunya (1833-1840), tesi doctoral inèdit, UAB, 1994 [text mecanografiat cedit per l'autor].
- SANTIRSO, Manuel: "El primer carlisme a Catalunya: del regne a l'exili", text mecanografiat cedit per l'autor [1995].
- SARASA, Esteban i SERRANO, Eliseo (ed.): Señorio y feudalismo en la Península Ibérica, 4 vol., Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1993.
- SARDÀ, Juan: La Política Monetaria y las fluctuaciones de la Economía española en el siglo XIX, Madrid, CSIC, 1948.
- SARRAILH, Jean: La contre-révolution sous la Régence de Madrid (mai-octobre 1823), Vienne, 1930.
- SARRIÓ, Josep: La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814 i 1820-1823), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991.
- SAURIN DE LA IGLESIA, Mn Rosa: "Algunos datos para el estudio del carlismo gallego (1833-1840)" dins Hispania, núm. CXXXV (1977), pàg. 139-202.
- SCARDOZZI, Mirella: "Comunità contadina e romanticismo rurale", dins Quaderni Storici, núm. 39 (1978), pàg. 115-121.

- SCHMIEDER, Ulrike: "Las grandes potencias y la restauración española, 1823/24", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.19 (1992), pàg.143-164.
- SEBASTIÀ, Enric: "Crisis de los factores mediatizantes del régimen feudal. feudalismo y guerra campesina en la Valencia de 1835" dins DDAA: La cuestión agraria..., pàg.395-413.
- SEBASTIÀ, Enric i PIQUERAS, José A.: Pervivencias feudales y revolución democrática, València, Institució Alfons el Magnànim, 1987.
- SECO SERRANO, Carlos: Tríptico carlista, Barcelona, Ariel, 1973.
- SECO SERRANO, Carlos: "Introducción" a Album de un soldado durante la guerra de 1823, pàg.15-54; Madrid, Espasa Calpe, 1985.
- SEGARRA, Agustí: Aiguardent i mercat a la Catalunya del segle XVIII, Vic, Eumo, 1994.
- * SEGURA, Antoni: "El mercat de cereals i llegums a Barcelona, 1814-1868", dins Recerques, núm.14 (1983), pàg.199-213.
- SEGURA, Antoni: "L'arrendament de drets senyoriais, la conflictivitat social entorn de les institucions senyoriais i la propietat de la terra a Catalunya", dins DDAA: Orígens..., pàg.13-55.
- SEGURA, Antoni: Burguesia i propietat de la terra a Catalunya en el segle XIX. les comarques barcelonines, Barcelona, Curial, 1993.
- SEGURA, Joan: Història d'Igualada, Barcelona, Estampa d'Eugeni Subirana, 1907 [Hi ha una reedició de l'any 1978].
- SEGURA i VALLS, Joan: Història de Santa Coloma de Queralt, Santa Coloma de Queralt, Ajuntament, 1953.
- SEGURA i VALLS, Joan: Història del Santuari de Sant Magí, Santa Coloma de Queralt, 1994.
- * SERRA i PUIG, Eva: "El règim feudal català abans i després de la Sentència Arbitral de Guadalupe", dins Recerques, núm.10 (1980), pàg.17-32.
- SERRA i PUIG, Eva: "Pròleg" a PUIGVERT: Una parròquia..., pàg.13-23.
- SERRA ROCA, M.: Historia general de Catalunya, Barcelona, Miquel Seguí, [1910]
- SERRA VILARÓ, Joan: El cançoner del Calic. Recollit i ordenat per Mn. Joan Serra i Vilaró, Barcelona, L'Avenç, 1913.
- SERRAMALERA, Pere: La vida sitgetana durant el Trienni liberal. Cronologia, Sitges, l'autor, 1985.
- SEVILLA GUZMAN, Eduardo: "El campesinado: elementos para su reconstrucción teórica en el pensamiento social", dins Agricultura y Sociedad, núm.27 (1983), pàg.33-79.

- SHANIN, Teodor (comp.): Campeſinos y sociedades campesinas, Mèxic, Fondo de Cultura Econòmica, 1980.
- SHANIN, Teodor: "Definiendo el campesinado: conceptualizaciones y desconceptualizaciones. Pasado y presente en un debate marxista", dins Agricultura y Sociedad, núm.27 (1983), pàg.33-79.
- SIMÓN SEGURA, Francisco: "La desamortización de Mendizábal en la provincia de Barcelona", dins Moneda y Crédito, núm.66 (1966), pàg.121-141.
- SIMÓN SEGURA, Francisco: "La desamortización española del siglo XIX", dins Papeles de Economía Española, núm.20 (1984), pàg.74-107.
- SOBOUL, Albert: Problemas campesinos de la revolución. 1789-1848, Madrid, Siglo XXI, 1976.
- SOBOUL, Albert i altres: "Mouvements paysans contre la féodalité (fin XVIIIe - début XIXe siècle)" dins Les mouvements paysans..., vol.1, pàg.1-16.
- SOLÀ, Àngels: "La desamortizació del Trienni a Barcelona i el seu Pla", dins Estudios históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos, IV (1974), pàg.365-391.
- SOLÀ, Àngels: "Notes per a iniciar un estudi de la desvinculació", dins DDAA: 1er. Col.loqui..., pàg.283-290.
- SOLÀ, Àngels: "Mentalitat i negocis de l'èlite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX" dins DDAA: Orígens..., pàg.149-181.
- SOLDEVILA, Ferran: Història de Catalunya, vol.3, Barcelona, Alpha, Barcelona, 1963 [1935].
- SOLDEVILA, Ferran: Història dels catalans. Vol. 5 Segles XIX-XX, Barcelona, Ariel, 1968.
- SOLÉ, Josep M.: "La Sociedad Econòmica de Amigos del País de Tarragona", dins Pedralbes, núm.6 (1986), pàg.181-194.
- SOLÉ CARALT, Joan: La Bisbal històrica, Tarragona, Sugrañes, 1948.
- SOLER RIUS, Antonio: "La aparició del carlisme en el procés de resistència popular a la revolució burgesa", dins Montserrat, núm.1 (1994), pàg.28-30.
- SUAREZ, Federico: "La formació de la doctrina política del carlisme" dins Revista de Estudios Políticos, vol.XIV, núm.25-26 (1946), pàg.43-83.
- SUAREZ, Federico: La crisis política del Antiguo Régimen en España. 1800-1840, Madrid, Rialp, 1950.
- * SUAREZ, Federico: "Los Cuerpos de Voluntarios Realistas. Notas para su estudio", dins Anuario de Historia del Derecho Español, núm.XXVI (1956), pàg.47-88.
- * SUAREZ, Federico: Documentos del reinado de Fernando VII. Informes sobre el estado de España (1825), Pamplona, EUNSA, 1966.
- TAPIA, Francisco J.: "Las relaciones Iglesia-Estado durante el primer experimento liberal en España (1820-1823)", dins Revista de Estudios Políticos, núm.173 (1970), pàg.69-88.

- TEIXIDÓ, Emili: Cor de roure, Barcelona, Cruïlla, 1994.

TERMES, Josep: "Corrents de pensament i d'acció catalanista", dins DDAA: Catalunya i Espanya el segle XIX, Barcelona, Columna, 1987.

- TERRADAS, Ignasi: "Reflexions sobre la forma de relacionar la història local i la història general" dins III Jornades d'Estudis Històrics Locals, Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1983, pàg.3-30.

- TERRADAS, Ignasi: El món històric de les masies, Barcelona, Curial, 1984.

- TERRADAS, Ignasi: El Cavaller de Vidrà. De l'ordre i el desordre conservadors a la muntanya catalana, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1987.

- THOMPSON, Edward P.: "La economia moral de la multitud", dins Tradición, revuelta y consciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial, Barcelona, Crítica, 1984 [1974].

- TOMÁS y VALIENTE, Francisco: El marco político de la desamortización en España, Barcelona, Ariel, 1977 [1971].

- TOMÁS y VALIENTE, Francisco: Códigos y Constituciones. 1808-1978, Madrid, Alianza Editorial, 1989.

- TORELLÓ, Pelegrí: Monografia histórico-pintoresca de la vila de Sant Sadurní d'Anoya, Barcelona, Altés i Alabart, 1909 [hi ha una reedició feta per l'Ajuntament de Sant Sadurní d'Anoya, l'any 1986].

- TORRAS, Jaume: La guerra de los Agraviados, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1967.

- TORRAS, Jaume: "Societat rural i moviments absolutistes. Notes sobre la guerra dels Malcontents (1827)", dins Recerques, núm. 1 (1970), pàg.123-130.

- TORRAS, Jaume: Los alzamientos realistas en Cataluña, tesi doctoral inèdita, UAB, 1970.

- TORRAS, Jaume: "En torno a la política tributaria de los gobiernos del trienio Constitucional (1820-1822)" dins Moneda y Crédito, núm.122 (1972), pàg.153-170.

- TORRAS, Jaume: Liberalismo y rebeldia campesina, Barcelona, Ariel, 1976.

* TORRAS, Jaume: "Aguardiente y crisis rural. Sobre la coyuntura vitícola, 1792-1832", dins GARCIA SANZ i GARRABOU: Historia agraria..., pàg.151-173 [1976].

- TORRAS, Jaume: "Peasant counter-revolution?", dins The Journal of Pesant Studis, vol.5, núm.1 (1977).

* TORRAS, Jaume: "Sobre la renta señorial en Cataluña a fines del siglo XVIII", dins DDAA: La economia agraria..., pàg.323-327.

* TORRAS, Jaume: "Especialización agrícola e industria rural en Cataluña en el siglo XVIII", dins Revista de Historia Económica, II, núm.3 (1984), pàg.113-127.

- TORRAS i RIBÉ, Josep M.: Evolució social i econòmica d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862), Barcelona, Fundació Vives Casajuana, 1976.

- TORRAS i RIBÉ, Josep M.: "En senyoriu d'Orpi. Impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors i vasalls", dins Estudios históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos, vol. VI (1978), pàg. 327-348.
- TORRE, Angelo: "Microanalisi, potere e vita religiosa nei Piemonte di Antigo Regime", dins AGIRREAZKUENAGA i URQUIJO: Storia locale..., pàg. 67-81.
- TORRE, Joseba de la: "Clases campesinas, crisis del Antiguo régimen y revolución burguesa en Navarra", dins Estudios Históricos, II (Sant Sebastian, 1992), pàg. 189-207.
- TORRE, Joseba de la: Lucha antifeudal y conflictos de clases en Navarra, 1808-1820, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1992.
- TORRENTE, Juan Pablo: "Demostración del acuerdo tácito entre la nobleza y la burguesía de las Cortes de Cadiz" dins SARASA i -SERRANO: Señorio..., IV, pàg. 447-461.
- TORRES i GRAELL, M. del Carme: El fet religiós a les terres de Lleida durant el temps de Ferran VII, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1983.
- TOSCAS, Eliseu: "Los estudios sobre el poder local en la Francia rural (ss. XVIII-XIX). Un comentario bibliográfico", dins Noticiario de Historia Agraria, núm. 2 (1991), pàg. 114-120".
- TOSCAS, Eliseu: "Elements de continuïtat política local a la Barcelona del primer terç del segle XIX", dins Afers, núm. 15 (1993), pàg. 163-174.
- TRIBÓ, Gemma: "Els malcontents a Molins de Rei: una reflexió sobre la insurrecció de 1827", dins DDAA: Guerrillers..., pàg. 539-570.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel: La España del siglo XIX, vol. 1, Barcelona, Labor, 1975 [1961].
- URQUIJO GOITIA, José Ramón: "Represión y disidencia durante la Primera guerra carlista. La política carlista", dins Hispania, núm. CLIX (1985), pàg. 131-186.
- URQUIJO GOITIA, José Ramón: "Historiografía sobre la Primera Guerra Carlista", dins Bulletin d'Histoire contemporaine de l'Espagne, núm. 17/18 (1993), pàg. 412-444.
- VALENZI, Lucia: "Sulla definizione della comunità contadina", dins Studi Storici, núm. 20 (1979), pàg. 679-686.
- * VALLS, Francesc: "Algunes consideracions entorn de la crisi del món rural en la crisi de l'Antic Règim", dins DDAA: El món rural..., pàg. 253-273.
- VALLS, Marcel·lí: Història de Capellades, Capellades, Ajuntament, 1981.
- VALLS, Marcel·lí: Cronologia històrica de la Llacuna, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1984.

- VALLVERDÚ, Robert: El suport de la Milícia Nacional a la revolució burgesa a Reus (1973-1875), Reus, Associació d'Estudis Reusencs, 1989.
- VARELA, José: "La Constitución de Cádiz y el liberalismo español del siglo XIX", dins Revista de las Cortes Generales, núm.10 (1987), pàg.27-109.
- VENDRELL, Remei: La desamortització al Penedès, Sant Pere Molanta, l'autora, 1989.
- * VENDRELL, Remei: Evolució agrària a Vilanova i la Geltrú (1716-1985), Vilanova i la Geltrú, Akribos, 1989.
- VENDRELL, Remei: Olèrdola. Notes històriques, Sant pere Molanta, l'autora, 1990.
- VERDADERAS y genuinas semblanzas de los pdares de la Patria para la legislatura de 1820 y 21. Por D.A.F.G. cura propio del arzobispado de Toledo, Madrid, Espinosa, 1821.
- VERGÉS, Oriol: El traficant d'armes (1814-1842), Barcelona, Abadia de Montserrat, 1991.
- VIAPLANA, Gaietà Mn.: Notes històriques de la parròquia de l'Arboç, El Vendrell, Badalota, 1922 [reedició de l'Ajuntament de l'Arboç, 1987].
- * VICEDO, Enric: "Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX", dins Recerques, núm.14 (1983), pàg.167-198.
- VICENS VIVES, Jaume: Industrials i polítics (segle XIX), Barcelona, Vicens Vives, 1983 [1958].
- VIDAL, Florentina: "De la caridad privada a la beneficencia pública en España. La Ley General de beneficencia de 1822", dins CANO: Materiales..., pàg.765-778.
- VIGIER, Philippe: "Mouvements paysans dans la cadre de l'agriculture et de la societe rurale traditionnelles" dins DDAA: Les Mouvements paysans..., vol.1, pàg.17-35.
- VILA, Pau: "Les disions territorials modernes", dins La divisió territorial de Catalunya, pàg.50-63, Barcelona, Curial, 1977.
- VILAR, Pierre: Historia de España, Barcelona, Crítica, 1980 [1947].
- VILAR, Pierre: Catalunya dins l'Espanya Moderna. 3. Les transformacions agràries del segle XVIII català, Barcelona, Edicions 62, 1986 (1962).
- VILAR, Pierre: "Els Barba, una família il·lustrada de Vilafranca del Penedès", dins Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII, Barcelona, Curial, 1973.
- VILAR, Pierre: "La fi dels elements feudals i senyorials a Catalunya als segles XVIII i XIX", dins L'Avenc, núm. 1 (1977), pàg.74-80.
- VILAR, Pierre: "Reflexiones sobre la noció de economia campesina" dins DDAA: La economia agraria..., pàg.355-379.

- VILAR, Pierre: "Introducció" a Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar, vol. 1: MALUQUER DE MOTES, Joan: Prehistòria i Història Antiga fins el segle III, pàg. 9-69; Barcelona, Edicions 62, 1987.
- VILLARES, Ramón: "Conflictividad social y crisis del Antiguo Régimen en Galicia", esquema presentat al I Seminari Internacional d'Història de Girona: Carlisme i moviments absolutistes, 1988 [text mecanografiat].
- VILLA-URRUTIA, Marquès de: Fernando VII rey constitucional. Historia diplomática de España de 1820 a 1823, Madrid, Libreria Bertran, 1943.
- VIRELLA i BLODA, Albert: Les classes socials a Vilanova i la Geltrú el segle XIX, Barcelona, Dalmau, 1977.
- * VIRELLA i BLODA, Albert: "El Penedès: quelcom més que una comarca. De la Vegueria i del Provincialisme", dins Miscel·lània Penedesenca, II (1979), pàg. 255-280.
- VIRELLA i BLODA, Albert: Canyelles mil·lenària, Vilafranca del Penedès, IEP, 1990.
- VOLTES, Pere: "Orígenes de la Diputación barcelonesa", dins La Provincia. Dimensiones histórica y jurídica, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1966, pàg. 63-70.
- WYCZANSKI, A. i TOPOLSKI, J.: "L'economia camperola abans i en la primera etapa de la industrialització" dins Estudis d'Història Agrària, núm. 4 (1983), pàg. 8-34.
- ZEUSKE, Michael: "Política colonial, reforma y revolución: Cuba y la independencia de la Costa Firme 1808-1821", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm. 24 (1994), pàg. 63-96.
- ZURITA, Rafael: "El Trienio constitucional y la organización de la Milicia Nacional en Alicante", dins DDAA: La Revolució Francesa..., pàg. 99-111.

